

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL ISTORIA ROMÂNILOR, UNIVERSALĂ
ȘI ARHEOLOGIE**

cu titlu de manuscris

C.Z.U. 94(478):272(478)(043.3)

CIOBANU PETRU

**BISERICA CATOLICĂ DIN BASARABIA
ÎN PERIOADA INTERBELICĂ**

611.02 ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

teză de doctor în istorie

Conducător științific

/

/ ION GUMENĂI

Conferențiar universitar

Doctor habilitat în istorie 611.02

Autorul

/

/ PETRU CIOBANU

CHIȘINĂU 2019

© Ciobanu Petru, 2019

CUPRINS

ADNOTĂRI	p.5
LISTA TABELELOR	p.8
SIGLE ȘI ABREVIERI	p.9
INTRODUCERE	p.10
1. BISERICA CATOLICĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE ȘI ÎN SURSELE ISTORICE.....	p.19
1.1. Istoriografia privind Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică	p.19
1.2. Sursele istorice	p.25
1.3. Concluzii.....	p.38
2. CONSIDERAȚII DEMOGRAFICE, JURIDICE ȘI INSTITUȚIONALE ALE CATOLICISMULUI DIN BASARABIA ÎN PERIOADA 1918-1940.....	p.39
2.1. Catolicismul din Basarabia în anii 1918-1921.....	p.39
2.2. Catolicismul din Basarabia în anii 1921-1940: considerații demografice, juridice și instituționale.....	p.47
2.3. Concluzii	p.65
3. PAROHIILE ROMANO-CATOLICE DIN BASARABIA	p.67
3.1. Parohiile romano-catolice din Basarabia menționate în documentul pontifical din 2 august 1921	p.67
3.2. Parohiile romano-catolice din Basarabia neconsemnate în decretul Sfântului Scaun din 2 august 1921	p.97
3.3. Concluzii.....	p.117
4. REPREZENTANȚI DE SEAMĂ AI CLERULUI ROMANO-CATOLIC ȘI ACTIVITATEA EDUCAȚIONALĂ ȘI DE CARITATE A BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN BASARABIA	p.118
4.1. Clerul romano-catolic basarabean.....	p.118
4.2. Învățământul confesional catolic și instituțiile de caritate catolice din Basarabia....	p.135
4.3. Concluzii.....	p.145
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	p.146

BIBLIOGRAFIE	p.149
ANEXE	p.160
IMAGINI.....	p.181
SURSA IMAGINILOR	p.190
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	p.191
CV-ul AUTORULUI	p.192

ADNOTARE

Autor: Ciobanu Petru Andrei

Tema: Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică, teză de doctor în istorie, Chișinău, anul perfectării 2019.

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale, bibliografie din 198 de titluri, 148 de pagini text de bază (până la Bibliografie), Anexe.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Biserica Catolică, perioada interbelică, Dieceza de Iași, parohii catolice, comunități catolice, episcopi, preoți, biserică.

Scopul lucrării este de a studia evoluția Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică, cu diversele ei aspecte: spiritual, social, demografic, educațional, caritativ, economic și juridic.

Obiectivele: stabilirea contextului politic și religios din regiune în perioada de după anul 1918; indicarea condițiilor istorice în care comunitățile catolice din Basarabia și-au schimbat statutul juridic; determinarea evoluției demografice a elementului catolic din Basarabia în baza datelor statistice existente; identificarea principalelor centre ale vieții catolice din Basarabia și a modului de organizare a acestora și elucidarea vieții lor interne; trecerea în revistă a principalilor actori ai vieții catolice din Basarabia și rolul pe care l-au jucat în comunitățile catolice dintre Prut și Nistru; prezentarea unor figuri de preoți originari din Basarabia și studierea activității lor în cadrul Dieceze Romano-Catolice de Iași; studierea activității Bisericii Catolice din Basarabia în domeniile învățământului și asistenței caritative.

Noutatea științifică: elucidarea evoluției vieții comunităților romano-catolice în segmentul cronologic enunțat în titlu, ca parte componentă a coloritului confesional basarabean; introducerea în circuitul științific a unui mare număr de documente care, până la moment, nu au fost cercetate; reinterpretarea conceptuală a acelor puține documente care fuseseră deja folosite sau, acolo unde a fost cazul, revederea unor concluzii la care au ajuns unii cercetători.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: elucidarea și reconstituirea istoriei confesiunii catolice din Basarabia în perioada interbelică, ceea ce a contribuit la confirmarea tezei că perioadă interbelică a reprezentat pentru Biserica Catolică din Basarabia un moment benefic în comparație cu perioadele anterioare și posterioare, asigurând stabilirea unui cadru cât mai complet al istoriei Basarabiei în perioada interbelică și contribuind la cunoașterea trecutului minorităților confesionale din Republica Moldova.

Importanța teoretică a lucrării constă în prezentarea, în contextul studiilor interdisciplinare și pluridisciplinare, a unui cadru teoretic și metodologic, bazat pe continuitatea factologică, cronologică și diacronică, urmând calea noului domeniu de cercetare, cel al istoriei și studiului religiilor. Pe de altă parte, studiul de față deschide noi perspective în domeniul cercetării atât istorice, cât și interdisciplinare (istoria religiilor, studiul antropologic etc.). În general, lucrarea acoperă un gol existent în știința istorică din Republica Moldova, oferind o sinteză a vieții comunității catolice din Basarabia în perioada interbelică în diversele ei aspecte.

Valoarea aplicativă: inițierea sau continuarea unui dialog interconfesional și interreligios cu alte realități religioase prezente la moment în Republica Moldova; rezultatele lucrării pot reprezenta piste de plecare pentru alte studii în domeniu; în contextul aprofundării studierii istoriei minorităților de orice fel din Republica Moldova în cadrul universitar, teza de față poate fi folosită drept material de predare în cadrul facultăților.

Implementarea rezultatelor obținute: tematica tezei este subiectul unei monografii, a cincisprezece articole și zece participări la conferințe naționale și internaționale.

АННОТАЦИЯ

Автор: Чобану Петру Андрей

Тема: Католическая церковь Бессарабии в межвоенный период, диссертация на соискание степени доктора исторических наук, Кишинев, год 2019.

Структура диссертации: Введение, четыре главы, общие выводы, библиография 198 наименований, 148 страниц основного текста (до Библиографии), Приложение.

Ключевые слова: Бессарабия, Католическая Церковь, межвоенный период, Ясская Епархия, католические приходы, католические общины, епископы, священники, церковь.

Цель работы: исследовать состояние и эволюцию Католической Церкви Бессарабии в межвоенный период в духовном, социальном, демографическом, воспитательном, благотворительном, экономическом и юридическом.

Объект исследования: определение политического и религиозного контекста в регионе в период после 1918 года; определение исторических условий, в которых католические общины Бессарабии изменили свой юридический статус; оценка демографической эволюции католического элемента Бессарабии на основе имеющихся статистических данных; описание основных центров католической жизни в Бессарабии и способов их организации, и освещение их внутренней жизни; перечисление ведущих деятелей католической жизни Бессарабии и определение их роли в католических общинах между Прутом и Днестром; представление некоторых священников бессарабского происхождения; изучение деятельности Католической церкви Бессарабии в области образования, воспитания и благотворительной деятельности.

Научная новизна: освещение эволюции римско-католических общин за указанный период как составной части бессарабского конфессионального колорита; введение в научный оборот большого объема не исследованных документов; концептуальная реинтерпретация уже изученными немногочисленными документами.

Полученный результат, который содействует решению важной научной проблемы: толкование и реконструкция истории католической конфессии в Бессарабии в межвоенный период, что способствует подтверждению тезиса о том, что межвоенный период представлял для Католической Церкви Бессарабии благоприятное время по сравнению с предыдущим и последующим за ним периодами. обеспечив создание наиболее полной картины истории Бессарабии в межвоенный период и содействовав познанию прошлого конфессиональных меньшинств в Республике Молдова.

Теоретическая значимость: изучение в контексте межпредметных и многопредметных исследований теоретических и методологических положений, основанных на фактологическом, хронологическом и диахроническом единстве, что открывает путь новой области исследования – истории и изучения религии. С другой стороны, настоящее исследование открывает новые перспективы исследований как исторических, так и междисциплинарных (история религии, антропологические исследования и т.п.). В целом работа восполняет существующий пробел в исторической науке Республики Молдова, представляя синтез жизни и деятельности католической общности Бессарабии в межвоенный период в самых различных ее аспектах.

Прикладное значение: инициирование или продолжение межконфессионального и межрелигиозного диалога с другими религиозными реалиями, которые в настоящее время существуют в Республике Молдова; результаты работы могут стать стартовой площадкой для других исследований; В целях более глубокого изучения истории разного рода меньшинств данная работа может быть использована как материал для преподавания на факультетах.

Реализация результатов: Тематика диссертации является предметом одной монографии, пятнадцати статей и десяти участия в национальных и международных конференциях.

ANNOTATION

Author: Ciobanu Petru Andrei

Theme: **The Catholic Church of Bessarabia in the interwar period**, PhD thesis in history, Chisinau, completed in 2019.

Thesis structure: Introduction, four chapters, general conclusions, bibliography of 198 titles, 148 pages of basic text (until Bibliography), Annexes.

Key words: Bessarabia, Catholic Church, interwar period, Iasi Diocese, Catholic parishes, Catholic communities, bishops, priests, church.

The goal: the evolution of Catholic Church of Bessarabia in interwar period, with its different aspects: spiritual, social, demographical, educational, charitable, economic and legal.

The objectives: establishing the political and religious context of the region after 1918; indicating the historical conditions where the Catholic communities of Bessarabia changed their legal status, becoming, from the part and parcel of Tiraspol Diocese, a part and parcel of Iasi Roman Catholic Diocese; determining the demographic evolution of Catholic element in Bessarabia in interwar period based on existent statistic data; identifying the main centres of Catholic life in Bessarabia and their organization manner; elucidating the internal life of Catholic communities in the Prut-Nistriian area during the period included in the paper chronological boundaries; reviewing the main actors of Catholic life in Bessarabia and the role they had in Catholic communities between Prut and Nistru; presenting some figures of native priests from Bessarabia and studying their activity within Iasi Roman Catholic Diocese; studying the activity of Catholic Church in Bessarabia in the educational and charitable assistance fields.

The scientific novelty: elucidating the evolution of Romano Catholic communities life in the chronological boundaries enunciated in the title, as a component part of the Bessarabian confessional colouring. Introduction in the scientific circuit of a great number of documents which, till this moment, were not researched, represent another point of scientific novelty of this paper. At the same time, it was followed the conceptual reinterpretation of those few documents that had already been used or, if the case, the review of some conclusions the researchers came to. Therefore, the solved scientific problem is related to the complex elucidation of the evolution, place and role of Catholic confession in Bessarabia during 1918-1940 of XX century.

The theoretical importance of the paper: to present, in the context of interdisciplinary and multidisciplinary studies, a theoretical and methodological framework, based on factual, chronological and diachronic continuity, following the way of the new research field, history and religions study. On the other hand, this study opens new perspectives in both historical and interdisciplinary research (religion history, anthropologic study etc.). Generally, the paper covers an existent gap in historical science of the Republic of Moldova, providing a synthesis of the Catholic community life in Bessarabia during interwar period in its different aspects.

The applicative value: initiating or continuing an interconfessional and interreligious dialogue with other religious realities currently present in the Republic of Moldova; the results of the paper may be starting points for other studies in the field; in the context of deepening the study of the history of minorities of any kind in the Republic of Moldova in the university, this thesis can be used as a teaching material within the faculties.

Implementation of the obtained results: the theme of the thesis is the subject of a monograph, fifteen articles and ten participations in national and international conferences.

LISTA TABELELOR

1. Tabelul 2.1. Parohiile romano-catolice din Basarabia și numărul de credincioși catolici pe etnii la anul 1919	p.43
2. Tabelul 2.2. Numărul credincioșilor romano-catolici pe etnii la anul 1926	p.51
3. Tabelul 2.3. Numărul bisericilor catolice și al credincioșilor romano-catolici pe județe și etnii la anul 1930.....	p.52
4. Tabelul 3.1. Numărul de botezuri, decese și cununii din Parohia Tighina între anii 1918-1936	p.74
5. Tabelul 3.2. Numărul de botezuri, decese și cununii din Parohia Cetatea Albă între anii 1933-1936	p.95
6. Tabelul 3.3. Numărul de botezuri, decese și cununii din Parohia Orhei între anii 1918-1936	p.106

LISTA ABREVIERILOR

AERC	Arhiva Episcopiei Romano-Catolice.
AISR	Arhiva Istorică de Stat Rusă, Sankt-Petersburg.
AITRC	Arhiva Institutului Teologic Romano-Catolic.
ANRM	Arhiva Națională a Republicii Moldova.
BOR	Biserica Ortodoxă Română.
Dr.	doctor.
Î.P.S.	Înalt Prea Sfinția.
Î.P.S.S.	Înalt Prea Sfinția Sa.
Msgr., Mons.	Monsenior, Monseniorului.
OFMConv	Ordinul Fraților Minori Conventuali.
P.S.	Prea Sfinția.
PP.	Papa.
Pr./Păr./P.	părintele, părintelui.
PSB	colecția „Părinți și scriitori bisericești”.
R.P.	Reverendul Părinte.
R.P.D.	<i>Reverendissimus Pater Dominus</i> (lat. Reverendul Părinte Domn).
Sf.	sfântul, sfântului / sfânta, sfintei.
SJ	Societas Jesu (Societatea lui Isus sau Ordinul Iezuit).
SSmus D. N.	<i>Sanctissimus Dominus Noster</i> (lat. Preasfântul Nostru Domn/Părinte).
tr.	traducător / traducători.
tr. n.	traducerea noastră.

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Studiarea trecutului Basarabiei în perioada interbelică (1918-1940) impune de la sine cercetarea diverselor aspecte ale istoriei sale: politic, economic, social, demografic, dar și cel confesional, întrucât religia a avut un rol important în desfășurarea evenimentelor care au marcat istoria spațiului pruto-nistean între cele două războaie mondiale. În Basarabia, alături de confesiunea majoritară, cea ortodoxă, avem prezentă de secole și confesiunea catolică, evoluția căreia în perioada interbelică ne propunem să o studiem în teza de față.

Înființarea, în anul 1993, a Administraturii Apostolice a Bisericii Romano-Catolice din Republica Moldova, ridicată, la 27 octombrie 2001, la rangul de Dieceză de Chișinău, a pus de la sine întrebarea: au catolicii din spațiul la care ne referim o istorie îndelungată sau reprezintă o prezență relativ nouă? Pornind de la această întrebare, pe parcursul ultimilor ani au apărut o serie de studii care vin să confirme că prezența elementului catolic nu este una nouă. Însă aceste studii s-au orientat în special spre studierea istoriei confesiunii catolice fie în perioada țaristă, fie a celei de după anul 1944, perioada dintre cele două războaie mondiale fiind lăsată la o parte, cercetată în treacăt sau luându-se în considerație doar anumite aspecte.

Apariția în ultima vreme a tot mai multor studii cu privire la istoria etniilor conlocuitoare din spațiul pruto-nistean demonstrează că și ele fac parte din istoria noastră locală. De aceea, la fel cum nu poate fi etichetată o etnie ca fiind străină istoriei unei regiuni, la fel nicio confesiune nu poate fi considerată ca atare, adevăr valabil și pentru catolici. Chiar dacă reprezentau mai puțin de 1% din totalul populației Basarabiei, credincioșii cultului catolic și-au adus și ei aportul la istoria regiunii în perioada interbelică, perioadă care a reprezentat un moment benefic pentru Biserica Catolică din Basarabia.

Într-adevăr, după anul 1812, reprezentanții cultului catolic din spațiul pruto-nistean, regiune trecută în componența Imperiul Rus prin pacea de la București din 16/28 mai 1812, au avut parte de o evoluție diferită față de cea a confesiunii latine din restul lumii. Au urmat peste o sută de ani în care catolicii din Basarabia, ca și de fapt din restul Imperiului Rus, au fost îndepărtați de capul Bisericii – papa – și au fost supuși nu o singură dată presiunilor de diferit tip din partea autorităților locale și centrale țariste. În același sens, după anul 1944, autoritățile sovietice au căutat prin orice mijloace să anihileze orice urmă a catolicismului basarabean, fiind închise bisericile, care au fost naționalizate și date spre uz profan, comunităților catolice refuzându-li-se dreptul de a fi recunoscute de stat, fiind permisă activitatea unui singur slujitor al cultului pentru toți catolicii din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, fiind acceptată

activitatea unei singure parohii catolice, cea din Chișinău, interzicându-se orice legătură cu catolicii din afara spațiului sovietic și cu Sfântul Scaun. Astfel, prin toate aceste măsuri era îngădit dreptul la libera exprimare a convingerilor religioase și la libera exercitare a cultului.

Motivul principal pentru care am ales să studiem istoria Bisericii Catolice din Basarabia, din care reiese și actualitatea temei alese, este de a umple un gol din istoriografia referitoare la Basarabia interbelică și la trecutul confesiunilor minoritare prezente în acest spațiu, cu intenția de a demonstra teza că perioada interbelică a fost una benefică pentru catolicismul dintre Prut și Nistru în comparație cu perioadele anterioară și posterioară acestui arc de timp.

Un alt motiv care ne-a făcut să ne orientăm spre studierea istoriei catolicismului în spațiul dintre Prut și Nistru în perioada 1918-1940 este cel al dialogului interreligios și interconfesional promovat în societatea contemporană. Pentru inițierea și promovarea unui astfel de dialog nu este suficientă cunoașterea reciprocă doar a prezentului, ci și a trecutului, care, în cazul confesiunii catolice, este puțin cercetat și puțin cunoscut, mai ales dacă ne referim la perioada cuprinsă de lucrarea de față.

De asemenea, deschiderea unei părți a populației țării noastre față de Biserica Catolică, mai ales ca urmare a prezenței tot mai active a acesteia în societate, dar și a migrației populației în Europa Occidentală, unde are posibilitate să intre tot mai des în contact cu această Biserică, a reprezentat un alt motiv care ne-a orientat spre studiul istoriei confesiunii catolice din Basarabia în perioada interbelică.

Apoi, trecutul nu prea îndepărtat, în care s-a căutat anihilarea a tot ceea ce ține de spirit, a dus și la pierderea identității confesionale a multor catolici ca aparținând unei Biserici prezente în acest spațiu de mult timp. Un studiu istoric i-ar ajuta pe unii dintre ei să-și redescopere rădăcinile credinței, să se simtă din nou parte componentă a confesiunii catolice, așa cum au fost părinții sau bunicii lor.

Am ales pentru lucrarea de față să analizăm perioada interbelică nu doar pentru a acoperi o lacună din istoria acestei comunități confesionale din Basarabia, ci și pentru că evenimentul de la 27 martie 1918 a făcut posibil ca Biserica Catolică din Basarabia să devină parte componentă a Bisericii Catolice din România Întregită, fapt care a și contribuit la evoluția benefică a catolicismului basarabean, diferită calitativ față de perioada de până la Marea Unire, ca și după anexarea Basarabiei la URSS în anul 1940 și reanexarea ei în anul 1944. În acest sens, este mai mult decât important de a analiza evoluția comunităților catolice din Basarabia în cadrul Bisericii Romano-Catolice din România și a statului unitar român. Un prim pas în acest sens este stabilirea statutului pe care le aveau comunitățile catolice în perioada 1918-1921, timp în care, din punct de vedere juridico-canonic, se aflau sub jurisdicția Diecezei de Tiraspol. De o

importanță majoră și actuală este analiza decretului pontifical din 2 august 1921, emis ca urmare a evenimentului din 27 martie 1918 și care a constituit baza integrării parohiilor latine basarabene în Instituția Bisericii Romano-Catolice din România. Evident că această investigație nu este completă dacă nu s-ar acorda atenție activității nemijlocite și vizitelor efectuate de episcopii Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în stânga Prutului și relațiile nemijlocite ale acestora cu preoții și enoriașii parohiilor.

Paralel cu împlinirea a 100 de ani de la Unirea de la 1918, pentru Biserica Catolică din Republica Moldova, același an 2018 a marcat Jubileul de 25 de ani de când Papa Ioan Paul al II-lea, în anul 1993, a înființat primele structuri centrale ale Bisericii Catolice din Republica Moldova, moment istoric pentru catolicii din această țară, dar care poate fi înțeles pe deplin doar în contextul studierii istoriei Bisericii Catolice din Republica Moldova și a evoluției ei de-a lungul timpului. Pe lângă aceasta, unele dintre parohiile reînființate după anul 1993 au existat și în perioada interbelică, motiv pentru care este important a studia viața internă a acestor comunități în spațiul cronologic cuprins de lucrare, fără însă a le trece sub tăcere pe celelalte, care fie nu mai există, fie nu mai sunt parte componentă a Bisericii Catolice din Republica Moldova. Printr-un astfel de discurs istoric de fapt încercăm, prin intermediul studiului de față, să completăm istoria generală a cultului catolic din spațiul românesc.

Importantă pentru studierea trecutului este cunoașterea principalelor personalități ce și-au lăsat amprenta asupra evoluției unei comunități. În istoria Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică astfel de personalități au fost episcopii de Iași și preoții care au păstrorit comunitățile acestei confesiuni. De aceea, am considerat necesar să reflectăm în paginile acestei lucrări și biografiile episcopilor și preoților romano-catolici care au activat pe parcursul perioadei interbelice în Basarabia, precum și pe cele ale reprezentanților clerului catolic care, în perioada dintre cele două războaie mondiale, fie s-au născut în Basarabia fie au fost hirotoniți preoți.

Biserica Catolică din Republica Moldova la momentul actual este implicată activ și în domeniul social, care reprezintă un câmp important al activității ei, nu este nou, Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică fiind implicată și ea în domeniul socio-caritativ, aspect pe care l-am abordat în teza de față, dorind să demonstrăm continuitatea de acțiune dintre Biserica Catolică din Republica Moldova și cea din Basarabia interbelică.

Metodologia cercetării științifice. Pentru realizarea scopului investigației propuse au fost utilizate o serie de metode, printre care: metoda critică, metoda tipologizării, metodele istorico-comparativă, structural-funcțională, statistică, sistemică, empirică, particularizarea și generalizarea, inducția, analogia, deducția și altele. De asemenea, este folosită și metoda

comparativă, cu precădere pentru a studia evoluția comunităților romano-catolice din Basarabia interbelică. Drept principii au fost aplicate: principiul obiectivității, principiul cronologic și al imparțialității istorice. Metodele utilizate și-au atins scopul, au ajutat la realizarea obiectivelor propuse, ceea ce a făcut ca finalizarea cercetării să se soldeze cu anumite concluzii și recomandări, care au rolul de a pune în valoare rezultatele la care s-a ajuns și de a elimina necunoscutele din istoria confesională a Basarabiei interbelice cu referire la confesiunea romano-catolică.

Scopul și obiectivele tezei. În baza surselor istorice și a celor istoriografice, scopul tezei de față este prezentarea evoluției Bisericii Catolice din Basarabia în perioada cuprinsă între cele două conflagrații mondiale, cu evidențierea unor aspecte problematice în ceea ce ține de statutul juridic al catolicilor din Basarabia după Marea Unire de la 1918, al grijii pastorale a episcopilor de Iași față de credincioșii catolici din spațiul dintre Prut și Nistru, al stabilirii numărului de parohii din segmentul de timp analizat, al evoluției demografice a credincioșilor catolici din perioada interbelică și al prezentării figurilor de preoți care au activat în Biserica Catolică din Basarabia. De asemenea, ca noutate în cercetarea subiectului, teza are drept scop să analizeze diversele aspecte ale vieții comunității catolice dintre Prut și Nistru în perioada interbelică, cum sunt cel spiritual, social, demografic, educațional, caritativ, economic și juridic.

Pentru atingerea acestui scop, au fost trasate următoarele obiective:

- stabilirea contextului politic și religios din regiune în perioada de după anul 1918;
- indicarea condițiilor istorice în care comunitățile catolice din Basarabia și-au schimbat statutul juridic, devenind, din parte integrantă a Diecezei de Tiraspol, parte componentă a Diecezei Romano-Catolice de Iași;
- determinarea evoluției demografice a elementului catolic din Basarabia în perioada interbelică în baza datelor statistice existente;
- identificarea principalelor centre ale vieții catolice din Basarabia și a modului de organizare a acestora;
- elucidarea vieții interne a comunităților catolice din spațiul pruto-nistrean în perioada cuprinsă de limitele cronologice ale tezei;
- trecerea în revistă a principalilor actori ai vieții catolice din Basarabia și rolul pe care l-au jucat în comunitățile catolice dintre Prut și Nistru;
- prezentarea unor figuri de preoți originari din Basarabia și studierea activității lor în cadrul Diecezei Romano-Catolice de Iași;

- studierea activității Bisericii Catolice din Basarabia în domeniile învățământului și asistenței caritative.

Noutatea științifică. Istoria confesiunilor minoritare din Basarabia în perioada interbelică nu a reprezentat subiectul unor studii sistematice ce ar fi pus în lumină acest aspect al istoriei noastre naționale. Lucrarea de față are drept țel să abordeze, metodologic și conceptual, o temă ce a fost lăsată deoparte, pornind de la documentele, în cea mai mare parte inedite, care au fost folosite la scrierea ei. Noutatea științifică constă în elucidarea evoluției vieții comunităților romano-catolice în segmentul cronologic enunțat în titlu, ca parte componentă a coloritului confesional basarabean. Introducerea în circuitul științific a unui mare număr de documente care, până la moment, nu au fost cercetate, reprezintă un alt punct al noutății științifice a prezentei teze. În același timp, am urmărit să reinterprețăm conceptual acele puține documente care fuseseră deja utilizate sau, acolo unde a fost cazul, să revedem unele dintre concluzii la care au ajuns unii cercetători. Așadar, problema științifică soluționată ține de elucidarea complexă a evoluției, locului și rolului confesiunii catolice din Basarabia în perioada anilor 1918-1940.

Importanța teoretică a lucrării rezidă în prezentarea, în contextul studiilor interdisciplinare și pluridisciplinare, a unui cadru teoretic și metodologic, bazat pe continuitatea factologică, cronologică și diacronică, urmând calea noului domeniu de cercetare – cel al istoriei și studiului religiilor –, puțin explorat până la momentul actual, cu precădere pentru perioada interbelică, dar aflat la început de drum prin articolele autorului, prin care am dorit să oferim publicului puncte de reper ale istoriei Bisericii Catolice din Basarabia între cele două războaie mondiale. Pe de altă parte, studiul de față deschide noi perspective în domeniul cercetării atât istorice, cât și interdisciplinare (istoria religiilor, studiul antropologic etc.). În general, lucrarea acoperă un gol existent în știința istorică din Republica Moldova, oferind o sinteză a vieții comunității catolice din Basarabia în perioada interbelică în diversele ei aspecte.

Valoarea aplicativă a lucrării decurge din actualitatea și noutatea ei pentru limitele spațiale propuse, adică teritoriul dintre Prut și Nistru, întrucât contribuie nu doar la cunoașterea istoriei catolicismului din regiune, ci și la inițierea sau continuarea unui dialog interconfesional și interreligios cu alte realități confesionale prezente la moment în Republica Moldova, unele dintre ele având aici la fel o istorie îndelungată. Pe lângă aceasta, rezultatele lucrării pot reprezenta piste de plecare pentru alte studii în domeniu, studii necesare pentru o prezentare integrală și obiectivă a istoriei minorităților confesionale din Basarabia în contextul importanței acordate acestora în ultimul timp, la nivel național, european și mondial.

Pe de altă parte, în contextul aprofundării studierii istoriei minorităților de orice fel din Republica Moldova în cadrul universitar, teza de față poate fi aplicată drept material de predare

în cadrul facultăților de istorie și teologie. De asemenea, lucrarea oferă posibilitatea de a introduce pe viitor noi segmente de cercetare în domeniul istoriei confesionale a Basarabiei.

Implementarea rezultatelor obținute. Tematica tezei reprezintă subiectul unor articole și participări la conferințe naționale și internaționale ale autorului. Rezultatele investigațiilor au fost prezentate în conferințe cu participarea specialiștilor din țară și din străinătate, și anume: Masa rotundă *Polonezii la Soroca*, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 21 aprilie 2016; Simpozionul internațional *Tradiții educativ-formative în Episcopia de Iași*, Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității „Al. I. Cuza” din Iași și Institutul Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași, 29 octombrie 2016; Conferința Internațională *Raporturi identitare în spațiul românesc din perspectivă istorică: școli și interpretări*, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 3-5 noiembrie 2016; Conferința științifică națională cu participare internațională a tinerilor cercetători *Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații*, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 17 noiembrie 2016; Simpozionul național *Catolicii din Moldova și Centenarul Unirii de la 1918*, Episcopia Romano-Catolică de Iași, Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Institutul Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași, 21-23 martie 2018; Simpozionul național *Contribuții catolice la realizarea Marii Uniri*, Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din București, 19 octombrie 2018; Conferința Internațională „Latinitate – Romanitate – Românită”, ediția a II-a, Chișinău, 22-24 noiembrie 2018.

De asemenea, unele rezultate științifice au fost publicate în articole ce au apărut în reviste și culegeri de materiale științifice, editate în țară și peste hotare. Dintre cele care se referă la tematica tezei menționăm: „Trecerea parohiilor din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași și vizitele pastorale ale episcopilor Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în Basarabia”, în: *Analecta catholica*, nr. 5-6, Chișinău, 2012; „Mihai Robu – păstor și părinte pentru catolicii din Basarabia”, în: Tamaș I., ed., *Dinamica păstoririi Bisericii Romano-Catolice din Moldova de la înființarea Episcopiei de Iași (1884) până în prezent*, vol. I, Iași, Sapiientia, 2014; „Scurtă incursiune în istoria Bisericii Catolice din Republica Moldova”, în: *Buletin istoric*, nr. 14, Iași, 2014; „Numirea și consacrarea ca episcop de Iași a Mons. Mihai Robu”, în: *Buletin istoric*, nr. 16, Iași, 2015; „Comunitatea catolică din Orhei”, în: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 4 (104), Chișinău, 2017; „Episcopul Mihai Robu: vizitele canonice și administrarea sacramentului Mirului”, în *Buletin istoric*, nr. 17, Iași, 2016; „Catolicii din Basarabia după Marea Unire”, în: Lupu Ș., coordonator, *Catolicii din Moldova și Centenarul Unirii de la 1918: lucrările Simpozionului național „Catolicii din Moldova și Centenarul Unirii de la 1918”*: Iași,

21-23 martie 2018”, Iași, Sapiientia, 2018; „Parohia Romano-Catolică «Providența Divină» din Chișinău în perioada interbelică”, în: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 4 (114), Chișinău, 2018; „L'insegnamento cattolico di Bessarabia nel periodo interbellico”, în: *Dialog teologic*, nr. 41, Iași, 2018; „Il clero romano-cattolico di Bessarabia durante il periodo interbellico”, în: *Dialog teologic*, nr. 42, Iași, 2018. Un alt articol care se referă la tema tezei urmează a fi publicat în revista *Analecta catholica* („Viața catolicilor din Basarabia interbelică reflectată în paginile revistei «Lumina creștinului»”). Pe lângă aceste articole, tema tezei reprezintă subiectul monografiei *Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică*, Iași, Sapiientia, 2018.

Informațiile din teza de față, care a făcut obiectul articolelor menționate și al monografiei amintite, sunt folosite ca material didactic în cursul de *Istoria Bisericii locale* din cadrul programei de studiu a Institutului Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași și a Facultății de Teologie Romano-Catolică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din același oraș, dat fiind faptul că parohiile catolice din Basarabia din perioada analizată de noi au făcut parte din Dieceza de Iași. De asemenea, aceleași informații au fost folosite în cursul de *Istorie a Bisericii Catolice din Republica Moldova* în cadrul Academiei de Studii Teologice a Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău. Același material al tezei a fost folosit în cadrul cursului de licență *Istoria religiilor* și de master *Istoria confesiunilor religioase din Basarabia* ale Facultății de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova și în cursul *Istoria religiilor* din cadrul altor facultăți ale aceleiași universități.

Pe lângă aceasta, informațiile din lucrarea de față pot fi folosite ca material didactic și în disciplinele *Istoria românilor*, *Istoria religiilor*, *Religie*, mai ales în contextul studiilor interdisciplinare din cadrul altor instituții de învățământ preuniversitare și universitare. De asemenea, în cazul ghidurilor de prezentare a istoriei unor orașe ale Republicii Moldova în care este sau a fost prezentă confesiunea catolică pot fi folosite informațiile din teză pentru a ilustra și prezența acestei comunități în viața respectivelor localități. În contextul elaborării unui ghid al Diecezei Romano-Catolice de Chișinău, teza de față poate oferi un suport important, fiind, până la moment, singura care prezintă în mod sistematic o perioadă cronologică din istoria acesteia.

Și în contextul studierii istoriei minorităților etnice din Republica Moldova, lucrarea de față poate servi ca sursă de informație, mai ales în ceea ce ține de comunitatea poloneză și germană, două etnii care au constituit baza confesiunii catolice în perioada interbelică. În acest context, evident, teza ar fi principalul izvor în ceea ce ține de viața spirituală, dar nu numai, întrucât conține și informații despre învățământ, activitate socială și date biografice.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza de doctorat a fost elaborată în conformitate cu cerințele înaintate de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare,

stipulate în regulamentele în vigoare. Lucrarea conține: *Adnotări* în limbile română, rusă și engleză; *Introducere*; un capitol metodico-istoriografic și trei capitole, împărțite, la rândul lor, în subcapitole; *Concluzii și recomandări*; *Bibliografie*; *Anexe* și *CV-ul autorului*.

În *Introducere* sunt prezentate: actualitatea și importanța temei abordate, scopul și obiectivele tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, precum și sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul I, intitulat „Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică în literatura de specialitate și în sursele istorice”, analizează izvoarele documentare pe care le-am folosit la scrierea lucrării, precum și discursul istoriografic referitor la comunitatea catolică din Basarabia din perioada interbelică. Sunt prezentate sursele istorice, diferite ca subiect, importanță, autori și valoare; referitor la investigațiile existente la moment, este făcută o analiză critică în contextul general al tezei de față.

Capitolul II al lucrării conține „Considerații demografice, juridice și instituționale ale catolicismului basarabean în perioada anilor 1918-1940”. Într-un prim moment, am considerat necesar să prezentăm situația politică din Basarabia înainte și după 27 martie 1918, precum și încorporarea Bisericii Ortodoxe din Basarabia în Biserica Ortodoxă Română, pentru a încadra în contextul politic și religios din regiune subiectul analizat de lucrare. Apoi ne referim la situația catolicismului pruto-nistean între anii 1918-1921, când, juridic, acesta depindea încă de Dieceza de Tiraspol. Încheiată această prezentare, este analizată schimbarea statutului juridic al catolicilor din Basarabia în urma Unirii de la 1918 prin decretul pontifical din 2 august 1921, moment crucial pentru evoluția Bisericii Catolice din Basarabia. Analizat acest aspect juridic, în continuare sunt prezentate aspectele demografic și instituțional, cu numărul de parohii și credincioși catolici din Basarabia în perioada de după anul 1921. Tot aspectul instituțional cuprinde și vizitele episcopilor Alexandru Th. Cisar și Mihai Robu în Basarabia în perioada de după trecerea parohiilor catolice pruto-nistrene sub jurisdicția Diecezei de Iași.

Capitolul III analizează viața internă a fiecăreia dintre cele zece parohii catolice din Basarabia și a filialelor pe care acestea le aveau. Sunt prezentați păstorii care s-au îngrijit de aceste comunități pe perioada analizată, numărul credincioșilor pe care îl avea fiecare parohie, lăcașul de cult acolo unde exista, situația economică, precum și diverse alte aspecte din viața acestor comunități.

Capitolul IV este dedicat clerului romano-catolic – episcopi și preoți –, învățământului și operelor de caritate dezvoltate de Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică. În primul rând sunt trecute în revistă personalitățile celor doi episcopi care au păstorit Dieceza de Iași în perioada la care ne referim, unele figuri de preoți care au activat în Basarabia între anii

1918-1940, fără a ne limita în prezentarea biografiei lor doar la perioada cuprinsă de lucrare. Un al doilea punct este dedicat figurilor a patru preoți originari din Basarabia care, în perioada interbelică, fie au ajuns slujitori ai altarului, fie că s-au născut, urmând a avea o pondere însemnată în viața cultică. Un punct important este cel dedicat învățământului catolic din Basarabia interbelică, atât cel instituțional, cât și cel parohial sau catehetic. În final, sunt prezentate două instituții de caritate pe care le-a înființat și le-a condus Biserica Catolică din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale.

La finalul tezei sunt incluse *Concluzii și recomandări* rezultate din studiul efectuat asupra evoluției comunități romano-catolice din Basarabia în perioada interbelică, precum și *Anexe și Imagini*.

1. BISERICA CATOLICĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE ȘI ÎN SURSELE ISTORICE

1.1. Istoriografia privind Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică

Menționăm chiar de la începutul acestui capitol că problematica Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică, subiectul analizat de această teză, nu s-a bucurat în istoriografie de o cercetare sistematică și de valorificarea surselor istorice referitoare la temă. Cu toate acestea, găsim în studiile unor autori referințe la confesiunea catolică în segmentul de timp care ne interesează. Asupra acestor studii, cu caracter general sau tematic, ne vom referi în paginile ce urmează, cu scopul de a le analiza, din punct de vedere problematic și cronologic, pentru ca, în final, să înțelegem aceste investigații, chiar dacă unele dintre ele nu abordează subiectul decât în mod tangențial.

Dacă pentru perioada anterioară trecerii comunităților catolice sub jurisdicția Episcopiei de Iași există unele studii privitoare la comunitățile catolice din spațiul dintre Prut și Nistru, pentru perioada interbelică un astfel de studiu lipsește aproape cu desăvârșire, fapt pentru care lucrarea de față reprezintă o noutate istoriografică sau chiar un deschizător de drumuri pentru studii ulterioare.

Istoriografia basarabeană: Cercetarea trecutului comunității catolice din Basarabia în perioada interbelică lasă spațiu amplu pentru studierea acestui subiect, întrucât puțini sunt cei care i s-au dedicat, fiind vorba mai degrabă de includerea lui într-un cadru mai amplu al studierii istoriei confesiunii catolice din spațiul pruto-nistrean, perioada interbelică fiind menționată doar în treacăt, sau, în unele cazuri, fiind inclusă într-un tablou general al prezentării istoriei regiunii în cadrul unor studii sau în cadrul prezentării istoriei etnicilor polonezi din Basarabia.

Dintre lucrările cu caracter general în care, în treacăt, este menționată și Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică, amintim, întâi de toate, lucrarea lui Ștefan Ciobanu [54], în care găsim informații puține, însă importante despre catolicii din Basarabia la momentul primei apariții a lucrării (1926), mai ales în ceea ce ține de organizare, componentă etnică și numărul credincioșilor acestei confesiuni din Basarabia, prezentare făcută urmând organizarea teritorial-administrativă a provinciei. Lucrarea este cu atât mai importantă, cu cât reflectă situația comunității catolice la momentul respectiv. Dintre lucrările aceluiași autor amintim aici și un studiu dedicat capitalei Basarabiei [55], în care acesta oferă informații prețioase despre istoria comunității catolice din urbe de la apariției ei și până la data apariției lucrării, precum și despre organizarea ei și numărul de credincioși pe care-i avea. Ca și în cazul precedent, importanța

lucrării pentru studiul de față este anume indicarea situației de moment, dar și scurta incursiune istorică în viața acestei comunități înainte de anul 1918.

Un articol care prezintă în general istoria confesiunii catolice din spațiul dintre Prut și Nistru ne aparține [52] și urmărește istoria Bisericii Catolice din Republica Moldova de la origini până în prezent, făcând referință și la evenimentul din anul 1921 și la istoria catolicismului basarabean în perioada interbelică.

Dintre studiile referitoare la istoria comunității catolice dintre Prut și Nistru îl menționăm și pe cel al dnei Nelea Saganova [194], în care trece în revistă cronologia evenimentelor referitoare la Biserica Catolică din Republica Moldova în anii 1987-2002. Chiar dacă arcul cronologic al articolului depășește cu mult tematica ce ne interesează, am apelat la acest studiu pentru că, de multe ori, autoarea prezintă și trecutul mai îndepărtat al unor comunități, făcând referință și la perioada interbelică, amintind inclusiv de evenimentul din anul 1921.

Un alt studiu care-i aparține dnei Nelea Saganova [196] analizează catolicismul din RSS Moldovenească în anii '40-'60 ai secolului al XX-lea. Articolul, chiar dacă depășește limita cronologică a lucrării de față, este important pentru studiul nostru întrucât prezintă figura Pr. Nicolae Szczurek, referindu-se mai detaliat la activitatea lui din perioada sovietică și până la moartea sa în anul 1948. Tributară amintirilor Pr. Stanisław Skudrzyk, autoarea comite unele erori, pe care am căutat să le corectăm, având în față documentele de arhivă ce aruncă o nouă lumină asupra personalității acestui preot. Ca să fim mai exacti, autoarea, folosindu-se de amintirile unui preot care l-a cunoscut în anii războiului pe Pr. Nicolae Szczurek, scrie că acesta a rămas orfan de ambii părinți încă de mic, în timp ce izvoarele la care vom face referință în text amintesc despre faptul că mama sa era încă vie, cel puțin la anul 1925.

Viața aceluiași preot este prezentată de episcopul romano-catolic de Chișinău, Excelența Sa Anton Coșa, într-un articol apărut într-o colecție de articole de filozofie și istorie dedicate episcopului de Iași Petru Gherghel [61]. Aici, autorul folosește informațiile din articolul deja menționat al dnei Nelea Saganova, pe lângă aceasta transliterând în limba română numele polonez „Szczurek” cu „Șciurek”. Același articol episcopului de Chișinău prezintă pe scurt și biografia Pr. Ioan Hondru.

Eugenia Râbalco, într-un articol apărut în revista *Analecta catholica* [191], vorbește despre edificiile din jurul bisericii catolice din Chișinău. Am apelat la informațiile cuprinse aici pentru că fac referință la școala parohială din Chișinău, subiect pe care îl analizăm în Capitolul IV al tezei. Însă autoarea prezintă doar edificiul școlii, fără a intra în istoria acestei instituții, fapt pe care am căutat să-l suplینim în lucrarea de față. Tot aici menționăm și un studiu al doamnei

Olga Garusova [187] despre Clubul Polonez din Chișinău, club care a activat sub egida Societății de Binefacere de pe lângă Parohia Chișinău, care, la fel, reprezintă un punct al tezei noastre.

Dintre studiile care se referă strict la tematica lucrării noastre îl menționăm pe cel care ne aparține [52] și pe care l-am dedicat trecerii parohiilor catolice din Basarabia de sub jurisdicția Diecezei de Tiraspol în componența Diecezei de Iași și vizitelor episcopilor Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în Basarabia, articol care a și reprezentat punctul de pornire în scrierea tezei. Lipsa cea mai importantă a acestui articol este faptul că, la momentul scrierii lui, ne-am limitat doar la informațiile prezentate de revista *Lumina creștinului*, lipsă pe care am compensat-o în teza de față prin introducerea și unor documente inedite de arhivă. De asemenea, există și unele erori de interpretare a datelor cronologice, date pe care am căutat să le corectăm, pentru a oferi informații veridice.

Un alt articol care ne aparține [50] prezintă în întregime toate vizitele pastorale ale episcopului Mihai Robu efectuate în cei 19 ani de păstorie a Diecezei de Iași (1925-1944), amintind și despre cele efectuate în Basarabia. Întrucât cele din urmă au fost analizate în studiul amintit deja, în prezentul articol au fost doar menționate, fiind făcute numai referințe la articolul în care au fost prezentate în amănunt. Importanța articolului se reduce nu doar la Biserica Catolică din Basarabia, ci și pentru Dieceza Romano-Catolică de Iași, întrucât până la momentul apariției lui nu a existat vreun studiu care să cuprindă în sine toate vizitele pastorale și canonice, însoțite de administrarea sacramentului Mirului, ale episcopului Mihai Robu.

Întrucât comunitatea catolică din Basarabia a fost formată în majoritate din etnici polonezi, am apelat și la unele studii dedicate acestei minorități. Astfel, viața polonezilor din Basarabia a fost subiectul unui studiu al dlui Nicolae Enciu [78], care însă se referă foarte pe scurt la tematica prezentată de titlul articolului, concentrându-se mai mult pe situația în general a minorităților etnice din România Întregită, pe evoluția elementului polonez în Basarabia și pe rolul avut de un reprezentant al polonezilor din Sfatul Țării în votarea Unirii cu Vechiul Regat, cu foarte puține referințe la viața lor religioasă.

De asemenea, și articolul dlui Marius Tăriță [178], bazat pe documentele din *Archiwium Akt Nowych* din Varșovia, analizează viața elementului polonez din Basarabia din principalele comunități: Chișinău, Bălți, Hotin și Soroca, acordând atenție și elementului religios și educațional. Nu am apelat la el decât rareori, întrucât limita cronologică pe care o cuprinde este prea îngustă pentru lucrarea de față. Cu toate acestea, studiul este de apreciat pentru că pune în valoare o serie de documente inedite referitoare la comunitatea poloneză din Basarabia în scurtul arc cronologic analizat.

Istoriografia românească din dreapta Prutului: În Dieceza de Iași de mai mulți activează Departamentul de Cercetare Istorică, menirea principală a căruia este studierea trecutului catolicilor din Moldova de peste Prut de la începuturi și până în ziua de azi. Rezultatul acestei cercetări este apariția mai multor lucrări cu caracter general, dar și al unor monografii dedicate fie comunităților catolice din Dieceza de Iași, fie unor personalități ale aceleiași Biserici.

O primă lucrare cu caracter general pe care o amintim îi aparține istoricului catolic ieșean Emil Dumea [77], importantă prin faptul că urmărește evoluția catolicismului în principal din Moldova dintre Carpați și Prut de la origini până în prezent, dar făcând referințe și la catolicii dintre Prut și Nistru, menționând inclusiv și evenimentul de la anul 1921 și istoria Diecezei de Iași perioada interbelică, timp în care catolicii din Basarabia au făcut parte din această Biserică locală.

Dintre alte lucrări cu caracter general referitoare la istoria Diecezei de Iași amintim un studiu al lui Alois Moraru [114], care, ca și lucrarea precedentă, chiar dacă nu face referință strictă la subiectul ce ne interesează, amintește totuși despre evenimentul de la anul 1921. Același lucru autorul menționat îl face și într-un articol al său [115], care, la fel ca și lucrarea sa, urmărește evoluția Diecezei de Iași de la înființarea ei până la începutul secolului al XXI-lea. Aceste lucrări cu caracter general referitoare la istoria catolicilor din Moldova, în principal din cea de dincolo de Prut, chiar dacă nu fac referință decât pe scurt la subiectul cercetat de noi, sunt importante prin faptul că introduc în cercetarea istoriei catolicismului românesc din perioada interbelică și catolicii din Basarabia.

Două lucrări cu caracter general fac referință la unii dintre preoții care, în perioada interbelică, s-au îngrijit de catolicii din Basarabia sau au văzut lumina zilei în spațiul dintre Prut și Nistru. Amintim în acest context lucrarea lui Iosif Simon dedicată franciscanilor din Provincia „Sfântul Iosif” din Moldova [149], în care amintește de Pr. Hyacint Bock, doar că face o greșeală atunci când îi menționează data decesului: în loc de 17 decembrie scrie 3 decembrie, eroare pe care am corectat-o în teză, făcând apel și la crucea de mormânt a respectivului preot. Cea de-a doua lucrare aparține preoților Iosif Gabor și Iosif Simon [92], care prezintă pe scurt biografiile unor preoți care vor fi consemnați în ultimul capitol al lucrării. În același context amintim lucrarea lui Alois Moraru și Iosif Răchiteanu, dedicată episcopilor de Iași și rectorilor Seminarului diecezan din Iași [116], în care sunt prezentate, pe scurt, biografiile lui Alexandru Th. Cisar, Mihai Robu, Marcu Glaser și Gaspar Bachmeier. Toate aceste trei lucrări, chiar dacă prezintă informații lacunare referitoare la biografia unor episcopi și preoți, au totuși importanța lor, întrucât suplinesc datele pe care nu le-am putut descoperi în documentele de arhivă.

Figuri de preoți originari din Basarabia au fost prezentate în două monografii dedicate unor comunități catolice din Dieceza de Iași, ambele coordonate de istoricul Dănuț Doboș [71, 94]. Autorul, istoric consacrat prin studiile sale referitoare la comunitățile catolice din Dieceza de Iași, prezintă biografiile acestor preoți apelând, în principal, la sursele de arhivă, fapt care conferă datelor o valoare unică. O altă lucrare în care găsim unele informații despre Pr. Carol Söhn, originar și el din Basarabia, este a lui Blaj Ursache [182], enoriaș al Parohiei „Sfânta Ana” din Oțeleni (jud. Iași), care, deși ne oferă informații prețioase despre activitatea lui Carol Söhn în Parohia Oțeleni, este, mai curând, de domeniul memorialisticii, prezentând multe aspecte sentimentale sau subiective. Totuși, am apelat la ea atunci când am prezentat activitatea lui Söhn, căutând să o decantăm de aspectele care n-au de-a face cu istoria.

Dintre studiile referitoare la tematica noastră care, fie tangențial, fie fragmentar, au analizat subiectul, menționăm articolul lui Iosif G. Naghiu [119], republicat în paginile revistei *Analecta catholica*, apărut inițial în revista catolică *Viața Basarabiei* din anul 1944. Articolul prezintă pe scurt evoluția istorică a comunităților catolice din Chișinău și Bălți, păstorii pe care acestea le-au avut și lăcașurile de cult de care dispuneau. Chiar dacă nu este lipsit de unele greșeli, mai ales în ceea ce privește perioada de păstorie a unor preoți care au activat la Chișinău – greșeli pe care am încercat să le corectăm –, articolul este important pentru informațiile pe care le cuprinde.

Un prim studiu care are drept subiect tema pe care o cercetăm îi aparține lui Alois Moraru și este dedicat comunității catolice din Chișinău în perioada interbelică [113], studiu documentat, nu însă lipsit de unele lacune, mai ales în ceea ce privește exactitatea unor referințe bibliografice, dar și datorate faptului că uneori se abate de la temă, descriind viața altor comunități catolice din Basarabia, pe lângă cea din Chișinău, și trecând dincolo de limita cronologică indicată de titlu, vorbind și despre perioada 1941-1944. Cu toate aceste lacune, nu putem trece cu vederea importanța pe care a avut-o studiul în completarea unui gol existent până la momentul apariției lui în tratarea subiectului care ne interesează.

Unele studii la care am făcut referințe privesc în special personalitățile vieții catolice din Basarabia din perioada interbelică. Vom începe prin a menționa articolul dedicat episcopului Mihai Robu, avându-l ca autor pe Fabian Doboș [73], care analizează în paginile studiului său activitatea acestui prim episcop indigen de Iași, cu referințe și la Basarabia. Un punct important al acestui articol îl constituie prezentarea comunității greco-catolice dintre Prut și Nistru, însă, trecând dincolo de limitele cronologice ale tezei noastre, am omis menționarea ei în paginile lucrării. Adoptăm concluzia la care a ajuns autorul, și anume că respectivul episcop, prin

implicarea sa asiduă în păstoria catolicilor din Dieceza de Iași și, implicit, a celor din Basarabia, a dat dovadă de înțelegere și abnegație.

Rămânând la personalitatea episcopului Mihai Robu, amintim lucrarea coordonată de Iosif Tamaș și Fabian Doboș [177], care analizează perioada de activitate a acestui episcop. Lucrarea, deși se vrea a fi o monografie, este, de fapt, o lucrare istoriografică și o culegere de documente și aduce în fața cititorului rapoartele prezentate Sfântului Scaun, scrisorile pastorale și circulare, precum și corespondență diversă, și tocmai acest ultim punct reprezintă partea problematică a lucrării, întrucât scrisorile incluse au fost alese fără a ține cont de vreun criteriu anume, cu mari decalaje cronologice, existând un spațiu cronologic – anii 1926-1944 – din care nu este trecută nicio scrisoare, fără a fi indicat motivul respectivei lacune. Oricum, au fost cuprinse în această culegere și unele scrisori care privesc viața catolicilor din Basarabia, scrisori la care am apelat atunci când a fost nevoie. De asemenea, în prima parte a lucrării a fost inserat și un studiu referitor la viața și activitatea episcopului Mihai Robu.

Volumul I al aceleiași lucrări [176], avându-l drept coordonator pe Iosif Tamaș, cuprinde o perioadă mai largă de timp, de la începutul episcopatului lui Nicolae Iosif Camilli (1884) și până la sfârșitul păstoririi lui Mihai Robu (1944), fiind, în mare parte, o culegere de lucrări studentești, unele cu destul de multe lacune, care decurg mai ales din faptul că sunt scrise de persoane fără vreo pregătire istorică, însă având drept avantaj punerea în circuit a unor surse inedite de arhivă. În același volum, a fost inclus și un scurt studiu despre „Mihai Robu – păstor și părinte pentru catolicii din Basarabia”, studiu care ne aparține și reproduce în mare parte studiul nostru dedicat vizitelor canonice în Basarabia a respectivului episcop și o analiză a grijii sale față de catolicii din Basarabia în baza documentelor cuprinse în vol. II al aceleiași lucrări.

Tot aici amintim două articole ale istoricului ieșean Dănuț Doboș dedicate personalității lui Marcu Glaser. Primul dintre ele [69] amintește de figura acestuia în contextul prezentării biografiilor mai multor persoane care au avut de suferit de pe urma persecuțiilor începute după instaurarea regimului de democrație populară în România, fiind scris în baza documentelor de arhivă. Cel de-al doilea [67], la fel având ca bază sursele arhivistice, este consacrat în întregime lui Marcu Glaser. Ambele articole însă se referă puțin la perioada care ne interesează pe noi. Totuși, așa cum vom menționa și la momentul oportun, cele două studii nu sunt lipsite de unele imprecizii cronologice, pe care le-am corectat apelând la sursele documentare, tocmai în intenția de a oferi o informație veridică referitoare la momentul numirii lui Marcu Glaser ca rector al Seminarului din Iași și, prin urmare, a părăsirii oficiului de paroh al comunității catolice din Chișinău.

Istoriografia din afara spațiului românesc: Istoria catolicismului în spațiul românesc a reprezentat interes și pentru istoricii din afara României și Republicii Moldova. O primă lucrare pe care o amintim îi aparține istoricului francez Jean Nouzille [123], tradusă în limba română în anul 2010, care cuprinde istoria catolicismului din Moldova istorică și din cea rămasă după evenimentul de la 1812, de la origini până la începutul secolului al XXI-lea. Lucrarea nu face referință strictă la catolicii basarabeni din perioada interbelică decât amintind despre trecerea comunităților catolice din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași în anul 1921, însă oferă unele date despre episcopii Alexandru Theodor Cisar, Mihai Robu și Marcu Glaser.

Având în vedere faptul că printre catolicii basarabeni găsim și credincioși de etnie germană, am apelat la studiul dedicat coloniștilor germani de la Marea Neagră al Utei Schmidt [144], studiu care urmărește istoria comunităților nemțești din sudul Basarabiei de la stabilirea primilor coloniști aici și a apariției primelor localități germane și până în perioada actuală. Menționăm însă că, referitor la subiectul care ne interesează, există foarte puține informații, pe care ne-am străduit totuși să le cuprindem în lucrare.

În contextul prezentării preoților care s-au preocupat de catolicii din Basarabia amintim un articol al lui Władisław Grymski [94], în care este analizată personalitatea și activitatea Pr. Francisc Krajewski, care a activat ca preot la Chișinău spre sfârșitul perioadei interbelice, fapt pe care autorul nu poate să-l treacă sub tăcere. Scurtul său studiu este cu atât mai important, cu cât viața acestui preot nu a fost cercetată până la acel moment.

Unele aspecte ale păstoririi comunității din Chișinău de Mons. Marcu Glaser au fost analizate, în baza documentelor din arhivele poloneze, de Jakub Wer [185], autorul referindu-se în special la conflictul care l-a opus pe parohul de Chișinău ingerințelor consulilor polonezi în viața catolicilor din capitala provinciei, conflict care, în final, l-a determinat pe Glaser să părăsească misiunea de păstor al catolicilor din Basarabia și a dus la numirea lui ca rector al Seminarului din Iași. Chiar dacă s-ar părea că studiul are de-a face mai curând cu comunitatea poloneză din Chișinău, trebuie să avem prezent mereu faptul că aceiași comunitate constituia majoritatea enoriașilor parohiei, ceea ce ne-a și determinat să luăm în considerație și informațiile oferite de autor, informații care decurg din sursele de arhivă, necercetate până la acel moment.

1.2. Sursele istorice

Materialul fundamental în scrierea lucrării de față l-au reprezentat sursele istorice, edite sau inedite. Vom începe prin a prezenta mai întâi izvoarele inedite, reperate de noi în Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău, Arhiva

Institutului Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași, Arhiva Națională a Republicii Moldova și, în copie, unele documente din Arhiva Istorică de Stat Rusă din Sankt-Petersburg.

Documentele din Arhiva Diecezei Romano-Catolice de Iași reprezintă sursa fundamentală, majoritatea documentelor folosite fiind luate din această arhivă. Un prim dosar la care ne referim este cel al „Actelor constitutive ale Episcopiei, 1815-1950” [22], care cuprinde și unele documente ce interesează tema tratată de noi. Un prin set de documente se referă la trecerea parohiilor catolice din Basarabia în componența Diecezei de Iași, dosarul cuprinzând actul pontifical cu decizia detașării de la Dieceza de Tiraspol a celor cinci parohii basarabene și alipirea lor Diecezei de Iași. Limba în care a fost scris documentul este cea latină, fiind tradus în limba română, atât originalul cât și traducerea fiind incluse în Anexe. Amintim, de asemenea, scrisorile trimise de Congregația Consistoriului în privința trecerii comunităților catolice basarabene sub jurisdicția Diecezei de Iași prin care era cerută părerea episcopului Cisar în această privință.

Un al doilea set de documente din același dosar cuprinde procesele verbale ale luării în primire a celor cinci parohii catolice din Basarabia menționate în decretul pontifical, fiind și ele scrise în latină. Aceste documente cuprind informații importante nu doar pentru faptul că indică data la care a fost luată în primire una sau alta dintre cele cinci parohii, ci și pentru faptul că menționează numele păstorilor care se îngrijeau la moment de ele și a patronului ceresc căruia îi fusese închinat lăcașul de cult al parohiei.

În sfârșit, un al treilea set de acte din același dosar îl reprezintă rapoartele prezentate Sfântului Scaun de episcopii de Iași cu ocazia vizitelor *ad limina apostolorum*. Dispunem de patru altfel de rapoarte, unul prezentat de episcopul Alexandru Cisar în anul 1923 și trei ale episcopului Mihai Robu din anii 1928, 1933 și 1938. Rapoartele, conform uzanței Bisericii Catolice, indicau situația Bisericii locale, o scurtă prezentare a istoriei ei, păstorii pe care-i avea, structura ei administrativă, numărul de parohii și quasi-parohii, numărul de credincioși, clerul diecezan și călugăresc, uneori cu o scurtă caracterizare a unor preoți, ordinele monahale, instituțiile de învățământ și cele caritative etc. Importante pentru noi au fost aceste rapoarte întrucât prezentau, separat de restul Moldovei istorice, situația Bisericii Catolice din Basarabia, numărul de parohii care existau aici, organizarea lor în Decanatul de Basarabia sub conducerea Mons. Marcu Glaser, precum și informații despre clerul care activa în respectivele parohii. Limba în care au fost redactate este la fel cea latină.

Un alt dosar care ne interesează este cel cuprinzând „Corespondența primită de la Congregațiile Romane” [7], în care au fost incluse o serie de scrisori primite de episcopii de Iași

de la Sfântul Scaun referitor și la unele probleme ce țin de situația parohiilor catolice din Basarabia. Limba în care au fost scrise documentele respective este fie cea latină, fie cea italiană.

Din aceeași arhivă de o importanță deosebită, mai ales pentru cunoașterea preoților, o au fișele lor personale [6], în care sunt indicate anul nașterii și cel al hirotonirii, studiile efectuate, activitatea anterioară completării fișei și locul de desfășurare a misiunii la momentul completării lor. Cu părere de rău, nu au fost găsite fișele personale ale tuturor preoților catolici care au activat în Basarabia, în cazul lor apelând la alte surse disponibile, fie dintre studiile menționate deja, fie dintre documentele de arhivă la care ne vom referi în continuare, conținute cu precădere în dosarul privitor la „Corespondență privind personalul” [8].

Din aceeași arhivă provin și o serie de documente referitoare la proprietățile unor parohii basarabene [4], fapt care contribuie la cunoașterea surselor de venit ale comunității, la mărimea proprietăților funciare pe care le avea, la edificiile – de cult sau de altă menire – de care dispunea parohia. Un tablou complet în această privință îl avem pentru Parohia Bălți, pentru Parohia Chișinău același set de documente aflându-se în Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău [1], fiind transmise în original de la Iași.

Majoritatea documentelor de care dispunem din Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași le reprezintă scrisorile adresate fie celor doi episcopi de Iași care au condus dieceza în perioada analizată de noi, fie trimise de cei doi păstori în principal preoților care activau în Basarabia, fie unor personalități de vază ale comunităților catolice din Basarabia. Pe lângă aceste scrisori interne, dispunem de câteva scrisori trimise în străinătate și care reflectă grija lui Mihai Robu pentru găsirea preoților care să poată activa în parohiile catolice dintre Prut și Nistru.

Corespondența trimisă la Iași de preoții sau chiar de credincioșii din Basarabia a fost inclusă în diverse dosare cu titlul „Corespondență primită de la...”, indicându-se parohiile de unde provine această corespondență [5, 6, 10, 13, 16,]. În momentul în care s-a făcut această structurare, nu s-a urmat un criteriu anume – spațial sau alfabetic –, corespondența primită din Basarabia putând fi găsită alături de cea primită de la unele parohii de dincolo de Prut sau din Bucovina. Doar corespondența primită de la Crasna, luând în considerație numărul mare de scrisori, a fost inclusă într-un dosar separat; de asemenea, corespondența primită de la parohiile Ismail, Emmental și Hotin formează, împreună, un dosar separat.

Tematica acestor scrisori este dintre cea mai diversă. Unele dintre ele descriu situația parohiei, cu numărul de credincioși și filialele pe care le au respectivele parohii; numărul de vizite efectuate în decursul anului în diverse comunități și problemele întâmpinate în cadrul acestor vizite; lăcașul de cult și problemele existente cu acesta: starea lui, necesitatea reparației sau înaintarea lucrărilor de refacere; veniturile parohiei, cu indicarea surselor acestora și

modalitatea de cheltuire a lor; diverse cereri de ajutor material, mai ales a intențiilor pentru sfintele liturghii; cereri de obținere a unor autorizații sau a unor permise; acte de donație sau acte notariale privind proprietățile parohiei; cauze matrimoniale; reînnoirea jurămintelor de fidelitate față de episcop; unele scrisori conțin pe scurt biografiile preoților sau testamente; cereri adresate episcopului de Iași în privința numirii unui paroh, urmate de semnături ale adresanților; situația privind învățământul; conflictele existente în parohie între paroh și colaboratorul său sau între paroh și unii membri ai comunității; date statistice; liste cu inventarul parohiei; informații cu privire la colectele în bani pentru Seminarul din Iași, pentru obolul sfântului Petru sau pentru misiuni; scrisori de mulțumire etc.

În general, limba de comunicare era cea germană, însă există multe scrisori în limba română și câteva în limba franceză. Dacă e să facem o statistică a scrisorilor în baza limbii de comunicare, am putea spune că 75% dintre scrisori sunt în limba germană, provenind, majoritatea dintre ele din comunitățile germane Crasna și Emmental, dar și de la Chișinău, Bălți sau Tighina, Mons. Marcu Glaser, Pr. Mathias Szydagis sau Pr. Nicolae Szczurek scriind și ei în general în această limbă. În limba română, corespondența provenea în totalitate din Parohia Ismail, de la Pr. Ioan Hondru, de la Hotin și Soroca, pentru perioada păstoririi acestor comunități de Pr. Mihail Hellon, de la Bălți, de la Pr. Hyacint Bock. În privința Parohiei Bălți este de remarcat faptul că unele scrisori, chiar dacă poartă semnătura parohului Szydagis, au fost scrise de Bock, fapt ușor dedus din caligrafia documentelor. Limba franceză a fost folosită în puține scrisori și reprezintă corespondența episcopilor cu unii membri ai comunității. O parte dintre scrisori au fost scrise la mână, ceea ce face uneori dificilă citirea lor, o altă parte au fost redactate la mașina de scris, eventual conținând corecturi introduse de mână.

Unele dintre aceste scrisori pot revela și personalitatea autorului și relațiile pe care le avea cu păstorul diecezei. De exemplu, din scrisorile Pr. Mihail Hellon se poate deduce cu ușurință relațiile de prietenie pe care le avea cu episcopului Mihai Robu, întrucât sunt scrise într-un stil amical, deschis. Din scrisorile Pr. Ioan Hondru se poate deduce caracterul ursuz sau chiar pesimist al acestuia, fiind, în cea mai mare parte, scrisori în care se plânge din diverse motive, parcă voind să afle mila adresantului.

În sfârșit, vorbim despre „Corespondența trimisă unităților în subordine” [11, 12, 17, 18, 20], care cuprinde scrisorile adresate de episcopii de Iași preoților care activau în cadrul Diecezei de Iași, fiind, în cea mai mare parte, răspunsuri oferite la diverse cereri, precum și unele indicații sau ordonanțe cerute cu diverse ocazii. Limbile în care au fost scrise sunt germană sau română, în dependență de adresant. Corespondența respectivă a fost organizată în cadrul arhivei având la

bază criteriul cronologic, după anul în care au fost trimise scrisorile, de aceea, în același dosar pot fi găsite scrisori trimise tuturor parohiilor de pe cuprinsul Diecezei de Iași.

A doua sursă importantă de documente folosite la scrierea tezei o reprezintă Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău. Ca număr de documente, este modestă, însă valoarea documentelor nu cedează celor provenite de la Iași. Documentele au fost incluse în fondul „Istorie”, fiind separate în două dosare: „Dieceza de Iași”, făcând referință la perioada în care parohiile catolice din Basarabia au făcut parte din respectiva realitate ecleziastică, și „Învățământ”, dosarul conținând documente privitoare la acest domeniu al activității Bisericii Catolice.

Primul dosar [2] conține scrisori provenite de la unele parohii basarabene, avându-l drept adresant pe Marcu Glaser, decan de Basarabia, și pe canonicul Valentin Hartmann, colaborator al lui Glaser în Parohia Chișinău și, pentru o scurtă perioadă, chiar și decan de Basarabia. O parte dintre aceste scrisori prezintă situația comunităților catolice de care era responsabil unul sau altul dintre preoți; starea lăcașului de cult; inventarul parohiei; date statistice privind numărul de credincioși; localitățile în care trăiau catolici, informații care vin să completeze datele recensământului din 1930, mai ales pentru perioada ulterioară acestui recensământ; problemele cu care se confrunta una sau alta dintre comunități; diverse cereri de ajutor material sau de obținere a unor autorizații; scrisori de mulțumire etc. Limba de comunicare este cea polonă, fapt ușor de înțeles având în vedere specificul etnic al catolicilor basarabeni; însă există și scrisori în limba germană, provenind, în special, din comunitățile formate din etnici nemți.

Ce de-al doilea dosar este format din documente privind învățământul confesional din Basarabia [3], cea mai mare parte dintre documente referindu-se la școala parohială din Chișinău, cu indicarea anului înființării și cel al recunoașterii sale de autoritățile de resort române; cu menționarea numărului elevilor și al claselor; cu numărul și numele învățătorilor care activau în această școală; precum și materiile de studiu și limba în care acestea erau predate. Un număr mic de documente se referă la școala parohială din Bălți, conținând, în general, aceleași informații ca și actele referitoare la școala din Chișinău. Alte documente privesc învățământul din alte comunități catolice din Basarabia, cum ar fi cele din Crasna și Stârcea.

Până a trece la prezentarea documentelor din celelalte arhive amintite mai sus, se cuvine să spunem câteva cuvinte cu privire la valoarea istorică a acestor documente. Evident, nu putem pune la îndoială valoarea lor pentru studiu istoric, luând în considerație introducerea, pentru prima dată, a lor în circuitul istoric. Referitor la obiectivitatea sau subiectivitatea lor, trebuie să menționăm că fiecare dintre ele poartă amprenta autorului. Totuși, obiectivitatea unora dintre ele nu poate fi pusă la îndoială, mai ales când vorbim despre documentele conținând diverse date

statistice, prezentarea figurilor de preoți, descrierea situației lăcașului de cult etc. Problema apare în momentul în care unele scrisori prezintă diverse conflicte care puteau apărea în sânul comunității. Aici vorbim despre un grad de subiectivism destul de înalt, întrucât fiecare autor al scrisorii prezenta situația din punctul său de vedere, care nu coincidea cu cel al altor persoane implicate în problema în cauză. Aici, a trebuit să adoptăm, acolo unde am dispus de ambele puncte de vedere, de calea de mijloc, pentru a nu cădea nici noi în plasa subiectivismului, risc ce ar putea reduce substanțial din valoarea istorică a lucrării. Acolo unde nu am dispus de punctele de vedere ale ambelor părți, ne-am limitat doar la a prezenta evenimentul, fără a emite vreo judecată.

Trecem acum la celelalte arhive. Prima arhivă la care facem referință aici este tot de peste Prut și aparține Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași [28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35], instituție de învățământ care, începând cu anul 1886, s-a ocupat de formarea preoților pentru Dieceza de Iași. Chiar dacă niciunul dintre preoții care au activat în Basarabia în perioada interbelică nu a fost discipolul acestui institut, am apelat la documentele acestei arhive pentru preoții originari din Basarabia. În general, informațiile se referă la localitatea de origine a seminariștilor, la data nașterii și părinții acestora, la data intrării în seminar, dar și la situația academică a respectivilor seminariști. De asemenea, în aceeași arhivă sunt și câteva scrisori provenind de la instituțiile de învățământ din străinătate referitoare la studenții originari din Basarabia care au studiat în ele, precum și jurămintele pe care orice candidat la ordinele sacre este obligat să le depună înainte de hirotonirea diaconală.

Și din Arhiva de Stat a Republicii Moldova am folosit unele documente referitoare la viața comunității catolice din Basarabia în perioada interbelică. O primă garnitură de documente [27] este reprezentată de răspunsul oferit de prefecturile județelor din Basarabia și de Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului cu privire la situația confesiunii catolice. Specificul acestora rezultă din cererea de a fi indicate comunitățile catolice rutene. Oricum, chiar și cu această limită, informațiile sunt prețioase, pentru că rapoartele prezentate fac referință și la comunitățile romano-catolice din Basarabia.

O altă serie de documente se referă la numărul de catolici din Basarabia [26] și datează din același an cu recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Datele sunt oarecum problematice, întrucât nu sunt în concordanță cu datele recensământului, chiar dacă, din punct de vedere cronologic, le separă câteva luni. Interesant este faptul că numărul catolicilor de orice rit din datele de arhivă este aproximativ același cu cel oferit de recensământ; problema apare când luăm separat fiecare rit – roman, oriental și armean –, datele fiind mult diferite, mai ales în ceea ce ține de armeano-catolici, numărul acestora, conform datelor statistice

oferite de Inspectoratul Regional de Poliție din Basarabia fiind mult mai mare decât cele oferite de recensământ. Nu putem explica această diferență decât prin faptul că a fost luat în calcul și numărul armenilor gregorienii, ceea ce ar duce, în schimb, la micșorarea numărului catolicilor de rit roman și oriental. Oricum, am ținut mereu cont de datele oficiale ale recensământului de la 1930 și mai puțin de datele oferite de inspectorat. Nu este singura imprecizie a documentului, întrucât se pare că inspectoratul nu era la curent cu schimbările survenite încă în anul 1921, menționând că enoriașii catolici din Basarabia aparțin Diecezei de Tiraspol, fapt pe care-l vom menționa la momentul oportun. În sfârșit, o altă parte dintre documentele acestei arhive se referă la Parohia Tighina și țin de lăcașul de cult și casa parohială de care dispunea comunitatea [24]. Găsim aici cererile adresate primăriei orașului pentru mărirea școlii parohiale și pentru construcția unei clopotnițe pentru biserică.

O ultimă sursă de documente referitoare la subiectul care ne interesează provin din Arhiva Istorică de Stat Rusă din Sankt-Petersburg și conțin date referitoare la personalitatea Pr. Ioan Hondru în perioada cât Basarabia s-a aflat încă în componența Imperiului Țarist [23]. Analiza acestor documente și corelarea lor cu datele oferite de cel vizat în scrisorile adresate episcopului Mihai Robu indică o diferență enormă. Luând în considerație situația lui Hondru de preot convertit de la ortodoxism la catolicism, putem presupune că autorul rapoartelor aflate azi în respectiva arhivă ar fi dat dovadă de un subiectivism major, fiind destul de critic față de persoana acestuia. De aceea, atunci când vom prezenta biografia Pr. Ioan Hondru vom apela, în special, la datele oferite de dânsul, chiar dacă și aici poate exista riscul unei denaturări istorice, cel cauză posibil fiind cointeresat să treacă sub tăcere unele aspecte ale vieții sale anterioare.

Documentele editate le-am împărțit în patru grupe, dintre care primele le menționăm pe cele din arhiva Vaticanului, publicate într-o colecție coordonată de Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun [36], care, totuși, se referă în special la perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Important pentru noi în această colecție a fost un discurs al arhiepiscopului Alexandru Th. Cisar, care ne-a revelat faptul de ce documentul pontifical din 2 august 1921 menționa doar cinci parohii catolice în Basarabia, în timp ce numărul acestora, la acea dată, era de opt.

Al doilea grup este reprezentat de datele statistice și cuprinde rezultatele recensământului populației României din 29 decembrie 1930 [139, 140] publicate de Sabin Manuilă. Acest recensământ ne oferă o viziune de ansamblu asupra structurii etnice, confesionale, lingvistice etc. a locuitorilor României în perioada interbelică. Spre deosebire de alte date statistice de care dispunem și pe care le-am folosit în lucrare, recensământul în cauză oferă un tablou complet prin faptul că prezintă structura etnică și confesională – date nu cu caracter general, cum sunt cele prezentate de Ștefan Ciobanu, ci detaliate. Și anume, prezintă structura etnică și confesională a

populației României pe regiuni, pe județe, pe plăși și pe localități, fapt care ne ajută să determinăm cu exactitate principalele centre catolice din Basarabia în perioada interbelică, să dispunem de numărul exact al catolicilor – de rit latin, oriental și armean – în toate cele nouă județe ale Basarabiei, cu indicarea ponderii procentuale a acestora. Pe lângă aceasta, dispunând de aceste date, am putut face o corelare între structura etnică și cea confesională, fapt care ne-a permis să identificăm, atât cât a fost posibil, ponderea în unele comunități a elementului etnic în cadrul confesiunii catolice. Având în vedere importanța acestui recensământ, am considerat oportun ca, în Anexe, să prezentăm localitățile în care existau credincioși catolici aparținând celor trei rituri diferite amintite.

Al treilea grup de izvoare edite de care ne-am folosit la scrierea prezentei lucrări îl reprezintă informațiile din presa timpului. Vom menționa în primul rând, fără a ne opri în detalii, pentru că am făcut-o deja când am analizat documentele din Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, decretul pontifical privind detașarea de la Dieceza de Tiraspol și alipirea parohiilor catolice din Basarabia la Dieceza de Iași publicat în *Acta Apostolicae Saedis* [180], fapt pentru care și referințele în text sunt făcute la ambele documente, atât cel de arhivă, cât și cel din monitorul oficial al Sfântului Scaun.

Dintre celelalte izvoare din presa perioadei interbelice vom începe cu cele pe care ni le oferă *Calendarul Catholic „Presa Bună”*, devenit ulterior *Almanahul „Presa Bună”*. Motivul care ne determină să începem anume cu acest izvor este faptul că prezintă situația generală a Diecezei de Iași și, inclusiv, a Bisericii Catolice din Basarabia. O primă informație o avem din *Calendarul Catholic „Presa Bună” pe anul 1919* [87], într-un articol semnat de Pr. Anton Gabor, în care prezintă starea Bisericii Catolice din România Întregită cu o scurtă referință, motivată de lipsa de informații, la catolicii din Basarabia. Același autor, în aceeași revistă pentru anul 1921, oferă o scurtă prezentare a Bisericii Catolice din Basarabia în baza informațiilor oferite de Marcu Glaser [83]. Sunt trecute în revistă opt parohii, pentru fiecare fiind indicat numărul de credincioși, eventual structura etnică a acestora, preotul sau preoții care activau în parohie, dacă dispunea de biserică sau doar de capelă și dacă există în respectiva parohie școală parohială.

Importante sunt prezentările anuale, pentru aproape întreaga perioadă interbelică, ale organizării Diecezei de Iași. Acest fapt ne permite să urmărim evoluția numărului parohiilor din Basarabia pentru perioada care ne interesează, să identificăm parohiile care aveau păstor propriu sau erau administrate din alte parohii și din care anume, să vedem schimbările de preoți, precum și filialele pe care le aveau respectivele comunități. Dispunem de astfel de informații pentru anii 1922 [159], 1923 [161], 1924 [160], 1925 [162], 1926 [157], 1928 [158], 1932 [154], 1933 [155], 1935 [152], 1940 [156] și 1941 [153]. Lacuna dintre anii 1929-1931 poate fi explicată prin

alipirea, în anul 1930, a parohiilor catolice din Bucovina Diecezei de Iași, starea cărora posibil să nu fi fost încă bine cunoscută, motiv pentru care s-a considerat oportun de a nu prezenta nici starea la general a Diecezei de Iași. Pentru intervalul 1936-1940 starea nu a fost prezentată posibil pentru că nu a intervenit nicio schimbare, ceea ce nu se poate spune deja pentru anul 1940, când Basarabia și Bucovina de Nord au fost ocupate de sovietici.

Tot Anton Gabor a publicat în paginile *Almanahului „Presa Bună”* două articole dedicate comunității catolice din Chișinău [86] și celei din Bălți [84, 148], ambele prezentând un scurt istoric al celor două parohii, precum și situația lor la momentul scrierii celor două articole. Informațiile, deși sunt scurte, totuși, pentru cititorii epocii, puțin cunoscători ai realităților comunităților catolice dintre Prut și Nistru, erau de mare ajutor, mai ales că ambele articole sunt însoțite și de fotografii de epocă, iar despre importanța istoriei vizuale nu este cazul să mai scriem. Pentru comunitatea catolică din Bălți, autorul prezintă și lista preoților care au păstorit-o și comunitățile catolice de care se îngrijea, cu numărul credincioșilor pe care îi avea fiecare.

Din aceeași sursă aflăm despre construcția bisericii catolice din Emmental în două articole semnate de arhitectul Octave Bellet [42, 43], în care prezintă arhitectura noului lăcaș de cult, înaintarea lucrărilor, informații care vin să completeze datele de care dispunem din sursele de arhivă. Se observă din textele articolelor limbajul de specialitate caracteristic domeniului, fapt le care conferă o importanță deosebită pentru cunoașterea unui aspect important din viața comunității catolice din respectiva colonie catolică germană, cea a construirii bisericii.

Pentru a rămâne la aceeași revistă, amintim un ultim articol care se referă la viața catolicilor din Basarabia interbelică, și anume la vizita efectuată de nunțul apostolic în România, Mons. Andrea Cassulo, eveniment care a avut loc în anul 1937, descris de H. Arion într-un articol dedicat în întregime vizitei efectuate de acesta în diecezele catolice din România [38].

Vom prezenta în continuare seria de articole din revista *Lumina creștinului*, care conține și ea informații despre comunitățile catolice din Basarabia.

Un prim articol [108] se referă la luarea în primire a celor cinci parohii din Basarabia menționate în documentul pontifical amintit deja. Articolul a fost scris la scurt timp după consumarea evenimentului, de aceea reprezintă, alături de cele cinci procese verbale, o sursă fundamentală în cunoașterea acestui eveniment. Dacă procesele verbale amintesc doar data, locul și actorii principali ai acestei luări în posesie, articolul descrie în amănunt evenimentul, oferind informații deosebite, spre exemplu de ce Parohia Hotin nu a fost luată în primire în aceeași perioadă, procesul verbal respectiv fiind semnat prin poștă.

În același context, amintim aici o serie de articole care descriu vizitele, cu diverse ocazii, ale episcopilor Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în parohiile catolice din Basarabia [80,

90, 125, 130, 131, 132, 185, 186]. Articolele respective au reprezentat fundamentul în descrierea respectivelor vizite, informații pe care le-am completat cu datele oferite de documentele de arhivă. Caracteristic pentru unele dintre aceste articole este faptul de a oferi nu pur și simplu informații strict istorice cu privire la subiect, de cele mai multe ori autorul oferind un cadru general al situației Bisericii Catolice din Basarabia, descrierea parohiilor, cu lăcașul de cult, numărul credincioșilor, păstorii comunităților. Aceleași vizite erau însoțite, de obicei, de administrarea sacramentului Mirului, context în care aflăm câte persoane au primit această taină, câte persoane au luat parte la serbările prilejuite de vizitele episcopale, câte s-au împărtășit, câte s-au spovedit, informații care vin să completeze tabloul vieții interne a comunităților catolice basarabene. Evident, nu ne-am limitat doar la vizitele canonice sau pastorale, fiind prezentate, în baza informațiilor cuprinse în aceeași revistă, și alte vizite ale celor doi episcopi în Basarabia, cum ar fi, de exemplu, cu ocazia punerii pietrei de temelie la biserica din Emmental [142] sau cu alte prilejuri, care pot fi descoperite pe parcursul textului tezei.

Alte articole ale revistei se referă la jubileele preoțești ale unor păstori ai catolicilor basarabeni. Două dintre aceste articole îl au ca autor pe menționatul deja Anton Gabor și descriu jubileele hirotonirii sacerdotale ale Mons. Marcu Glaser [88] și Pr. Nicolae Szczurek [89]. Intenția autorului a fost nu doar aceea de a descrie evenimentul la care a fost martor, ci oferă informații și despre comunitățile pe care cei doi preoți le păstoreau la acel moment, iar în cazul lui Szczurek și despre orfelinatul pe care acesta îl deschisese la Tighina. Un alt articol este dedicat jubileului de 50 de ani de preoție ai canonicului Valentin Hartmann [181].

Alte informații se referă la misiunile populare organizate în parohiile catolice din Basarabia în perioada aflării lor în componența Diecezei de Iași [163, 167, 168, 172, 175], indicând perioada și comunitățile în care au avut loc, predicatorii, numărul de participanți, ocazia cu care au fost organizate și alte evenimente legate de acestea.

În prezentarea biografiei unor preoți care au activat în perioada interbelică în Basarabia, pe lângă sursele deja menționate, am apelat de multe ori și la informațiile cuprinse în paginile revistei *Lumina creștinului*, informații care, în cazul unor preoți, au reprezentat sursa de bază în prezentarea biografiei acestora [59, 79, 128, 143]. Articolele respective nu sunt lipsite de anumite păreri subiective, dar am căutat, ca și în alte cazuri, să decantăm acest aspect, iar uneori l-am prezentat, pentru a oferi un portret nu doar biografic, ci și interior, al respectivului, și aprecierea de care se bucura unul sau altul dintre preoți din partea colegilor săi.

Nu de o mică importanță pentru studiul nostru l-au reprezentat rubricile *Știri diverse* din aceeași revistă, în care, deși laconic, am descoperit informații prețioase despre catolicii din Basarabia [164, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175], informații pe care nu le puteam

trece cu vederea, întrucât completează datele de care dispunem din izvoarele arhivistice. Tot aici, la final, menționăm și datele oferite de periodicul citat referitor la contribuția credincioșilor catolici din Basarabia la susținerea Seminarului diecezan de Iași, în intenția de a arăta că și catolicii dintre Prut și Nistru nu au fost străini de importanța dată seminarului în formarea păstorilor, de care aveau nevoie aceeași catolici, după cum vom vedea unii dintre ei fiind lipsiți ani la rândul de un preot stabil în parohia lor.

Al patrulea grup de documente edite folosite la scrierea lucrării de față este constituit din memoriile unor martori oculari ai evenimentelor sau ale unor persoane care au trăit în perioada care ne interesează. Menționăm aici, în primul rând, memoriile arhiepiscopului de București Raymund Netzhammer O.S.B., publicate în anul 2005 în traducerea lor în limba română, limba originală fiind cea germană [122]. Ambele volume, totalizând 1.500 pagini, reprezintă jurnalul ținut de prelatul german în perioada cât a stat la cârma Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, adică din anul 1905 până în anul 1924, când a fost nevoit să-și dea demisia. Personalitate multilaterală, Netzhammer combină în sine călugărul benedictin ajuns preot și episcop, istoricul, profesorul, etnologul, scriitorul, numismatul, diplomatul. Valoarea jurnalului arhiepiscopului de București este una de excepție, întrucât prezintă România și istoria acesteia așa cum a fost ea, fără naționalisme, fără subiectivism, asemenea unor călători străini care nu au niciun interes să prezinte o situație diferită de cea existentă. La Netzhammer, oamenii pe care-i întâlnește și cu care intră în contact, nu sunt personaje abstracte sau idealiste, ci așa cum sunt ei, cu cele bune și cu cele rele. Se observă în jurnalul său un om în slujba adevărului, inclusiv al celui istoric.

În momentul în care am descoperit actul pontifical despre trecerea parohiilor catolice din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași am fost curioși să găsim cererea, amintită în document, adresată de episcopul Iosif Kessler Sfântului Scaun ca respectivele parohii să fie detașate de la Dieceza de Tiraspol și trecute Diezezei de Iași. În căutările noastre am depistat în jurnalul arhiepiscopului de București informația care a făcut lumină în această problemă: nu a existat nicio cerere din partea lui Kessler, decizia aparținând în exclusivitate Scaunului Apostolic, fapt care reiese cu claritate din discuția relatată de Netzhammer în jurnalul său. Și nu este singura informație pe care o găsim în paginile acestei lucrări monumentale, întrucât, deși aflat la București, acest prelat a avut posibilitatea să intre în contact cu diverse personalități ale vieții catolice din Basarabia, despre care amintește, relatând diversele întâlniri, discuții, fapte, importante pentru cunoașterea unor realități istorice mai ales pentru perioada de până la trecere parohiilor catolice basarabene în componența Diezezei de Iași și din primii ani de după.

O altă lucrare la care facem referință în paginile lucrării conține amintirile episcopului Walther Kampe, care a activat o perioadă de timp ca paroh de Emmental [105]. Publicate în anul 2009, aceste amintiri, deși nu extinse ca volum, conțin și unele informații laconice despre perioada în care respectivul s-a îngrijit de comunitatea catolică din localitatea amintită, descriindu-i viața și amintind despre unele evenimente importante din viața acesteia.

Informații despre viața comunității catolice din Chișinău găsim în amintirile lui Józef Kokoszyński [106], născut la Chișinău în anul 1916, într-o familie de polonezi. Memoriile sale cuprind perioada interbelică, anii celui de-Al Doilea Război Mondial și cei de după ultima conflagrație mondială, descriind istoricul familiei sale și propriul său destin. Membru al organizației sportive a parohiei și al cercului dramatic, Kokoszyński oferă informații despre activitatea lui Marcu Glaser, mai ales că, fiind absolvent al școlii poloneze din Chișinău, a fost un participant activ la viața Parohiei „Providența Divină”, fapt care face ca amintirile sale să fie prețioase în studierea istoriei acestei comunități atât în perioada dintre cele două războaie mondiale, cât și după.

Fac referință la comunitatea catolică din Chișinău și amintirile lui Tadeusz Gaydamowicz [186], născut în capitala Basarabiei în anul 1923 și provenind dintr-o veche familie nobilă poloneză. În amintirile sale relatează istoria familiei sale și viața polonezilor din acest oraș. Familia sa, fiind activ implicată în viața comunității catolice din urbe, autorul își amintește destul de bine tradițiile catolice, educația catolică, preoții care au activat în Parohia Chișinău, activitatea școlii parohiale, a asociațiilor sportive și cercurilor teatrale poloneze.

Rămânând tot în comunitatea catolică din Chișinău, menționăm amintirile Ecaterinei Sobolewska-Maximenco [197], născută în anul 1929, enoriașă a Parohiei „Providența Divină” din capitala Republicii Moldova. Amintirile se referă, în special, la familia ei de origine poloneză, stabilită în Basarabia în secolul al XIX-lea. Pe lângă informațiile cu caracter personal, găsim date referitoare la școala parohială din Chișinău, pe care autoarea a absolvit-o în anul 1940, despre învățătorii care activau în cadrul acestei instituții de învățământ confesional, despre activitățile organizate de elevii școlii, în special spectacolele la care ne vom referi la momentul potrivit. Interesant este articolul și pentru aprecierea pe care o dă pactului secret germano-sovietic din 23 august 1939 și despre atmosfera dominantă în Chișinău în primul an de ocupație sovietică. Mai departe, informațiile trec de limita cronologică ce ne interesează.

Am inclus la rubrica memorii și conferința ținută la 20 martie 1927 la ASTRA Chișinău de președintele Comunității poloneze din Chișinău, Stanisław Kostrzewski [107]. Conferința prezintă situația minorității poloneze din Basarabia, bazată în principal pe amintirile autorului, și cuprind informații despre această comunitate din perioada Primului Război Mondial și din

perioada de până la anul 1927. Interesantă este și dorința lui Kostrzewski de a prezenta vechimea elementului polonez în Basarabia, în intenția de a accentua continuitatea dintre vechi și nou. Autorul descrie ocupațiile polonezilor din Basarabia și statutul acestora în cadrul României Mari, amintind despre faptul că, în ședința istorică a Sfatului Țării din 27 martie 1918, polonezii și-au dat cei dintâi dintre minoritățile etnice, votul pentru alipirea Basarabiei la Vechiul Regat.

Pentru comunitatea catolică din Soroca în perioada interbelică de o mare importanță sunt amintirile lui Aurel E. Marinciuc [112], originar din satul Crișcăuți (azi raionul Dondușeni), intrat de mic în contact cu comunitatea catolică poloneză din Soroca datorită mătușii sale, devenită catolică. Informațiile pe care le cuprind memoriile sale se referă la numărul de familii pe care le avea comunitatea și care participau duminică de duminică la liturghia din capela catolică din Soroca; la familiile catolice din urbe, prezentând date despre câteva dintre aceste familii, implicate în mod deosebit în viața comunității, cum ar fi familiile Ruciński și Wojciechowski, care erau, am putea spune în baza amintirilor lui Aurel Marinciuc, dar și a surselor de arhivă, coloanele acestei comunități, mai ales în condițiile în care, după cum vom vedea, comunitatea din Soroca nu a avut în perioada interbelică un preot stabil.

Chiar dacă nu se referă strict la viața confesională, amintim aici și memoriile Krystynei Czupryniak despre polonezii din Moldova [62]. Tratănd subiectul din punct de vedere strict etnic, am apelat la memoriile ei mai ales pentru situația învățământului polonez din Basarabia, inclusiv a celui confesional. Tot aici menționăm și amintirile Pr. Stanisław Skudrzyk [150] care, în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial a activat în România, coordonând activitatea preoților polonezi. La Chișinău l-a cunoscut pe Pr. Nicolae Szczurek, amintirile sale conținând date biografice ale acestuia, însă nu sunt lipsite de unele inexactități, pe care le-am menționat când am prezentat studiul dnei Nelea Saganova și pe care le-am corectat în baza surselor arhivistice.

Referindu-ne acum la valoarea istorică a acestor amintiri, trebuie să menționăm din start că ele reprezintă o sursă importantă în cunoașterea trecutului istoric. Există, totuși, în cazul lor, două riscuri majore de care am ținut cont atunci când am apelat la ele. În primul rând, orice amintire, orice lucrare memorialistică, poate mai puțin jurnalele, reflectă atitudinea proprie a autorului față de un fenomen, de un eveniment, de un fapt istoric, de o persoană sau o comunitate. Al doilea risc major este cel ce ține de aspectul pur fiziologic al memoriei umane, care poate uita unele date sau și le poate aminti cu inexactitate. De aceea, lucrul cu astfel de izvoare cere din partea istoricului o atenție sporită, capabilă să discearnă adevărul istoric de viziunile personale ale autorilor; necesită, de asemenea, acolo unde este posibil, corelarea acestor surse memorialistice cu alte izvoare, pentru a oferi într-adevăr date corecte.

1.3. Concluzii

Analiza tematică a istoriografiei referitoare la subiectul tezei și a izvoarelor care reprezintă sursa fundamentală în cercetarea istoriei Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică ne permit să facem unele concluzii.

1. Prezentarea studiilor istorice demonstrează că până la momentul actual tematica istoriei Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică nu s-a bucurat de o cercetare sistematică, fiind cel mai adesea încadrată în studii generale cu privire la evoluția Bisericii Catolice din spațiul pruto-nistean sau al Moldovei istorice.

2. Puținele studii reflectă doar în parte subiectul tezei de față, iar altele îl menționează doar tangențial, ca un apendice al altor subiecte cercetate, mai ales cel al vieții comunității poloneze din Basarabia sau al prezentării unor personalități ale vieții bisericești catolice din Basarabia inter- și postbelică.

3. Subiectul, analizat chiar și tangențial, s-a bucurat de interesul atât al istoricilor din spațiul românesc, cât și al celor din străinătate, fapt care reflectă importanța studierii istoriei Bisericii Catolice din Basarabia.

4. Lacuna istoriografică referitoare la Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică este suplinită de numeroasele izvoare istorice, care pot fi divizate în trei mari grupe: sursele de arhivă, informațiile din presa timpului și memoriile martorilor direcți.

5. Indiferent de valoarea istorică pe care o au fiecare dintre aceste surse, ele permit trasarea unui tabloul cât mai complet al istoriei comunității catolice basarabene între cele două războaie mondiale, oferind posibilitatea de a o cerceta din diferite puncte de vedere.

2. CONSIDERAȚII DEMOGRAFICE, JURIDICE ȘI INSTITUȚIONALE ALE CATOLICISMULUI DIN BASARABIA ÎN PERIOADA 1918-1940

2.1. Catolicismul din Basarabia în anii 1918-1921

Revoluția rusă din februarie 1917, care a dus la răsturnarea monarhiei țariste, a cauzat mișcări naționale de autodeterminare a mai mult de 190 de națiuni, naționalități, popoare și grupuri etnice din Imperiul Rus, mișcare în care s-a inclus și Basarabia [118, p. 137]. Faptul s-a datorat principiului autodeterminării popoarelor proclamat de guvernul provizoriu și reafirmat la 2/15 noiembrie 1917, prin *Declarația drepturilor popoarelor ruse*, de guvernul bolșevic în frunte cu Vladimir Lenin [45, p. 192].

La 2 martie 1917, la Odessa, a fost înființat Partidul Progresist Moldovenesc, cu un program alcătuit din opt puncte, printre care autonomia deplină a Basarabiei, introducerea limbii „moldovenești” și a alfabetului latin în școli, Biserică, administrație, justiție etc., autocefalia Bisericii Ortodoxe din Basarabia [118, p. 143].

Și în Basarabia, încă din martie 1917, au avut loc manifestări, întruniri, conferințe, mitinguri soldățești, iar în aprilie 1917 a luat ființă Partid Național Moldovenesc, condus de Vasile Stroescu, avându-i printre membri pe Paul Gore, Pantelimon Halippa, Onisifor Ghibu, Vasile Herța [54, p. 145, nota 2]. Programul acestui partid a fost publicat în ziarul *Cuvânt Moldovenesc* la 9 aprilie 1917 și prevedea, printre altele, dobândirea unei largi autonomii administrative, judecătorești, bisericești, școlare și economice a Basarabiei, introducerea limbii „naționale a poporului” în școlile de orice grad, autonomia Bisericii Ortodoxe și înființarea unei mitropolii etc. [118, p. 142]

În iunie 1917, la Chișinău a fost înființat Comitetul Central Executiv Moldovenesc al Soldaților și Ofițerilor, cel care a protestat împotriva tentativei Radei Ucrainei de a incorpora Basarabia, iar la 20 august 1917 a cerut guvernului rus să numească în funcția de comisar gubernial un moldovean și să-i înlocuiască pe toți comisarii județeni cu reprezentanți ai moldovenilor. Tot el a cerut Zemstvei guberniale să introducă în toate școlile basarabene limba „moldovenească”, fapt pe care Zemstva l-a și făcut începând cu 1 septembrie [118, p. 146-148].

La 29 septembrie 1917, Comitetul Central Executiv Moldovenesc a adoptat o hotărâre referitoare la formarea Sfatului Țării ca organ reprezentativ al Basarabiei. Necesitatea înființării unei „diete provinciale” era prezentată deja din luna aprilie același an în paginile ziarului *Cuvânt moldovenesc* și fusese susținută de o serie de comitete, partide și congrese [118, p. 157]. Un prim pas și cel mai decisiv în această direcție a fost făcut la 20 octombrie 1917, când a fost convocat

Congresul Ostașilor Moldoveni, format, după unele date din peste 500 de delegați [56, p. LXII], după alți autori – din circa 800 de delegați [98, p. 44] sau chiar din 989 de delegați [45, p. 193].

Deschiderea Sfatului Țării a avut loc la 21 noiembrie 1917, în localul Liceului nr. 3 de băieți „Alexandru Donici” [54, p. 145], fiind prezenți 95 de deputați, care, în unanimitate, l-au ales în calitate de președinte al Sfatului Țării pe Ion Inculeț [56, p. 95]. Acest organ reprezentativ, la 2 decembrie 1917, a proclamat Basarabia Republică Moldovenească Democratică în componența Rusiei și a ales Consiliul Directorilor Generali ca organ executiv [45, p. 193]. Guvernul, constituit la 8 decembrie, avea opt directorate și era condus de Pantelimon Erhan [118, p. 165].

La 13 ianuarie 1918, drept consecință a anarhiei ce începea să cuprindă Basarabia ca urmare a acțiunilor bolșevicilor, la invitația Sfatului Țării, în regiune a intrat armata română. După restabilirea ordinii, la 24 ianuarie același an, Sfatul Țării a votat independența Republicii Moldovenești, iar la 27 martie 1918, sub președinția lui Ion Inculeț, a votat, „în numele poporului Basarabiei, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta”, cu 86 de voturi pentru, 3 contra și 36 de abțineri, unirea cu România. Actul a fost acceptat de primul ministru al României Alexandru Marghiloman, aflat în acea zi la Chișinău, și a fost recunoscut, tot în acea zi, și de regele Ferdinand I [54, p. 145-147].

Încă la 19 noiembrie 1917, Consiliul Organizațiilor Poloneze din Basarabia l-a delegat ca deputat din partea etnicilor polonezi în Sfatul Țării pe Felix Dudkiewicz, care, la 27 martie 1918, a fost printre cei 86 de deputați care au votat pentru unire [136, p. 393]. Luând cuvântul, el a susținut unirea „așa cum o cer moldovenii – stăpânii acestei țări” [78, p. 297].

La 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării, care în declarația de unire inclusese unele condiții, a renunțat la acestea, fiind încredințat că România va asigura pe viitor condițiile necesare dezvoltării. Actul unirii a fost ratificat de Adunarea Deputaților și Senatul României la 20 decembrie 1919 [118, p. 178], fiind recunoscut internațional la 28 octombrie 1920 [45, p. 206], fapt care pecetluia definitiv voința populației basarabene manifestate prin votul Sfatului Țării din 27 martie 1918.

Consecințele unirii Basarabiei cu România nu s-au rezumat doar la aspectele politic, social, cultural, unirea punându-și amprenta și asupra evoluției spirituale a provinciei, prin reintegrarea Bisericii Ortodoxe din Basarabia, majoritară în provincie, în Biserica Ortodoxă Română. Supusă pe parcursul dominației țariste unei politici de rusificare, Biserica Ortodoxă din Basarabia, după evenimentele din februarie 1917, a început să revină tot mai mult la caracterul ei românesc. Elocvent în acest sens este evenimentul din 21 noiembrie 1917, când, în catedrala din

Chișinău, cu ocazia constituirii Sfatului Țării, s-a ținut o slujbă arhierescă, în limba română, celebrată de episcopul vicar Gavriil Cepur, la care s-a cântat *Deșteaptă-te, române și Pe-al nostru steag e scris unire* [47, p. 87-88].

În lunile ce au urmat constituirii Sfatului Țării și declarației de independență a Republicii Moldovenești, politica Bisericii basarabene, dominată de militanții pentru emanciparea națională, a urmat îndeaproape politica noului stat. Nu aceasta trebuie să fi fost și poziția conducerii bisericești de vârf, în frunte cu arhiepiscopul Atanasie, fapt demonstrat de insistența cu care nou înființata Uniune a Clirșanilor din orașul Chișinău, care îi grupa pe preoții români din urbe, cerea folosirea în catedrala din Chișinău în cadrul serviciilor divine a limbii „moldovenești” [47, p. 91].

Evenimentul din 27 martie 1918 a fost receptat diferit de conducerea de vârf a Bisericii Ortodoxe din Basarabia și de cler, fapt care reiese și din concepția adoptată cu privire la integrarea Bisericii Ortodoxe Basarabene în Biserica Ortodoxă Română. Biserica „oficială”, supusă Moscovei, era fidelă concepției că eparhia basarabeană rămânea parte componentă a Bisericii Ortodoxe Ruse, nefiind recunoscută decât unirea politică [47, p. 96]. Atitudinea clerului și a credincioșilor români o denotă cuvintele scrise de protoiereul Constantin Popovici în paginile revistei *Luminătorul*, care afirmă că „Basarabia au fost alipită bisericește de Moscova împotriva canoanelor și dreptul Bisericii românești asupra Basarabiei a rămas nestrămutat. Basarabia, alipindu-se de România politiceste, s-au alăturat și bisericește și numai dela mitropolitul Moldovei poate să primească oare care drepturi” [134, p. 6-7].

După unirea de la 27 martie 1918, Biserica Ortodoxă din Basarabia a întrerupt legăturile cu Patriarhia de la Moscova, cu atât mai mult cu cât, după Revoluția bolșevică, aceasta a avut o situație tragică [127, p. 110]. Arhiepiscopul Atanasie, care inițial dorea convocarea unui sobor local bisericesc al Republicii Moldovenești, în situația creată după unire a ridicat în fața autorităților ecleziastice ortodoxe române problema autonomiei Bisericii Ortodoxe din Basarabia și cerea să aibă și ea un cuvânt de spus în problema alipirii la Biserica Ortodoxă Română. În vederea primirii acestor lămuriri, la 7 aprilie 1918, s-a trimis la ÎPS Pimen, mitropolit al Moldovei, o delegație. Pimen i-a explicat delegației că, prin actul politic de la 24 ianuarie 1918, a fost restabilită legătura canonică a Eparhiei Chișinăului și Hotinului cu Mitropolia Moldovei, de la care a fost ruptă, împotriva tuturor canoanelor bisericești, la 1812, și că orice pretenții pe care le-ar ridica Biserica Rusă trebuie adresate Mitropoliei Moldovei și Sucevei [54, p. 298].

A urmat o corespondență între arhiepiscopul Atanasie și mitropolitul Pimen. Din această corespondență reiese că, din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române, supunerea canonică a Bisericii din Basarabia a fost decisă de însuși actul unirii din 27 martie 1918. În

telegrama din 17 aprilie adresată de mitropolitul Pimen arhiepiscopului Atanasie, acesta din urmă era recunoscut drept chiriarh canonic al Bisericii basarabene. În telegrama de răspuns, Atanasie a respins poziția părții românești în numele său și al clerului din Basarabia [47, p. 99]. La 25 aprilie, însoțit de preoții Serghie Bejan și Autonom Vâlcov, a plecat la Iași „pentru aplănarea lucrurilor și lămurirea neînțelegerilor cu privire la situația Bisericii Basarabene în legătură cu actul politic de la 27 martie 1918” [41, p. 21]. Discuțiile nu au dus la niciun rezultat, întrucât Atanasie nu s-a lăsat convins de argumentele părții române și a refuzat semnarea unui proiect de acord prezentat de sinodali români și ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Simeon Mehedinți [47, p. 99-100].

Oricum, în curând Atanasie, care-și pusese în gând încă de la începutul lui aprilie să părăsească Basarabia, în mai același an a plecat la Moscova [54, p. 299]. La 23 mai 1918, patriarhul Tihon i-a trimis mitropolitului Pimen al Moldovei o telegramă, în care respingea, ca și Atanasie, punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române în problema Basarabiei, motivându-și respingerea prin argumente de ordin politic și canonic, la urmă propunând ca soarta Bisericii din Basarabia să fie decisă de basarabeni [47, p. 100-102].

În condițiile plecării arhiepiscopului Atanasie de la cârma Bisericii Ortodoxe din Basarabia, la 14 iunie 1918, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca Nicodim, episcopul Hușilor, să fie numit provizoriu în fruntea Eparhiei Chișinăului și Hotinului. Decizia Sinodului a fost prezentată spre confirmare regelui Ferdinand de ministrul Cultelor la 16 iunie [47, p. 106-107; 53, p. 299]. În aceeași zi, Sinodul BOR a trimis o *Carte pastorală către clerul și norodul Basarabiei*, prin care anunța plecarea lui Atanasie și numirea lui Nicodim, „investit cu toate drepturile și îndatoririle fostului arhiepiscop”, cerea pomenirea la sfintele slujbe a Casei regale române și a împluternicitului Sfântului Sinod și-i încredința pe credincioșii ortodocși basarabeni „că li se vor îndeplini cu sfințenie toate dorințele privitoare la autonomia bisericească” [47, p. 108-111].

Sosirea lui Nicodim la Chișinău a avut loc la 23 iunie 1918 [47, p. 113]. Cunoscător al limbii ruse, Nicodim a luat primele măsuri în vederea integrării Bisericii basarabene în viața Bisericii din România. Printre aceste măsuri au fost: noua organizare a centrului eparhial, introducerea limbii române în multe biserici și în Seminarul teologic din Chișinău, înlocuirea unor egumeni ucraineni sau ruși cu ierarhi români [127, p. 110].

La 14 iulie același an, Sfântul Sinod al BOR l-a ales ca episcop de Botoșani și vicar al mitropolitului Moldovei pe basarabeanul Gurie Grosu, consacrat întru episcopat în catedrala din Iași la 18 iulie. La 22 iulie 1918, un alt basarabean, Dionisie Erhan, a fost consacrat și el episcop la Iași, fiind numit vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului [54, p. 300].

La 31 decembrie 1919, Nicodim a revenit în Episcopia Hușilor, în locul lui la conducerea Bisericii Ortodoxe din Basarabia fiind numit provizoriu Gurie Grosu, care, la 21 februarie 1920, a fost ales arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului. În anul 1928, la cererea lui Gurie Grosu, Arhiepiscopia Chișinăului și a Hotinului a fost ridicată la rang de Mitropolie a Basarabiei, mitropolitul Gurie conducând-o până în noiembrie 1936, când a fost suspendat din funcție de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române [47, p. 110-111].

Procesul de integrare spirituală a Basarabiei în România Întregită, ca rezultat al Marii Uniri, s-a referit nu numai la confesiunea ortodoxă, ci și la cea catolică. Însă unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 nu a adus cu sine automat și încorporarea Bisericii Catolice din vechea provincie românească într-o realitate ecleziastică din Vechiul Regat. Până la rezolvarea statutului juridic al catolicilor basarabeni, cel care s-a îngrijit de ei a fost episcopul de Tiraspol Iosif Kessler. Fiind condamnat la moarte de bolșevicii din Saratov [122, p. 875], el s-a refugiat, în februarie 1920, mai întâi la București, unde, împreună cu Pr. Andrei Keller, a așteptat o lună pentru ca guvernul român să le acorde dreptul de călătorie, după care s-a refugiat la Crasna, de unde, în septembrie 1920, a vizitat parohiile din Basarabia, conferind sacramentul Mirului la aproximativ 1.500 de persoane [122, p. 946; 167, p. 167].

În spațiul dintre Prut și Nistru comunități catolice existau deja de la începutul secolului al XIV-lea, cum ar fi cele de la Hotin [60, p. 172; 95, p. 133-139; 97, p. 67; 111, p. 105] și Cetatea Albă [82, p. 619; 123, p. 86;], la care mai târziu s-au adăugat comunitățile catolice din Ismail [40, p. 126; 60, p. 612; 96, p. 148] și Ciubărciu [49, p. 197-210], creșterea numărului lor observându-se mai ales pe parcursul secolului al XIX-lea, când apar comunitățile catolice din Chișinău [119, p. 339-340;], Bălți [120, p. 201-202; 149, p. 80], Orhei [51, p. 525; 96, p. 118, 174; 192, p. 140-141], Soroca [96, p. 54, 175; 121, p. 257], Crasna [190, p. 300-301], Tighina [194, p. 63; 195, p. 318-332] etc. Aflate, după anul 1812, sub jurisdicția mitropolitului de Moghiliov, arhiepiscopul Stanisław Boguś Siestrzeńcewicz, în anul 1814, o parte dintre aceste comunități, iar din anul 1819 toate, au fost supuse Episcopiei de Camenița, păstorită la acel moment de Borgeous Łukasz Mackiewicz (1809-1842) [193, p. 122; 200, p. 112], fiind întreruptă orice legătură cu Episcopia de Bacău [75, p. 45]. În rezultatul concordatului încheiat între Imperiul Rus și Sfântul Scaun la 3 august 1847, a fost înființată Episcopia de Herson, care cuprindea zona nord-pontică, inclusiv și Basarabia [108, p. 169], și devenită, în urma protestelor clerului ortodox, Dieceza de Tiraspol, cu sediul la Saratov [188, p. 275; 194, p. 50-51]

În anul 1919, în spațiul dintre Prut și Nistru existau opt parohii catolice, păstorite de opt preoți. Aceste parohii erau:

1. Chișinău, avându-l ca paroh pe Pr. dr. Marcu Glaser;

2. Bălți, păstorită de Pr. Mathias Szydakis;
3. Soroca, unde paroh era Pr. Anton Pytlewski;
4. Hotin, avându-l ca paroh pe Pr. L. Sniesko;
5. Orhei, condusă de Pr. Nicolae Szczurek;
6. Bender (Tighina), păstorită de Pr. Ioan Fuchs;
7. Crasna, condusă de Pr. Bernhard Leibham;
8. Ismail, păstorită de Pr. Ioan Hondru.

Alte comunități catolice mari erau la Emmental, Larga și Balmaz, toate trei coloniile germane și fiind păstorite de preotul din Tighina. Dintre aceste parohii, șase aveau biserică, fie din piatră, fie din lemn, și anume: Chișinău, Bălți, Hotin, Orhei, Crasna și Ismail, la Tighina existând o capelă mare, iar la Soroca sfintele liturghii fiind celebrate într-o casă. În total, în Basarabia erau aproximativ 11.000 de credincioși catolici [83, p. 24]. Toate aceste parohii făceau parte din Decanatul de Chișinău sau de Basarabia, oficiul de decan fiind deținut de canonicul dr. Marcu Glaser [159, p. 15].

Numărul de opt parohii în Basarabia pentru anul 1919 îl indică în memoriile sale și arhiepiscopul de București Raymund Netzhammer, care scrie că a fost vizitat de Pr. Ioan Hondru¹ de la Ismail și că respectivul preot se consideră un fel de superior peste aceste parohii, intenționând cu timpul chiar să se mute în capitala provinciei, Chișinău [122, p. 862].

Să vedem și care era numărul credincioșilor catolici în Basarabia în perioada imediat următoare de după sfârșitul Primului Război Mondial. Pentru anul 1919, Anton Gabor oferă următoarele date:

Tabelul 2.1. Parohiile romano-catolice din Basarabia și numărul de credincioși catolici pe etnii la anul 1919*.

Nr.	Parohia	Credincioși catolici pe etnii				Total credincioși
		Polonezi	Germani	Armeni	Alte	
1.	Chișinău	2.000	15	-	75	2.090
2.	Bălți	2.000	-	puțini	-	2.000
3.	Soroca	1.500	-	puțini	-	1.500
4.	Hotin	1.500	-	-	-	1.500
5.	Orhei**	300				300
6.	Tighina	200	-	-	-	200
7.	Crasna	-	2.500	-	-	2.500
8.	Ismail	100	-	-	-	100
	Total	7.600	2.515		75	10.190

* Gabor Anton, *Biserica Catolică în Basarabia*. În: Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1921, Iași, 1921, p. 24.

** Nu este indicată structura pe naționalități, dar putem afirma că erau de origine poloneză.

¹ În text, Netzhammer scrie „Ivan Condrea”.

Pe lângă aceste comunități, altele, pentru care avem date cu privire la numărul credincioșilor, existau la Emmental, 500 de suflete, la Balmaz, 300 de suflete și Larga, unde locuiau cam 100 de credincioși, toate trei comunități fiind colonii germane, prin urmare și catolicii erau de origine germană. 100 de suflete mai locuiau la Cetatea Albă și presupunem că erau de origine poloneză. Prin urmare, după cum menționează autorul, numărul credincioșilor catolici din Basarabia se ridică la 11.000 de persoane [107, p. 24]. Tabelul revelează faptul că, în cea mai mare parte, comunitatea catolică din Basarabia era compusă din credincioși de origine poloneză și germană, elementul autohton fiind foarte puțin reprezentat.

La 11 februarie 1921, Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Generală a Cultelor, cerea un tablou despre toate parohiile romano-catolice și greco-catolice rutene din cuprinsul Basarabiei, în care să se indice cărei dieceze îi aparțin, județul în care se află și naționalitatea preoților. La 25 februarie același an, Secretariatul General Chișinău al Ministerului de Interne cerea prefectilor județelor din Basarabia întocmirea tabelelor, menționând că, pentru parohiile greco-catolice, tabloul se va întocmi de Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului [27, f. 2].

Din răspunsul primit de la arhiepiscopie aflăm că în cuprinsul acesteia nu existau parohii catolice sau unite rutene [27, f. 5 și 11], la fel nu existau parohii romano-catolice rutene în județele Tighina [27, f. 7], Cahul [27, f. 8], Chișinău [27, f. 9], Cetatea Albă [27, f. 15] și Orhei [27, f. 26]. Este stranie această indicație referitoare la „parohiile romano-catolice rutene”, fapt care denotă, din partea autorităților ortodoxe, o cunoaștere superficială a situației confesiunilor minoritare din cuprinsul Basarabiei.

La 31 martie 1921, răspunzând cererii, Prefectura Poliției Chișinău îl informa pe secretarul general de interne că în Chișinău există „Parohia Poloneză” [27, f. 13-14]. Prefectura Poliției Ismail informa că în oraș există o parohie romano-catolică, în care sunt cuprinse județele Ismail și Cahul, informație confirmată și de Prefectura județului Ismail, și care aparține Diecezei de Iași, avându-l ca preot pe Ioan Hondru, „de naționalitate român Basarabeian” [27, f. 12]. La Bălți, din raportul Prefecturii județului, reiese că exista o parohie romano-catolică și una armeano-catolică [27, f. 26]. O parohie poloneză (= romano-catolică) este raportată de Prefectura județului la Hotin, având un preot polonez și care „în prezent nu ține de nici o dieceze” [27, f. 18]. O parohie romano-catolică exista și la Orhei, fiind indicată ca aparținând Diecezei de Tiraspol și având un preot polonez [27, f. 26]. Așadar, pentru anul 1921 avem un tablou al situației catolicilor din Basarabia, incomplet din cauza că cererea Ministerului Cultelor și Artelor se referea numai la parohiile romano-catolice și greco-catolice rutene.

Situația juridică a comunităților catolice din Basarabia rămânea încă incertă în anul 1920, odată ce, Anton Gabor își încheie prezentarea parohiilor din Basarabia cu mențiunea: „Cărei

eparhii îi va aparține Basarabia, se va putea ști abia după încheierea definitivă a concordatului” [83, p. 24]. Că situația Bisericii Catolice din Basarabia va fi decisă prin semnarea concordatului o aflăm și din scrisoarea din 24 noiembrie 1920 trimisă de Francesco Marmaggi², nunțiu apostolic în România, episcopului Alexandru Cisar, în care scrie: „Cu toată probabilitatea, Basarabia, ca urmare a concordatului, va fi atribuită jurisdicției Dumneavoastră” [7, f, 25v-26]. Oricum, circula deja zvonul că parohiile catolice din Basarabia vor intra sub jurisdicția Diecezei de Iași, fapt care reiese din informația oferită de *Calendarul Catolic „Presa Bună”* pe anul 1921: „Cât privește această parte a Moldovei nu s’a publicat încă nimic, dacă ea va aparține bisericește de Eparhia de Iași sau nu; e foarte probabil însă că ea va fi alipită la Iași” [85, p. 29].

Într-adevăr, intenția semnării unui concordat cu Sfântul Scaun apăruse încă în anul 1915 și-i aparținuse lui Take Ionescu, iar în anul 1918, I.G. Duca redactase un proiect de concordat, acceptat spre studiu de secretarul de stat al Sfântului Scaun Pietro Gasparri la 11 decembrie 1918 și readus în discuție, în timpul Conferinței de pace de la Paris, între Ion I.C. Brătianu și reprezentatul personal al Papei Benedict al XV-lea, Mons. Bonaventura Cerretti. Inițiativa guvernului Brătianu de a stabili o convenție-concordat cu Sfântul Scaun a fost continuată de guvernul Vaida-Voievod. Cu toate discuțiile purtate între cele două părți, concordatul nu a fost încheiat decât la 10 mai 1927, ratificat fiind de partea română la 27 mai (Senat) și 29 mai (Camera Deputaților) 1929 [123, p. 245-246], deci la distanța de 9 respectiv 11 ani de la unirea Basarabiei cu România, ceea ce nu înseamnă că s-a așteptat atât de mult (ca în cazul Bucovinei) pentru a-i trece pe catolicii dintre Prut și Nistru sub jurisdicția Episcopiei de Iași.

Dieceza Romano-Catolică de Iași a fost înființată la 27 iunie 1884, primul ei episcop fiind Nicolae Iosif Camilli [77, p. 269; 125, p. 209], care a păstorit în două rânduri: 1884-1894, 1904-1915 [176, p. 31-32]. La moartea acestui episcop, Nicolae Iorga, într-un articol din *Neamul românesc* din ianuarie 1916 scria că „la Iași, s-a stins episcopul catolic Camilli... El moare pe pământul nostru, reprezentând la Iași ideea latină care a produs în ultimele decenii o însemnată mișcare culturală” [64, p. 142]. Următorul episcop de Iași a fost elvețianul Dominic Jaquet, care a păstorit între anii 1895-1903 [123, p. 220]. Izbucnirea Primului Război Mondial (1914) și intrarea României în război de partea Antantei (1916) nu i-a permis Sfântului Scaun să numească un nou episcop de Iași după moartea lui Camilli, conducerea acesteia fiindu-i încredințată Pr. Ulderico Cipolloni în calitate de administrator apostolic [123, p. 239]. Abia în anul 1921, Papa

² A fost primul nunțiu apostolic în România, numit de Papa Benedict al XV-lea (1914-1922), sosit la București la 17 octombrie 1920. Activitatea diplomatică și-a început-o după prezentarea scrisorilor de acreditare, la 22 octombrie 1920. Și-a încheiat activitatea de reprezentant papal în România la 6 septembrie 1923, fiind transferat, din cauza naționalismului său italian, și înlocuit cu Mons. Angelo Dolci (cf. CIOBANU P. Aspecte ale pontificatului Papei Benedict al XV-lea. În: *Buletin istoric*. Iași. 2008, nr. 9, p. 264).

Benedict al XV-lea l-a numit în fruntea Diecezei de Iași pe Alexandru Theodor Cisar [66, p. 11], sub păstoria căruia parohiile catolice din Basarabia au trecut în componența respectivei dieceze.

2.2. Catolicismul din Basarabia în anii 1921-1940: considerații demografice, juridice și instituționale

Dacă în cazul Bisericii Ortodoxe din Basarabia, încorporarea ei în Biserica Ortodoxă Română a fost un eveniment decis la Chișinău și București, în cazul Bisericii Catolice basarabene decizia de a fi trecută sub jurisdicția Diecezei de Iași a venit de sus, de la Sfântul Scaun.

Decretul *Quum nonnullae* de detașare de la Dieceza de Tiraspol a parohiilor din Basarabia, emis de Congregația Consistoriului la 2 august 1921, îl indică pe Iosif Kessler ca fiind cel care a cerut detașarea de la dieceza sa a parohiilor basarabene: *Episcopus Tiraspolensis postulavit, ut eadem paroeciae a territorio suae dioecesis dismembrarentur et finitimae dioecesi Iassiensis aggregarentur* – „Episcopul de Tiraspol a cerut ca aceste parohii să fie detașate de la teritoriul diecezei sale și alipite Diecezei vecine de Iași” [22, f. 70; 181, p. 434]. Din memoriile lui Raymund Netzhammer, arhiepiscop de București, reiese că decizia a aparținut strict respectivei congregații, fără vreo cerere din partea lui Kessler, fapt care l-a nemulțumit pe acesta [122, p. 1040].

Înainte de publicare decretului în *Acta Apostolicae Saedis* și trimiterea decretului la Curia episcopală din Iași, la 25 iunie 1921, aceeași congregație, prin asesorul Aloisius Sincero, s-a adresat cu o scrisoare episcopului Alexandru Th. Cisar, prin care îl întreba dacă nu are nicio obiecție cu privire la alipirea parohiilor din Basarabia la dieceza sa: *Antequam autem ad decretum dismembrationis procedatur, opportunum censeo Amplitudini Tuae rem communicare, ut mihi signifikes num aliquid ex parte tua ad id obstet* – „Înainte însă de a se proceda la [publicarea] decretului, am crezut oportun să-ți comunic Excelenței Tale faptul, ca să-mi spui dacă nu ai nimic de obiectat la aceasta” [22, f. 64].

Este de neînțeles această atitudine a Sfântului Scaun în privința celor doi episcopi – de Tiraspol și Iași – în ceea ce ține de soarta catolicilor din Basarabia. Dacă în cazul celui dintâi, acestuia nu i s-a cerut părerea cu privire la dezlipirea parohiilor basarabene de la dieceza al cărei titular era, dieceză care, *de facto*, nu mai exista, cel de-al doilea a fost consultat și întrebat dacă are sau nu obiecții cu privire la alipirea la Dieceza de Iași a celor cinci parohii.

Ca răspuns la scrisoarea lui Aloisius Sincero, la 14 iulie 1921, Alexandru Theodor Cisar scria Congregației Consistoriului că *nihil obstare, ut paroeciae latini ritus ibidem in Bessarabia*

existentes ad Dioecesim Jassiensis aggregentur – „nu am nimic împotriva ca parohiile de rit latin care există în Basarabia să fie alipite Diecezei de Iași”. Episcopul de Iași își motiva acceptul prin *difficultate eas gubernandi e sede Tiraspolensi, si Regni Romaniae fines statu quo permanserit* – „dificultatea guvernării lor de la sediul de Tiraspol, odată ce au ajuns în hotarele Regatului României” [20, f. 61].

Scrisoarea Congregației Consistoriului menționa și parohiile care urmau să fie alipite la Dieceza de Iași [22, f. 64], cinci la număr, aceleași pe care le menționează și decretul Congregației Consistoriului [180, p. 434; 22, f. 70], și anume: *Kischineff* (Chișinău), *Bender*, *Bieley* (Bălți), *Chotin* (Hotin) și *Krassna* (Crasna).

Motivul invocat de scrisoare este același al dificultății guvernării parohiilor basarabene: *Attenta difficultate gubernandi eas paroecias dioecesis Tiraspolensis, quae in Bessarabia inveniuntur* – „Dată fiind dificultatea guvernării acestor parohii ale Diecezei de Tiraspol care se află în Basarabia” [180, p. 434; 22, f. 64]. Acestui motiv jurisdicțional, decretul din 2 august îi adaugă unul de ordin politic, și anume: *Quum nonnullae dioecesis Tiraspolensis paroeciae, in Bessarabia sitae, modo in finibus regni Romaniae fuerint inclusae* – „Deoarece unele parohii ale Diecezei de Tiraspol aflate în Basarabia, acum au fost incluse între hotarele Regatului României” [180, p. 434; 22, f. 70], precum și unul de ordin pastoral și spiritual: *Ut facilius et expeditius redderetur animarum cura, attendenda quoque latissima dioecesis Tiraspolensis extensione* – „Pentru ca grija sufletelor să fie asigurată mai ușor și mai expeditiv, având în vedere marea extindere a Diecezei de Tiraspol” [180, p. 434].

Având în vedere aceste motive, *quam petitionem SSmus D. N. Benedictus PP. XV...*, *benigne excipiendam censuit* – „Sfântul Părinte Papa Benedict al XV-lea... a decis ca această cerere să fie dusă cu bine la îndeplinire” [180, p. 434].

Ca reprezentat al Sfântului Părinte în România, *ad haec omnia executioni demandanda, Sanctitas Sua deputavit memoratum R.P.D. Franciscum Marmaggi, Nuntium Apostolicum, eidem tribuens facultates omnes ad id necessarias et opportunas, etiam subdelegandi ad effectum de quo agitur queralibet in ecclesiastica dignitate constitutum* – „pentru punerea în aplicare a acestor cerințe, Sanctitatea Sa l-a împuternicit pe amintitul R.P.D. Francesco Marmaggi, nunțiu apostolic, dându-i toate facultățile necesare și convenite pentru această misiune, chiar și cu facultatea de a subdelega pentru îndeplinirea acestui obiectiv pe oricine ar crede de cuviință constituit în demnitatea bisericească” [22, f. 70-70v].

Iată propriu-zis și decizia luată de Papa Benedict al XV-lea: *De Apostolicae potestatis plenitudine et suppleto, quatenus opus sit, quorum intersit vel sua interesse praesumant consensu, per praesens decretum consistoriale statuit, ut sequentes paroeciae Kischineff,*

Bender, Bielej, Chotin et Krassna, quae hucusque ad dioecesim Tiraspolensem pertinuerunt, ab eadem dioecesi avellantur et dioecesi Iassiensis perpetuo ac cum omnibus iuribus et obligationibus huic dioecesi propriis adiiciantur atque uniantura – „Prin plinătatea puterii apostolice, întrucât va fi necesar să obțină consimțământul celor interesați, s-a decis prin prezentul decret consistorial ca următoarele parohii: Chișinău, Tighina, Bălți, Hotin și Crasna, care, până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, să fie dezlipite de la acea dieceză și alipite și unite Diecezei de Iași pentru totdeauna cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze” [180, p. 434].

Decretul nu menționa în cât timp urma să fie îndeplinit; specifica doar că *facto onere intra sex menses mittendi ad Sacram hanc Congregationem authenticum exemplar peractae executionis* – „odată îndeplinit acest act, un exemplar autentificat să fie trimis, în termen de șase luni, la această sfântă Congregație” [180, p. 434].

Concordatul încheiat între România și Sfântul Scaun în anul 1927 nu făcea nicio referință specială la Basarabia, însă, bazându-se pe regimul de drept și de fapt stabilit prin decretul din 2 august 1921, includea în mod implicit în cadrul Episcopiei de Iași și parohiile catolice dintre Prut și Nistru. Articolul 3 al aceluiași concordat, prevedea că „nicio parte a Regatului României nu va depinde de un episcop al cărui sediu se află în afara hotarelor statului român” [36, p. 99].

Nu s-a așteptat mult timp ca prevederilor decretului consistorial din 2 august 1921 să fie puse în practică. Luarea în posesie s-a făcut începând cu septembrie același an. Deși același decret îl împuternicea pe nunțul F. Marmaggi cu punerea în aplicare a deciziei de a detașa de la Dieceza de Tiraspol parohiile catolice basarabene și de a le alipi la Dieceza de Iași, acesta, în baza facultăților acordate de decret, l-a subdelegat pe canonicul Paul Magyary, rectorul Seminarului Teologic din Timișoara, să ia în primire cele cinci parohii basarabene [109, p. 87-88; 92, p. 190]. Delegarea lui Paul Magyary s-a făcut prin scrisoarea nr. 412/1921 din 8 septembrie același an [22, f. 71].

Predarea-primirea s-a făcut la Parohia Crasna de episcopul Iosif Kessler, care se afla aici deja de un an, fapt care reiese cu claritate din aceeași scrisoare a episcopului Cisar adresată Congregației Consistoriului din 14 iulie 1921, în care o înștiințează: „Cu siguranță că în acest timp, și deja de un an trecut, Excelența Sa episcopul Kessler, ordinariul [Diecezei] de Tiraspol rezidă în Parohia Crasna³ din Basarabia, îndeplinindu-și misiunea administrând sacramentul Confirmațiunii în diverse locuri din fosta sa dieceză; în Ucraina sau în Rusia nu se poate întoarce, pentru că revoltele și tulburările nefericite încă sunt în curs” [20, f. 61].

³ În original ortografiat Crasnoe.

La 30 august 1921, scriindu-i lui Kessler, episcopul Cisar îl informa că, primind scrisoarea lui din 22 august, se grăbește să-i răspundă, fiind bucuros de vizita pe care urma să o facă în Basarabia, vizită pe care o așteaptă cu nerăbdare, deoarece, cu această ocazie, va avea posibilitatea să afle multe despre Dieceza de Tiraspol, informații care nu pot fi obținute în scris. După cum reiese din textul scrisorii, episcopul Iosif Kessler era deja pregătit să plece în Germania, Cisar oferindu-i informații cu privire la vizele de care are nevoie pentru a pleca și despre itinerariile spre Germania [20, f. 107].

La 4/17 septembrie 1921, episcopul Alexandru Th. Cisar, însoțit de delegatul nunțiului Marmaggi, a plecat spre Crasna, în Basarabia, unde se afla refugiat episcopul de Tiraspol. Faptul i-a fost adus la cunoștință lui Kessler printr-o telegramă în care se spunea: „Sosesc Duminecă cu delegat apostolic Gara Tarutino” [20, f. 138]. Coborârea a avut loc la „stația Basarabeasca [unde] aștepta parohul de Crasna, păr. Bernhard Leibham; de aici cu un alt tren s-a ajuns la stația Acciocrac⁴, unde aștepta însuși Mons. Iosif Kessler” [109, p. 88].

Luni, la 6/19 septembrie „era mare vâlvă la Crasna, unde nu s-a mai pomenit să fie deodată 3 prelați. Procesiunea bine rânduită pornește de la casa parohială, spre biserică, printre mulțimea îmbrăcată de sărbătoare, toți fiind înșirați, într-o ordine admirabilă, de ambele părți”. Cei doi episcopi au celebrat în biserica din sat o liturghie solemnă, „episcopul nostru [Alexandru Theodor Cisar – *n.n.*] la altarul de mijloc, iar episcopul de Tiraspol la un altar lateral”. La sfârșitul liturghiei celebrate de cei doi episcopi, delegatul nunțiului apostolic a ținut o scurtă cuvântare de la amvon, „explicând poporului în ce calitate a venit și dând citire decretului cunoscut [decretul Scaunului Apostolic – *n.n.*]. După aceia se citește același decret și în traducere germană, locuitorii din Crasna fiind coloniști germani”. A urmat cuvântarea episcopului de Iași. După liturghia celebrată de Paul Magyary a luat cuvântul episcopul de Tiraspol „spre a-și lua rămas bun de la foștii săi eparhioți. El făcu o cuvântare cordială, încât la anumite momente nu se auzea decât vocea plină de emoțiune a bunului păstor și plânsul reținut al celor mișcați până la lacrimi”. După liturghie a urmat o agapă frățească” [109, p. 88]. În urma predării a fost semnat „Protocolul despre ducerea la îndeplinirea Decretului S. Congregației a Consistoriului cu privire la dezmembrarea și unirea [Diecezelor de] Tiraspol – Iași cu nr. 533/21”, fiind semnat de Paul Magyary, de cei doi episcopi, Alexandru Theodor Cisar și Iosif Kessler, de Bernhard Leibham și de opt martori [22, f. 71-71v]⁵.

⁴ În original ortografiat Anciorac.

⁵ Procesele verbale semnate cu ocazia luării în posesie a parohiilor sunt trecute în Anexe, în originalul latin și traducerea în limba română.

A doua zi, la 20 septembrie, episcopul Cisar și prelatul Magyary, însoțiți de parohul de Crasna, Pr. Bernhard Leibham, s-au îndreptat spre Tighina, parohie păstorită la acel moment de Pr. Ioan Fuchs. „A doua zi are loc publicarea [citirea – *n.n.*] decretului și semnarea lui. Episcopul nostru [Cisar – *n.n.*] ține o cuvântare în limba germană”, care este tradusă în limba poloneză pentru enoriașii parohiei [109, p. 89].

Și la Tighina a fost semnat un protocol similar celui de la Crasna, cu singura deosebire că, la luarea în posesie a respectivei parohii, nu a mai fost prezent episcopul Kessler, actul fiind semnat, pe lângă Paul Magyary și episcopul Cisar, de Pr. Ioan Fuchs, paroh administrator al Parohiei Tighina, de Pr. Andrei Keller, canonic onorific și paroh de Odessa, și alți cinci martori. Protocolul a fost adus la cunoștința episcopului de Tiraspol, care a și scris că i s-au prezentat prevederile [22, f. 72-72v].

Următorul popas delegația l-a făcut la Chișinău, capitala provinciei. La 23 septembrie a avut loc prezentarea decretului. „Aici s-au ținut cuvântările în limba franceză și apoi canonicul dr. Marcu Glaser, Decan și Paroh, le traduse în limba poloneză, spre a fi înțelese de poporul adunat” [109, p. 89]. Și aici a fost semnat protocolul cu privire la executarea decretului Congregației Consistoriului, fiind semnat, din partea basarabeană, de canonicii Marcu Glaser și Valentin Hartmann, de consulul polonez W. Gwinski și de alți cinci martori. La fel ca și la Tighina, protocolul a fost adus la cunoștința episcopului Kessler, care l-a semnat [22, f. 74-74v].

În aceeași zi, cu trenul de la Iași, prin Ungheni, episcopul Cisar a mers la Bălți, unde era așteptat de Pr. Mathias Szydagis, parohul de Bălți. „Convocându-se numaidecât 6 membri de frunte ai comunității, se citește decretul și se semnează procesele-verbale” [109, p. 89] de același paroh și de cei șase martori, fiind aduse la cunoștință lui Kessler, care a scris [22, f. 73-73v].

Din cauza faptului că era angajat în planul pastoral cu administrarea sacramentului Mirului, episcopul Cisar nu și-a putut continua drumul spre Hotin pentru a lua în primire și această ultimă parohie, caz programat pentru începutul lunii octombrie. „Într-adevăr, Î.P.S. Sa a încercat cu Prelatul Paul Magyary să meargă prin Cernăuți la Noua Suliță cu gândul de a lua automobilul până la Hotin, cale de 45 km depărtare. Nefiind însă automobilul și de altminterlea, fiind nevoiți a călători noaptea prin locuri primejdite de bande, au preferat a se întoarce înapoi, fiindcă Episcopul nostru trebuie să-și urmeze călătoria în jud. Bacău pentru a da sf. Mir. Iscălirea proceselor verbale s-a făcut prin corespondență” [109, p. 89] la 5 octombrie 1921, protocolul fiind semnat de parohul de Hotin, Pr. Rafael Schaefer, și de patru martori. Și acest act a fost adus la cunoștință episcopului Kessler, care, ca și pe celelalte, l-a semnat [22, f. 75].

Rămâne încă o enigmă de ce decretul Congregației Consistoriului, ca și scrisoarea lui Aloisius Sincero menționează doar cinci parohii, în timp ce, în informațiile sale, Anton Gabor

vorbește despre opt parohii existente la acea dată în Basarabia. Lipsesc din ambele documente și din seria de procese verbale trei parohii, și anume: Soroca, Orhei și Ismail. O explicație a lipsei menționării unora dintre ele în actul pontifical din 2 august 1921 ne este oferită de arhiepiscopul de București Alexandru Th. Cisar, la 18 aprilie 1932, care scria: „După războiul din 1877..., acestei trei districte (Cahul, Ismail și Cetatea Albă – *n.n.*) au fost iarăși rupte și anexate Rusiei. Totuși, jurisdicția ecleziastică a rămas Episcopiei de Iași. Și episcopul de Iași, din capitala Moldovei, îi delega episcopului de Tiraspol administrația ecleziastică”. Este vorba de parohia Ismail, care a rămas sub jurisdicția canonică a Vicariatului Apostolic al Moldovei (înființat în 1818), precursorul Episcopiei de Iași [36, p. 98-99].

Merită să redăm sentimentele pe care le-a trăit episcopul Iosif Kessler după ce parohiile basarabene au trecut sub jurisdicția Episcopiei de Iași. Aflându-se la 1 octombrie 1921 la București, îi spunea arhiepiscopului Netzhammer că, de când s-a făcut trecerea, „nu-i mai face nicio plăcere de a mai rămâne acolo, căci nu se mai simte ca la el acasă”. Motivul îl redă Raymund Netzhammer în memoriile sale: „Exact în momentul în care fugise [din] fața bolșevicilor, episcopul Kessler fusese foarte fericit că putuse să-și găsească un loc de refugiu în propria sa dieceză, în Basarabia. Acum era privat chiar și de această mângâiere!” [122, p. 1040-1041] În același an, episcopul Kessler a vizitat SUA, iar la 23 ianuarie 1930, Papa Pius al XI-lea l-a numit episcop titular de Sinope. Începând cu anul 1930, s-a stabilit în orașul Zinnowitz, pe litoralul baltic al Germaniei. A murit la 10 decembrie 1933, fiind înmormântat în orașul Ornbau din Bavaria [190, p. 309-310].

Să vedem care era numărul credincioșilor catolici în Basarabia în perioada de după trecerea parohiilor catolice din regiune în componența Diecezei de Iași. La 14 octombrie 1925, episcopul Mihai Robu scria de un număr de 15.000 de catolici în Basarabia [17, f. 223], cifră cu siguranță aproximativă și poate chiar exagerată, chiar dacă, spre anul 1926, conforma datelor oferite de Nicolae Enea, observăm o creștere a numărului catolicilor basarabeni în comparație cu datele oferite de Anton Gabor pentru anul 1919. Iată datele prezentate de Enea, însă nu pe parohii, ci pe județe.

Tabelul 2.2. Numărul credincioșilor romano-catolici pe etnii la anul 1926*.

Nr.	Județul	Credincioși catolici pe etnii			Total credincioși
		Polonezi	Germani	Armeni	
1.	Hotin	1.150			1.150
2.	Soroca	1.000			1.000
3.	Bălți	2.000		500	2.500
4.	Orhei	300			300
5.	Chișinău**	2.000	100	50	2.150
6.	Tighina	250	1.175	-	1.425
7.	Ismail	700	-	-	700

8.	Cetatea Albă	100	3.000		3.100
	Total	7.500	4.275	550	12.325

* Enea Nicolae, *Scurt istoric asupra cultelor din Basarabia*, Chișinău, 1927, p. 50.

** Corect: județul Lăpușna.

Numărul mare de credincioși de origine germană din județul Tighina se datorează prezenței aici a coloniei catolice germane Emmental, unde dintre cele mai mari comunități catolice din Basarabia [65, p. 313; 100, p. 50].

Tabelul indică faptul că elementul polonez și cel german au rămas cele majoritare, dar și faptul că, față de anul 1919 (tabelul 1), avem o creștere a numărului catolicilor de aproximativ 1.325 de credincioși, cel mai mult crescând elementul german, cel polonez fiind într-o mică scădere, fapt care, după cum vom vedea în cazul Parohiei Ismail, se datorează plecării în Polonia a etnicilor polonezi.

Pentru anul 1930 dispunem de următoarea situație în privința cultului catolic, după cum rezultă dintr-un raport al Inspectoratului Regional de Poliție din Basarabia: un număr total de 14.140⁶ de credincioși catolici, împărțiți în zece parohii [26, f. 282]. Tabloul bisericilor și numărul credincioșilor catolici din Basarabia era următorul:

Tabelul 2.3. Numărul bisericilor catolice și al credincioșilor romano-catolici pe județe și etnii la anul 1930*.

Județul	Nr. bisericilor	Numărul catolicilor pe etnii		
		Polonezi	Germani	Armeni
Hotin	1	1.250	-	-
Soroca	1	1.180	-	-
Bălți	2	2.170	-	600
Orhei	1	350	-	-
Lăpușna	2	2.265	200	80
Tighina	4	300	1.375	-
Cetatea Albă	2	200	3.180	-
Ismail	1	750	240	-
Cahul	1	-	-	-
Total	15**	8.465	4.995	680
			14.410	

* ANRM, fond 680, inv. 1, u.p. 3352, I, f. 283.

** Numărul include, de fapt, pe lângă biserici, și capelele din unele comunități.

Analiza datelor din acest tabel ne permite să identificăm iarăși o creștere a numărului catolicilor din Basarabia în perioada 1926-1930, sporul fiind de 2.085 persoane, credincioșii de etnie poloneză rămânând a fi majoritatea, urmați fiind de cei de etnie germană, ambele

⁶ Este numărul din tabelul pe care-l reproducem aici, pe când autorul raportului indică, mai întâi, numărul de 14.365 de credincioși catolici, pentru ca în tabel să indice numărul menționat în text.

comunități crescând ca număr. Este semnificativ faptul că pentru județul Cahul nu este indicat niciun credincios catolic aparținând vreunei etnii dintre cele trei, dar menționează un lăcaș de cult, imposibil de identificat.

Se pare că raportorul nu era la curent cu situația reală a comunităților catolice din Basarabia, odată ce scria că „actualmente catolicii din Basarabia depind de Episcopul dela Crasna, județul Cetatea Albă” [26, f. 282], or Kessler nu mai locuia în Basarabia, iar parohiile catolice basarabene făceau deja parte din Dieceza de Iași.

Un tablou complet al numărului credincioșilor catolici din Basarabia îl oferă recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vom prezenta în continuare numărul catolicilor pe județele Basarabiei.

În județul Bălți, numărul credincioșilor de confesiune romano-catolică era de 3.224, reprezentând 0,8% din totalul populației județului, fiind răspândiți în 112 localități. Credincioșii greco-catolici erau în număr de 86 și erau răspândiți în 18 localități. Armeano-catolici în județ erau 38 în 6 localități [139, p. 545-549].

Cei mai puțini credincioși catolici locuiau în județul Cahul: 166 romano-catolici răspândiți în 12 localități; 1 greco-catolic și niciun armeano-catolic [139, p. 571-573].

În județul Cetatea Albă existau 2.865 de credincioși romano-catolici, adică 0,8% din totalul populației județului, care locuiau în 48 de localități; greco-catolici erau doar 15 în 4 localități, și doar un singur armeano-catolic [139, p. 583-585].

În județul Hotin locuiau 1.282 de credincioși romano-catolici, ceea ce reprezenta 0,3% din totalul populației județului, răspândiți în 101 localități; 81 de credincioși greco-catolici, care trăiau în 33 de localități; un singur credincios armeano-catolic, la Hotin [139, p. 629-632].

Județul Ismail cuprindea în limitele sale 576 de credincioși romano-catolici sau 0,3% din totalul populației sale, răspândiți în 19 localități. Cei 47 de greco-catolici erau răspândiți în 8 localități, iar numărul armeano-catolicilor era de 2 [139, p. 653-654].

În județul Lăpușna locuiau 2.112 credincioși romano-catolici, reprezentând 0,5% din populația județului, răspândiți în 62 de localități, și 390 de credincioși greco-catolici, în 11 localități. Armeano-catolicii erau în număr de 22, majoritatea dintre ei – 21 – locuind în Călărași [139, p. 655-658].

În județul Orhei locuiau, în 82 de localități, 353 credincioși de rit latin, adică 0,1% din totalul populației județului, și 131 de rit oriental, răspândiți în 15 localități. Erau și 7 credincioși armeano-catolici, toți în mediul rural [139, p. 686-689].

În județul Soroca recensământul a revelat un număr de 1.175 credincioși romano-catolici răspândiți în 114 localități, adică 0,4% din totalul populației județului, și 183 de credincioși

greco-catolici. Existau și 8 credincioși armeano-catolici, răspândiți în 5 localități [139, p. 732-735].

În județul Tighina, conform datelor recensământului, locuiau 1.754 de credincioși romano-catolici, ceea ce reprezenta 0,6% din totalul populației unității administrative, și 49 de greco-catolici. Localitățile în care se aflau romano-catolici erau în număr de 47, iar greco-catolicii erau răspândiți în 12 localități, cei mai mulți fiind la Tighina (22). Doar 2 armeano-catolici locuiau în hotarele județului [139, p. 752-754].

Prin urmare, la 1930, în cuprinsul Basarabiei locuiau 13.507 credincioși romano-catolici, 983 de credincioși greco-catolici și 81 de credincioși armeano-catolici, numărul total al catolicilor fiind de 14.571, ceea ce reprezenta aproximativ 0,5% din numărul total al populației provinciei. Cel mai probabil, credincioșii greco-catolici, mai ales din centrele parohiale, frecventau bisericile romano-catolice și liturghiile de aici, neavând în cuprinsul Basarabiei vreo biserică ce să aparțină ritului lor.

Dacă e să ne referim la numărul de parohii catolice existente în Basarabia după încorporarea acestora în Dieceza de Iași, menționăm din start că numărul lor a oscilat permanent pe parcursul perioadei interbelice. Astfel, în raportul său prezentat la 24 noiembrie 1923 Sfântului Scaun, episcopul Alexandru Theodor Cisar scrie că Dieceza de Iași era împărțită în cinci decanate, dintre care cel de Basarabia avea nouă parohii [22, f. 105], deci cu una mai mult decât în anul 1919. Evoluția numărului parohiilor catolice din Basarabia o putem urmări în baza informațiilor prezentate în *Calendarul Catolic „Presa Bună”*, devenit, începând cu anul 1930, *Almanahul „Presa Bună”*. Astfel, în anul 1921, avem prezentate șase parohii (Chișinău, Bălți, Tighina, Crasna, Hotin și Ismail) [44, p. 35]; pentru anul 1922, șapte (la cele șase menționate pentru anul 1921 adăugându-se Emmental) [159, p. 15]; pentru anul 1923 sunt menționate, la fel ca și în raportul episcopului Cisar, nouă parohii (adăugându-se Soroca și Orhei) [161, p. 23]; în anul 1924, numărul parohiilor ajunge la zece, fiind amintită și Parohia Cetatea Albă [160, p. 29], același număr fiind indicat și pentru anii 1925 [162, p. 71], 1926 [157, p. 52-53], 1928 [158, p. 61], 1932 [154, p. 55], 1933 [155, p. 93-94], 1935 [152, p. 79-80], pentru anul 1941 fiind menționate opt parohii: Chișinău, Bălți, Ismail, Tighina, Cetatea Albă, Orhei, Soroca și Hotin [153, p. 96]. La 13 octombrie 1925, scriindu-i secretarului episcopal de Satu-Mare, episcopul Robu amintește că în Basarabia sunt opt parohii [17, f. 223].

Numărul de nouă parohii îl indică și Ștefan Ciobanu la momentul apariției lucrării sale *Basarabia* (1926). Dintre cele nouă județe pe care le avea atunci provincia – Hotin, Soroca, Bălți, Orhei, Lăpușna, Cahul, Tighina, Ismail și Cetatea Albă – în opt existau parohii catolice,

două în județul Tighina și niciuna în județul Cahul. În aceste nouă parohii activau opt preoți, existau șase biserici și opt capele [65, p. 313].

În raportul prezentat Congregației *de Propaganda Fide* la 10 octombrie 1928, episcopul Mihai Robu scria că Decanatul de Basarabia, cu reședința în orașul Chișinău, are zece parohii [22, f. 119].

În anul 1934, descriind vizitele canonice ale episcopului Mihai Robu în Basarabia, Mons. Anton Gabor menționează pentru Basarabia un număr de opt parohii – Chișinău, Bălți, Crasna, Hotin, Orhei, Tighina, Ismail și Emmental –, cu un total de 8.000 de credincioși [114, p. 163].

Cărui fapt se datorează această oscilație a numărului parohiilor catolice din Basarabia? O primă explicație o putem găsi în rapoartele adresat Sfântului Scaun de episcopul Mihai Robu cu ocazia vizitei *ad limina apostolorum*⁷ din anii 1928, 1933 și 1938, în care menționează existența pe teritoriul Diecezei de Iași a parohiilor canonice doar în Bucovina (după 1930), restul fiind cvasiparohii⁸ [22, f. 119; 179, p. 117, 158], fapt care face imposibilă determinarea cu exactitate a numărului acestora. O altă explicație s-ar afla în lipsa preoților care să păstorească aceste comunități, mulți dintre ei fiind nevoiți să se îngrijească de cel puțin două, una dintre ele fiind considerată filială.

Toate aceste comunități catolice au fost vizitate pe parcursul aflării lor în componența Diecezei de Iași de episcopii Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu și, în continuare, vom trece în revistă aceste vizite numite „canonice”, precum și celelalte vizite efectuate cu diverse ocazii în Basarabia de cei doi prelați.

Practica vizitelor canonice – adică vizitarea oficială a fiecărei parohii de episcopul diecezan sau de un delegat al său – a fost introdusă în Biserică începând cu secolul al VI-lea și avea ca scop controlul activității pastorale și a patrimoniului ecleziastic, precum și corectarea eventualelor abuzuri existente în parohii [102, p. 111]. Prin dispozițiile date de Conciliul Tridentin (1545-1563), fiecare episcop diecezan era obligat să viziteze parohiile cel puțin odată la doi ani [58, can. III]. Obligativitatea vizitelor canonice în parohii era stabilită și de *Codex Iuris Canonici* din anul 1917: „Pentru a asigura păstrarea unei învățături sănătoase și ortodoxe, pentru

⁷ Vizita *ad limina apostolorum* (vizita la treptele bazilicilor apostolilor) este vizita pe care fiecare episcop diecezan o face la papa și la mormintele apostolilor Petru și Paul din Roma și semnifică comuniunea ierarhică dintre episcopi și capul colegiului episcopal, papa de la Roma. Cuprinde trei momente importante: pelerinajul la mormintele apostolilor Petru (Bazilica „Sfântul Petru” din Vatican) și Paul (Bazilica „Sfântul Paul” din afara zidurilor) și, facultativ, la bazilicile „Sfântul Ioan” din Lateran și „Sfânta Maria cea Mare”; întâlnirea cu pontiful roman; vizita la diferite congregații ale Curiei Romane. Cu ocazia acestor vizite se întocmește un raport în care se prezintă situația diecezei (cf. TAMAȘ I. *Mic dicționar teologic*, p. 362-363).

⁸ Cvasiparohia reprezintă o comunitate de credincioși, circumscrisă teritorial, în cadrul unei dieceze, încredințată unui preot în calitate de păstor propriu al ei, care, datorită unor circumstanțe speciale, nu a fost ridicată la rangul de parohie (TAMAȘ I. *Mic dicționar teologic*, p. 113).

a apăra bunele moravuri și pentru a le corija pe cele rele, pentru a promova în popor și cler pacea, nevinovăția, pietatea și disciplina, pentru a asigura în general binele religiei, ținând cont de circumstanțe, episcopii sunt obligați să viziteze în fiecare an dieceza lor, în parte sau în întregime, astfel ca, în decurs de cinci ani sau mai mult, să fie parcursă întreaga dieceză, fie de episcop însuși, fie, dacă acesta este împiedicat legitim, de un vicar general sau de un alt cleric” [57, p. 74].

Prima vizită canonică a episcopului de Iași în Basarabia a avut loc în luna august a anului 1922. Vizita îi era adusă la cunoștința parohului de Emmental, Pr. Ioan Fuchs, la 23 iunie același an [6, f. 131]. Episcopul Alexandru Th. Cisar a fost însoțit în această vizită de doi canonici de la București, Carol Auner și Andrei Kuczka, și „a vizitat unele parohii din această parte a diecezei. La 8 August s’a vizitat Crasna, la 9 August Chișinău, la 10 Orhei, de unde a venit apoi la Iași” [166, p. 112].

A doua vizită canonică în Basarabia a avut loc în luna septembrie 1923, când au fost vizitate parohiile din nordul regiunii. Cea dintâi comunitate vizitată a fost cea din Bălți: „La 7 septembrie Î.P.S.S. pornește la Bălți, însoțit de către părinții dr. Glaser, Decanul Basarabiei, și B. Leibham, parohul de Crasna⁹. La gară ieșiră întru întâmpinare păr. M. Szydakis¹⁰, parohul de Bălți, și Comitetul comunității”. A doua zi, la 8 septembrie, a fost celebrată o liturghie pontificală, cu o predică ținută de episcopul de Iași, tradusă în limba polonă de Pr. Nicolae Szczurek. Cu aceeași ocazie, a fost administrat sacramentul Mirului la 122 de persoane. De asemenea, o liturghie pontificală a avut loc și în ziua următoare, duminică, 9 septembrie, cu o predică ținută tot de episcopul Cisar și tradusă în limba polonă de același preot. După liturghie „s-au miruit 353 de persoane, venite din împrejurimi, 4 preoți au spovăduit în aceste zile toată dimineața și dela 7-11½; au fost peste 800 sfinte împărțășenii”. Nu au fost neglijate nici autoritățile urbei, învrednicite de vizita înaltului ierarh de la Iași [167, p. 141].

La 10 septembrie, episcopul Cisar și-a continuat vizita la Soroca, cu automobilul ce i-a fost pus la dispoziție de prefectul de Bălți. Parohul comunității, Pr. Francisc Hübner, „îl primește [pe] Î.P.S. Sa cu pâine și sare și-i dorește bun sosit în mijlocul comunității din Soroca. Episcopul răspunde mulțumind pentru frumoasa primire”. Liturghia pontificală a fost celebrată a doua zi, 11 septembrie, ocazie cu care a fost conferit și sacramentul Mirului la 57 de persoane. Primarul de Soroca l-a condus pe episcopul Alexandru Cisar la ruinele cetății și prin oraș, fiind apoi vizitate și celelalte autorități [167, p. 141-142].

⁹ În original ortografiat Krassna.

¹⁰ În original ortografiat Szidagis.

De la Soroca, la 13 septembrie, cu trăsura, episcopul s-a îndreptat spre Florești și de aici, cu trenul, la Bălți, pentru ca în ziua următoare să meargă la Cernăuți. Pe drum a primit o telegramă prin care era informat că la Noua Suliță este așteptat de automobilul prefecturii de Hotin, „grație stăruinții organizatorii a păr. Szydłowski”. De aici, la 15 septembrie, la ora 4 dimineța, delegația s-a îndreptat spre Hotin [167, p. 142].

„Dum[inică], 16 sept[embrie], avu loc în frumoasa biserică leturghie pontificală cu predică, miruindu-se 94 persoane. La masă au luat parte autoritățile civile și militare; au cântat muzica militară. După masă, Monseniorele făcu vizită la autorități, iar apoi văzu impunătoarea ruină a cetății Hotinului” [167, p. 142].

La 17 septembrie, episcopul Cisar a vizitat orașul Ocnîța, unde a administrat sacramentul Mirului la 25 de persoane. De aici, prin Cernăuți, s-a întors la Iași [167, p. 142], punând astfel capăt vizitei canonice în parohiile din nordul Basarabiei.

În luna mai a anului 1924, episcopul Cisar a vizitat canonic pentru a treia oară Basarabia, însă doar o singură parohie, cea din Ismail, păstorită de Pr. Ioan Hondru, fiind însoțit de secretarul său, Pr. Mihai Robu, și de parohul de Galați, Pr. Nazareno Cipolloni. Liturghia pontificală în această parohie a fost celebrată la 25 mai. Această slujbă pontificală a făcut o impresie foarte frumoasă asupra credincioșilor, care nu-și aduceau aminte să mai fi fost vreodată un episcop catolic în Ismail pentru a da sfântul Mir. Cu această ocazie au fost miruite 42 de persoane [169, p. 110].

Ca o concluzie la aceste vizite putem observa grija constantă a episcopului Alexandru Th. Cisar față de noile comunități atașate Diecezei de Iași, comunități pe care a dorit să le cunoască personal. În același timp, nu putem trece cu vederea nici respectul față de specificul etnic al catolicilor basarabeni, fapt dovedit prin traducerea predicilor prelatului ieșean în limba polonă, în comunitățile germane, cu siguranță predicând în limba lor, episcopul Cisar cunoscând bine limba germană.

Pe lângă acestei trei vizite canonice, Alexandru Th. Cisar a vizitat Basarabia și cu alte ocazii. Prima dintre ele a avut loc la începutul lunii martie 1924, la Chișinău. Invitația, adresată telegrafic, a fost ocazionată de „frumoasa serbare organizată de catolicii acestui oraș în cinstea prea iubitului lor paroh Mons. Dr. Marcu Glaser cu prilejul numirei sale de Camerier secret supranumerar al Prea Sf. Părinte Papa”. La frumoasa primire care i s-a făcut și la discursurile înflăcărâte ținute, episcopul a răspuns pe același ton, bucurându-se împreună cu toți pentru meritele noului Monsenior și felicitând comunitatea catolică a Chișinăului – compusă din diferite naționalități – pentru spiritul fratern și de solidaritate creștină care o însuflețește [168, p. 63].

Cu ocazia prezenței sale la Chișinău, Alexandru Cisar „a ținut să ducă în persoană Doamnei Doliwo-Dobrowolska¹¹ medalia *Pro Ecclesia et Pontefice*, ce i s'a acordat de Sf. Părinte. Găsind-o pe patul de suferințe, P.S. Sa, pe lângă felicitările cuvenite odată cu predarea decorațiunii, a exprimat d-nei Dobrowolska și compătimirile sale de a o vedea suferindă – îndemnând-o la răbdare și încredere în Dumnezeu” [168, p. 63].

O altă vizită în Basarabia a avut loc, la invitația Pr. Ioan Fuchs, în luna iulie a anului 1924, când la Emmental a fost pusă piatra de temelie a noii biserici din localitate. Plecarea din Iași a avut loc vineri, 11 iulie, la Chișinău Mons. Cisar fiind întâmpinat de Pr. Valentin Hartmann și Pr. Nicolae Szczurek. De la Chișinău, cu trenul, delegația a plecat spre Tighina. La Bulboaca, unde au coborât din tren, erau așteptați de Pr. Ioan Fuchs și de trăsurile trimise de la Emmental. După două ore au ajuns la Balmaz, sat „locuit de coloniști germani. Toată suflarea din sat e în picioare și a ieșit întru întâmpinarea Episcopului, care calcă întâia oară pe locul acesta”. În bisericuța din sat, Mons. Cisar a ținut o scurtă cuvântare, după care a binecuvântat poporul. În drum spre Emmental, delegația a făcut un ocol pentru a vedea satul Larga, la acel moment filială a Parohiei Emmental. „Catolicii din Larga se adunaseră să vază pe Episcopul și ne însoțiră la biserică, unde P.S. Sa le adresă câteva cuvinte de îndemn și le dete binecuvântarea”. Spre seară, episcopul a ajuns la Emmental. „Tot poporul aștepta cu icoanele pe P.S. Sa, în frunte cu p. Bernhard Leibham, paroh de Crasna¹². [...] La ușa bisericii se fac ceremoniile prescrise la vizita canonică, iar în biserică P.S. Sa ține o cuvântare, prin care arată ce lucru mare și însemnat e a clădi o biserică, apoi dă tuturor binecuvântarea sa pastorală” [142, p. 117-119].

Liturghia pontificală de sfințire a pietrei de temelie a avut loc a doua zi, 12 iulie. „Procesiunea pornește de la casa parohială și merge [...] la biserica nouă, ce se află cam la mijlocul satului. [...] Ajungând la biserica în construcție, P.S. Sa se urcă pe tronul pregătit aproape de altar [...] și începe sfințirea pietrei fundamentale, asistat de toți preoții ce-l însoțiseră. Deși biserica nouă e destul de mare, totuși[i] nu putu cuprinde tot poporul, ce venise să asiste la această ceremonie, căci erau acolo mulți credincioși din Crasna, Larga și Balmaz. După binecuvântarea temeliiilor s-a cetit și s-a iscălit documentul, ce trebuia pus în piatra fundamentală”. După încheierea ceremoniei, episcopul Cisar a ținut cuvântarea de ocazie, în care n-a uitat să-i laude pe locuitorii din Emmental pentru râvna depusă până acum la construirea bisericii și să-i îndemne să ducă la bun sfârșit lucrarea începută. După acest discurs, a fost celebrată Liturghia pontificală. Tot cu ocazia acestei vizite, episcopul Cisar a administrat Mirul

¹¹ În original ortografiat Dolivo-Dobrowolska.

¹² În original ortografiat Crassna.

la 74 de persoane. La 13 iulie, duminică, a fost celebrată iarăși Liturghia pontificală, și tot sub cerul liber. Plecarea episcopului a avut loc în aceeași zi de duminică, spre seară, „după ce P.S. Sa [și-]a luat rămas bun de la credincioși, făgăduindu-le că la anul se va întoarce, ca să dea sf. Mir aici, precum și în celelalte sate din Basarabia”. Cu trăsurile, delegația episcopului de Iași a fost dusă la Căinari, de unde a luat trenul spre Chișinău, unde a ajuns în aceeași seară, părăsind Basarabia în ziua următoare, „la orele 5 jumătate seara, iar la 9 jumătate” a ajuns la Iași [142, p. 120-121].

De rând cu vizitele pastorale, și aceste vizite ale episcopului Cisar în parohiile catolice din Basarabia denotă importanța pe care acestea o aveau pentru păstorul Diecezei de Iași.

După numirea sa ca episcop de Iași în anul 1925, Mihai Robu s-a îngrijit să viziteze personal comunitățile catolice din Basarabia, pe care, de altfel, le cunoștea din vizitele pe care le întreprinsese ca secretar al episcopului Cisar [113, p. 185].

Prima vizită efectuată de episcopul Mihai Robu în Basarabia a avut loc în vara anului 1927, ocazie cu care a administrat sacramentul Mirului la 860 de persoane. Vizitele erau anunțate în prealabil prin intermediul revistei *Lumina creștinului*, din care aflăm că pentru data de 15 mai era programată Parohia Chișinău, pentru 18 mai – comunitatea din Balmaz, pentru 20 mai – cea din Emmental, pentru 22 mai – Tighina, iar la 26 mai episcopul Mihai Robu urma să ajungă la Crasna [184, p. 78].

Plecarea spre Chișinău a avut loc la 14 mai, Mihai Robu fiind însoțit de Pr. Francisc Hojden. În capitala Basarabiei i s-a făcut o primire frumoasă. După Liturghia pontificală de duminică dimineața, 15 mai, la care au asistat patru consuli catolici și multă lume, a fost administrat sfântul Mir, în curtea bisericii, la 180 de persoane. În ziua următoare, 16 mai, au fost vizitate autoritățile civile ale Basarabiei, și anume generalul Ioan Rășcanu, comisarul superior pentru Basarabia și Bucovina, generalul comandant și dl. Serghie Niță, ministru al Basarabiei, „cari lipseau de acasă”, motiv pentru care s-au depus cărți de vizită. În aceeași zi, Mihai Robu a fost în vizită și arhiepiscopul Gurie Grosu, care au întors vizita după amiază. La masa oferită cu ocazia vizitei au fost invitați cei cinci consuli catolici: francez, italian, polonez, belgian și olandez [183, p. 94].

Mărți dimineața, 17 mai, Mihai Robu s-a îndreptat spre Balmaz, prin Bulboaca, unde era așteptat de Pr. Nicolae Szczurek, parohul de Tighina, și de trăsurile trimise din Balmaz. A doua zi, în localitatea respectivă, după celebrarea Liturghiei, Mons. Mihai Robu a administrat sacramentul Mirului la 70 de persoane. În după-amiază aceleiași zile, episcopul de Iași a sfințit partea nouă a cimitirului din sat, după care a plecat spre Emmental, prin Larga, unde a fost primit

cu procesiune. A doua zi au fost spovezi. A treia zi – Liturghie pontificală și sfântul Mir la 75 de persoane, iar după masă a avut loc sfințirea părții noi a cimitirului [183, p. 94].

În seara zilei de 21 mai, Mihai Robu a plecat spre stația Căinari pentru a merge în Parohia Tighina, unde, la 22 mai, a fost celebrată o Liturghie pontificală și a fost administrat Mirul la 85 de persoane. A doua zi, la 23 mai, păstorul Diecezei de Iași s-a îndreptat spre Crasna. La gara Basarabeasca, credincioșii au venit cu flori și au împodobit compartimentul din vagon. Episcopul Robu a fost întâmpinat la Acciocrac¹³ de parohul de Crasna, Pr. Bernhard Leibham, cu călăreți și trăsuri, ajungând la punctul de destinație în jurul orei 8 seara. Ziua de miercuri, 25 mai, a fost dedicată spovezilor, iar la 26 mai, în solemnitatea Înălțării Domnului, a fost celebrată Liturghia pontificală, fiind miruite aproximativ 450 de persoane. „La 27 [mai] seara pleacă P.S. Sa; tot poporul [l-]a întovărășit cu flori până la ieșirea din sat”. Sosirea la Chișinău a avut loc în dimineața zilei următoare, iar duminică, 29 mai, a fost celebrată Liturghia pontificală în biserica din oraș, plecarea spre Iași fiind la 5.15 seara [183, p. 94-95].

Următoarea vizită canonică a episcopului Mihai Robu în Basarabia a avut loc în anul 1928, în lunile iunie și iulie, când au fost vizitate comunitățile catolice din Ismail, Cetatea Albă, Bălți, Soroca, Ocnița, Securenii și Briceni [131, p. 125-126]. Ca și în anul precedent, și această vizită a fost anunțată în revista *Lumina creștinului*: „Ca și în anii trecuți, neobositul nostru Păstor, Mons. Mihai Robu, va vizita vara aceasta unele Parohii și filiale din dieceza noastră pentru a face vizita canonică, pentru a da sfântul mir și pentru alte funcțiuni bisericești”, fiind prezentată lista comunităților ce urmau a fi vizitate [129, p. 78].

Vizita canonică a început la Ismail și Cetatea Albă. „La 17 Maiu, P. S. Sa, întovărășit de P. Io[a]n Hondru, pleacă din Galați la Ismail, unde a doua zi dădu întâia sfântă împărtășenie la 2 copii. Din împrejurări neprevăzute vizita canonică a fost amânată pentru altă dată”. De aici, împreună cu canonicul Valentin Hartmann, cu automobilul pus la dispoziție cu multă amabilitate de D. Andrei Alexiu, episcopul Robu, prin Crasna, a mers la Cetatea Albă, unde a fost primit de Pr. Bernhard¹⁴ Leibham, paroh de Crasna. În ziua de duminică, 20 mai, „avù loc în Cetatea Albă întâia împărtășenie a copiilor”. Luni, 21 mai, a fost celebrată o liturghie pontificală, „la care au mai asistat P. N. Szczurek, paroh de Tighina și P. Dr. Gh. Petz din Iași. După liturghie au fost miruite 33 persoane și s’au făcut vizite la autorități” [130, p. 84].

Începând cu data de 28 iunie, a avut loc vizita în celelalte comunități catolice din Basarabia. Prima oprire a episcopului Mihai Robu a fost la Bălți, unde „a fost întâmpinat la gara

¹³ În original ortografiat Anciorac.

¹⁴ În original ortografiat Bernard.

centrală de Mons. Marcu Glaser, paroh de Chișinău și decan de Basarabia, de Pr. Mathyas¹⁵ Szydagis, paroh de Tighina și Orhei¹⁶, și de Pr. Mihai Hellon, paroh de Hotin și Soroca”. Primirea solemnă în biserică s-a făcut la orele 6 seara. În vederea pregătirii sărbătorii de a doua zi, a urmat vecernia, iar preoții s-au apucat de ascultat spovezi. În seara aceleași zile, Mihai Robu a fost invitat la un banchet dat de polițaiul orașului „în onoarea d-lui [Alexandru] Lapedatu, Ministru al Cultelor și Artelor, cu ocazia venirii sale la Bălți în vederea reluării lucrărilor la noua catedrală ortodoxă”. A doua zi, la 29 iunie, în solemnitatea sfinților apostoli Petru și Paul, a fost celebrată Liturghia pontificală și au fost miruite în jur de 330 de persoane, seara, după vecernie, primind același sacrament alte 21 persoane. Liturghia a fost precedată de spovezi, „prezentându-se neconținut credincioși veniți cu căruțele din depărtare, cari fuseseră împiedicați de ploaia din ajun de a veni mai degrabă”. La 30 iunie s-a făcut vizita canonică a bisericii, după care episcopul a celebrat liturghia și s-a rugat pentru răposați [131, p. 125].

În aceeași zi de 30 iunie, după amiază, însoțit de Mons. Marcu Glaser și de Pr. Bernhard Leibham, episcopul Mihai Robu a mers la Soroca [131, p. 126]. Într-o scrisoare, nedată, dar cu siguranță anterioară datei de 22 mai 1928, Pr. Mihail Hellon îl înștiința pe Mihai Robu că sosirea lui la Soroca este așteptată cu mult drag, scriindu-i că de miruit n-o să fie prea mulți. Totodată, îi aducea la cunoștință că este așteptat și la Ocnîța, unde ar fi de miruit vreo 30 de persoane, „și s-ar bucura catolicii de a vedea pe episcopul lor” [6, f. 246].

Aproape de capela din Soroca, păstorul Diecezei de Iași a fost primit cu procesiune de către credincioși și de către preoții Mihail Hellon și Nicolae Szczurek, care plecaseră dimineața de la Bălți. Capela se afla într-o casă dăruită parohiei de către d-l Michałowski¹⁷, fost mare proprietar, și era situată chiar pe malul Nistrului. A doua zi, duminică, 1 iulie, după Liturghia pontificală, episcopul a miruit 41 de persoane, dintre care unele venite de la mari depărtări, „catolicii fiind aici foarte împrăștiați, ca în tot nordul Basarabiei”. De la Soroca, la 2 iulie, episcopul Mihai Robu s-a întors la Bălți, iar de aici, la 3 iulie, s-a îndreptat spre Ocnîța, unde a fost întâmpinat de Pr. Mihail Hellon și Pr. Nicolae Szczurek și condus de credincioși la casa în care a celebrat Liturghia simplă într-o odaie mică, miruind apoi 33 de persoane. Marele proprietar catolic din zonă, Plavschi, l-a condus pe episcop la Securenii și în casa acestuia. Aici, la 4 iulie, a celebrat Liturghia și a miruit 15 persoane. „La masa intimă a luat parte și un preot ortodox [...], care a vorbit sincer despre unirea bisericilor pentru combaterea sectelor. [...] P.S. Sa a relevat în răspunsul său, că unirea adevărată nu distruge ritul oriental, și că pe ortodoxi nu-i

¹⁵ În original ortografiat Matia.

¹⁶ Este o greșeală a autorului articolului, întrucât Pr. Mathias Szydagis era paroh de Bălți, paroh de Tighina și Orhei fiind Pr. Nicolae Szczurek.

¹⁷ În original ortografiat Michalski.

desparte de catolici decât unele puncte, asupra cărora ușor s'ar putea ajunge la înțelegere, și dorește ca această înțelegere să se facă cât mai curând". De la Securenii, un alt mare proprietar din zonă, Krupenski, l-a dus pe episcop cu automobilul la Briceni [131, p. 126].

Din scrisorile trimise de Hellon la Episcopia de Iași rezultă că era programată și vizita canonică în Parohia Hotin, pe care parohul locului o dorea între 25 iunie și 15 iulie, din cauza că era implicat în munca pastorală în întreaga parohie, care cuprindea întregul județ Hotin, dar și pentru a le permite oamenilor din depărtare să poată lua parte la celebrările pe care le presupunea o vizită pastorală. „Le va fi cel mai ușor pe la Sf. Petru (29 iunie – *n.n.*), înaintea recoltei” [6, f. 251]. Vizita, din câte se poate deduce din informațiile prezentate de revista *Lumina creștinului*, nu a mai avut loc.

A treia vizită canonică a episcopului de Iași, Mons. Mihai Robu, în Basarabia a avut loc în anul 1934, în lunile septembrie și octombrie. Prima localitate vizitată de episcopul Robu în acel an a fost Crasna, la 16 septembrie. Încă la 8 mai 1933, Pr. Bernhard Leibham îi scria episcopului de Iași întrebându-l când are planificată vizita în Parohia Crasna pentru conferirea sacramentului Mirului, întrucât este nevoie de pregătiri și reparație și propunea ca Mirul să fie combinat și cu Împărtășania jubiliară [16, f. 163], cu referință la Anul jubiliar 1933 de la patima, moartea și învierea lui Cristos.

Cu acest prilej, au fost organizate și misiuni populare timp de o săptămână. Ceea ce a impresionat cel mai mult a fost „cântecul de mulțumire *Grosser Gott, wir loben Dich* – «Dumnezeule mare, noi te laudăm» (*tr. n.*), cântat în mai multe glasuri de întreaga biserică, cam 1000 de persoane. Regulat și armonios răsuna biserica de acest impunător imn” [163, p. 159].

Continuarea vizitei a trebuit să fie amânată, fiind reluată la 14 octombrie, când episcopul Mihai Robu a sosit la Chișinău de la conferința episcopilor de la Blaj [90, p. 163].

La 17 septembrie 1934, Pr. Mathias Szydagis îi scria Mons. Marcu Glaser că vizita episcopului la Bălți ar putea să nu aducă roadele scontate, din cauza timpului târziu, când drumurile pot deveni impracticabile, ceea ce i-ar împiedica pe credincioși să vină până la Bălți pentru a se întâlni cu episcopul [2, f. 101]. La rândul său, scriindu-i episcopului de Iași la 28 septembrie 1934, Marcu Glaser îl informa că Pr. Mathias Szydagis propune amânarea vizitei și a Mirului în parohia sa pentru primăvara anului următor, întrucât se temea că vremea ar fi împiedicat oamenii de la sate să vină la Bălți. Tot atunci, s-ar fi putut vizita Soroca și Hotin. Pentru celelalte parohii, Glaser indica următoarea ordine a vizitelor cu administrarea Mirului: 14 octombrie – Chișinău, cu sosirea propusă de decan la 12 octombrie după amiază; 15-17 octombrie – Cetatea Albă, perioada incluzând și drumul; câte o zi era propusă pentru Orhei,

Balmaz și Crețoaia, pentru ca duminică, 21 octombrie, vizita să aibă loc la Tighina, sosirea aici fiind programată pentru sâmbătă [10, f. 102].

La biserica din capitala Basarabiei episcopul de Iași a fost întâmpinat de Mons. dr. Marcu Glaser, împreună cu canonicul Valentin Hartmann, rectorul Seminarului din Iași Alois Schinke, Pr. Nicolae Szczurek, Pr. Ioan Hondru, Pr. Eduard Szell, Pr. Hyacint Bock, K. Bensch, Pr. Anton Gabor, păstorul diecezei fiind „salutat în limba polonă, iar dânsul a răspuns în limba română. După aceea a fost condus la parohie. La ora 11 a fost recon dus din nou la biserică cu o impunătoare procesiune, care s'a îndreptat spre biserică prin strada Cuza Vodă și Schmidt. La liturghia pontificală a făcut predica tot în limba română, iar p. Hyacint¹⁸ Bock a tradus-o în limba polonă. Biserica era plină de credincioși, între cari se aflau și necatolici” [90, p. 163-164].

Vizita a continuat a doua zi, 15 octombrie, când episcopul a mers la Orhei, însoțit de Marcu Glaser, secretarul episcopal Iosif Szurgot și Nicolae Szczurek, trei preoți care l-au însoțit pe Mihai Robu pe parcursul întregii sale vizite în Basarabia. La sfânta Liturghie s-au împărțit cam 40 de persoane, iar sfântul Mir l-au primit 24 de persoane [90, p. 164].

În seara zilei următoare, 16 octombrie, Mons. Mihai Robu a plecat spre Cetatea Albă, unde a ajuns a doua zi, la ora 9 dimineața. La gara din urbe a fost întâmpinat de prefectul județului. După liturghie au fost miruiți 14 credincioși. Tot în sudul Basarabiei, la 19 octombrie, vizita a continuat în satul Balmaz. „La marginea satului a fost primit în procesiune și condus la capelă. A urmat apoi o Liturghie pontificală, în timpul căreia s-au miruit 63 de persoane” [90, p. 164].

La 20 octombrie a fost vizitată comunitatea catolică din satul Crețoaia, filială a Parohiei Tighina. „Părintele Episcop a voit să le facă o bucurie prin prezența sa, fiindcă au meritat-o deplin... Părintele N. Szczurek [l-]a salutat pe Păstor în limba rusă... Episcopul a răspuns în românește, dând sfaturi părintești la toți cei prezenți. Au fost miruite 22 persoane” [90, p. 164].

Următoarea comunitate catolică în care a poposit episcopul Mihai Robu a fost Tighina, „unde i s-a făcut o foarte frumoasă primire. La gară a fost salutat de Domnul Primar Klepskin..., apoi condus la biserică după prescrierile bisericești”. Liturghia pontificală a fost celebrată a doua zi, 21 octombrie, fiind administrat sacramentul Mirului la 50 de persoane. „În tot timpul Prea Sfințitul a fost obiectul unor deosebite manifestări de dragoste din partea credincioșilor în frunte cu părintele paroh Szczurek, înconjurat de cei 50 de orfani, pe cari îi crește cu atâta abnegație și părintească îngrijire”. Păstorul Diecezei de Iași, folosindu-se de timpul frumos, a vizitat împrejurimile orașului Tighina, revenind la Chișinău în seara zilei următoare. Ajuns în gara din

¹⁸ În original ortografiat Hiacint.

Chișinău, credincioșii i-au făcut episcopului Mihai Robu o frumoasă surpriză, ieșindu-i „întru întâmpinare la gară și i-au oferit foarte multe buchete de flori”. Vizita în celelalte parohii a fost amânată din pricina vremii [90, p. 164-165] și nu au mai avut loc.

Acestea au fost vizitele canonice efectuate de Mihai Robu în Basarabia până în anul 1940. Au fost și alte vizite, prilejuite de diverse ocazii, pe care le vom trece în revistă în continuare.

La 7 august 1927, pe lângă vizita canonică din acel an, Mihai Robu a vizitat, însoțit fiind de arhitectul Octave Bellet, Parohia Emmental, „în vederea continuării lucrărilor pentru biserica din acea localitate” [65, p. 135].

La 19 ianuarie 1932, cu ocazia jubileului de 50 de ani de preoție ai canonicului Valentin Hartmann, Mihai Robu a venit din nou la Chișinău, alături de jubiliar aflându-se în acele zile nu doar păstorul diecezei, ci și „mulți preoți din întreaga dieceză” [181, p. 23].

În iulie 1937, nunțiul apostolic Andrea Cassulo, însoțit de episcopul de Iași, a efectuat o vizită în Basarabia [124, p. 118]. Vizita a avut loc în ziua de 12 iulie. Delegația a fost întâmpinată la gara din Chișinău de Mons. dr. Marcu Glaser, de autorități și de un grup de credincioși din Parohia Chișinău. În biserica din capitala provinciei, „popor mult cu steaguri și flori, primește îngenunchiu pe distinsul prelat”. După sfânta Liturghie celebrată de nunțiul apostolic, în casa parohială a urmat recepția [39, p. 64].

În același an, la sfârșitul lunii august, episcopul Mihai Robu s-a aflat iarăși la Chișinău, la înmormântarea canonicului Valentin Hartmann, care a avut loc la 30 august, după cum reiese dintr-o fotografie păstrată în arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași [67, p. 169].

Vedem din vizitele efectuate de episcopul Mihai Robu în Basarabia același respect față de specificul etnic al catolicilor basarabeni și aceeași grijă față de credincioșii catolici din această regiune de care a dat dovadă și episcopul Alexandru Th. Cisar, grijă ce, în cazul lui Robu, nu s-a limitat doar la comunitățile mari, el străduindu-se să viziteze și comunitățile mici, cu puțini credincioși. În același timp, nu putem să nu avem o atitudine critică față de o anumită atitudine a aceluiași episcop față de unele comunități pe care ar fi putut să le viziteze, însă nu a făcut-o din diverse motive.

2.3. Concluzii

La sfârșitul acestui capitol putem face următoarele concluzii:

1. Contextul politic rezultat în urma actului de la 27 martie 1918 – Unirea Basarabiei cu România – a atras după sine o serie de consecințe, printre care și cele de ordin spiritual. Astfel, după Biserica Ortodoxă, și confesiunea catolică din spațiul pruto-nistean a devenit parte a

Bisericii Catolice din România Întregită, prin detașarea comunităților catolice basarabene de la Dieceza de Tiraspol și alipirea lor la Dieceza de Iași.

2. În baza datelor demografice, s-a putut remarca o creștere constantă a numărului credincioșilor catolici din Basarabia, fapt care denotă că perioada interbelică a fost într-adevăr una benefică pentru această comunitate.

3. Din punct de vedere etnic s-a putut observa că, în cea mai mare parte, catolicii din Basarabia erau polonezi și germani, alte etnii fiind foarte puțin reprezentate.

4. Din punct de vedere confesional s-a văzut predominarea, în cadrul Bisericii Catolice din Basarabia, a ritului romano-catolic.

5. Luarea în posesie a parohiilor catolice din Basarabia de către episcopul Alexandru Th. Cisar și vizitele pe care le-au efectuat cei doi episcopi de Iași în Basarabia denotă încadrarea deplină a catolicilor basarabeni în structura Bisericii Catolice din România, precum și grija constantă de care au dovadă cei doi episcopi față de credincioșii de confesiune catolică din spațiul pruto-nistean.

3. PAROHIILE ROMANO-CATOLICE DIN BASARABIA

3.1. Parohiile romano-catolice din Basarabia menționate în documentul pontifical din 2 august 1921

Am văzut în capitolul precedent că, în decretul pontifical cu privire la trecerea comunităților catolice din Basarabia de sub jurisdicția Diecezei de Tiraspol sub cea a Diecezei de Iași erau menționate cinci parohii: Chișinău, Tighina, Bălți, Hotin și Crasna. Vom prezenta în continuare viața internă a acestora urmând ordinea din actul pontifical.

Aflată în centrul Basarabiei, Parohia „Providența Divină” din Chișinău care era și centrul Decanatului de Basarabia [44, p. 35] și în perioada interbelică a stat sub semnul păstoririi lui Marcu Glaser, paroh al comunității din Chișinău încă din anul 1916 [67, p. 157]. În ziua de 28 iulie 1922, episcopul Alexandru Th. Cisar l-a confirmat pe acest preot în „funcția de paroh” (*munere fungi parochiali*) al Parohiei „Providența Divină” din Chișinău, precum și în cele de canonic (*munere Canonici*), catehet (*munere Catechaetae*) al școlii parohiale și „decan sau vicar foraneu (*munere Decani vel Vicarii foranei*) pentru întreaga regiune a Basarabiei” [10, f. 72; 66, p. 157; 113, p. 183], funcții pe care le-a îndeplinit până la 1 septembrie 1939, când a fost numit rector al Seminarului diecezan „Sfântul Iosif” din Iași [174, p. 167]. La 28 decembrie 1921, scriindu-i lui Glaser, episcopul Cisar îl împuternicea pe Pr. Marcu Glaser să administreze toată averea mobilă și imobilă a Parohiei Chișinău, să încheie contracte și să întreprindă toate măsurile necesare pentru a asigura veniturile parohiei [20, f. 219]. La sfârșitul anului 1925, Mons. Marcu Glaser a plecat la Roma, fiind chemat în Cetatea Eternă de Sfântul Scaun pentru o acțiune de ajutorare a catolicilor din Rusia [122, p. 1343]. Locul său a fost ținut o perioadă de Pr. Felix Wierciński din Societatea lui Isus, căruia, la 8 mai același an, episcopul Alexandru Theodor Cisar îi scria cerându-i să se intereseze de catolicii din împrejurimile Chișinăului, ca și despre „mișcarea spre «unire» ce este printre locuitorii din Călărași” [17, f. 55]. Din corespondența trimisă aceluiași preot putem deduce că nu a rămas la Chișinău mai târziu de luna iulie 1925, întrucât, începând cu data de 20 iulie, urmau să înceapă exercițiile spirituale pentru preoții Episcopiei de Iași, pe care trebuia să le țină el [17, f. 75].

După plecarea Mons. Marcu Glaser de la conducerea Parohiei Chișinău, în locul lui a fost numit Pr. Nicolae Szczurek, paroh de Tighina [196, p. 121], fapt pe care-l confirmă el însuși prin scrisoarea din 8 ianuarie 1940, prin care ruga Episcopia de Iași să trimită un preot la Chișinău, întrucât el era bolnav [5, f. 186].

Alături de Mons. Marcu Glaser, în păstoria catolicilor din Chișinău s-a aflat și canonicul Valentin Hartmann. Înaintat în vârstă și fiindu-i greu să poarte singur grija parohiei, la

23 august 1926, îi scria episcopului Mihai Robu cu rugămintea să-l ajute cu pastorația credincioșilor, întrucât Mons. Marcu Glaser este grav bolnav [10, f. 79]. Pentru o scurtă perioadă în anul 1931, canonicul Hartmann a îndeplinit funcțiile Mons. Marcu Glaser, după cum rezultă dintr-o scrisoare adresată ministrului Instrucțiunii Publice din data de 21 ianuarie 1931, scrisoare pe care o semnează el ca „decan și paroh” [3, f. 47]. Într-adevăr, la 1 ianuarie 1931, Mons. Marcu Glaser trebuind să absenteze mai mult timp, Mihai Robu îi acorda lui Hartmann „toate drepturile și îndatoririle de paroh și Decan”, având împuternicirea să administreze Parohia Chișinău în cele spirituale și în cele materiale, putând să reprezinte, când va fi nevoie, parohia în fața autorităților civile și a instanțelor de judecată [12, f. 1].

Spre sfârșitul perioadei interbelice, la Chișinău a activat și Pr. Francisc Krajewski. Acesta, printr-o scrisoare adresată episcopului Mihai Robu la 21 martie 1939, îl informa că este foarte mulțumit că se află la „Păr. Mons. Glaser” [10, f. 112, 115]. Același sentiment de mulțumire că se află în Chișinău alături de Mons. Marcu Glaser îl exprima și la 27 mai 1939, adăugând că s-a deprins deja cu „condițiunile noi” pe care le presupunea misiunea de capelan în Chișinău [10, f. 114]. Din scrisorile adresate episcopului Robu înainte de 1 septembrie 1939 nu rezultă că ar fi fost vicar, ci doar colaborator al lui Glaser, întrucât semna ca fiind „coop[erator]” [10, f. 112, 114, 116, 117]. Nu a fost paroh al comunității, întrucât și după 1 septembrie 1939 continuă să se semneze „coop.” [10, f. 118, 120]. Nici Iosif Naghiu, în articolul său „Biserici catolice în Basarabia” din anul 1944, nu-l menționează pe Krajewski ca paroh de Chișinău. Mai mult, Naghiu scrie că Glaser a fost paroh al comunității din Chișinău până în anul 1942 [119, p. 341], ceea ce este o eroare a autorului, întrucât la 26 iulie 1942 a fost numit superior al Misiunii catolice din Transnistria [67, p. 157], mai înainte de aceasta îndeplinind funcția de rector al Seminarului din Iași [79, p. 194].

Parohia din Chișinău era una dintre cele mai mari comunități catolice din Basarabia. Înainte de trecerea ei în componența Diecezei de Iași, conform *Calendarului Catolic „Presa Bună”*, aici locuiau aproximativ 2.000 de credincioși, majoritatea polonezi, 50 de francezi, 25 români și 15 germani [83, p. 24]. Pentru anul 1921, aceeași sursă, indică un număr de 2.000 de suflete, toți polonezi [44, p. 35]. Evident, nu putem fi de acord cu această constatare, după cum reiese din datele statistice din anii următori, conform cărora, chiar dacă polonezii reprezentau majoritatea, nu erau singurii credincioși catolici ai urbei.

La anul 1925, Ștefan Ciobanu scria că numărul credincioșilor romano-catolici din Chișinău nu este decât de vreo 1.800 [55, p. 113]. Același autor, pentru anul 1926, indică un număr de 2.150 de credincioși catolici pentru întregul județ Lăpușna [54, p. 313].

Conform recensământului populației României de la 1930, în Chișinău erau 1.821 credincioși romano-catolici. Alte localități din județul Lăpușna în care numărul acestora era mai ridicat erau: Ciocana-Nouă (57), Nisporeni (20) și Hâncești (15) [139, p. 655-658]. Dintre cei 1.821 de romano-catolici din Chișinău, majoritatea erau polonezi, același recensământ indicând pentru capitala provinciei un număr de 1.436 de persoane de această etnie [140, p. 268]. Numărul catolicilor va fi în continuă scădere, fapt demonstrat de tabloul nominal al credincioșilor Parohiei Chișinău din anul 1943, care indică un număr de 1.116 persoane [37, p. 213], deci cu 705 mai puține.

Parohia dispunea de o biserică din piatră zidită încă în anii '40 ai secolului al XIX-lea, despre care, la 1843, scriitorul Józef Ignacy Kraszewski spunea: „Biserica catolică... este destul de bună, dar construcția nu este frumoasă. Cele două turnulețe mici la intrare sunt alipite fără nicio proporție” [55, p. 112]. Nu de aceeași părere era Pr. Mihai Robu, care, în anul 1922, s-a oprit pentru o zi și jumătate la Chișinău, admirând „biserica cea frumoasă și curată”, care i se părea „că întrece catedrala... din Iași” [141, p. 88]. Spre începutul anilor '30, biserica necesita reparație, astfel că, la 31 iulie 1931, Marcu Glaser îi scria episcopului Robu că a început să acopere biserica, muncă ce a durat mai mult decât era preconizat [10, f. 85]. În unele cazuri, pentru repararea bisericii din Chișinău, Mons. Marcu Glaser s-a adresat consulului german de la Galați sau altor societăți de binefacere pentru a primi ajutor [113, p. 186].

Sfintele liturghii erau celebrate în biserica din Chișinău în zilele de lucru de două ori pe zi, la 8.00 și 18.00. În zilele de duminică și în solemnități, acestea erau celebrate după următorul program: 8.00, 11.00 (liturghia principală) și 18.00. Limba celebrării era, ca în întreaga Biserică Catolică de rit roman, latina, în timp ce predica și cântările erau în limba polonă. Parohia dispunea și de cor, în care cântau mulți tineri, și era condus de organistul Ștefan Kostecki, repetițiile având loc o dată pe săptămână [106, p. 269].

Parohia Chișinău avea mai multe proprietăți. Prima dintre ele era cea pe care era situată biserica, precum și casa parohială cu dependențele, casa pentru dascăl și alte două case închiriate, școala parohială, sala parohială, terenul sportiv și grădina, toate situate între str. Cuza-Vodă, str. Carol Schmidt, str. Vladimir Herța¹⁹ și comunitatea luterană, în total 120 ari [25, dosar 1215, f. 187]. Tot în proprietatea parohiei se afla și cimitirul de pe str. Melestiu [25, dosar 1216, f. 109], pe care era situat și azilul de bătrâni cu grădina aferentă, cu o suprafață totală de 95 ari [25, dosar 1216, f. 103], și o moșie situată pe drumul Hânceștilor, pe care se afla o livadă, o podgorie și o grădină, cu o suprafață totală de aproximativ 35 ha [1, f. 3-3v]. Cimitirul de

¹⁹ Str. Cuza-Vodă = Maria Cibotari, str. Carol Schmidt = Mitropolit Dosoftei, str. Vladimir Herța = Sfatul Țării (cf. POȘTARENKU D. *Străzile Chișinăului. Denumiri vechi și actuale*, Chișinău: Civitas, 1998, p. 8).

asemenea aparținea Parohiei Chișinău, având o capelă și o casă pentru servitor, fiind format din cimitirul vechi și cimitirul nou, cu o suprafață de 153 ari. Valoarea imobilelor și terenurilor era următoarea: biserica – 3.500.000 lei, casa parohială – 300.000 lei, școala – 250.000 lei, azilul cu grădina – 300.000 lei, pământul bisericesc – 200.000 lei, cimitirul – 230.000 lei, alte clădiri – 220.000 lei [25, dosar 1216, f. 103].

În anul 1926, exista proiectul dării în arendă pentru o perioadă de 99 de ani a unuia dintre terenurile din proprietatea Parohiei Chișinău. La 13 mai același an, episcopul Mihai Robu cerea Congregației *de Propaganda Fide* facultatea pentru această tranzacție. Răspunsul congregației din data de 17 mai 1926 spunea că termenul de 99 de ani este inacceptabil, neputând să depășească 20 de ani. Chiar și cu aceste modificări, se recomanda mai degrabă vinderea parțială sau totală a terenului, dacă parohia are nevoie de bani, decât arendarea lui [7, nenumerotat].

Viața sacramentală a credincioșilor catolici din Chișinău, reflectată în scrisorile trimise din capitala Basarabiei la Episcopia de Iași, prezenta o situație nu tocmai îmbucurătoare. Situația cea mai gravă se referea la sacramentul Căsătoriei. Într-o scrisoare din 31 iulie 1931, Mons. Glaser scria chiar despre o întreagă epidemie de căsătorii civile desfăcute. Însă adevărata dificultate pentru parohul de Chișinău era „într-o măsură mai mare, căsătoria cu persoane de altă credință, care fie nu doresc să se cunune în biserica catolică, fie resping cununia în mod intenționat”. Tocmai din acest motiv, în aceeași scrisoare, îl ruga pe episcopul Robu să-l transfere într-o altă parohie, eventual la București [10, f. 85].

Situația nu s-a schimbat nici peste doi ani, întrucât, scriindu-i episcopului de Iași la 13 decembrie 1933, îi relatează că grija pastorală este din ce în ce mai dificilă, mai ales în ceea ce ține de sacramentul Căsătoriei și „trebuie să fie speriați de moarte pentru a se apropia de altar... Pretutindeni doar egoism și materialism puternic” [10, f. 96].

Uneori, pentru rezolvarea problemelor legate de sacramentul Căsătoriei, Glaser apela la *sanatio in radice*²⁰, facultate pe care și Mihai Robu a cerut-o nu odată pentru preoții catolici din Basarabia. În mod obișnuit, astfel de cereri erau adresate de episcop, prin intermediul nunțiatului, Sfântului Oficiu de la Roma [10, f. 100].

Pentru consolidarea vieții de credință a catolicilor din Chișinău, acestora le-au fost propuse misiuni populare²¹. Primele au avut loc între 7-15 octombrie 1922, pe parcursul lor

²⁰ Din latină, *însănătoșire în rădăcină*, reprezintă validarea unei căsătorii nule din cauza existenței unui impediment sau a unui defect de formă, care are loc fără reînnoirea consimțământului (care e valid și continuă să existe), prin simpla intervenție a autorității ecleziastice competente, care înlătură eventualul impediment sau defect de formă (TAMAȘ I. *Mic dicționar teologic*, p. 233).

²¹ Misiunile populare sunt cicluri de predică pe care parohul le organizează în anumite perioade speciale ale anului liturgic, care au ca scop instruirea și formarea creștină a credincioșilor, dar, mai ales, înaintarea lor în viața spirituală (cf. TAMAȘ I. *Mic dicționar teologic*, p. 227).

împărtășindu-se peste 1.000 de credincioși. Efectul acestora a fost „foarte strălucit, arătându-se și acolo adevărul că prin misiuni se întărește moralitatea poporului în chip cu totul deosebit” [165, p. 160]. Următoarele misiuni populare au fost ținute de Pr. Felix Wierciński SJ. Folosindu-se de aflarea acestui iezuit la Chișinău, episcopul Alexandru Th. Cisar l-a rugat „să facă misiuni sfinte în mai multe localități”, prima fiind chiar capitala provinciei, timp de opt zile la începutul lunii iunie 1925, împărtășindu-se vreo 800 de persoane” [171, p. 111]. Misiuni populare au mai avut loc în Parohia Chișinău în aprilie 1935, fiind ținute de doi misionari dominicani din Polonia [173, p. 79]. De exerciții spirituale au avut parte și preoții Decanatului Basarabiei, primele având loc la începutul lunii august, la Chișinău [5, f. 230].

Persoana Mons. Marcu Glaser a constituit prilejul sărbătoririi unor evenimente în comunitate. Astfel, în 1924, Marcu Glaser a fost numit camerier secret supranumerar al Papei Pius al XI-lea. Pe lângă sărbătoarea organizată de comunitatea din Chișinău cu această ocazie, numirea Mons. Glaser a fost și prilejul cu care Papei Pius al XI-lea i s-a adresat o telegramă de mulțumire [168, p. 63].

O altă sărbătoare în cinstea lui Marcu Glaser a avut loc în 1930, când și-a sărbătorit jubileul de 25 de ani de preoție. Evenimentul a fost marcat la 1 iulie. „A fost o sărbătoare cu adevărat mișcătoare, la care a luat parte fruntea Comunității catolice. Chiar mai multe persoane necatolice, care prețuiesc activitatea celui sărbătorit, au ținut de a lor datorie să ia parte la dânsa” [88, p. 151].

Sărbătorirea jubileului a început la ora 10.00, când Mons. Glaser a fost adus în procesiune la biserica, la ușa acesteia, de către președintele comitetului parohial, oferindu-i-se „un rând de haine bisericești, cari au fost întrebuițate la săvârșirea leturghiei iubiliare”. Au fost trei predici: prima a fost rostită de Pr. Nicolae Szczurek în limba polonă, a doua de canonicul Valentin Hartmann în limba germană și de Mons. dr. Anton Gabor, delegat episcopal, în limba română. Sfânta Liturghie s-a încheiat cu cântarea *Te Deum*-ului și binecuvântarea euharistică [88, p. 151].

„După Leturghie iubilantul a fost condus în sala de recepții a parohiei, unde a primit felicitările din partea autorităților și a diferitor organizații parohiale... în polonește, nemțește, românește, rusește, franțuzește, etc.” Fiecărei felicitări, Mons. Marcu Glaser i-a răspuns în limba respectivă. La sfârșit, au fost citite telegramele de felicitare venite din partea cardinalului Eugenio Pacelli în numele Papei Pius al XI-lea, a Mons. Alexandru Theodor Cisar, arhiepiscop de București, și a Mons. Mihai Robu, episcop de Iași [88, p. 151-152].

La ora 20.00 a avut loc „banchetul dat de Comunitate în onoarea Mons. Dr. Glaser”, la care au participat toți consulii aflați la Chișinău și aproximativ 100 de persoane catolice și necatolice, cu toate că nu s-a făcut nicio invitație. Spre sfârșitul banchetului au fost adresate

felicități sărbătoritului. Primul le-a adresat consulul polonez la Chișinău, apoi cel belgian, care a propus să se trimită o telegramă de mulțumire Sfântului Părinte pentru telegrama primită, fapt aprobat cu toții prin vii aplauze. Delegatul episcopului Robu, Mons. Anton Gabor „a accentuat buna înțelegere între atâtea națiuni ce trăiesc în Chișinău și cari sunt o icoană vie a Bisericii catolice, care poate numi fii ai ei credincioși din toate naționalitățile. Sărbătoritul are însă meritul ca în cei 14 ani de păstorire să-și fi câștigat inimile tuturor prin calitățile superioare ce le posedă, și cari au ieșit în evidență tocmai cu prilejul acestei serbări”. Ultimul care a luat cuvântul a fost Mons. Marcu Glaser, „mulțumind tuturor și asigurându-i că va păstra o vie și plăcută amintire de acest semn de respect față de dânsul” [88, p. 152].

Și ca să rămânem la tema jubileelor, în anul 1932, canonicul Valentin Hartmann și-a sărbătorit 50 de ani de preoție. La această serbare, care a avut loc la 19 ianuarie 1932, „a luat parte și P. S. Sa Mons. Mihai Robu și mulți preoți din întreaga dieceză” [181, p. 23]. În același an, Mons. Marcu Glaser a fost la Iași cu ocazia celor 25 de ani de preoție ai episcopului Mihai Robu. Parohul de Chișinău i-a transmis felicitări „în numele clerului din Basarabia și arată bucuria de a se afla aici în România, unde ai viața asigurată și nu ca în Rusia, unde au fost omorâți atâția preoți din Dieceza de Tiraspol” [143, p. 73].

Pe lângă vizitele celor doi episcopilor de Iași la Chișinău, o altă personalitate de vază a vieții bisericești catolice din România care a vizitat capitala Basarabiei la 19-20 aprilie 1922 a fost arhiepiscopul de București Raymund Netzhammer. A fost o vizită neoficială și neanunțată, întrucât l-a găsit la parohie doar pe canonicul Valentin Hartmann, „întrucât preotul parohiei, dr. Markus Glaser era plecat la Tighina, la înmormântarea Pr. Andrei Keller”. Scopul vizitei arhiepiscopului de București era întâlnirea cu arhiepiscopul Gurie Grosu al Basarabiei, care a avut loc în ziua de miercuri, 19 aprilie. A doua zi dimineața, Netzhammer a celebrat liturghia în biserica catolică din Chișinău consemnând: „Organistul ne-a prezentat frumoasa orgă, iar cântărețul bisericesc a cântat splendide corale poloneze. Parohia este în mare parte poloneză” [122, p. 1106].

O problemă cu care s-a confruntat Marcu Glaser, mai ales în ultimii cinci ani ai perioadei sale de păstorire la Chișinău, a fost cea legată de relațiile cu Consutul Polonez. Problema a apărut încă la începutul anilor '20, când doi dintre consuli i-au refuzat lui Marcu Glaser, în calitate de etnic german, dreptul să se ocupe de polonezi. Drept răspuns, Glaser l-a acuzat pe fostul consul Władisław Cywiński de „viață amorală, trecere la luteranism și bigamie”. Chiar german fiind, Glaser s-a bucurat de susținerea următorului consul al Poloniei la Chișinău, Bronisław Ossoliński, dar și de susținerea comunității, în timp de Władisław Cywiński și Marian

Żurakowski, unul dintre capii comunității poloneze, au găsit prea puțină susținere printre conașionalii lor din Chișinău [185].

Criza s-a acutizat începând cu anul 1929, când, în calitate de consul la Chișinău, a fost numit Marian Witosław Uzdowski. Acesta, chiar dacă aprecia capacitățile organizatorice ale lui Marcu Glaser, îl critica, la fel ca și pe Pr. Valentin Hartmann, că sunt germani. În anul 1932, într-o scrisoare adresată Ministerului de Externe de la Varșovia, menționa că, dacă Glaser își arată uneori simpatiile poloneze, o face doar spre propriul beneficiu. Pentru consul, problema consta în faptul că școala, influențată de Glaser, nu forma polonezi în adevăratul sens al cuvântului. De aceea, primind instrucțiuni din partea Ministerului de Externe, a trecut la reorganizarea instruirii diasporei poloneze, însă, neavând susținere din partea enoriașilor, nu a intervenit, decât cu mare atenție, în treburile școlii [185].

Începând cu anul 1933, în locul lui Uzdowski, la conducerea consulatului a fost numit Aleksander Poncet de Sandon, care a început tot mai activ să intervină în viața comunității poloneze locale, pe lângă tendința de a controla total procesul de învățământ, dorind să înființeze, independent de Glaser, organizații care să activeze conform directivelor consulatului [185].

Criza a devenit și mai acută începând cu anul 1938, când, în jurul Societății cultural-sportive „Warta” a tineretului polonez, s-a format un nucleu de activiști condus de Stanisław Żawrocki, profesor în Școala Poloneză din Chișinău, și Mihai Grabek, fratele directorului aceleiași școli, care au început o propagandă naționalistă pentru a atrage consulatul în lupta împotriva lui Marcu Glaser. Parohul a ripostat, numindu-i public pe membrii Societății „Warta” comuniști și atei și a înființat o societate a tineretului parohial numită „Wisła” [185].

Scriindu-i episcopului de Iași la 18 mai 1939, îl informa că „ducem o luptă cu unii agitatori și, din păcate, cu consulul [polonez] din cauza școlii și a unor bunuri ale parohiei”, pe care cel din urmă dorea să le sustragă de la uzul lor bisericesc și să le laicizeze. O mângâiere pentru parohul de Chișinău a fost susținerea pe care i-o acorda Pr. Francisc Krajewski, de care avea cu atât mai multă nevoie, cu cât de la Suceava au venit unele petiții prin care se cerea revenirea acestuia în Bucovina [10, f. 113]. În scrisoarea din 1 iunie același an, Glaser îl implora pe Mihai Robu să nu i-l ia pe Krajewski, dorind personal să-i ceară episcopului numirea definitivă a acestuia drept cooperador în parohie, mai ales că „este atât de energic pentru cauza catolică și pentru mine, încât din partea mea și a parohiei... se bucură de încredere deplină”. Susținerea pe care i-o acorda Krajewski în acele ultime luni de păstorire a lui Marcu Glaser în Parohia Chișinău erau tocmai în lupta pe care o ducea „împotriva anihilării organizațiilor catolice, împotriva impunerii prin fraudă și violență ca lideri ai catolicilor” a doi enoriași

susținuți de consulul polonez, unul dintre ei, după cum scrie parohul de Chișinău, dorind „să submineze prestigiul clerului și apoi să se folosească de demoralizare”. Rezultatul în cazul în care cei doi – Stanislau Żawrocki și Mihai Grabek, numiți de Glaser „apostați și denunțatori” – ar ajunge la conducerea comunității ar fi sfârșitul influenței clerului și ar duce la revolte antibisericești. Începând cu 3 mai 1939, ziua sosirii definitive a Pr. Francisc Krajewski la Chișinău, și acesta, alături de Glaser, a devenit ținta atacurilor celor doi susținuți de consul [10, f. 115-115v].

Agitatorul care a tulburat cel mai mult apele în Parohia Chișinău a fost profesorul Stanislau Żawrocki. Acesta abjurase credința catolică încă în anul 1917, revenind în sânul comunității în anul 1935, atunci când a și început lupta contra Mons. Marcu Glaser prin diverse reclamații și denunțuri trimise Procuraturii județului Lăpușna și Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor. Denunțurile țineau în special de activitatea Societății de Binefacere de pe lângă biserica catolică din Chișinău și vom reveni la acest subiect în Capitolul IV. Conflictul nu a rămas fără urmări pentru viața parohiei, întrucât Żawrocki, folosindu-se „de 2-3 emuli ai săi”, a căutat „să producă animozități chiar în sânul vieții interne a Parohiei, în care scop n-a pregetat să se folosească de însuși sfântul lăcaș”. Concret, a încercat să provoace agitație printre membrii corului, tineretului și în general al enoriașilor, „cu un cuvânt a făcut tot ce i-a stat în putință doar a nimici autoritatea morală a Parohului”. Atacat în instanță de Żawrocki, Glaser a considerat necesar să se apere, motiv pentru care a convocat Consiliul Parohial, care a „exprimat un vot de blam D-lor Żawrocki²² și M. Grabek”. Chiar dacă întreaga comunitate era de partea parohului, totuși, „o parte a tineretului catolic, odată așa de exemplară, prin intervenția D-lui Żawrocki²³ a fost ruptă din comunitate”, și, prin urmare, nu mai participa la sacramente; mai mult, „se adună înaintea Bisericii la sfârșitul slujbei, ca un fel de demonstrație”; chiar și copiii erau „infecțați de spiritul de partid și de obrăznicie față de părinți” [8, f. 237-242].

Parohia Chișinău a contribuit la susținerea materială a Seminarului din Iași. Astfel, în anul 1922, la colecta de Paști pentru seminar a fost adunată suma de 846 lei [110, 1922, nr. 12, p. 172], iar la Crăciunul aceluiași an 1.028 lei [110, 1923, nr. 4, p. 55]. În anul 1925, colecta de Paști din Chișinău pentru seminar a fost de 1.150 lei [110, 1925, nr. 12, p. 182], iar de Crăciun de 1.720 lei [110, 1926, nr. 4, p. 53-54]. În anul 1926, la Paști, în Parohia Chișinău s-au strâns 1.345 lei, iar cu ocazia colectei de Crăciun din anul 1927 – 1.800 lei [110, 1927, nr. 3, p. 41]. În anul 1930, în Parohia Chișinău s-au strâns 2.250 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202]; în același an, cu

²² În original ortografiat Javroțchi.

²³ În original ortografiat Javroțchi.

ocazia Crăciunului – 2.100 lei [110, 1931, nr. 4, p. 51]. La Paști, în anul 1931, la Chișinău colecta pentru seminar a fost de 1.650 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180].

Tot în centrul provinciei Basarabia se afla și Parohia „Nașterea Sfintei Fecioare Maria” din orașul Tighina. Paroh al respectivei comunități era Pr. Ioan Fuchs, cel care a și semnat actul de predare-primire a parohiei la data de 21 septembrie 1921, fiind ajutat de Pr. Andrei Keller în calitate de administrator parohial [22, f. 72]. În anul 1922, îl găsim pe Fuchs deja paroh de Emmental, în timp ce Keller a rămas a fi administrator parohial de Tighina [44, p. 35-36], funcție pe care a deținut-o până la moartea sa, la 17 aprilie 1922 [141, p. 86].

Rămași fără păstor, credincioșii catolici s-au adresat în două rânduri episcopului Alexandru Th. Cisar cu cererea de a-l numi ca paroh de Tighina pe Pr. Nicolae Szczurek, la acel moment paroh de Orhei. Prima scrisoare poartă data de 23 aprilie 1922, deci la scurt timp de la decesul Pr. Andrei Keller. În ea, enoriașii din Tighina și Balmaz îl roagă pe Cisar „să primească favorabil această umilă rugămintă pe care sârmana noastră parohie orfană are onoarea să o depună la picioarele Dumneavoastră”. Scrisoarea poartă semnăturile a 61 de credincioși [5, f. 135].

Neprimind răspuns la prima scrisoare, a urmat a doua scrisoare, nedată, semnatarii motivându-și cererea cu numărul mare de credincioși din urbea de pe Nistru față de numărul mic de credincioși din Orhei. Pe lângă aceasta, îi scriau episcopului că „acest preot, fiind mai mulți ani paroh la Bender, cunoaște mai bine decât un altul starea parohiei și a turmei sale... și a știut să câștige... inimile noastre și încrederea noastră... Astfel, Monseniore, Dumneavoastră, care ați avut marea bunătate de a ne vizita parohia, Dumneavoastră, care sunteți Părintele nostru și învățătorul nostru suveran, nu ne veți refuza, nu ne veți lăsa în disperare”. Scrisoarea era semnată de 47 de enoriași [5, f. 131-132].

Răspunsul episcopului a venit prin scrisoarea din 30 august 1922, adresată lui Anton Krasnopolski, președintele comunității catolice din Tighina, prin care catolicii din respectivul oraș erau anunțați că cererea lor a fost rezolvată și, prin urmare, Pr. Nicolae Szczurek „îi va conduce pe credincioșii din Tighina și Balmaz”. De asemenea, Alexandru Cisar îi îndemna „să contribuie în vreun fel la susținerea preotului”, să-i urmeze sfaturile, să-i acorde încredere și să-l ajute „ca toți catolicii să-și îndeplinească obligațiile lor de buni credincioși și buni cetățeni” [5, f. 138].

La 25 octombrie același an, Anton Krasnopolski îi scria episcopului Cisar, mulțumindu-i pentru „aprobarea petiției noastre dându-ni-l drept paroh pe părintele Szczurek”. Răspunzându-i episcopului la îndemnul de a se îngriji pe preot, președintele comunității îi scria că, „din partea noastră, vom face tot posibilul de a nu înșela încrederea Dumneavoastră”, însă ceea ce-l dorea

cel mai mult era faptul că „bunul preot” va trebui să rămână timp de un an fără familia sa, mai ales având o bătrână mamă de 80 de ani și două surori, care se ocupau de menaj [5, f. 139-139v]. Într-adevăr, comunitatea parohială s-a îngrijit de întreținerea preotului, fapt confirmat de însuși Pr. Nicolae Szczurek într-o scrisoare adresată episcopului Robu la 3 mai 1929, căruia îi scria că „puteți comunica ministerului că eu în adevăratul sens al cuvântului trăiesc din ofertele binevoale ale credincioșilor” [5, f. 161].

Numit paroh la Tighina, Pr. Nicolae Szczurek a mai rămas o perioadă de un an la Orhei, de unde administra parohia din orașul de pe Nistru, întrucât *Calendarul Catolic „Presa Bună”* pe anul 1924, prezentând starea Diecezei de Iași pentru anul 1923, indică Tighina ca fiind administrată din Orhei [161, p. 23]. Odată instalat la Tighina, Pr. Nicolae Szczurek a rămas păstor al acestei comunități până în anul 1939, când a fost transferat ca paroh la Chișinău, de unde, o dată pe lună, mergea la Tighina [150, p. 218].

Am văzut că în cea de-a doua scrisoare unul dintre motivele pentru care catolicii din Tighina cereau numirea lui Szczurek ca paroh al comunității lor era numărul mai mare de credincioși în comparație cu Orhei. Conform *Calendarului Catolic „Presa Bună”* din anul 1921, în orașul Tighina erau 200 de credincioși [83, p. 24], pentru ca în anul 1922 să indice un număr de 40 de catolici, față de 2.000 câți erau înainte de Primul Război Mondial [44, p. 35-36]. Evident este o greșeală, cel mai probabil fiind vorba de 400 nu de 40, fapt pe care-l confirmă și recensământul de la 1930, conform căruia în Tighina locuiau 426 catolici. Alte localități din județul Tighina cu un număr mai ridicat de credincioși romano-catolici, conform datelor aceluiași recensământ, erau Emmental²⁴ (596), Balmaz (347), Larga (92), Crețoaia (68), Românești (56), Comrat (22), Gura Bâcului (17) [139, p. 752-754].

Prezentându-i episcopului Mihai Robu situația Parohiei Tighina, putem urmări evoluția acestei comunități între 1918-1936 conform următorului tabel:

Tabelul 3.1. Numărul de botezuri, decese și cununii din Parohia Tighina între anii 1918-1936*.

Anul	Botezuri	Decese	Cununii
1918	84	98	24
1919	36	29	25
1920	-	-	9
1921	6	-	20
1922	-	6	6
1923	11	7	3
1924	41	22	4

²⁴ Denumirile actuale ale acelor localităților cu credincioși catolici care nu mai coincid cu cele din perioada interbelică pot fi găsite în Anexe, acolo unde prezentăm numărul credincioșilor catolici aparținând celor trei confesiuni – romană, greacă și armeană – conform recensământului din 29 decembrie 1930.

1925	17	1	5
1926	25	8	4
1927	30	9	6
1928	24	13	4
1929	28	20	6
1930	30	10	13
1931	26	9	10
1932	16	16	10
1933	26	17	7
1934	26	23	11
1935	37	22	5
1936	20	22	7

* AERC Iași, dosar 1/1827, Corespondență primită de la parohiile Faraoani, Tighina, Valea Seacă, Butea, 1827-1950, f. 172.

Avem în total, conform tabelului, 483 de botezuri și 349 decedați, ceea ce înseamnă un spor de 134 de credincioși, fapt care concordă cu datele din tabelele 1, 2 și 3, analiza datelor cărora revelează o creștere constantă a numărului credincioșilor catolici din Basarabia în perioada interbelică.

Drept lăcaș de cult la Tighina servea o capelă mare [107, p. 24], care însă lui Mihai Robu, aflat la Tighina în 1922, cu ocazia înmormântării lui Andrei Keller, i s-a părut mică, având „două altare frumușele” [141, p. 87]. În anul 1930 exista și proiectul de a i se adăuga capelei un turn-clopotniță de aproape 19 m înălțime, capela având o lungime de 19,4 m și o lățime de 10,3 m, proiectul clopotniței aparținându-i inginerului George Mihăilută [24, f. 19]. Cererea a fost înaintată primăriei orașului de Szczurek la 17 iunie 1930 [24, f. 137], autorizația fiind emisă la 30 iulie. Turnul-clopotniță urma să fie zidit din piatră și acoperit cu tablă de fier galvanizată [24, f. 139].

În iulie 1930, Pr. Nicolae Szczurek a înaintat primăriei orașului Tighina spre aprobare și autorizare proiectul de reconstrucție a școlii parohiale [24, f. 167] și de adăugare a încă unui etaj [24, f. 171], proiectul fiind elaborat de același inginer G. Mihăilută [24, f. 24]. La 30 iulie, primăria autoriza reconstrucția, indicând că „fundamentele se vor efectua din piatră, zidurile la fel, iar acoperișul din olane” [24, f. 168], la 13 august autorizând și construcția etajului deasupra parterului [24, f. 170].

Nu cunoaștem din ce cauză lucrările respective nu au fost îndeplinite, cel mai probabil din lipsa resurselor financiare, comunitatea nefiind mare, parohia trebuind să întrețină și un orfelinat.

Referitor la proprietățile Parohiei Tighina menționăm că poseda o casă parohială a cărei valoare era de 500.000 lei și o școală cu valoarea de 100.000 lei, ambele fără să aducă venit. Veniturile parohiei, în anul 1922 erau de 13.297 lei [5, f. 141v], fără a cunoaște creșteri

semnificative, întrucât în anul 1937, erau de 14.000 lei [5, f. 178]. Parohia nu era scutită de impozite, fapt care rezultă din scrisorile prin care Szczurek îl înștiința pe episcopul Robu despre plata acestora [5, f. 163, 165].

Doritori să aibă un preot printre ei, credincioșii din Tighina totuși erau – o parte – indiferenți față de religie, această caracteristică fiindu-le dată de însuși păstorul lor într-o scrisoare adresată episcopului Robu la 29 mai 1926. Cauza acestui indiferentism, în opinia lui Szczurek, era conlocuirea cu alte naționalități și confesiuni și căsătoriile mixte [5, f. 154].

Asemenea credincioșilor din Chișinău, și cei din Tighina au avut parte de misiuni populare. Primele au avut loc în anul 1922, între 15-18 octombrie, „având cam 100 împărtășeni[i]” [165, p. 160]. Au urmat cele din anul 1925, ținute de iezuitul Felix Wierciński, încheiate în ziua de 29 iunie, solemnitatea sfinților apostoli Petru și Paul, „cu 150 Împărtășenii” [169, p. 111]. Misiuni populare au avut loc și în aprilie 1935, ținute de doi dominicani polonezi [173, p. 79].

La 1 mai 1934, Pr. Nicolae Szczurek a împlinit 30 de ani de preoție. Inițial, jubileul era prevăzut pentru data de 18 martie același an, însă, din cauza că trebuia să se îngrijească și de credincioșii din Balmaz, unde a rămas până la 19 martie, sărbătoarea a fost amânată, fapt pentru care cerea și consimțământul episcopului de Iași [5, f. 168].

Sărbătorirea jubileului preoțesc al Pr. Nicolae Szczurek a fost „o ocaziune bună de a se vedea, de ce stimă și iubire se bucură preotul respectiv în mijlocul credincioșilor săi”. Deși foarte mică, comunitatea din orașul Tighina era compusă din „oameni de inimă”, care „au voit ca acest prilej să-l folosească cum se cuvine pentru ca serbarea să reușească cât mai bine. Un comitet anume a pregătit toate”. În dimineața zilei a fost celebrată sfânta Liturghie solemnă. „Jubilantul a fost adus în procesiune dela parohie la biserică, i s’a dat coroana jubiliară, apoi s’a început leturghie”. Alături de sărbătorit au fost Mons. Anton Gabor, delegat al episcopului, Mons. Marcu Glaser, canonicul Valentin Hartmann, Pr. Bernhard Leibham, Pr. Mathias Szydakis, Pr. Iosif Szurgot și Pr. Carol Hausner. Predica, mai întâi în limba română, a fost rostită de Mons. Anton Gabor, după care, în limbile polonă și germană, a ținut-o Mons. Marcu Glaser. Liturghia a fost urmată de o recepție în sala școlii, „unde Părintele jubilent fu felicitat de toate autoritățile, de confrăți și de societăți, etc. A impresionat mult cuvântarea Domnului Primar al orașului Tighina, care zice, că întregul oraș constată cu adâncă recunoștință activitatea dezinteresată întru conducerea credincioșilor, întru ajutorul celor nevoiași, întru creșterea unui însemnat număr de copii, deși nu are nici un sprijin material din partea nimănui. Laudă energia cu care învinge toate greutățile ca să adăpostească copiii de stradă, lăsați de părinții lor la voia întâmplării, să-i crească, să-i învețe și așa să-i redea societății ca niște membri folositori, nefăcând nici o

deosebire de religie ori naționalitate. De aceea în numele orașului mulțumește sărbătoritului pentru munca depusă, dorindu-i ca bunul Dumnezeu să ocrotească și în viitor instituția ce conduce”. Înduioșătoare, după autorul articolului, au fost cuvintele adresate sărbătoritului de un inginer necatolic, care, felicitându-l, „l-a rugat... ca să-și îngrijească de sănătate, pentru a putea conduce tot așa de bine cele începute cu atâta râvnă” [89, p. 103-107].

Un alt eveniment important din viața Parohiei Tighina a fost participarea Pr. Nicolae Szczurek și a unui grup de credincioși, între 22 și 29 mai 1938, la Congresul Euharistic Internațional²⁵, ținut la Budapesta, după cum reiese dintr-o scrisoare adresată episcopului Mihai Robu la 14 aprilie același an, rugându-l să se roage pentru el și pentru cei care vor merge cu el la respectivul eveniment [5, f. 179].

Grija față de sufletele încredințate grijii sale îl făceau pe Szczurek să călătorească pe orice timp și în orice anotimp, de multe ori cu pericol pentru sănătatea sa. Reprezentativă în acest sens este întâmplarea de la sfârșitul anului 1939, când, întorcându-se de la Balmaz, sania în care călătorea s-a sfărâmat, iar el a căzut, motiv pentru care a și fost nevoit să stea o perioadă de câteva zile la pat. Din această cauză, îi cerea episcopului Robu să trimită un preot la Tighina sau la Chișinău care să se îngrijească de credincioși [5, f. 186].

Cea mai importantă filială a Parohiei Tighina a fost cea din Balmaz, comunitate care, conform datelor oferite fie de Anton Gabor, fie de recensământul din anul 1930, era, pentru ansamblul Basarabiei, destul de mare, cu peste 300 de credincioși. Aceștia, asemenea celor din Tighina, i-au scris episcopului Cisar în anul 1922, cerându-l pe Szczurek paroh de Tighina, scrisoarea fiind semnată de 60 de enoriași [5, f. 133-133v], cerere repetată, împreună cu credincioșii din Tighina, la 23 aprilie același an [5, f. 135]. Răspunsul episcopului Cisar a venit prin scrisoarea deja menționată din 30 august 1922. Drept lăcaș de cult servea o capelă, comunitatea dispunea de cimitir și școală, după cum se poate deduce din planul localității [198, p. 218]. Capela din localitate era dedicată Preasfintei Inimi a lui Isus [147, p. 3] și, în anul 1922, a fost dotată cu un altar nou de piatră. Cimitirul vechi din această localitate a fost binecuvântat la indicațiile episcopului Cisar și în numele lui de Pr. Nicolae Szczurek și Pr. Ioan Fuchs în anul 1922 [6, f. 133], fiind locul de veci ales de Pr. Andrei Keller ca loc al înmormântării sale, care a avut loc la 19 aprilie 1922, funeraliile fiind celebrate în capela comunității de Pr. Mihai Robu ca delegat al episcopului Alexandru Cisar, luând parte la ele Pr. Marcu Glaser, Pr. Bernhard Leibham și Pr. Nicolae Szczurek [141, p. 87].

²⁵ Congres Euharistic = adunare solemnă extraordinară, care are drept scop cinstirea publică a sacramentului Euharistiei și aprofundarea unui anumit aspect al misterului euharistic (cf. TAMAȘ I. *Mic dicționar teologic*, p. 98).

O altă filială a Parohiei Tighina a fost Crețoaia, care, la 1925, conform datelor oferite de revista *Lumina creștinului*, avea 20 de familii poloneze [169, p. 111]. Conform recensământului de la 1930, comunitatea avea 68 de suflete [139, p. 752], iar conform datelor oferite de aceeași revistă *Lumina creștinului*, la anul 1934, respectiva filială avea 16 familii. Comunitatea dispunea de o capelă construită prin eforturile credincioșilor [90, p. 164], avându-l drept patron ceresc pe sfântul Iosif [147, p. 3]. Locul pentru capelă a fost sfințit în iunie a anului 1925 de Pr. Felix Wierciński SJ, care, în acea perioadă, a ținut prin comunitățile catolice din Basarabia, inclusiv Crețoaia, misiuni populare [169, p. 111].

Credincioșii din Tighina au contribuit și ei la susținerea Seminarului din Iași. Astfel, în anul 1922, la Crăciun s-au strâns 187 lei [110, 1923, nr. 4, p. 55], la cel din anul 1923 – 1.252 lei [110, 1924, nr. 5, p. 67], iar la cel din anul 1924 – 520 lei. În anul 1925, s-au colectat 512 lei, la care s-au adăugat 500 de lei oferiți de Pr. Nicolae Szczurek pentru „Pâinea Seminarului” [110, 1925, nr. 12, p. 182]. La colecta de Crăciun, în anul 1925, s-au strâns 500 lei, la care s-au adăugat alți 500 lei oferiți de paroh [110, 1926, nr. 4, p. 53-54], iar la Paști, în 1926, s-au colectat 700 lei. În anul 1927, cu ocazia colectei de Crăciun, Tighina a contribuit cu 1.328 lei [110, 1927, nr. 3, p. 41]. În anul 1930, la Paști, s-au colectat 1.267 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202], iar la Crăciun – 2.910 lei [110, 1931, nr. 4, p. 51]. La Paști, în anul 1931, la Tighina s-au strâns pentru seminar 1.568 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180], iar în anul 1933, un enoriaș a donat pentru seminar suma de 1.000 lei [5, f. 170]. Suma de 1.706 lei a fost trimisă de la Tighina în anul 1936 [5, f. 171].

Pe lângă aceste colecte, mai exista una numită „Obolul sfântului Petru”²⁶, cu ocazia Solemnității sfinților apostoli Petru și Paul (29 iunie) și destinată Sfântului Scaun. În anul 1930, suma colectată la Tighina a fost de 1.303 lei, iar pentru misiuni a fost de 5.681 lei [5, f. 169]. În anul 1936, pentru susținerea misiunilor, credincioșii din Tighina au contribuit cu suma de 715 lei [5, f. 171], iar în anii 1938-1939 cu 1.750 lei, dintre care 111 lei au fost colectați de credincioșii din Balmaz [5, f. 184].

În nordul Basarabiei cea mai mare comunitate catolică era Parohia „Adormirea Maicii Domnului” din Bălți, păstorită pe durata întregi perioade interbelice de Pr. Mathias Szydagis, decedat la 23 septembrie 1941, după ce s-a aflat la cârma Parohiei Bălți timp de 31 de ani [128, p. 176]. Alături de el, începând cu anul 1931, s-a aflat Pr. Hyacint Bock OFMConv [154, p. 55]. La 26 septembrie 1931, Bock îi scria episcopului Mihai Robu, rugându-l să intervină pe lângă

²⁶ „Obolul sfântului Petru” (din grecescul *obolos* = monedă mică), numit și *census sancti Petri* (= venitul sfântului Petru) este o colectă în bani care se face în fiecare an în ziua de 29 iunie – Solemnitatea sfinților apostoli Petru și Paul – în toate diecezele catolice din lume, pentru ca papa, succesorul sfântului Petru, să poată susține diferitele nevoi materiale ale Bisericii universale (cf. TAMAȘ I. *Mic dicționar teologic*, p. 170).

provincialul Ordinului Franciscan pentru a i se prelungi șederea în Basarabia, la Bălți. În același an, Mons. Marcu Glaser i-a scris generalului de la Roma al aceluiași ordin, cerându-i să-l lase pe Pr. Hyacint cel puțin un an în Basarabia, provincialul neavând facultatea de a decide pentru o perioadă așa de lungă. Cererea de a rămâne la Bălți era cu atât mai necesară, cu cât, din informațiile transmise de autorul scrisorii, parohul, Pr. Mathias Szydakis, era bolnav, neavând posibilitatea să meargă cu „trăsura sau mașina pe drumuri basarabene” pentru a vizita și celelalte comunități catolice ale Parohiei Bălți, cum ar fi Stârcea și Râșcani [13, f. 32]. La 21 octombrie același an, Bock își exprima speranța că Mons. Marcu Glaser va lua o decizie pozitivă în privința continuării muncii sale pastorale la Bălți și, în general, în Basarabia [2, f. 79v]. Se pare că pericolul plecării lui Bock de la Bălți persista încă în anul 1934, odată ce acesta îi scria lui Marcu Glaser la 4 iunie, expunându-i teama lui Szydakis, pe care o avea după primirea unei scrisori de la provincialul Iosif Petru Pal, de a fi mutat în altă parte. De aceea, îl ruga pe decan să intervină pe lângă provincial referitor la acest subiect [2, f. 103v-104]. Începând cu anul 1936, paroh al comunității din Bălți a fost numit Pr. Hyacint Bock [119, p. 342], fapt confirmat și de informația despre decesul Pr. Mathias Szydakis [128, p. 176].

În anul 1919, Parohia Bălți avea un număr de 2.000 de enoriași, toți de origine poloneză [83, p. 24], fapt care este puțin probabil, întrucât, la recensământul din anul 1930, dintre cei 3.224 de credincioși romano-catolici, polonezi erau 3.165 [140, 48], restul aparținând altor etnii, probabil germani și români. În anul 1926, parohia avea, pe lângă cei 2.000 de credincioși polonezi, alți 500 de armeni [54, p. 313]. Conform recensământului general al populației României din decembrie 1930 localitățile cu cei mai mulți credincioși romano-catolici erau: Bălți (1.242), Stârcea (280), Ion Creangă (132), Sinădeni (124), Coadă-Iazului (116), Slobozia-Bălți (96), Râșcani-Târg (95), Glodeni (94), Grigoreni (74), Ezerenii-Noi (72), Hârtopul-Popii (54), Alexăndreni-Târg (49), Chișcăreni (42), Ciolacu-Nou (40), Ivănușca (38), Pârlița (38), Ungheni-Târg (31), cei mai mulți greco-catolici fiind în capitala județului, 45 de credincioși [139, p. 545-549]. În anul 1932, vicarul parohiei, Pr. Hyacint Bock, îi scria Mons. Marcu Glaser informându-l că Parohia Bălți, inclusiv filialele, are 620 de familii [2, f. 79v].

În anul 1933, Pr. Hyacint Bock a întocmit un *status animarum* al parohiei, indicând pentru Județul Bălți un număr de aproximativ 820 de familii care trăiau în 59 de localități. Rămân aceleași localități cu cei mai mulți catolici, și anume: Bălți (250 familii), Stârcea (90 familii), Ion Creangă (50 familii), Sinădeni (48 familii), Coadă Iazului (40 familii), Glodeni (39 familii), Grigoreni (27 familii), Bălții Noi (26 familii), Râșcani (25 familii) etc. [2, f. 63-63v] Nu a fost singurul *status animarum* întocmit de Bock pentru acel an. Mai dispunem încă de unul, incomplet, din care rezultă că numărul total de localități din Județul Bălți în care locuiau catolici

era de 113 [2, f. 64-65]. Dacă pornim de la premisa că numărul membrilor unei familii era de patru, ajungem la un număr total de aproximativ de 3.280 de credincioși, număr apropiat de datele recensământului de la 1930.

În anul 1936, conform datelor oferite de *Almanahul „Presa Bună”*, numărul catolicilor în Județul Bălți era următorul: Bălți – 330 familii cu 780 suflete, Stârcea – 86 familii cu 344 suflete, Râșcani – 63 familii cu 185 suflete, Ion Creangă – 48 familii cu 146 suflete, Sinădeni – 48 familii cu 143 suflete, Glodeni – 39 familii cu 110 suflete, Coada Iazului – 37 familii cu 171 suflete, Elizavetovca – 36 familii cu 88 suflete, Alexăndreni – 26 familii cu 92 suflete, Ezăreni – 21 familii cu 94 suflete, Hîrtopul-Popii – 19 familii cu 63 suflete, Fălești – 7 familii cu 15 credincioși. Toate aceste localități, la care se adaugă și cele din Județul Soroca, erau cutureierate de Pr. Hyacint Bock „pentru a îngriji sufletește pe acești catolici împrăștiați în atâtea părți” [84, p. 86]. Din aceste date, avem un număr total de 2.231 de credincioși, ceea ce reprezintă mult mai puțin decât datele precedente, fapt ușor de înțeles că sursa nu indică toate localități, ci doar unele dintre ele.

Din anul 1918 și până în anul 1937, dintr-o cerere adresată de Szydakis episcopiei, se poate concluziona că în Parohia Bălți au avut loc 1.078 botezuri, 450 cununii și 677 înmormântări [13, f. 69], deci un spor natural de 401 credincioși.

Grație unei scrisori adresate episcopului Mihai Robu la 28 martie 1927, putem afla numărul copiilor pe care îi avea Parohia Bălți și unele dintre filialele acesteia: astfel, la Bălți, erau 25 băieți și 26 fete cu vârsta de 7-12 ani, iar de la 12 ani în sus erau 18 băieți și 22 fete. La Elizavetovca, erau 56 de copii între 7-12 ani, dintre care 26 băieți și 30 fete, iar mai mari de 12 erau 22, 10 băieți și 12 fete. La Ion Creangă erau, cu vârsta între 7 și 12 ani 28 băieți și 25 fete, iar mai sus de 12 ani erau 9 băieți și 11 fete. În alte localități care țineau de Parohia Bălți erau 85 de băieți și 94 fete de la 7 la 12 ani, iar mai mari de 12 ani erau 50 băieți și 55 fete [13, f. 13].

Scriindu-i Mons. Marcu Glaser la 21 octombrie 1931, Pr. Hyacint Bock îi mulțumea decanului de Basarabia pentru aprecierea pe care o are față de munca sa și-l informa că întreaga parohie ar putea fi împărțită în patru mari centre: Soroca, chiar dacă era parohie independentă, dar administrată de la Bălți, Stârcea, Petropavlovca și Sinădeni. În fiecare dintre aceste centre, împreună cu satele vecine, existau câte 90-100 familii, pentru care, odată pe lună, Bock celebra sfânta Liturghie. Dacă la Soroca mergea regulat, credincioșii din celelalte centre mergeau ei în acea localitate în care Bock, în duminicile stabilite, celebra sfintele liturghii [2, f. 78v].

După cum se poate vedea dintr-o fotografie de epocă [146, p. 80], biserica parohială nu era mare, însă, conform inventarului întocmit de Pr. Hyacint Bock, era destul de bine dotată. Dispunea de un altar mare și alte două altare mici. Altarul mare era din piatră, cu un tabernacol

din lemn sculptat, având în mijloc icoana sfintei Fecioare Maria cu ornamente din argint, două statui de lemn cu sfinții apostoli Petru și Paul, șase sfeșnice mari din metal argintat și patru sfeșnice mici, tot din metal. Primul altar mic era închinat sfântului Anton de Padova, având tot un tabernacol de lemn, o statuie a sfântului Anton și o icoană a sfântului Nicolae, patru sfeșnice mari din metal argintat și alte patru sfeșnice mici, tot din metal. Al doilea altar mic era dedicat Preasfintei Inimi a lui Isus, dispunând de o icoană cu reprezentarea acesteia și o alta cu sfântul Iosif, un tabernacol de lemn și opt sfeșnice – patru mari și patru mici. În fața fiecăruia dintre cele două altare mici se afla câte o lampă din metal și câte un sfeșnic din metal argintat. Biserica avea o balustradă și un amvon, ambele din lemn de stejar, sub amvon aflându-se și un confesional, o orgă veche, două policandre, 12 bănci din stejar, patru icoane mari și cinci mai mici, *Calea crucii*, a statuie a lui Cristos înviat, două clopote și șase steaguri [2, f. 61].

Dintre vasele sacre, același inventar menționează o monstranță, o pixidă, trei potire aflate în stare bună și trei în stare rea, o cutie de aramă pentru ostii și un relicvariu, la care se adaugă două sfeșnice mari din metal, șase din lemn, cinci crucifixe mici din metal, patru lanterne din metal, patru steaguri și un catafalc. Dintre hainele liturgice erau inventariate: trei pluviale albe și câte unul de culoare verde, roșie, violetă și neagră, toate în stare bună, și șase pluviale vechi; trei ornate albe, câte unul roșu și verde, câte două violete și negre, la fel în stare bună [2, f. 61v].

După cum reiese din planul terenurilor Parohiei catolice din Bălți din anul 1936, parohia avea în proprietate cinci terenuri. Primul dintre ele, cel pe care se afla și biserica, avea o suprafață totală de 12.303 m², repartizați astfel: terenul bisericii (1.789 m²), terenul casei parohiale (2.069 m²) grădina parohiei (7.213 m²) și grădina dascălului (1.232 m²), proprietate situată în orașul Bălți, între străzile Mihai Sadoveanu, Lascăr Catargiu, Alexandru Lăpușneanu și proprietăți private. Peste drum de biserică, parohia avea în proprietate un loc viran cu suprafața de 711 m² și un teren cu o suprafață de 1.550m², pe care se afla școala parohială. La acestea se adaugă cimitirul vechi cu o suprafață de 1,6994 ha, un lot de pământ arabil aparținând preotului și care servea, pe măsura necesităților, și ca cimitir nou, având o suprafață de 5,1843 ha. De asemenea, la Slobozia-Bălți, pe moșia Cubolta, parohia mai dispunea de un teren arabil cu o suprafață de 18 ha [4, f. 7], ultimul teren fiind fostă proprietate a doamnei Ecaterina Comarova [4, f. 10, 12].

Terenurile Parohiei Bălți, după cum reiese dintr-o scrisoare-cerere adresată de Pr. Mathias Szydagis episcopului Robu, la fel ca și clădirile aferente bisericii – casa parohială, casa dascălului, casa clopotarului, școala parohială și azilul de bătrâni – nu au fost date parohiei de stat. Aceeași scrisoare enumeră proprietățile funciare ale parohiei, cele pe care le-am amintit și mai sus, și anume moșia Cubolta (18 ha) și cimitirul (5 ha). Parohul avea nevoie de un

certificat oficial din partea episcopiei prin care să ateste că aceste bunuri aparțin bisericii ca să le prezinte Administrației Financiare pentru ca parohia să fie scutită de plata impozitelor [13, f. 82].

În anul 1935, Pr. Mathias Szydagis a cumpărat de la Aculina Osmolova „în deplina, veșnică și irevocabilă proprietate... pentru biserica rimo-catolică din Bălți” averea imobiliară situată pe strada Anton Pann nr. 5, compusă dintr-o casă de locuit și acareturi, precum și lotul de pământ din jurul lor, întreaga proprietate având dimensiunea de 10,67 m x 42,68 m, tranzacția având loc la data de 4 septembrie același an, suma plătită de parohie fiind de 24.000 lei [13, f. 15-16].

Sursele de întreținere a parohiei și a preoților erau în principal din celebrarea intențiilor pentru liturghie, care erau primite de la Episcopia de Iași. Dispunem de mai multe scrisori în care fie Pr. Mathias Szydagis, fie Pr. Hyacint Bock cereau aceste intenții, mulțumind cu alte ocazii pentru sumele primite [13, v. 44, 45, 77, 78]. Pe lângă aceste surse de venit, parohul de Bălți, ca reprezentant al unui cult religios recunoscut de stat, era salarizat de stat [13, f. 82].

Se pare că probleme legate de trăirea credinței existau și în Parohia Bălți, motiv pentru care, prin scrisoarea din 10 noiembrie 1938, Szydagis îl informa pe Mihai Robu că „nu sunt în parohie persoane miritoase pentru distincțiuni papale” [13, f. 78].

Pentru susținerea vieții de credință, pentru enoriașii Parohiei Bălți au fost organizate misiuni populare. Primele au avut loc între 1-7 octombrie 1922, „fiind 400 sf. împărtășenii” [165, p. 160]. În anul 1925, într-o localitate apropiată de Bălți, aflată în grija parohiei, la Elizavetovca, au fost ținute iarăși misiuni populare, predicator fiind Pr. Iosif Lipski din Cernăuți [170, p. 46-47]. Următoarele misiuni în Parohia Bălți au avut loc în anul 1935, fiind predicate de doi dominicani din Polonia [173, p. 79].

La 29 februarie 1939, episcopul Mihai Robu a dat o circulară prin care îndemna preoții Diecezei de Iași să-și ridice glasul „contra acestei monstruoșități” cum este avortul, trimițând și un număr de formulare de protest contra legiferării acestuia, urmând ca preoții să-i îndemne pe credincioși să le semneze, pentru ca apoi să le transmită la episcopie [177, p. 132]. La 12 martie 1936, Pr. Mathias Szydagis trimitea la Episcopia de Iași o scrisoare cu o listă de semnături, prin care credincioșii din Bălți se pronunțau împotriva avortului [13, f. 66], manifestându-și prin aceasta atașamentul față de învățătura tradițională a Bisericii în apărarea vieții.

În anul 1934, la 19 septembrie, Pr. Hyacint Bock și-a sărbătorit jubileul sacerdotal de argint. Acest jubileu a fost sărbătorit „aproape în tăcere”, Bock avându-i alături pe credincioșii din oraș. „Și credincioșii catolici răspândiți în cele două județe: Bălți și Soroca, vor lua parte, când vor afla, la bucuria sărbătoritului care-i vizitează cu o deosebită râvnă” [163, p. 159].

Nu putem trece cu vederea istoria filialelor Parohiei Bălți. Ne vom referi mai întâi la Stârcea. Aici, încă la începutul anilor '20, locuitorii au luat decizia de a construi o biserică. La 27 februarie 1927, episcopul Mihai Robu a trimis o scrisoare prin care binecuvânta lucrările de zidire a sfântului lăcaș [189, p. 247]. Din informațiile lui Bock, pentru anul 1931 nici nu se punea problema ridicării lui, întrucât fundamentul era într-o stare deplorabilă, fiind nevoie să fie turnat un altul, proiectul sfântului lăcaș „nu este interesant” și nici bani nu erau. Bock propunea întocmirea unui plan nou, iar în decursul iernii 1931-1932 să fie aduse materialele de construcție și strânși banii, pentru ca în primăvara lui 1932 să înceapă lucrările [2, f. 78v-79]. După cum era prevăzut, lucrările au început în anul 1932, până în anul 1941 fiind pusă temelia și ridicate zidurile [189, p. 247]. Poate fi ușor de înțeles această tergiversare a lucrărilor de construcție ale bisericii dacă luăm în considerație lipsa banilor și mărimea comunității, credincioșii, prin eforturile proprii, neputând duce la bun sfârșit o astfel de lucrare.

La Glodeni, o altă filială, la fel nu exista biserică, în anul 1934 fiind amenajată, în casa familiei Jaszczyński, o capelă frumoasă, în care erau celebrate liturghiile [2, f. 103v]. Printr-o scrisoare, care poartă doar ziua – 20 iunie –, nu și anul, un grup de 50 de credincioși din Glodeni i s-au adresat Mons. Marcu Glaser, laudând munca pastorală a Pr. Hyacinth Bock și informându-l despre amintita deja capelă din casa lui Józef Jaszczyński. Posibil ca urmare a unor zvonuri, aceiași credincioși îl rugau pe decanul Basarabiei să nu li-l ia pe acest preot care se îngrijea de ei „asemenea unui tată de copiii săi” [2, f. 108-108v].

Permanentă a fost susținerea Parohiei Bălți, prin colectele adunate, acordată Seminarului diecezan din Iași. Astfel, în anul 1922, Parohia Bălți a contribuit cu suma totală de 1.519 lei (1.000 lei la Paști și 519 lei la Crăciun) [110, 1923, nr. 4, p. 55]. În anul 1923, la Paști, colecta a fost de 675 lei [13, f. 12], iar la Crăciun de 520 lei [110, 1924, nr. 5, p. 67]. În anul 1925, la colecta de Paști, credincioșii din Bălți au contribuit cu 1.300 lei [110, 1925, nr. 12, p. 182], iar la cea de Crăciun – tot cu 1.300 lei [110, 1926, nr. 4, p. 53-54]. În anul 1926, la Paști, în Parohia Bălți s-au strâns 1.350 lei, pentru ca în anul următor, la Crăciun, suma să crească la 3.720 lei [110, 1927, nr. 3, p. 41]. În anul 1930, în urma colectei de Paști, Parohia Bălți a ajutat seminarul cu 3.440 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202], iar la Crăciun – cu 3.510 lei, dintre care 956 lei au fost adunați de la credincioși în timpul sfintei Liturghii, 900 lei au fost donațiile personale ale unor enoriași (K. Demianowicz, S. Zaleska, H. Balinska, H. Szwob, P. Ohanowicz etc.), 154 lei au fost adunați în filiala Stârcea, iar parohul Szydągis a contribuit cu suma de 1.000 lei [13, f. 29]. La Paști, în anul 1931, la Bălți pentru seminar s-au strâns 2.850 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180]. La Crăciunul anului 1932, suma strânsă pentru seminar a fost de 1.800 lei, la această sumă contribuind, pe lângă credincioșii din Bălți, fie cu ocazia colectei din timpul sfintei Liturghii, fie

prin oferte personale, enoriașii din Stârcea (180 lei), Glodeni (90 lei), Ion Creangă (61 lei) și Iezăreni (57 lei) [13, f. 46]. În anul 1934, Pr. Mathias Szydagis dona pentru Seminarul diecezan din Iași suma de 9.100 lei, provenită din „bonuri de impozit” [13, f. 56]. În anul 1937, la Paști, pentru aceleași scopuri, Parohia Bălți a contribuit cu suma de 1.368 lei, dintre care 280 lei erau contribuții speciale ale enoriașilor [13, f. 72]. În anul 1939, colecta pentru a seminar a fost în mărime de 1.910 lei, dintre care 840 strânși cu ocazia liturghiei de Paști, restul fiind contribuții personale, inclusiv 400 de lei oferți de parohul comunității [13, f. 81].

Pe lângă colectele pentru seminar, Parohia Bălți a contribuit și la „obolul sfântului Petru”: în anul 1931, suma a fost de 500 lei [13, f. 38], în anul 1934 – la fel de 500 lei [13, f. 57]. În anul 1934, Parohia Bălți, cu ocazia colectei pentru misiuni (*pro propagatione fidei*) din ziua de 7 noiembrie, a contribuit cu suma de 500 lei [13, f. 58], în anul 1935 suma a fost de 700 lei [13, f. 63], iar în anul 1937 – 300 lei [13, f. 76]. De asemenea, 500 de lei au fost strânși la Bălți în anul 1937, în Vinerea Mare, pentru Țara Sfântă [13, f. 72], iar în anul 1939, în același scop, au fost adunați tot 500 lei [13, f. 81].

Tot în nordul Basarabiei se afla și Parohia „Sfântul Nicolae” din Hotin, una dintre cele mai vechi comunități catolice din spațiul dintre Prut și Nistru. Până spre toamna anului 1920, păstor al acestei comunități a fost Pr. L. Sniesko. În toamna aceluși an, credincioșii din Hotin s-au adresat Congregației Consistoriale, cerând ca un preot aparținând Diecezei de Cameneț să le fie păstor. Subiectul în cauză a fost transmis spre rezolvare Nunțiatunii Apostolice de la București, în persoana nunțiatului Francesco Marmaggi, care s-a adresat, a 24 noiembrie același an, după sfatul episcopului Cisar. Marmaggi credea că guvernul român va fi împotriva faptului ca un preot dintr-o altă dieceză să activeze pe teritoriul României. Și cum, susținea nunțiatul, era imposibil de luat legătura cu episcopul de Tiraspol, îl întreba dacă nu ar fi mai lesne ca el, Cisar, să satisfacă rugămintea pioasă a credincioșilor din Hotin [7, f. 25-25v], fapt care confirmă acele zvonuri, despre care am menționat în Capitolul II, că parohiile catolice din Basarabia vor trece în componența Diecezei de Iași.

Nu a mai fost nevoie de intervenția episcopului Cisar, întrucât episcopul Kessler, aflat la Crasna, a rezolvat cererea credincioșilor din Hotin. După cum reiese din scrisoarea adresată episcopului de Iași de Pr. Raphael Schaefer, acesta a fost chemat din Polonia anume pentru a fi numit administrator *ad interim* al Parohiei Hotin [6, f. 226-226v]. Numirea a fost făcută cu siguranță înainte de 5 octombrie 1921, când, după cum am menționat în Capitolul II, comunitatea din Hotin a trecut sub jurisdicția Diecezei de Iași, dată după care Iosif Kessler nu mai putea să facă nicio numire.

Raphael Schaefer a rămas paroh de Hotin și după trecerea respectivei comunități în componența Diecezei de Iași, fiind el cel care a semnat actul de predare-primire [22, f. 75], fiind confirmat în această funcție (*munere parochi in civitate Chotin in Basarabia*) la 30 mai 1922 de Alexandru Theodor Cisar [22, f. 227]. O scrisoare adresată redacției revistei *Albina* din București de episcopul Cisar la 16 decembrie 1921 confirmă și ea că Raphael Schaefer era paroh de Hotin [20, f. 182].

Schaefer a rămas în funcția de paroh de Hotin până spre sfârșitul anului 1922, când, din cauza unei boli, a trebuit să părăsească România [6, f. 232]. Din acel moment, Parohia Hotin a fost administrată din Cernăuți de iezuitul Anton Szydłowski [161, p. 23], care s-a îngrijit de catolicii din localitate până în anul 1925. Trimiterea acestui preot la Hotin a fost posibilă grație intervenției cardinalului Ledochowski, generalul Societății lui Isus [17, f. 118], și a înțelegerii dintre Iosif Lipski, superiorul aceleiași congregații pentru România, și episcopul Mihai Robu, prin care se stabilea că, „din când în când”, societatea să trimită la Hotin pe cineva. Nu era exclus ca însăși Dieceza de Iași, prin Pr. Diomedea Ulivi, să se îngrijească de catolicii din această urbe de pe Nistru [17, f. 219].

La 21 octombrie 1925, episcopul Robu îi scria președintelui comitetului catolic din Hotin, Stanisław Ghijetki, că-i înțelege nevoia de a fi numit un paroh stabil acolo, însă regretă că pe moment nu-i poate îndeplini dorința, „neavând pe nimeni care să cunoască suficient limba polonă”. Totodată, îl informa că a luat legătura cu iezuiții din Cernăuți și cu preoții misionari din Cacica pentru a găsi un preot în Polonia care să activeze la Hotin, însă până la acea dată nu primise încă niciun răspuns. Îl dădea de înțeles, în același timp, că ar putea căuta și el un preot „bun și binevoitor”, pe care era gata să-l primească bucuros și să-i acorde jurisdicția necesară pentru a administra Parohia Hotin [177, p. 217].

Pentru găsirea unui preot pentru Hotin s-a dat și un anunț în ziarele din Polonia, în decembrie 1925 oferindu-și serviciile un preot din Adamów. Faptul era adus la cunoștință preotului Mihail Hellon din Łomża (Polonia), care la fel și-a oferit serviciile pentru a sluji la Hotin. Hellon primise o adresă de la comunitatea din Hotin, căreia i-a răspuns afirmativ, lucru despre care Ghijetki l-a informat pe Robu printr-o telegramă. Scriindu-i lui Hellon, episcopul de Iași îl informa că-i dă autorizația să meargă la Hotin de Crăciun pentru a vedea ce-l așteaptă [177, p. 238]. La 18 ianuarie 1926, Mihail Hellon îl înștiința pe Mihai Robu că i-a plăcut la Hotin și că este decis să lucreze în respectiva parohie, fapt pentru care episcopul nu avea decât să se bucure, scriindu-i, la 5 februarie același an, că „vă primesc din toată inima în Dieceza, în care v-ați născut și în care doriți să reveniți după atâția ani de despărțire și vă încredințez Parohia Hotin” [177, p. 254]. Pentru aceasta însă era nevoie de depășirea anumitor probleme

administrative, întrucât Hotinul se afla în zona de război, unde străinii erau supuși unor restricții. Însă aceste greutăți, îi scria Robu la 14 februarie lui Mihail Hellon, s-ar putea depăși, dacă va interveni episcopul în persoană. Reiese din aceeași scrisoare că Hellon intenționa să aducă împreună cu el un preot tânăr, fapt pe care Mihai Robu l-a acceptat, dar îi scria să-i expună acestuia „situația de la noi, ca să nu creadă că vine în rai, ci vine la muncă și la jertfă apostolică” [177, p. 267]. La 7 august 1926, Hellon îi scria episcopului Robu de la Cernăuți și-l anunța că este pregătit să meargă să activeze la Hotin [6, f. 235]. Plecarea spre Hotin a avut loc în septembrie 1926, după ce episcopul Robu a intervenit pe lângă Comisia de Emigrațiune Chișinău pentru ca Pr. Mihail Hellon să primească drept de „liberă petrecere” [6, f. 236]. Într-adevăr, *Calendarul Catolic „Presă Bună”* pe anul 1927 îl indică, pentru data de 1 decembrie 1926, pe Pr. Mihail Hellon paroh de Hotin [157, p. 52], fapt pe care-l confirmă și el într-o scrisoare din anul 1928 trimisă la Episcopia de Iași [6, f. 253]. În anul 1928, îl găsim alături de el pe un alt preot polonez, Wilhelm Iosif Francuzowicz [6, f. 245; 21, f. 125], care însă nu a rămas în parohie mai mult decât a rămas Hellon.

Însă Pr. Mihail Hellon nu a activat prea mult timp la Hotin, în anul 1929 comunitatea rămânând fără păstor. La 1 decembrie 1928 îl mai găsim pe respectivul preot paroh de Hotin [158, p. 61], pentru ca la 9 iulie 1929, comitetul parohiei să trimită un tablou al datoriilor rămase după Hellon și Francuzowicz și achitate de enoriași [2, f. 43], din care ar reieși că respectivii preoți nu mai activau la Hotin. Mai exact, întors din Statele Unite ale Americii, și-a dat demisia la 9 august 1929 [178, p. 272]. La 18 noiembrie 1929, Comitetul bisericii romano-catolice din Hotin a întocmit un proces verbal cu inventarul parohiei, din care aflăm că s-a primit de la Episcopia de Iași un colet conținând cheile bisericii și ale parohiei, proces verbal întocmit cu scopul de a vedea „ce a rămas în casa parohială și în biserică în urma plecării fostului paroh de Hotin Părintele Dr. Mihai Hellon” [2, f. 44]. Din acel moment, Hotinul nu a mai avut paroh stabil. De aceea, președintele comitetului parohial, dl M. Wojcechowski, îl ruga, la 26 noiembrie 1929, pe Mons. Marcu Glaser, să intervină pe lângă episcop ca să li se dea un preot care să locuiască la Hotin [2, f. 58v].

În februarie anul 1930, administrator al Parohiei Hotin era Pr. Kukla din Boian (Bucovina) [2, f. 49], această parohie fiind și pe viitor locul de unde venea, o dată pe lună, preotul pentru a se îngriji de credincioșii catolici din Hotin. În octombrie același an, de comunitatea respectivă se ocupa deja Pr. Francisc Woloszczak, la fel din Boian [2, f. 50-50v]. La 26 iunie 1932, în lipsa unui preot stabil, comunitatea s-a adresat decanului de Basarabia, Mons. Marcu Glaser, cu o scrisoare în care îi cereau prezența permanentă a unui preot la Hotin, întrucât o cerea situația de atunci a parohiei, credincioșii chiar fiind gata să contribuie financiar la

întreținerea acestuia [2, f. 53v54]. În același an 1932, îl găsim ca administrator al Parohiei Hotin pe un preot al Congregației Misionare, Victor Krabel [2, f. 55]. Și *Almanahul „Presa Bună”* indică pentru anul 1933 [154, p. 93] Hotinul drept parohie vacantă administrată din Boian.

Situația s-a schimbat în anul 1934, când îl avem menționat ca paroh de Hotin pe Pr. Iosif Chrucki din Congregația Misionară [155, p. 56]. Acesta îl informa pe Mons. Marcu Glaser că, la sfatul vicarului general al congregației din care făcea parte, urma să se mute la Hotin „de Silvestru cel vechi”, adică 31 decembrie [5, f. 57]. După câte se pare, Pr. Iosif Chrucki a păstorit aici până în anul 1940, întrucât la 10 decembrie același an îl aflăm paroh la Poiana Micului [156, p. 84], în Bucovina rămasă României după pierderile teritoriale din vara lui 1940.

Ca și în cazul altor județe, și Parohia Hotin era centrul pentru toți catolicii răspândiți în județul respectiv. Pentru anul 1919, la Hotin avem un număr de 1.500 de credincioși poloni și puțini armeano-catolici [83, p. 24], numărul cuprinzând catolicii de pe întinsul întregului județ. Numărul pare exagerat în raport cu ceea ce îi scria Pr. Raphael Schaefer episcopului Cisar la 12 octombrie 1921, indicând un număr de 30 de familii catolice în urbe și 50 în județ [6, f. 226v]. Diferența s-ar explica prin aceea că Schaefer indica posibil doar numărul catolicilor practicanți.

Pentru anul 1921, numărul catolicilor indicat de *Calendarul catolic „Presa Bună”* este de 1.150 credincioși pentru Parohia Hotin, „cu filiale răspândite în tot județul” [44, p. 6], toți atâția catolici fiind și în anul 1926 [54, p. 313]. Recensământul din anul 1930 ne ajută să vedem care erau localitățile din județul Hotin cu cei mai mulți romano-catolici, numărul cărora era de 1.282. Cei mai mulți credincioși de rit latin erau la Hotin (240), Lipcani-Târg (124), Zarojani (74), Briceni-Sat (68), Sulița-Târg (55), Stăuceni (54), Securenii-Târg (52), Dolineni (51), Lipcani-Sat (36), Romancăuți (23), Corestăuți (22), Edineț-Târg (21), Moldova (16), Edineț-Sat (15), Marșinița (15), Sulița-Sat (15) [139, p. 629-632]. În scrisoarea din 18 februarie 1928 adresată episcopului Robu, Pr. Mihail Hellon vorbea de 120 de centre catolice [6, f. 242].

Era dificil pentru un preot să se ocupe de pastorația unui număr mare de comunități, fapt recunoscut de Hellon, care îi scria episcopului de Iași în aceeași scrisoare din 18 februarie 1928 că „*cura animarum* – grija sufletelor – este aicea imposibilă fără un vicar cel puțin de fier, cum este automobilul”, pentru a acoperi o distanță de 230 km. Drept urmare, îi prezenta devizul de venituri din care s-ar putea cumpăra un Chevrolet nou – prețul căruia era de 160.000 lei –, pentru a putea fi întrebuințat de parohie cel puțin 5-7 ani [6, f. 242].

Folosirea automobilului în deplasările prin centrele cu catolici ar fi adus un surplus de 50 de zile „pierdute numai în drumuri”, zile ce puteau fi folosite în alte scopuri și ar fi făcut posibilă vizitarea tuturor localităților catolice de 3-4 ori pe an, în timp ce în lipsa lui, „multe sate nici măcar odată pe an nu pot vedea pe preot, iar sf. spovadă de Paști devine o imposibilitate fizică”

[6, f. 242v]. Cererea pentru procurarea unui automobil a fost repetată în același an, cel mai probabil în toamnă, de data aceasta fiind cerut ajutorul Congregației *de Propaganda Fide*, întrucât „atâtea suflete mor fără sacramente, alții se înstrăinează de biserica catol[ică] nevăzând pe preot de ani de zile” [6, f. 245].

La 22 mai 1928, Hellon îl înștiința pe Mihai Robu că a mai găsit cinci localități cu un număr de vreo 200 de catolici, doar că, remarcă el, „umbliu ca culbecul, încet de tot”, și-i mulțumește pentru stăruința de a-i procura automobilul cerut în scrisorile precedente [6, f. 249]. Alte trei familii de catolici în anul 1928 le-a găsit Hellon chiar la Hotin. Timpul total pentru a cutreiera parohia era de 100 de zile [6, f. 251].

După plecarea lui Hellon de la Hotin, credincioșii de aici erau vizitați o dată pe lună de un preot din Parohia Boian. Cu toate acestea, scriindu-i decanului de Basarabia, Pr. Francisc Woloszczak îi prezintă o situație bună a parohiei, cu „oameni ce se grăbesc la biserică și sf. Spovadă, chiar și cei care până acum nu au făcut-o”. Însă, își încheie scrisoarea întrebându-se dacă „va avea vreodată Hotinul un preot stabil” [2, f. 50v].

Prezența lunară a unui preot la Hotin nu era suficientă, și despre acest fapt, în numele comunității, îi scria lui Marcu Glaser președintele comitetului parohial M. Wojcechowski, pentru că, „în afară de orașul Hotin, care are mulți credincioși, mulți catolici locuiesc și în împrejurimi”. Din cauza distanței mari până la centrul parohial și a lipsei preotului, acești credincioși nu au posibilitatea să frecventeze biserica, „mulți și foarte mulți” nu s-au mai spovedit de ani buni. În caz de stringentă necesitate, preotul era chemat telegrafic de la Boian, fapt care îi incomoda atât pe credincioși, cât și pe preot. Mai mult, absența preotului și lipsa grijii pastorale avea repercusiuni negative asupra conștiinței credincioșilor, îi îndepărta de biserică sau chiar îi determina să treacă la „schismă” [2, f. 53v-54].

La 30 septembrie 1932, tocmai pentru a-și putea asigura drumul până la Hotin și înapoi, Pr. Victor Krabel i-a trimis o scrisoare decanului Glaser, cerându-i aprobarea să ia din veniturile parohiei 7.000 de lei pentru combustibil și haine [2, f. 55], iar o alta comitetului parohial Hotin, cerând aceeași sumă, în caz contrar văzându-se nevoit să întrerupă vizitele la Hotin pentru celebrarea sfintelor liturghii [2, f. 56].

Parohia Hotin avea o biserică din piatră [6, f. 226v] și o casă parohială, însă starea lor nu era dintre cele mai bune. Astfel, la 11 iunie 1926, aflându-se deja în Polonia, Pr. Anton Szydłowski îi scria episcopului Robu că s-a stăruit „așa de mult pentru biserică și casa parohială” [6, f. 234], fapt care nu poate să însemne altceva decât că s-a străduit să le repare.

Ca urmare a unei solicitări din partea lui Mihail Hellon, la 23 februarie 1927, Legația Republicii Poloneze de la București a trimis Parohiei Hotin suma de 10.000 lei destinați pentru

susținerea bisericii [178, p. 271]. Cu toate acestea, la începutul anului 1928, lăcașul de cult și casa parohială nu se aflau nici pe departe într-o stare satisfăcătoare, odată ce Hellon îi scria episcopului Robu că are „bucluc” cu cele două edificii: „Bolta bisericii crăpată, plafonul amenință cu cădere, apa și omătul îmi cad în biserică. Acoperișul vechiu, măcinat de rugină, ferestrele putrezite etc. etc... Zidurile casei se scufundă, crăpăturile mari ca să-ți poți băga mâna”. Devizul de cheltuieli pentru reparație era de 500.000 lei. Cerând binecuvântarea episcopului pentru această muncă, îl informa că a început să caute fonduri pe la „toate Legațiunile catolice din București: cea Italiană, Cehoslovacă și Polonă au pornit deja acțiunile de salvare”. Și un clopot al bisericii era crăpat, astfel că nu a mai rămas decât „o talancă” [6, f. 242v-243]. Clopotul a fost schimbat în vara aceluiași an, fiind comandat la Fabrica „Ionescu” din București, urmând a fi sfințit în cadrul vizitei – care nu a mai avut loc – episcopului Robu la Hotin [6, f. 249v].

Lucrările de reparație la biserică erau deja începute în iunie 1928, după cum reiese din scrisoarea pe care i-o adresează parohul de Hotin episcopului de Iași, pentru „că altfel nu se putea proceda. Zidurile crăpate... amenințau [cu] căderea în decursul unei [i]erne” [6, f. 251v]. În aceeași scrisoare cerea și vreo 10.000 lei pentru reparația casei parohiale, pentru că i-ar fi fost rușine să-l primească „în aceste ruine, cum sunt” [6, f. 252].

La 26 noiembrie 1929, interiorul casei parohiale era într-o stare rea, făcându-se la moment reparație în dormitorul preotului și în birou, „ca în cazul sosirii preotului, să aibă două camere pregătite” [2, f. 58], fapt care denotă lipsa de interes a lui Hellon pentru lucrări, probabil el având de mai demult intenția să părăsească Basarabia.

Veniturile Parohiei Hotin permiteau susținerea unui preot stabil. În anul 1932, spre sfârșitul crizei economice mondiale, veniturile erau de 39.300 lei, dintre care 12.000 lei erau cheltuiți pentru deplasările preotului care venea de la Boian și pe întreținerea lui pe perioada șederii la Hotin. Veniturile totale, în cazul prezenței permanente a preotului în parohie, ar fi fost de 65.200 lei, iar cheltuielile – de 22.248 lei, cu un sold de 45.925 lei, care ar fi servit pentru întreținerea preotului [2, f. 51-54].

Parohia Hotin avea și proprietăți funciare, aflate pe moșia orașului cu o suprafață de 18 ha. Cu aceste terenuri parohia a fost împrumărită de statul rus încă de la înființare, pe atunci suprafața lor fiind de 36 ha 0525 m², dintre care, conform legii agrare pentru Basarabia, s-au expropriat 18 ha 0525 m². În anul 1934, pământul era dat în arendă pentru suma de 12.096 lei, bani folosiți pentru întreținerea bisericii și a preotului [21, f. 26].

Ca și alte parohii din Basarabia, și Parohia Hotin a susținut Seminarul diecezan din Iași. În anul 1922, la colecta de Paști pentru seminar s-au strâns 207 lei [110, 1922, nr. 12, p. 172]; cu

250 lei a contribuit în anul 1923, de Crăciun [110, 1924, nr. 5, p. 67]; în 1927, de la Hotin s-a trimis pentru seminar suma de 586 lei [110, 1927, nr. 3, p. 41]; la Paști, în anul 1931, catolicii din Hotin au ajutat seminarul cu 700 lei [110, 1927, nr. 12, p. 180].

În sudul Basarabiei, în perioada interbelică, și-a continuat existența Parohia „Sfântul Iosif” din Crasna. După cum se poate deduce din datele statistice de care dispunem, respectiva comunitate era, după numărul de credincioși, cea mai mare. Anton Gabor oferă, pentru anul 1919, numărul de 2.500 de credincioși, pentru anul 1922, *Calendarul Catolic „Presa Bună”* indică pentru Crasna un număr de 2.200 de credincioși [44, p. 36], pentru anul 1926, Ștefan Ciobanu oferă un număr de 3.000 de enoriași [54, p. 313], număr probabil exagerat, întrucât, conform recensământului de la 1930, respectiva comunitate însuma 2.411 credincioși catolici dintr-un total al populației de 2.495 locuitori [139, p. 583], număr mult mai apropiat de datele lui Anton Gabor și cele din *Calendarul Catolic „Presa Bună”*. Dintre cei 2.495 de locuitori, 2.416 erau germani, 4 cehi și 5 polonezi [139, p. 124], dacă e să ne referim ca etniile catolice. La sfârșitul anului 1933, din unele mărturii auzite de vicarul Anton Eschweiler, parohia avea 2.654 de credincioși [16, f. 190]. Tot de Parohia Crasna aparținea și filiala Tarutino, care avea la 1922 40 de enoriași [44, p. 36], iar la 1930 avea 37 de credincioși romano-catolici [139, p. 584].

Cea mai mare parte a perioadei de care ne ocupăm, Parohia Crasna a fost păstorită de Pr. Bernhard Leibham, din anul 1911 până în septembrie 1934 [190, p. 311]. La 4 septembrie 1934, de la Chișinău, Pr. Bernhard Leibham i-a scris episcopului Mihai Robu, informându-l că, „drept urmare a dificultăților și neplăcerilor în Parohia Crasna” pe care i le crea vicarul său, Pr. Anton Eschweiler, se simțea obligat, „de dragul păcii”, să-și dea demisia din funcția de paroh, demisie care i-a fost acceptată de episcopul de Iași [16, f. 218], la data de 12 decembrie 1934 Leibham încheindu-și păstoria la Crasna [15, f. 70].

Ar fi bine să amintim și poziția vicarului care, într-o scrisoare nedatată, cel mai probabil din septembrie sau octombrie 1934, întrucât îl felicită pe Mihai Robu cu onomastica (29 septembrie), i se plânge acestuia de comportamentul parohului „care lucrează împotriva lui”, îl face „de râs în fața oamenilor” și-i controlează poșta, iar pe lângă asta, îi mai și exploatează pe oameni cu taxe mari, motive pentru care considera că va pleca și el cum au plecat și alți vicari [16, f. 171-172].

Lui Leibham i-au succedat la conducerea parohiei Pr. Anton Eschweiler și Pr. Eduard Szell [190, p. 311]. Păstoria lui Eschweiler, care, într-o scrisoare adresată episcopului Robu, declara că nu-și dorește, în contextul conflictului cu Leibham, postul de paroh [16, f. 178v], nu a durat prea mult, deoarece din a treia decadă a lunii septembrie a aceluiași an, scrisorile trimise la Episcopia de Iași sunt semnate de Szell. La 28 octombrie 1934, Pr. Carol Söhn, originar din

Crasna, îi scria episcopului Robu despre faptul că Szell a plecat fără să-i dea prea multe indicații cu privire la viața parohiei, mai ales în privința a două cununii, așteptând totuși revenirea lui Szell [16, f. 225], care a rămas la conducerea parohiei Crasna, după cum reiese din scrisorile trimise la Iași, până la sfârșitul anului 1935 [16, f. 239].

Din anul 1935 și până în anul 1940, Parohia Crasna l-a avut drept păstor pe Pr. Wilhelm Schumacher. În anul 1939, vicar la Crasna a fost numit Pr. Jakob Schmenger, care a păstorit comunitatea și ca paroh pentru o scurtă perioadă în anul 1940 [135, p. 183; 192, p. 311].

După cum se poate observa din fotografiile de epocă, Parohia Crasna dispunea de biserică. Aceasta, spre începutul anilor '30 necesita reparație, după cum am văzut deja în Capitolul II când am menționat scrisoarea cu întrebarea lui Leibham adresată lui Mihai Robu cu privire la vizita planificată la Crasna. La 8 septembrie 1933, parohul comunității cerea de la episcopul de Iași o legitimație în limba română să efectueze o colectă voluntară în scopul al reparării sfântului lăcaș [16, f. 168]. La 13 aprilie 1934, Pr. Anton Eschweiler, informându-l pe episcopul Mihai Robu despre situația parohiei, îi scria că deja vin mai mulți oameni la biserică, motiv pentru care exista ideea măririi sfântului lăcaș [16, f. 190]. Pentru biserică, în anul 1933, Pr. Bernhardt Leibham a dorit și o *Pietà*, care, la 2 august același an plecase din Italia [16, f. 171], ajungând la Berezina la 3 noiembrie. Parohul de Crasna îi mulțumea episcopului și Pr. Iosif Szurgot pentru că a intervenit pe lângă autorități ca statuia să fie scutită de taxele vamale. Suma plătită pentru statuie era de 8.370 lei sau 930 lire italiene [16, f. 182].

Pentru o pastorație adecvată a credincioșilor din Crasna, care nu se putea face dacă nu exista „o sală parohială, deosebită de biserică și de casa parohială, unde să se poată strânge copiii[i], tinerimea și adulții”, la 14 august 1936, episcopul Mihai Robu îl autoriza pe Pr. Wilhelm Schumacher să construiască o asemenea sală parohială, cu anexele necesare, „obolul benevol al fiecăruia, fie în bani fie în natură” urmând a fi strâns de la credincioșii parohiei [16, f. 242].

La 29 octombrie 1929, Pr. Bernhard Leibham se adresa episcopului Mihai Robu cu cererea de a-i trimite un certificat pe numele Parohiei Crasna prin care să se demonstreze că Biserica Catolică este subvenționată de stat și, prin urmare, trebuie să fie scutită de impozit [16, f. 90]. Certificatul respectiv nu a fost luat în considerație, la fel ca și celelalte cerute de parohul de Crasna, fapt pentru care organele financiare ale județului Cetatea Albă cereau plata impozitelor „pentru venitul pământului parohial și pentru drumuri”. Pe de altă parte, la 15 septembrie 1933, Leibham îi scria episcopului Robu că Administrația Financiară din Cetatea Albă nu le poate percepe, întrucât Ministerul Finanțelor nu a dat nicio declarație că parohia ar fi scutită de aceste două impozite [16, f. 169].

Ca și în celelalte parohii din Basarabia, și la Crasna au fost ținute misiuni populare. Primele au avut loc între 17-24 mai 1922, fiind predicate de doi iezuiți din Cernăuți. Cu ocazia acestor misiuni „au fost 3.675 de sf. împărtășenii”. Tot atunci s-a înființat *Societatea Mamelor creștine, Congregațiunea Mariană* de fete și o bibliotecă populară, pentru care credincioșii au donat peste 3.000 de lei [166, p. 112].

La 26 septembrie 1922, printr-o scrisoare adresată Pr. Bernhard Leibham, episcopul Alexandru Theodor Cisar, conștient de importanța educației copiilor și rolul mamelor creștine în această educație în formarea unor generații cu iubire de Dumnezeu și de aproapele, „prin această scrisoare, amintita Societate a Mamelor creștine din Parohia Crasna, din județul Ackerman, decanatul de Chișinău al regiunii Basarabia din dieceza noastră o înființăm și ale sale statute nouă cunoscute le aprobăm”. Conducător al acestei societăți, prin aceeași scrisoare, era numit parohul Leibham și succesorii săi [16, f. 20]. În aceeași zi, printr-o scrisoare adresată *Arhiconfraternității Mamelor creștine* din Ratisbona, episcopul Cisar ruga respectiva arhiconfraternitate să primească în componența sa nou-înființata *Societate a Mamelor creștine* din Crasna [16, f. 21].

În aceeași zi, printr-o altă scrisoare, episcopul de Iași, „în avantajul devoțiunii față de Fericita Fecioară Maria, prin prezenta scrisoare amintita Congregație din satul Crasna... cu bucurie o aprobăm, încurajăm și constituim și chiar în Domnul le recomandăm pe toate fecioarele și fetele Parohiei Crasna”. Prin aceeași scrisoare, era stabilită sărbătoarea patronală a congregației: Solemnitatea Adormirii Maicii Domnului (15 august); societatea era pusă sub tutela sfintei Agneza, fecioară și martiră, și a sfântului Iosif, ca patron al bisericii din localitate [16, f. 19]. În aceeași zi, printr-o scrisoare adresată *Societății Primare a Fericitei Fecioare Maria* din Roma, prin care o informa despre înființarea Congregației Mariane din Crasna, episcopul Cisar ruga să-i fie alipită nou-înființata congregație [16, f. 22].

Ambele scrisori de aprobare și cele două scrisori trimise la Ratisbona și la Roma i-au fost trimise lui Leibham tot la 26 septembrie, însoțite de o a cincea scrisoare, în care Cisar își exprima bucuria de a vedea continuându-se munca în parohie, mai ales cu ajutorul celor două asociații, informându-l pe paroh despre cererile de afiliere adresate *Arhiconfraternității Mamelor creștine* din Ratisbona și *Societății Primare a Fericitei Fecioare Maria* din Roma [16, f. 23].

Următoarele misiuni populare au avut loc la Crasna în septembrie 1934, timp de o săptămână, fiind prilejuate de vizita episcopului Mihai Robu în parohie. „Era impunător să vezi mărturisirea de credință de la sfârșitul misiunilor, la care misionarul le-a spus: «Dacă păziți toate acestea, și eu vă făgăduiesc, în numele lui Hristos, împărăția cerului»” [163, p. 159].

Întrucât în calendarul romano-catolic în acea perioadă au fost introduse noi comemorări, pentru a fi în comuniune cu întreaga Biserică Catolică, la 8 iulie 1929, Pr. Bernhard Leibham cerea de la Episcopia de Iași, contra bani, breviare și formulare liturgice pentru sfinții Ioan Maria Vianney [16, f. 44], Ioan Eudes, Margareta Maria Alacoque și Tereza a Pruncului Isus, precum și oficiul Preasfintei Inimi a lui Isus [16, f. 76], la 29 octombrie 1929 cerea și formularele liturgice pentru Solemnitatea lui Cristos Rege [16, f. 86], iar la 7 octombrie 1932 cerea și oficiul liturgic pentru sfântul Robert Bellarmin [16, f. 151].

Ca să rămânem la liturgie, la 28 februarie 1933, parohul de Crasna îl întreba pe episcopul de Iași cum urmează să fie celebrată Solemnitatea sfântului Iosif (19 martie), întrucât această zi este Duminica a IV-a din Postul Mare. Întrebarea era cu atât mai importantă, cu cât aceeași solemnitate era și hramul parohiei [16, f. 156]. O problemă asemănătoare a apărut și în anul următor, când solemnitatea era într-o zi de luni, cerând dispensă, întrucât sfântul Iosif este patronul bisericii și mulți enoriași poartă acest nume, de a mânca bucate de carne pentru duminică seara [16, f. 188].

Parohia Crasna a deținut vaste proprietăți funciare, din care, cu ocazia reformei agrare din anul 1923, s-au expropriat 127 ha (pășune) și 2.360 m² teren arabil. Pentru fiecare hectar expropriat, parohia a primit câte 432 lei, ceea ce însemna în total 54.965 lei și 95 bani, dintre care, la 18 decembrie 1927, s-au primit doar 44.000 lei, restul sumei fiind trecută la datoria publică a României. Din ultima sumă, anual, parohia trebuia să primească 5% (= 548 lei 25 bani), însă, până în anul 1933, Parohia Crasna primise respectiva sumă doar o singură dată, în aceeași zi de 18 decembrie 1927 [16, f. 160].

La 17 decembrie 1929, enoriașii din Crasna, prin primarul localității, i-au trimis episcopului Mihai Robu o scrisoare prin care cereau să aprobe constituirea unui consiliu parohial în frunte cu păstorul comunității. Cererea era motivată de dorința acestora de a se ocupa de interesele bisericii, astfel ca „biserica cu fondurile ei să fie mai bine administrate”. Motivul real al acestei cereri era doleanța enoriașilor din Crasna de a ști ce se face cu sumele de bani pe care ei le oferă pentru biserică. Întrucât în mai multe rânduri nu au primit explicații cu privire la folosirea acestor sume, „astăzi se abțin de a mai da ceva pentru biserică”, din care cauză lăcașul rămânea fără reparație și neîngrijit la timp [16, f. 95]. Tot credincioșii din Crasna erau cei care, până în anul 1930, plăteau salariul preotului, 5.000 de lei lunar. La 18 ianuarie 1930, primarul satului a emis un certificat prin care confirma că Pr. Bernhard Leibham a renunțat la acești bani, întrucât, începând cu acel an, salariul îi era plătit de stat [16, f. 101]. Cererea putea fi motivată și de faptul că unii credincioși refuzau să plătească taxele pentru biserică. În acest context, la 27 octombrie 1931, Pr. Bernhard Leibham îl întreba pe episcopul Mihai Robu ce pedeapsă ar

trebui impusă acestor persoane, odată ce, refuzată cununia la biserică, respectivii spun că oricum primăria înregistrează căsătoria [16, f. 142].

O astfel de problemă legată de căsătorii i-a fost adusă la cunoștința episcopului de Iași de Pr. Anton Eschweiler la 30 octombrie 1933, fiind vorba de refuzul lui Leibham, în pofida permisiunii date de episcop, de a cununa un cuplu căruia i se născuse încă prin anii 1924-1925 un copil nelegitim. Cununați în biserica ortodoxă și, prin urmare excomunicați, aceștia doreau revenirea în sânul Bisericii Catolice, motiv pentru care Eschweiler cerea de la Mihai Robu permisiunea de a-i reintegra în Biserică [16, f. 176-176v].

O altă problemă în privința sacramentelor era cea legată de sfânta Împărtășanie. Printr-o scrisoare din 13 aprilie 1934, vicarul Eschweiler îl informa pe episcopul Robu despre anumite nereguli existente în parohie cu privire la admiterea copiilor la acest sacrament, întrucât, după practica lui Leibham de câțiva ani, chiar înainte de a primi în mod solemn Împărtășania, parohul îi admitea pe copii să o primească, însă fără vreo pregătire prealabilă. Cu această practică, din informațiile lui Eschweiler, nu erau de acord nici părinții, nici școala, nici decanul Glaser. Drept rezultat, vicarul cerea de la episcop o directivă clară: după care decret să se orienteze, după cel al lui *Papst Leibham* – „Papei Leibham” sau după cel al Papei Pius al X-lea [16, f. 189]. Mai mult decât atât, unii copii erau admiși să primească sfânta Împărtășanie fără a fi botezați [16, f. 191], fapt care pare puțin probabil, informația respectivă fiind mai degrabă o invenție a lui Eschweiler pentru a-l discredită pe Leibham în contextul conflictului dintre cei doi. Dacă spusele vicarului ar fi fost adevărate, pedeapsa pentru Leibham ar fi trebuit să fie suspendarea lui din oficiul de paroh și poate chiar din preoție, pe când Leibham a plecat de bunăvoie, tocmai ca urmare a neînțelegerilor dintre el și Eschweiler.

Ca și celelalte comunități catolice din Basarabia, și Parohia Crasna a contribuit la susținerea seminariștilor din Seminarul diecezan din Iași. Astfel, în anul 1922, la colecta de Paști pentru seminar comunitatea a strâns suma de 2.210 lei, pentru care Pr. Bernhard Leibham a primit și o scrisoare de mulțumire din partea episcopului Cisar, la 22 iunie 1922 [16, f. 12]. La Crăciunul anului 1922, pentru Seminarul diecezan, credincioșii din Crasna au adunat 1.507 lei [110, 1923, nr. 4, p. 55], iar în anul 1923, la fel de Crăciun, au contribuit cu 1.460 lei [110, 1924, nr. 5, p. 67]. În anul 1925, la colecta de Paști pentru seminar s-au colectat 2.260 lei [110, 1925, nr. 12, p. 182], iar la Crăciun – 1.521 lei [110, 1926, nr. 4, p. 53-54]. În anul 1926, la Paști, suma strânsă a fost de 1.358 lei, iar la Crăciun, colecta a fost de 2.001 lei, cărora li s-au adăugat 300 lei oferiți de Pr. Bernhard Leibham [16, f. 49]. În anul 1927, de Învierea Domnului, suma oferită de Parohia Crasna a fost de 1.908 lei, la care s-au adăugat 200 lei donați de enoriașul Leopold Pipal din Tarutino [16, f. 47], iar de Nașterea Domnului, pentru seminar, credincioșii din Crasna au

oferit suma de 1.615 lei [16, f. 50]. În anul următor, la Paști s-au strâns 1.624 lei [16, f. 61], iar la Crăciun, suma trimisă a fost de 1.556 lei, dintre aceștia 300 lei au fost contribuția personală a parohului [16, f. 64]. În anul 1929, colecta de Paști pentru seminar a fost de 1.227 lei [16, f. 73]. În 1930, s-au adunat, în urma colectei de Paști, 1.539 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202], iar la Crăciun – 1.422 lei [110, 1931, nr. 4, p. 51]. La Paști, în anul 1931, Parohia Crasna a contribuit la susținerea seminarului cu suma de 1.030 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180].

Parohia Crasna a susținut și misiunile. Astfel, la colecta de Epifanie (6 ianuarie) a anului 1927, s-au colectat 700 lei [16, f. 41], în anul următor, suma de 905 lei [16, f. 51]; în Solemnitatea Epifaniei din anul 1929, s-au strâns 638 lei, suma fiind pentru „răscumpărarea sclavilor” [16, f. 65]. Pentru misiuni, în anul 1930, în Duminica a XX-a, suma colectată a fost de 638 lei [16, f. 120], iar de Epifanie în anul 1931 – de 532 lei [16, f. 125].

3.2. Parohiile romano-catolice din Basarabia neconsemnate în decretul Sfântului Scaun din 2 august 1921

De rând cu cele cinci parohii viața internă a cărora am examinat-o mai sus, au mai existat pe parcursul perioadei interbelice alte cinci parohii catolice în Basarabia, unele dintre acestea existând și înainte de anul 1921.

O primă comunitate a fost cea din Cetatea Albă (Ackerman), care, în anul 1920, era indicată drept filială a Parohiei Crasna, având la acel moment 100 de suflete [83, p. 24]. Aceași situație o avem și pentru anul următor, continuând a fi filială a Parohiei Crasna [44, p. 36]. Ca parohie independentă, Cetatea Albă este menționată pentru prima dată în anul 1924, dar fără a avea un paroh propriu [160, p. 29]. De fapt, pe întreaga perioadă interbelică, Parohia Cetatea Albă nu a avut paroh propriu, fiind administrată mai întâi de parohul de Crasna [154, p. 93], iar începând cu anul 1934, de parohul din Tighina [155, p. 56], rămânând astfel până la sfârșitul perioadei de care ne ocupăm, întrucât, la 7 februarie 1939, Pr. Nicolae Szczurek, paroh de Tighina, cerea de la Episcopia de Iași eliberarea unui act care să confirme că el este administratorul Parohiei Cetatea Albă [5, f. 183]. În anul 1932, exista proiectul de a-l numi ca preot la Cetatea Albă pe Pr. Hyacint Bock. Acesta, la 28 decembrie 1932, îi scria Mons. Marcu Glaser spunându-i că nu poate să meargă la Cetatea Albă, fiind ocupat cu 11 comunități din nordul Basarabiei, rugându-l ca și pe mai departe de comunitate să se ocupe Pr. Nicolae Szczurek, pentru ca astfel să-i atragă din nou pe credincioși la biserică. Îi scria, de asemenea, că va putea să meargă la Cetatea Albă în jurul datei de 15 februarie 1933 [2, f. 88v]. Se vede că nici de data aceasta Bock nu a putut să meargă, odată ce, la 5 ianuarie 1933, cel mai probabil ca răspuns la scrisoarea lui, Mons. Marcu Glaser, pe un ton cam supărat, scria că le-a promis

locuitorilor din Cetatea Albă un preot care să meargă la ei pentru 2-3 săptămâni, pentru a face puțină ordine în parohie, după care același Pr. Nicolae Szczurek i-ar fi vizitat în continuare [2, f. 115].

Referitor la numărul credincioșilor catolici din parohie, am văzut deja că la începutul anilor '20 acesta era de 100. La 1926, Ștefan Ciobanu oferă pentru întregul județ Cetatea Albă un număr de 2.100 credincioși catolici, dintre care 2.000 erau germani și locuiau în Parohia Crasna. Prin urmare, cei 100 de catolici polonezi aparțineau Parohiei Cetatea Albă, întrucât la Crasna numărul polonezilor era foarte mic [54, p. 313]. Raportul Inspectoratului Regional de Poliție din Basarabia indica în anul 1930 un număr de 200 polonezi catolici pentru același județ [26, f. 283], iar recensământul general al populației României din același an numără pentru orașul Cetatea Albă 236 de credincioși romano-catolici [139, p. 583], dintre care doar 126 erau polonezi, restul fiind cel mai probabil germani, întrucât numărul total al acestora în oraș era de 735 [140, p. 123]. Creșterea numărului credincioșilor catolici din Cetatea Albă, în condițiile în care numărul polonezilor s-a mărit nesemnificativ, poate fi pus pe seama migrației de la sat la oraș a germanilor catolici, fapt confirmat de recensământul de la 1930.

Chiar dacă nu este semnificativă, creșterea s-a datorat și sporului natural, după cum se poate vedea, chiar dacă pentru o perioadă de doar patru ani, din datele oferite de Pr. Nicolae Szczurek Episcopiei de Iași la 22 februarie 1937:

Tabelul 3.2. Numărul de botezuri, decese și cununii din Parohia Cetatea Albă între anii 1933-1936.

Anul	Botezați	Decedați	Căsătorii
1933	1	1	2
1934	3	2	1
1935	1	1	0
1936	2	1	2

* AERC Iași, dosar 1/1827, Corespondență primită de la parohiile Faraoni, Tighina, Valea Seacă, Butea, 1827-1950, f. 172.

Avem deci un spor natural, în baza comparației datelor dintre cei botezați și decedați, de șapte persoane. Pe lângă aceasta, datele confirmă că parohia era un dintre cele mai mici.

Parohia nu dispunea de biserică, ci doar de o capelă. Scriindu-i la 25 ianuarie 1929 episcopului Robu, Pr. Bernhard Leibham îi cerea acestuia să-i trimită ornamentele pentru capela catolică din Cetatea Albă [16, f. 67]. Aceasta se află într-un imobil lăsat comunității de Henrieta Zalewskaia, situat pe strada Simeon Murafa la nr. 43 [16, f. 287]. Această doamnă, în anul 1924,

a primit din partea Papei Pius al XI-lea diploma și crucea *Pro Ecclesia et Pontefice* [7, nenumerotat]²⁷.

Și la Cetatea Albă au avut loc misiuni populare. Primele s-au ținut între 24-30 mai 1922, cu 12 predici și 7 cateheze și cu 120 de împărtășanii [166, p. 112].

A doua ca mărime comunitate catolică germană din Basarabia a fost Parohia „Înălțarea Sfintei Cruci” din Emmental. În anul 1921, această comunitate era filială a Parohiei Tighina, dispunând totuși de păstor propriu în persoana Pr. Ioan Fuchs [44, p. 36], pentru ca în anul următor să fie indicată drept parohie, fiind administrată de același preot [159, p. 15]. Din mai 1926, Parohia Emmental a fost păstorită de Pr. Nicolae Szczurek din Tighina, care-l anunța pe episcopul Mihai Robu că în zilele de 25 și 26 mai a luat în primire parohia, prezentându-i pe scurt și situația acesteia [5, f. 151]. Păstorirea lui Szczurek la Emmental a durat până în septembrie 1933, când paroh la Emmental a fost numit Pr. Iosif Elser [6, f. 166]. Prezența acestuia în parohie nu a fost de lungă durată, odată ce, la 21 aprilie 1934, Pr. Anton Eschweiler îi scria episcopului Mihai Robu spunându-i că suspendarea lui Elser a fost nedreaptă [16, f. 193]. În același an 1934 îl găsim deja ca paroh pe Pr. Kurt Benth. Nici acesta nu a stat mult la Emmental, întrucât, din anul 1935, paroh al comunității a fost Pr. Walther Kampe [144, p. 133], care a rămas în această funcție până în anul 1940 [145, p. 755].

În anul 1921, Parohia Emmental avea 500 de credincioși. În anul 1922, din informațiile oferite de episcopul Cisar, la Emmental erau 600 de catolici [6, f. 130]. Conform recensământului din 29 decembrie 1930, în localitate erau 596 de catolici dintr-un total de 651 locuitori [139, p. 752], majoritatea, adică 612, fiind de origine germană [140, p. 462]. Mulți dintre aceștia, deja la 1925, se pregăteau să părăsească localitatea cu destinația Brazilia, alături de credincioșii din Larga, Balmaz și Crețoaia, după cum reiese din informația oferită de Pr. Nicolae Szczurek la 20 august 1925 episcopului Mihai Robu [5, f. 152]. Unul dintre motive pare să fi fost recoltele slabe. Același motiv a făcut ca din Banat să fie acordat un ajutor sub formă de produse, însă transportarea lor până la Emmental costa 25.000 lei, bani pe care Szczurek, de comun acord cu Mons. Marcu Glaser, i-a împrumutat locuitorilor satului [5, f. 153]. Prin urmare, plecarea credincioșilor catolici din Emmental a început cu câțiva ani înainte de Al Doilea Război Mondial, când majoritatea dintre ei au luat drumul Germaniei.

Până în anul 1924, Parohia Emmental a dispus doar de o capelă [83, p. 24]. În anul 1922 exista deja proiectul zidirii unei biserici, odată ce, cu ocazia misiunilor populare care au avut loc aici în luna mai, „s’a făcut o frumoasă colectă pentru zidirea unei noi biserici” [166, p. 112]. La

²⁷ În originalul documentului Congregației *de Propaganda Fide* numele este ortografiat „Zaleska”.

23 iunie 1922, adresându-se parohului și comunității din Emmental, episcopul Alexandru Cisar scria că nimic nu poate să bucure inima unui păstor care vede că credința enoriașilor săi se manifestă și în exterior prin dorința de a zidi o biserică. Cerea, în același timp, înființarea unui comitet pentru construcția sfântului lăcaș, al cărui președinte să fie parohul, iar un specialist să întocmească planul edificiului, care să fie apoi înaintat spre aprobare episcopului. De asemenea, îi anunța că punerea pietrei de temelie dorește să o facă el în persoană [6, f. 132].

La 21 septembrie 1922, episcopul Cisar îi dădea Pr. Ioan Fuchs facultatea de a strânge „pomeni pioase” pentru construcția bisericii, având în prealabil și acordul ordinariului locului în care va dori să strângă aceste oferte [6, f. 139]. Mai înainte, la 15 iunie același an, episcopul de Iași se adresa cu o scrisoare către binefăcători, în care cerea ajutorul pentru biserica din Emmental prin strângerea de oferte [6, f. 130]. Toate acestea manifestă odată în plus grija manifestată de episcopul de Iași față de catolicii din Basarabia.

Pentru efectuarea lucrărilor, după cum cerea episcopul de Iași, a fost format un comitet, care, periodic se întrunea pentru a discuta unele probleme, mai ales financiare, în zidirea sfântului lăcaș. Comitetul avea un președinte, un contabil și un casier, precum și câțiva cenzori, ducea o strictă evidență a datornicilor din localitate, fiecare dintre aceștia, pentru întârziere, fiind obligat să plătească anual o dobândă de 12% [6, f. 160-163]. La construcția bisericii din Emmental, în mai 1923, a contribuit și pontiful roman, care a oferit Diecezei de Iași, prin Nunțiatura Apostolică, suma de 100.000 lire, care urma să fie împărțită între bisericile din Grozești, Emmental și Slănic. Faptul era adus la cunoștință nunțului Francesco Marmaggi de secretarul de stat al Vaticanului, cardinalul Pietro Gasparri [7, f. 73].

Piatra de temelie a bisericii a fost pusă de episcopul Alexandru Theodor Cisar la 12 iulie 1924 [142, p. 117-121]. În vederea zidirii bisericii, la 7 decembrie 1925, episcopul Mihai Robu a trimis o scrisoare prin care recomanda „călduros sprijinirea clădirii bisericii catolice din satul Emmental, județul Tighina din Basarabia” și îndemna „inimile caritabile să dea bucurosi obolul lor pentru isprăvirea acestui locaș dumnezeiesc” [177, p. 240].

La 22 septembrie 1922, episcopul Cisar îi cerea Pr. Ioan Fuchs ca, de la botezuri, cununii și înmormântări, contribuțiile benevole ale credincioșilor să fie direcționate spre construcția bisericii [6, f. 133]. Pentru continuarea lucrărilor, ca sursă de venit a fost impozitarea lăptăriei din localitate, fapt decis de Fuchs. În anul 1925, suma strânsă ca urmare a impozitării fiecărui litru de lapte a fost de 11.880 lei. Pe lângă aceasta, unii enoriași trebuiau să contribuie cu paie, iar dacă nu, trebuiau să contribuie cu suma rezultată din vinderea acestora [6, f. 160-160v, 163]. La 21 februarie 1929, Pr. Nicolae Szczurek îi scria episcopului Mihai Robu rugându-l să

binevoiască a reînnoi recomandarea „pentru obolul la construcția Bisericii în Emmental” [5, f. 159], întrucât biserica se afla încă în construcție [179, p. 9].

Proiectul edificiului a fost conceput după niște planuri rudimentare, zidurile de cărămidă, de la înălțimea de 2.60 m, trebuind să sufere, în anul 1930, o modificare generală, dar necesară. La 26 martie 1931, episcopul Mihai Robu îi scria arhitectului Octave Bellet, prin care-l înștiința că Pr. Nicolae Szczurek dorește să reia lucrările la biserica din Emmental, rugându-l să ia legătura cu Szczurek „pentru a conveni și fixa începuturile lucrărilor” [12, f. 249]. Planurile revăzute de arhitectul Octave Bellet ofereau lăcașului „o ținută bună, plină de farmec și demnă de populația” pentru care era prevăzută [43, p. 59]. Lucrările, sistate pentru o perioadă, au reînceput în anul 1931, fiind modificată zidăria conform noilor planuri, astfel încât biserica lua „proporțiile unei veritabile catedrale” cu trăsături romane. La acea dată, erau deja ridicate coloanele și s-a pus acoperișul, urmând a fi executat frontonul și ridicată clopotnița [42, p. 39].

La 22 septembrie 1937, Pr. Walther Kampe îl anunța pe episcopul Mihai Robu că până la mijlocul lunii octombrie se prevede ca lucrările la biserică să fie terminate, propunând ca la sfârșitul aceleiași luni să aibă loc consacrarea bisericii [6, f. 206]. La 24 septembrie 1937, Kampe i se adresa lui Robu cu rugămintea că, „dacă nu poate fi consacrată biserica, altarul cel puțin să fie consacrat”, pentru a putea fi celebrată pe el sfânta liturghie. Îi cerea, de asemenea, să aleagă o zi dintre cele două pe care le propunea – marți sau miercuri 26-27 octombrie –, pentru că duminica preoții sunt prinși cu slujbele în parohii. În vederea consacrării, Kampe avea de gând să organizeze și trei zile de misiuni populare pentru enoriașii săi [6, f. 202]. La 13 octombrie același an, episcopul Robu era anunțat că data de 27 octombrie a fost aleasă definitiv, evenimentul fiind precedat de trei zile de misiuni populare. Programul zilei consacrării bisericii urma să se prezinte astfel: consacrarea, eventual cu sfânta liturghie pontificală, pentru dimineață; pentru după-amiază era prevăzută o manifestare culturală, care ar fi dat posibilitatea ca și autoritățile laice să țină discursuri, după care ar fi urmat o adorație euharistică cu binecuvântarea finală în biserică; seara se propunea un program pregătit de tineri [6, f. 204]. La 20 octombrie 1938, într-o listă cu bisericile ce au fost sfințite pe parcursul anilor 1937 și 1938 și a celor ce urmau să fie consacrate în 1939 este trecută și Parohia Emmental, cu data de 27 octombrie 1937, fapt care confirmă că biserica din localitate într-adevăr a fost sfințită [19, f. 1].

Perioada lungă de construcție a bisericii se explică, în principal, prin lipsa resurselor financiare, fapt care ne poate duce la ideea că enoriașii parohiei nu erau destul de înstăriți pentru a duce povara construcției. Un alt motiv cu siguranță îl reprezintă proiectul inițial, care a trebuit să fie modificat, pentru a da lăcașului un aspect mai apropiat de cerințele față de un astfel de edificiu, dar și de necesitățile comunității.

Ca și în alte parohii din Basarabia, și la Emmental au avut loc misiuni populare, care, după cum am menționat deja, au fost ținute în mai 1922, de iezuiții din Cernăuți, ocazie cu care, pe lângă colecta pentru construirea bisericii, s-au înființat *Congregația Mariană* și *Societatea Mamelor Creștine* [166, p. 112]. Misiunile, despre care a fost înștiințat și episcopul Al. Cisar, i-au adus, conform cuvintelor sale din scrisoarea din 23 iunie același an, „o mare mângâiere”, și se grăbea să recunoască cele două asociații ale credincioșilor [6, f. 131] prin două decrete separate din data de 20 septembrie 1922 [6, f. 135-136]. La 21 septembrie același an, episcopul de Iași scria *Arhiconfraternității Mamelor creștine* din Ratisbona, rugând respectiva arhiconfraternitate să primească în componența sa nou-înființata *Societate a Mamelor creștine* din Emmental [6, f. 138]. În aceeași zi, cu o altă scrisoare se adresa, cu aceeași rugămintă, și *Societății Primare a Fericitei Fecioare Maria* din Roma [6, f. 137]. Mai mult, episcopul de Iași scria, în scrisoarea din 23 iunie, că ar fi fost bine dacă, pe lângă aceste două asociații, s-ar fi înființat și *Congregația Îngerului Păzitor* pentru copii [6, f. 131]. Atât exercițiile spirituale, cât și cele două asociații înființate în comunitate denotă o viață de credință autentică și vie, chiar dacă uneori umbrită de lipsa unui paroh stabil sau de schimbarea lor deasă.

Referitor la bunurile mobile casnice ale Parohiei Emmental putem spune că ele se ridicau, în anul 1937, la 5.000 lei, simbria era de 12.000 lei, iar taxele stolare de 5.000 lei [5, f. 178].

Și credincioșii din Emmental au contribuit la susținerea formării clerului din Seminarul diecezan din Iași prin colectele de Paști și Crăciun. Astfel, la Crăciunul anului 1922, în respectiva comunitate s-au strâns 2.000 lei [110, 1923, nr. 4, p. 55], iar în anul 1923, la Crăciun, s-au adunat 2.300 lei [110, 1924, nr. 5, p. 67]. În anul 1925, la colecta de Paști, suma a fost de 1.515 lei [110, 1925, nr. 12, p. 182], iar la Crăciun, în același an, Parohia Emmental a contribuit cu 1.122 lei [110, 1926, nr. 4, p. 53-54]. În anul 1926, la Paști, credincioșii parohiei au adunat 1.000 lei, iar în anul 1927, cu ocazia colectei de Crăciun, 1.230 lei [110, 1927, nr. 3, p. 41]. În anul 1930, în urma colectei de Paști, la Emmental s-au strâns 780 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202], iar la Crăciun –1.093 lei [110, 1931, nr. 4, p. 51]. La Paști, în anul 1931, Parohia Emmental a contribuit cu suma de 838 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180].

O altă comunitate situată în sudul Basarabiei era Parohia „Neprihănită Zămislire” din Ismail, care, „cu filialele ei este administrată de atunci (de la 1878 – *n.n.*), cu putere delegată din partea Episcopiei de Iași, de către Episcopia din Tiraspol” [86, p. 26]. Întreaga perioadă interbelică, Parohia Ismail a fost păstorită de Pr. Ioan Hondru, numit paroh încă la 8 septembrie 1908 [6, f. 47].

Numărul romano-catolicilor în județul Ismail nu era mare. Conform recensământului de la 1930, cei mai mulți credincioși erau la Ismail (263), Bolgrad (206) și Reni (68) [139, p. 653-

654]. În octombrie 1933, conform datelor oferite de Pr. Ioan Hondru, în Ismail erau 35 de familii, însumând în total 85 de persoane de diferite etnii. Scăderea drastică a numărului catolicilor din Ismail față de anul 1930, Hondru o explică prin plecarea în Polonia a catolicilor polonezi, rămânând în parohie în mare parte doar catolicii care au trecut de la ortodoxism. La fel s-a întâmplat și la Bolgrad, unde, la aceeași dată, erau 13-14 familii [6, f. 45]. Într-adevăr, scăderea numărului polonezilor, care reprezentau majoritatea credincioșilor romano-catolici, se explică prin faptul că în județul Ismail, ca și în județul Cahul, ambele situate lângă Prut, lângă vechiul hotar al Imperiului Țarist, au staționat trupele frontieră, în care se găseau mulți polonezi [107, p. 404].

Parte componentă a Parohiei Ismail erau și militarii cantonați în oraș. La cererea lor, biserica romano-catolică din oraș a primit pământ, iar într-o scrisoare adresată episcopului Robu la 18 martie 1933, Ioan Hondru susținea că biserica era „mai mult militară decât parohială” [6, f. 37], la 16 august anunțându-l pe episcopul de Iași că soldații-enoriași ai parohiei sale sunt în număr de 350 [6, f. 41], mult mai mult în comparație cu cei 85 de credincioși despre care am amintit.

Prezența militarilor în oraș l-a determinat pe Hondru să ceară de la Mihai Robu binecuvântarea pentru ca în duminici și sărbători să fie celebrate două sfinte liturghii, „dimineața pentru militarii care nu pot veni mai târziu la biserică și mai târziu pentru parohieni” [6, f. 44]. La 30 octombrie 1939, parohul de Ismail îl înștiința pe episcopul de Iași că ar trebui să fie celebrate două liturghii, una pentru soldați, la 7.30 dimineața, aceștia fiind în număr de 70-80 și chiar 100 care participă la liturghie, și alta pentru ceilalți enoriași, la 10.30, întrucât, „fiind deprinși să meargă târziu pe la 10½, când au să vadă că biserica este închisă”, se vor duce la biserica ortodoxă [6, f. 122].

Ceea ce ține de ceilalți enoriași ai Parohiei Ismail, aflăm din corespondența vremii că erau foarte săraci, ceea ce-l făcea pe Pr. Ioan Hondru să declare că „Ismail nu este parohie, da este un fel de misiune – care trebuie ajutat[ă]”. Prezentând cele 35 de familii pe care le avea în parohie, la cele mai multe dintre ele găsim mențiunea „fără avere” [6, f. 45]. Se poate înțelege de aici de ce uneori colecta era foarte mică (41 de lei într-o duminică), fapt care l-a și determinat pe Hondru să anuleze colectele duminicale, întrucât, „dacă într-o duminică se umblă cu talgerul, în a do[u]a duminică sărăcimea nu mai vine la biserică. Spune că îi este rușine față de cei ce pot da un leu” [6, f. 5]. De aici și constatarea lui Hondru: „Cum pot să le mai cer ceva mai departe!... Voi muri și nu voi mai ceri «ceva» de la parohieni”, care „nu au pentru pâ[i]ne și le e rușine dacă trece pe lângă ei talgerul ca să nu pue”, de unde și preferința de a nu mai veni la biserică [6, f. 57-57v].

Un alt fapt caracteristic pentru Parohia Ismail și pentru parohul ei a fost relația cu alte confesiuni. Mai întâi cu cea baptistă, care, la 1930 avea în oraș 109 adepți [139, p. 653]. În anul 1922, aceștia i s-au adresat lui Hondru cu cererea să li se permită să-și țină serviciile divine în biserica catolică din oraș. La rândul său, parohul i-a scris episcopului Cisar de la Iași, care-i răspunde că „dânșii n’au absolut voie să-și țină serviciile lor religioase în biserica noastră”. Îi făcea cunoscut, în același timp, că ei, ca și oricare alții, pot asista la sfintele liturghii, „fără însă a considera biserica noastră... ca clădirea lor, unde în mod public și după placul sau orânduiala lor să spună rugăciuni cu voce tare sau să cânte cântecele lor”. Și nu doar atât. „Dacă dânșii doresc, pot veni să asculte predica C[uvioșiei] V[oastre] și instrucția catehetică catolică spre a se pregăti la conversiune” [6, f. 22]. Atitudinea baptiștilor nu este de greu de dedus: nu au acceptat propunerea lui Cisar, pentru că „nu le stă lor în gând să fie instruiți în cele adevărate, ci mai vârtos caută să aducă la secta lor pe cei neinstruiți și proști ori cu puțină știință și credință” [6, f. 25].

Hondru și-a luat în serios munca de a-i converti pe baptiști. Astfel, la 29 ianuarie anul 1934, scriindu-i episcopului Mihai Robu, îi comunica despre faptul că a fost în vizită canonică la Ismail decanul Basarabiei, Mons. Marcu Glaser, care l-a îndemnat să înceapă propaganda de convertire printre baptiști. „Propaganda am început-o”, îl înștiința Hondru pe Robu, cerând cărți de rugăciune și catehisme pentru a-și putea continua misiunea. Mai mult, îi scria că a avut deja convorbiri spirituale cu conducătorii baptiștilor, convingându-i pe unii dintre ei despre multe adevăruri ale credinței catolice [6, f. 9v].

Rezultatul acestei propagande a fost pus în pericol în momentul în care la Ismail a venit un polonez baptist de la Sulina și a început să țină aici predici. Drept urmare, unii dintre baptiștii care erau dispuși să primească și să treacă la „legea catolică – au început să se îndepărteze”. Munca de convertire cu un rezultat pozitiv pentru Ioan Hondru a fost făcută și cu „acest polonez fost catolic” [6, f. 57v]. La 27 mai 1935 parohul indica printre donatorii Parohiei Ismail cu ocazia colectei de Paști pentru Seminarul din Iași și trei familii de baptiști care urmau să treacă la catolicism, iar copiii lor să fie botezați [6, f. 63].

Nu mai mică a fost propaganda și printre ortodocși, lipoveni și luterani. Dintre cele 35 familii de catolici din Ismail menționate mai sus, majoritatea erau trecute la catolicism de la una dintre confesiunile amintite [6, f. 45]. Apoi, în multe scrisori trimise la Episcopia de Iași, Pr. Ioan Hondru fie că cere de la episcopul Robu autorizația de a primi unele persoane, fie că-l informa despre faptul că a primit sau urmează a primi în sânul Bisericii Catolice unele persoane care și-au manifestat „de bună voie” dorința de a deveni catolice [6, f. 74, 75, 78, 79, 80, 88, 105, 110, 114].

Toată această propagandă printre alte confesiuni pentru a-i atrage pe membrii lor la catolicism i-a provocat mari neplăceri lui Hondru, printre care și un proces la Galați, fiind acuzat de propagandă catolică și prozelitism, dosarul fiind clasat la 15 martie 1939, întrucât nu s-a putut dovedi vinovăția celui reclamat [6, f. 112, 113].

Pe lângă aceste probleme, o alta a fost cea a bisericii catolice din oraș. Aceasta a avut de suferit de pe urma Primului Război Mondial, fiind ruinată de armata română când a cucerit Ismailul [6, f. 73]. La 9 martie 1927, episcopul Robu îl informa pe Pr. Ioan Hondru că Papa Pius al XI-lea, ca răspuns la cererea acestuia, a transmis, prin Nunțiatura Apostolică din București, un cec de 10.000 lire italiene „pentru repararea bisericii parohiale din Ismail” [18, f. 110]. Tărăgănarea reparației acesteia a fost cauzată de lipsa resurselor financiare și a început abia pe la anul 1931. La 6 martie 1931, Ioan Hondru îl informa pe episcopul de Iași că o furtună care s-a dezlănțuit asupra Ismailului i-a provocat multe pagube, dărâmând porțile și gardurile, a smuls acoperișul de la casa din ogradă, motiv pentru care cerea din partea episcopiei salariul pentru a repara cât mai curând stricăciunile. Cererea nu a rămas fără răspuns, întrucât, la 30 martie același an, printr-o scrisoare, îi mulțumea episcopului Mihai Robu pentru cei 25.000 de lei primiți [6, f. 34]. La 29 august 1933, îi relata episcopului de Iași că va începe reparația bisericii – înnoirea acoperișului – când va avea posibilități financiare. Pe lângă aceasta, dorea să îngrădească și cimitirul [6, f. 43]. Și la 5 iunie 1936 îi cerea episcopului ajutor pentru reparația bisericii, „care, fiind solid zidită – din cauza acoperământului ruinat încă în timpul războiului, nu[-]l mai pot susține cu reparații mici” [6, f. 72]. La 26 iulie același an, scriindu-i episcopului de Iași, Hondru își manifesta speranța de a vedea la anul biserica gata reparată [6, f. 35]. Într-adevăr, la 12 iunie 1937 îl înștiința pe Mihai Robu că se apropie de sfârșit cu renovarea bisericii: a schimbat acoperișul, a zidit o arcă în fața altarului, având în interior un aspect mai frumos, finisarea lucrărilor fiind preconizată pentru data de 23 sau 24 iunie, astfel că spera ca „de Nașterea Sf. Ioan Botezătorul să fac slujba în biserică” [6, f. 86v-87].

În ceea ce ține de proprietățile Parohiei Ismail, conform informațiilor oferite de Pr. Ioan Hondru, parohia poseda un teren de 1.600 m² în centrul orașului Ismail, teren, pe care, în anul 1915, a fost construită biserica, iar în anul 1927 casa parohială, formată din patru camere, antreu și bucătărie. Mai poseda încă o casă – vechea casă parohială – destinată locuirii servitorilor bisericii și ale cărei alte trei camere se dădeau în chirie pentru suma de 27.000 lei anual, bani folosiți pentru reparația bisericii. La fel, parohia poseda un teren de 18 ha, situat la 4 km de oraș, în suburbia Truboioanca [21, f. 7]. Inițial, începând cu anul 1920, parohia deținea 32 de ha [6, f. 81], dintre care, în anul 1921, 14 ha au fost expropriati [6, f. 36; 20, f. 57]. Mai poseda și o vie,

care a fost achiziționată, în anul 1921, cu ajutorul financiar oferit de pontiful roman, de Episcopia de Iași și dată în administrație Parohiei Ismail în anul 1922 [20, f. 223].

În afară de vizitele efectuate de episcopii de Iași Alexandru Th. Cisar și Mihai Robu în Parohia Ismail, Cisar a mai vizitat odată Ismailul în noiembrie 1937, de unde, împreună cu Hondru a mers la Sulina pentru administrarea Mirului [6, f. 572].

Pe lângă comunitatea catolică din Ismail, Pr. Ioan Hondru s-a îngrijit și de puținii catolici din satul Huluboaia (jud. Cahul). Conform recensământului din anul 1930, în această localitate locuiau doar trei catolici [139, p. 572]. Din informații oferite de Hondru la 1929, deja la sfârșitul secolului al XIX-lea aici exista o capelă, dar care a fost dărâmată, parohul de Ismail având intenția să construiască una nouă [6, f. 26]. Ideea era susținută și de credincioșii catolici din localitate, care, după cum reiese din scrisorile trimise Episcopiei de Iași, erau mai mulți de trei, o parte dintre ei trecuți la catolicism din Biserica Ortodoxă. Astfel, în anul 1936, Pr. Ioan Hondru îi scria episcopului Mihai Robu cerându-i autorizația să primească în sânul Bisericii Catolice 12 persoane de confesiune ortodoxă, toate din satul Huluboaia. În aceeași scrisoare, își exprima speranța că „vor trece mai multe familii, dar poate că Domnul să treacă toți, tot satul” [6, f. 80]. Cererea de autorizație din partea parohului era însoțită și de o scrisoare a uneia dintre persoane, Ana Belinova, o bătrână aflată pe patul de suferință, care scria că face această trecere de bunăvoie și nesilită de nimeni [6, 78]. La 15 august 1937, parohul de Ismail cerea autorizația pentru un preot cehoslovac din Dieceza de Timișoara care să vină în localitatea respectivă pentru o serie de predici în folosul credincioșilor de aici [6, f. 91v].

Această trecere a credincioșilor ortodocși la catolicism a dus nu la puține probleme, mai ales din partea clerului ortodox, motiv pentru care Pr. Ioan Hondru îi scria episcopului Robu că „trebu[i]e de pus capăt amestecului Autorităților Pravoslavnice... în treburile noastre” [6, f. 26, 46]. Conflictul a degenerat în primăvara anului 1937, când preotul din satul Tătărești a venit la Huluboaia „și a făcut mare scandal [și] a înjurat public pe cei care au trecut la legea catolică”. Faptul a dus la revolta populației din sat, care i-a luat apărarea preotului catolic [6, f. 85v]. Mai mult, același preot ortodox a căutat să-l aresteze pe Ioan Hondru, însă șeful jandarmeriei a refuzat, pe motiv că nu dorește să se amestece în chestiuni religioase [6, f. 86].

În fond, conflictul era motivat de decizia locuitorilor din Huluboaia de a face parte din acea confesiune care prima le va construi o biserică în sat [6, f. 46]. În primăvara anului 1937, Hondru îi scria episcopului de Iași despre satul Huluboaia și despre dorința de a cumpăra un lot de pământ pentru construcția nu doar a bisericii, ci și a unei școli, cerând permisiunea ca lotul respectiv să fie cumpărat pe numele Parohiei Ismail [6, f. 85]. A existat proiectul unei biserici din lemn, dar s-a renunțat la el din motiv că ar costa de două ori mai mult decât una de piatră. La

27 ianuarie 1938 începuse deja executarea ușilor și ferestrelor pentru biserica din Huluboaia, costul a șase ferestre și două uși ridicându-se la 16.000 lei [6, f. 56]. Suma totală a lucrărilor la biserica din Huluboaia se ridica, după calculele lui Hondru, la 300.000 lei, bani pe care îi cerea și de la Vatican, rugându-l pe episcopul Robu ca să trimită el la nunțiatură scrisoarea pe care i-a adresat-o direct papei [6, f. 92]. Suma pe care spera Hondru să o primească de la Sfântul Scaun era de 150.000 lei, restul sumei obținând-o din partea sătenilor și din propriile sale căutări [6, f. 92v].

La 26 iunie 1938, Hondru îl informa pe Robu că dispune de piatra necesară pentru punerea temeliei capelei din Huluboaia, exprimându-și speranța că în decursul anului vor și începe lucrările la fundația lăcașului. Planul capelei prevăzut de Hondru era fără clopotniță, „ca să nu coaste mult”. Dubiul iscat între timp era acela al autorizației de construcție din partea statului, odată ce în localitate nu existau 40 de familii catolice. Însă și aici putem observa spiritul optimist al parohului, care scrie că „socot că voi putea construi Capela și fără 40 de familii – dar eu mă țin dârș să nu încep, pân’ când nu trec mai mulți gospodari” [6, f. 97-97v].

Construcția bisericii însă nu a putut să înceapă din cauza piedicilor puse de autoritățile județene. Astfel, la 16 septembrie 1938, Pr. Ioan Hondru îi scria episcopului de Iași că prefectul județului i-a interzis să înceapă lucrările până când nu primește răspunsul de la Ministerul de Interne, motiv pentru care îl ruga pe Mihai Robu să aducă la cunoștința ministrului cazul respectiv. Și nu a fost singura piedică. Prin aceeași scrisoare, Mihai Robu era anunțat că dl. Iosif Buianowski, în casa căruia fusese amenajată capela catolică din Huluboaia, a fost citat de autorități pe motiv că în casa lui a fost deschisă ilegal o capelă unde se adună catolicii. Hondru cerea ca și acest caz să fie adus la cunoștința ministrului [6, f. 100v]. Răspunsul Ministerului de Interne a venit prin Prefectura Cahul la 14 noiembrie 1938: autorizația de construcție a bisericii din Huluboaia era refuzată [6, f. 103].

Și Parohia Ismail a contribuit la susținerea Seminarului din Iași. În anul 1922, de Crăciun, la Ismail s-au strâns 150 lei [110, 1923, nr. 4, p. 55]. În anul 1925, la colecta de Paști credincioșii au contribuit cu 200 lei [110, 1925, nr. 12, p. 182], iar la Crăciun în același an au donat 300 lei [110, 1926, nr. 4, p. 53-54]. În anul 1927, cu ocazia colectei de Crăciun la Ismail s-au strâns 100 lei [110, 1924, nr. 3, p. 41], iar în anul 1930, la Paști, Parohia Ismail a contribuit cu 300 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202]. La Paști, în anul 1931, suma pentru seminar a fost de 100 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180]. În anul 1935, de Paști, de la Ismail s-au trimis 1.575 lei, o parte din sumă fiind contribuția personală a Pr. Ioan Hondru [6, f. 63], la fel cum s-a întâmplat și de Crăciun în anul 1936, când contribuția a fost de 1.870 lei [6, f. 68].

Printre comunitățile catolice care nu au fost menționate în actul din 1921 este și Parohia Orhei, unde, la anul 1921, îl găsim ca paroh pe Pr. Nicolae Szczurek, numit în această funcție în anul 1916 de episcopul de Tiraspol Iosif Kessler [196, p. 121]. La 11 decembrie 1921, episcopul Alexandru Theodor Cisar îi răspundea lui Szczurek la scrisoarea trimisă mai înainte prin care acesta își exprima ascultarea față de noul episcop, cerându-i parohului de Orhei să-i trimită, pentru a fi inclus în *Schematismul* Diecezei de Iași, informația cu privire la numărul de credincioși din Orhei, dacă are filiale pe care le administrează și câți credincioși sunt în acestea, dacă parohia dispune de cimitir propriu sau e comun, dacă există în parohie școală și câți elevi are [20, f. 177]. Drept răspuns la această cerere, la 21 decembrie 1921, Szczurek îi trimitea episcopului de Iași o scrisoare în limba latină în care îi oferea informațiile cerute. Astfel, *in urbe* – în oraș locuiau atunci 95 de credincioși, iar în împrejurimile orașului – 120. Parohia nu dispunea de cimitir propriu, iar de doi ani, pe lângă biserică, există și o școală parohială cu 14 elevi [5, f. 130-130v]. Este singura menționare în documentele vremii a existenței unei școli confesionale la Orhei, motiv pentru care nici va fi prezentată în Capitolul IV la secțiunea dedicată învățământului catolic din Basarabia. Pentru anul 1922, *Calendarul Catolic „Presa Bună”* menționa comunitatea catolică din Orhei drept filială a Parohiei Chișinău, având 300 de credincioși [44, p. 35].

Nicolae Szczurek s-a îngrijit de catolicii din Orhei până în anul 1922, când, la cererea credincioșilor catolici din Tighina, a fost transferat ca paroh în localitatea respectivă [5, f. 131-132]. Însă, din scrisoarea din 30 august 1922 adresată de Cisar credincioșilor din Tighina, aflăm că și după transferarea sa, Pr. Nicolae Szczurek va merge „câteva ori la Orhei” [5, f. 138].

Rămași fără preot prin transferarea lui Nicolae Szczurek la Tighina, următorul episcop de Iași, Mihai Robu, s-a îngrijit să le ofere credincioșilor din Orhei un paroh, fapt care poate fi dedus din schimbul de scrisori avut cu Pr. Leon Kalinowski din Adamów (Polonia) și cu Stanislav Ghijețchi, președintele comunității catolice din orașul Hotin. În urma unui anunț publicat într-un ziar din Polonia de Ghijețchi, mai mulți preoți s-au arătat disponibili să activeze în Basarabia, la Hotin. Episcopul de Iași, scriindu-i lui Kalinowski, menționa: „Chiar am nevoie de ajutorul Sfinției Tale, deoarece sunt în Basarabia și alte parohii de limbă poloneză vacante, de exemplu Orhei și Soroca”, iar în scrisoarea adresată la 9 decembrie 1925 lui Ghijețchi, spunea că „de ceilalți preoți am nevoie la Soroca, Orhei și Pașcani” [177, p. 239, 241]. La 22 septembrie 1926, episcopul Mihai Robu certifica printr-o adeverință că „dela războiu încoace, decând Basarabia a fost alipită bisericește la Eparhia Catolică de Iași, Părintele Nicolae Szczurek a fost neîntrerupt Paroh de Orhei” [11, f. 328]

În anul 1930, conform datelor recensământului, în județul Orhei locuiau 353 de romano-catolici. Dacă pornim de la premisa că toți polonezii din ținut erau catolici, atunci putem afirma că dintre cei 353 de catolici, 305 erau polonezi, restul fiind de alte naționalități [39, p. 227-228]. Localitatea cu cel mai mare număr de romano-catolici era orașul Orhei (73), în celelalte 71 de localități numărul nu trecea decât foarte rar de 10: Telenești Târg (19), Glingeni (16), Rezina Târg (16), Căzănești (12), Cinișeuți (12). Localitatea cu cel mai mare număr de greco-catolici – 40 de credincioși – era Criuleni [139, p. 686-689].

Prezentându-i episcopului Mihai Robu situația Parohiei Orhei, găsim informații prețioase referitoare la evoluția acestei parohii între 1918-1936, după cum urmează:

Tabelul 3.3. Numărul de botezuri, decese și cununii din Parohia Orhei între anii 1918-1936.

Anul	Botezuri	Decese	Cununii
1918	9	2	1
1919	13	8	1
1920	9	3	1
1921	11	6	2
1922	7	1	2
1923	7	1	2
1924	4	4	2
1925	2	2	1
1926	-	3	-
1927	1	1	1
1928	9	2	2
1929	1	1	1
1930	3	2	1
1931	4	5	1
1932	2		1
1933	3	1	1
1934	-	-	26
1935	2	4	3
1936	2	3	1

* AERC Iași, dosar 1/1827, Corespondență primită de la parohiile Faraoni, Tighina, Valea Seacă, Butea, 1827-1950, f. 172-172v.

Conforma datelor tabelului, avem în total 89 de botezuri, în comparație cu 49 de decese, adică un spor de 40 de persoane.

La 25 ianuarie 1924, Papa Pius al XI-lea a acordat Diploma și Crucea *Pro Ecclesia et Pontifice* ctitorei bisericii din Orhei, Cezarina Doliwo-Dobrowolska [137, p. 419]. Faptul era adus la cunoștința episcopului Cisar de cardinalul Willem van Rossum, printr-o scrisoare din 17 februarie 1924 [7, nenumerotat].

La 4 martie 1924, Pr. Nicolae Szczurek îi trimitea episcopului Cisar o scrisoare prin care îl anunța despre boala Cezarinei Doliwo-Dobrowolska și despre faptul că timp de o lună i-a

administrat sacramentele muribunzilor, după care starea ei s-a îmbunătățit, însă vârsta și slăbiciunea își spun cuvântul [5, f. 144]. Și într-adevăr, după cum reiese din actul de deces al Cezarinei, aceasta a murit la scurt timp, la 3 iunie același an, cauza morții fiind *fragilitas aetatis* – slăbiciunea vârstei, fiind înmormântată la 5 iunie, în cripta bisericii catolice din Orhei [137, p. 416]. Aflând despre decesul citorei, Alexandru Th. Cisar a trimis o telegramă de condoleanțe, care, „din păcate la Roman Doliwo-Dobrowolski²⁸ nu a ajuns” [5, f. 145].

Se pare că nici Parohia Orhei nu a fost scutită de unele probleme în ceea ce privește sacramentul Căsătoriei, odată ce episcopul îi acorda parohului de Orhei facultatea de *sanatio in radice* a căsătoriilor, cu excepția celor care ar fi încheiate între rude sau în care cel puțin un soț a primit ordinele sacre sau a depus voturi solemne de călugărie [5, f. 233].

Un rol important pentru menținerea vieții de credință a catolicilor din Orhei l-au avut misiunile populare. Primele, în perioada interbelică, au fost ținute între 19 și 21 octombrie 1922. Putem să ne facem impresie și despre numărul catolicilor existenți în Orhei în perioada respectivă, plecând de la numărul celor care au primit sfânta Împărtășanie: 70 de credincioși [165, p. 160]. Următoarele misiuni populare s-au ținut în anul 1925, predicator fiind Pr. Felix Wierciński SJ. Atunci, „din 50 de credincioși s’au împărtășit 40” [171, p. 111]. De asemenea, misiuni populare s-au ținut și în anul 1935, predicatori fiind doi misionari dominicani din Polonia [173, p. 79]. De misiuni populare s-au bucurat și alte comunități ale Parohiei Orhei, cum ar fi cea din Cinișeuți, ținute, cel mai probabil, de însuși Pr. Nicolae Szczurek în anul 1922 [5, f. 140], fapt care demonstrează că activitatea parohului nu se reducea doar la catolicii din Orhei, ci și la cei din restul județului, indiferent de numărul lor.

Dacă e să ne referim la proprietățile parohiei Orhei în perioada interbelică, menționăm că în anul 1921, la 3 decembrie, Cezarina Doliwo-Dobrowolska dădea o obligațiune în care scria că, dacă bisericii din Orhei nu-i va fi recunoscut dreptul de proprietate asupra unui teren de 100 ari de pământ de pe moșia sa Clișeva din plasa Ciocâlteni, donat de ea „pentru nevoile clerului și Bisericii”, atunci dădea dreptul clerului să primească, în schimb, costul acestor 100 ari, evaluat la 30.000 lei [5, f. 128]. După câte se pare, Parohiei Orhei nu i-a fost recunoscut acest drept, întrucât, într-o scrisoare trimisă episcopului Mihai Robu la 20 noiembrie 1927, Pr. Nicolae Szczurek îi scria acestuia că Parohia Orhei dispunea de două imobile în valoare de 300 mii lei, fără a indica și terenul pe care Cezarina Doliwo-Dobrowolska ar fi dorit să-l doneze bisericii [5, f. 178-178v].

²⁸ În original este ortografiat Dolivo-Dobrovolski.

Și fiul Cezarinei, Roman, a fost printre binefăcătorii bisericii. După cum îl informa Pr. Nicolae Szczurek pe episcopul Cisar la 29 iunie 1924, „generozitatea lui mi-a oferit oportunitatea să fac unele reparații”. Mai exact, era vorba de realizarea a două sobe mobile de teracotă, care trebuiau finalizate până la 13 iulie, ziua în care urma să fie celebrată aniversarea consacrării bisericii din Orhei [5, f. 145-145v].

La 10 martie 1926, episcopul Mihai Robu îl autoriza pe Pr. Nicolae Szczurek, care continua să fie paroh de Orhei, să cumpere pentru această parohie o casă, „al cărei venit să slujească pentru întreținerea Parohului și a cărei proprietate s-o aibă însăși Parohia” [177, p. 292]. Pentru a face respectiva tranzacție, la 23 august același an, Szczurek îi cerea episcopului de Iași, la indicația avocatului, să emită un act prin care să se confirme că el, Szczurek, este administratorul Parohiei Orhei [5, f. 155]. Chiar dacă această casă era doar închiriată și chiar fiind la Tighina, parohul s-a îngrijit de ea, în vara anului 1927 schimbându-i acoperișul, motiv pentru care între 21 iunie și 1 iulie s-a aflat la Orhei [5, f. 157].

Venitul anual al Parohiei Orhei era de 36.000 lei. Mobilele din cele două case se ridicau la valoarea de 25.000 lei. Simbria anuală, altfel spus contribuția credincioșilor pentru susținerea parohiei, se ridica anual la suma de 24.000 lei. Din suma veniturilor anuale, parohia plătea impozitul comunal de 800 lei și impozitul către stat 5.776 lei, impozite plătite pentru că imobilele erau închiriate [5, f. 178-178v], ceea ce ne face să conchidem că tranzacția pentru care Szczurek primise autorizația de la episcop în anul 1926 nu a mai avut loc.

O contribuție permanentă au avut-o și credincioșii catolici din Orhei la susținerea Seminarului din Iași. Astfel, la 13 mai 1922, Pr. Nicolae Szczurek trimitea la Iași suma de 408 lei. Dintre aceștia, 188 reprezentau suma colectei *tam parva* – atât de mică – din *paroenciuncula* (parohia mică), iar restul sumei – 220 lei – fiind contribuția personală a unor credincioși [5, f. 137]. La 31 mai același an, episcopul Cisar i-a răspuns lui Szczurek, scriindu-i că a primit colecta și scrisoarea cu bucurie și îl îndemna să nu creadă că primește „cu mai puțină bucurie daruri de la o parohie mică decât de la o parohie mare”, totodată rugându-l să le mulțumească în mod deosebit unor enoriași de-ai săi [5, f. 229]²⁹. În anul 1925, parohia Orhei a contribuit pentru susținerea seminarului din Iași cu suma de 325 lei (225 strânși la Paști și 100 lei la Crăciunul din anul precedent) [110, 1925, nr. 12, p. 182]. În anul 1930, la Paști, la Orhei, pentru seminar, s-au strâns 350 lei [110, 1930, nr. 12, p. 202], iar în anul 1931, tot de Învierea Domnului, suma a fost de 300 lei [110, 1931, nr. 12, p. 180].

²⁹ În scrisoare este trecut, în mod greșit, Hotin în loc de Orhei, însă scrisoarea îi este adresată lui Szczurek.

În nordul Basarabiei, de rând cu amintitele deja comunități de la Bălți și Hotin, exista Parohia Soroca. În anul 1920, conform informațiilor oferite de *Calendarul Catolic „Presa Bună”*, parohia era păstorită de Pr. A. Pytlewski, dispunea de școală, însă nu dispunea de biserică, drept lăcaș de cult servind o casă în care fusese amenajată o capelă [83, p. 24]. În anul 1922, Soroca nu era menționată drept parohie, ci ca filială a Parohiei Bălți [44, p. 35]. În anul 1923 era indicată drept parohie, nemaivând paroh propriu, ci fiind administrată de Pr. Francisc Hübner din Cernăuți [161, p. 23], parohie care, la acel moment, încă nu se afla în componența Diecezei de Iași. Faptul este confirmat de episcopul Cisar printr-o adevărită din 6 mai 1925, în care scria că Hübner aparține clerului Diecezei de Iași întrucât ocupă postul de „paroh administrativ” al Parohiei Soroca [17, f. 51]. Acesta s-a îngrijit de credincioșii catolici din Soroca până moartea sa, la 18 aprilie 1926, survenită ca urmare a unei răceli căpătate cu ocazia unei vizite la Soroca [172, p. 79].

Parohia Soroca nu apare menționată în descrierea situației Episcopiei de Iași din *Calendarul Catolic „Presa Bună”* pe anul 1927 [157, p. 52-53], însă era administrată de Pr. Mihail Hellon, paroh de Hotin, fapt confirmat de o scrisoare adresată de acesta episcopului Robu, din care aflăm că era paroh de Soroca de la începutul anului 1927 [5, f. 253v].

Prezentând situația Diecezei de Iași la 1 decembrie 1928, *Almanahul „Presa Bună”* indică Hotinul ca parohie din care era administrată Soroca [158, p. 61], iar în raportul prezentat Congregației de Propaganda Fide în anul 1928, ca paroh de Soroca este indicat tot Pr. Mihail Hellon [22, f. 124]. Însă, printr-o scrisoare adresată episcopului Mihai Robu în timpul Postului Mare al anului 1929, credincioșii din Soroca îl roagă să dispună „trimiterea unui duhovnic care, prin rânduielile și predicile Sale”, să-i pregătească „pentru primirea Sf. Paști”, dorind ca acest preot să fie polonez, „având în vedere că toți enoriașii catolici din localitate sunt de origine poloneză” [2, f. 7], fapt care confirmă că Pr. Mihail Hellon nu mai administra comunitatea din Soroca, după cum nu mai era nici paroh de Hotin. Cel mai probabil anume în acest an și ca urmare a acestei scrisori, Parohia Soroca a început să fie administrată de la Chișinău de Mons. Dr. Marcu Glaser, fapt care reiese din scrisorile care îi sunt adresate din urbea de pe Nistru. Într-o scrisoare adresată parohului de Chișinău la 2 ianuarie 1930, credincioșii din Soroca îl numesc *Nasz Pasterz* – „păstorul nostru”, rugându-l să nu uite de ei și, de cum va putea, să-i viziteze [2, f. 21]. Mai mult, într-o scrisoare din 5 august 1930 adresată episcopului Robu, Mons. Marcu Glaser este numit „paroh al Parohiei Romano-Catolică din Soroca” [2, f. 25]. Avându-l drept păstor, credincioșii din Soroca i s-au adresat, la 28 octombrie 1930, cu rugămintea ca de Solemnitatea Tuturor Sfinților (1 noiembrie) să vină la ei [2, f. 29v].

Pentru anul 1932, *Almanahul „Presa Bună”* indică deja Parohia Bălți ca fiind cea în care era administrată Parohia Soroca prin Pr. Hyacint Bock, care a rămas în această calitate până la reanexarea Basarabiei la URSS în 1944 [154, p. 55]. Faptul că Bock era administrator al Parohiei Soroca reiese și din scrisoarea sa adresată Mons. Marcu Glaser la 21 octombrie 1931, în care îi scria că merge la Soroca cu automobilul [2, f. 78v], ca și din scrisoarea trimisă episcopului Robu la 4 noiembrie 1932, prin care îl anunța că a fost la Soroca și în alte localități în care sunt catolici [13, f. 45]. Mai mult, la 7 iunie 1934, scriindu-i decanului de Basarabia, Mons. Marcu Glaser, credincioșii din Soroca îl rugau să intervină pe lângă provincialul franciscan pentru ca Pr. Hyacint Bock să rămână la Soroca [2, f. 35]. Rugămintea credincioșilor nu a fost îndeplinită, odată ce, în septembrie 1934, cu ocazia jubileului preoțesc de 25 de ani al Pr. Hyacint Bock, „și credincioșii catolici răspândiți în cele două județe: Bălți și Soroca, vor lua parte, când vor afla, la bucuria sărbătoritului care-i vizitează cu o deosebită râvnă” [163, p. 159]. La 4 iunie 1934, același preot îl informa pe decanul Basarabiei că a vizitat Parohia Soroca, unde, la 31 mai, Solemnitatea Trupului și Sângelui Domnului, a celebrat liturghia, în timpul căreia 23 de copii au primit prima sfântă Împărtășanie [2, f. 103]. Același lucru reiese și din scrisoarea din 30 ianuarie 1935, prin care Pr. Mathias Szydakis, parohul de Bălți, îl anunța pe același episcop Robu că Hyacint Bock se afla la Soroca pentru ca primarul urbei să semneze actele cu inventarul parohiei [2, f. 60].

De Parohia Soroca țineau catolicii răspândiți în toate localitățile județului. În scrisoarea deja menționată din 7 iunie 1934, credincioșii din Soroca îi scriau decanului de Basarabia că, pentru Solemnitatea *Corpus Domini*, Pr. Hyacint Bock a venit nu de la Bălți, ci de la Elisabeta, după ce a fost în vizită la catolicii din județul Soroca cu ocazia Rusaliilor [2, f. 35v]. Grație recensământului populației României din 29 decembrie 1930 putem vedea care erau localitățile din județul Soroca în care locuiau credincioși catolici de orice rit. Localitățile cu cei mai mulți romano-catolici erau următoarele: Soroca (163), Ocnița Gară (142), Florești Sat (82), Floreștii Noi (63), Elisabeta (61), Cuhureștii de Sus (44), Ghica-Vodă (29), Șalvirii Vechi (28), Ciripcău (27), Alexeeni (25), Cartofleanca (24), Cernoleuca (23), Mârzești (22), Căetănești (22), Nicolăieni (20), Drochia Gară (18), Prodăneștii Noi (15), Climăuți (15). Cei mai mulți greco-catolici – 110 – locuiau în orașul Soroca, în alte localități numărul lor netrecând de 10 [139, p. 732-735].

Din *Status animarum* pe anul 1933 reiese că pe cuprinsul Parohiei Soroca locuiau la acea dată 362 de familii, răspândite în 56 de localități, cele mai multe fiind la Soroca (60), Lipnic (36), Elisabeta (26), Târnova (23), Alexeeni (15), Cernoleuca (14), Drochia (10), Bulboaca (10)

[2, f. 2]. În anul 1937, la sfânta Liturghie din „costiolul”³⁰ din „casa polonejilor” din Soroca, participau 20-30 de familii de soroceni, printre care Ruciński, Witkowski, Hrsznowski, Melobedenski, Kszak, Dawidowicz, Klobucki, Kazimirski, Riszawi etc. [112, p. 177]. În anul 1935, Parohia Soroca avea 50 de familii cu 115 suflete, alte localități în care trăiau un număr reprezentativ de catolici fiind Lipnic (56 familii cu 74 suflete), Târnova (27 familii cu 70 suflete), Cernoleuca (13 familii cu 28 suflete) și Florești (6 familii cu 54 suflete) [84, p. 86].

Administrarea Parohiei Soroca, precum și a altor comunități de pe întinsul acestui județ, de la Hotin nu era un lucru ușor. Drumul, după cum îi scria Pr. Mihail Hellon episcopului Robu la 20 septembrie 1928, dura 20 sau chiar 30 de ore, motiv pentru care îl ruga pe păstorul diecezei să-i obțină facultatea de a bea și mânca *ante missam celebrandam* – „înainte de celebrarea liturghiei”, pentru că „este aproape peste puterile omenești să tot stai pe nemâncate” [6, f. 244v-245].

Situațiile iregulare existente în Basarabia, ca și dificultățile care existau mai ales în ceea ce ține de sacramentul Căsătoriei, l-au făcut pe episcopul Mihai Robu să ceară de la Sfântul Scaun, la 15 octombrie 1925, unele facultăți în rezolvarea acestora [177, p. 216]. Folosindu-se de ocazia oferită de vizita unui preot iezuit la Soroca, același episcop, întrucât dorea „ca să nu sufere niciun prejudiciu sufletele muritoare”, îi acorda acestuia respectivele facultăți [177, p. 224].

Ca și orice altă comunitate catolică, și cea din Soroca a avut conducătorii ei. La începutul anilor '20, în această calitate au fost aleși Waclaw și Maria Ruciński, patronii Casei Polonezilor din localitate și organizatori ai cursurilor la școala duminicală pentru copiii polonezi [112, p. 178-179].

Un alt capitol important din viața catolicilor din Soroca a fost cel al edificiului bisericii. Proiectul unei astfel de construcții exista încă înainte de Primul Război Mondial, însă nu a fost realizat niciodată [121, p. 257-260].

Drept lăcaș de cult servea o casă, donată împreună cu curtea de Toma Michałowski, un mare proprietar din regiune. Donația a fost făcută în schimbul celebrării *in perpetuum* a trei liturghii pe an [6, f. 243]. La 4 martie 1927, episcopul Robu îl delega pe Mons. Marcu Glaser ca, împreună cu Hellon, să meargă la Soroca pentru ca „să orânduiască după cum va socoti mai bine în Domnul afacerile privitoare la Biserica catolică din Soroca”, printre altele cerând de la dl Toma Michałowski un act autentic prin care să confirme că donează Episcopiei Catolice de Iași casele și locul „unde se află azi casa și biserica catolică, renunțând la orice pretenție asupra lor”

³⁰ Din limba poloneză *kościół*, care înseamnă *biserică*.

[18, f. 101]. Prin scrisoarea din 18 februarie 1928, Pr. Mihail Hellon cerea de la episcopul Robu permisiunea de a celebra aceste trei liturghii, menționând totodată că „dealtfel, ca administrator de Soroca am și celebrat anul trecut (1927) aceste trei sf. slujbe *coram populo, in gratiam benefactorum* – «împreună cu poporul drept mulțumire pentru binefăcători»” [6, f. 243]. Transmiterea imobilului s-a făcut notarial, după cum reiese și din schimbul de scrisori pe care Hellon l-a avut cu episcopul Robu. La 10 august 1927, acesta era înștiințat că „transacțiunea din Soroca este în mers deplin”, urmând ca la 30 august să aibă loc *adjudicatio causae*, iar pentru aceasta, Hellon cerea de la Mihai Robu o procură pentru a putea reprezenta Episcopia de Iași în instanță [6, f. 240].

La 18 februarie 1928, Pr. Mihail Hellon îl înștiința pe episcopul Mihai Robu că „chestia proprietății din Soroca am rezolvat’o, pare-se bine” [6, f. 243]. Există și un act notarial, purtând data de 13 octombrie 1927, transmis la Episcopia de Iași în noiembrie 1927, care recunoștea comunității catolice din Soroca dreptul de proprietate dobândit prin prescripție asupra averii imobiliare situate în oraș și compus din loc de curte cu mărimea de 113x78 m și casă cu șase camere și o capelă, subsol cu o cameră, bucătărie, cerdac cu bucătărie. Proprietatea avea următoarele limite: la est – râul Nistru, la vest – proprietățile familiilor Grapte-dulce, Navrot și Ciobanu; la nord – strada Gen. Poetaș; la sud – strada Gen. Berthelot. Valoarea întregii proprietăți se ridica la 40.000 lei [6, f. 237, 241].

Problema asupra proprietății, rezolvată *de jure* nu a fost rezolvată și *de facto*. Dovadă sunt câteva scrisori trimise de Pr. Mihail Hellon episcopului de Iași. Astfel, la 22 mai 1928, încă înainte de vizita lui Mihai Robu la Soroca, administratorul îi scria că „Soroca îmi face grijă multă. Câțiva oameni, mai bine zis câteva femei turbate atâtă obștea, fac scandal nemaipomenit sub cuvânt, că eu, parohul, n’am nimica de zis în ce privește administrația bunurilor și a casei parohiale; acestea sunt proprietatea lor... Capul satanei este feme[i]a organistului de acolo, iar el un bețiv și leneș, cu pretențiuni nemaipomenite: nu vr[e]au să mă asculte întru nimic și fac revoluție bolșevică”. Drept urmare a acestei situații, Hellon era decis să abandoneze păstorirea comunității din Soroca, iar de la 1 mai 1928 îl eliberase deja din funcție pe organist, întrucât „nu mai era suportabilă situația lângă paraclis și nici o nădejde de îndreptare” [6, f. 249-249v].

La 20 septembrie 1928, Hellon scria la Iași că „la Soroca s’au potolit spiritele, doară numai vreo trei inși mai perseveră în ideea” că atât casa, cât și grădina parohială și depozitul de la bancă sunt proprietatea lor. Suma de la bancă, după cum reiese din scrisoare, era de 35.000 lei [6, f. 244], parohia nefiind impusă la plata niciunei taxe sau impozit [2, f. 20].

Casa parohială în care se afla și capela necesita reparație capitală, fiind nevoie de schimbat acoperișul prin înlocuirea șindrii vechi și putrede cu tablă zincată, repararea verandei

și tencuirea la exterior și interior a casei. Suma necesară pentru reparație era de 100.000 lei. La 5 august 1930, când credincioșii din Soroca i s-au adresat cu o scrisoare episcopului Robu, parohia dispunea de 36.514 lei care se aflau depuși în banca Soroca, 35.000 lei ce se aflau în casieria Episcopiei de Iași și unele donații benevole ale enoriașilor. Însă, pentru a putea începe lucrările de reparație și a ridica sumele menționate, era nevoie de aprobarea episcopului, motiv pentru care îi și era adresată respectiva scrisoare, rugându-l, totodată, să-i ajute și el cu ce va putea [2, f. 25-25v]. În aceeași zi, printr-o altă scrisoare, enoriașii Parohiei Soroca, „atât de îndepărtată de centrul vieții catolice”, i s-au adresat Mons. Marcu Glaser, rugându-l să intervină pe lângă episcopul de Iași în favoarea îndeplinirii cererilor din scrisoarea adresată acestuia [2, f. 26-26v], care scrisoare nu a ajuns însă la Glaser, întrucât acesta nu se mai afla la Roma, unde i-a și fost trimisă, fapt care reiese din scrisoarea datată 26 august, adresată canonicului Valentin Hartmann. Aflăm că enoriașii din Soroca primiseră deja permisiunea de a începe reparația casei prin scrisoarea din 29 iulie, însă, neavând și permisiunea episcopului, nu puteau începe lucrările [2, f. 36-36v]. La 8 octombrie același an, enoriașii din Soroca au revenit cu o scrisoare către Mons. Marcu Glaser, rugându-l să le trimită banii pentru a continua reparația casei [2, f. 28], pentru ca la 28 octombrie să-l informeze că lucrările au fost sistate până la primăvară, întrucât au început deja ploile, mulțumindu-i, totodată, pentru trimiterea sumei de 35.000 de lei [2, f. 29-29v]. Este interesant faptul că la 21 octombrie 1931, Pr. Hyacint Bock îl informa pe Mons. Marcu Glaser că reparația casei a fost finalizată [2, f. 78v].

În primăvara anului 1932, inundațiile catastrofale ale Nistrului au distrus întreaga gospodărie a bisericii din Soroca, „măturând complet gardurile și pomii din grădină, și dărâmând casele”. Pentru refacerea acesteia, la 20 iunie 1932, episcopul Mihai Robu a trimis o scrisoare circulară către toate parohiile Diecezei de Iași, în care ordona ca duminică, 3 iulie, să fie făcută o colectă „pentru refacerea gospodăriei catolice din Soroca” [177, p. 125]. Pentru reparația casei, în iunie-iulie 1932, Pr. Hyacint Bock a primit 1.600 de lei de la Chișinău, într-o scrisoare adresată Mons. Marcu Glaser la 14 iunie același an interesându-se de unde vin acești bani. Îi scria, totodată, că nu sunt resurse financiare pentru a începe îndepărtarea daunelor provocate de inundații, așteptând un ajutor de la episcopul Robu și de la ambasadorul Poloniei [2, f. 76-77].

Grație muncii depuse de Pr. Hyacint Bock, capela catolică din Soroca nu doar a fost adusă în ordine, ci a și fost înfrumusețată, fiind locul în care se adunau catolicii din întregul județ Soroca [2, f. 35v]. Despre finalizarea lucrărilor Bock îl informa pe Mons. Marcu Glaser la data de 4 iunie 1934, scriindu-i că a făcut și unele modificări ale planului casei, și anume a împărțit în două coridorul, o parte pentru intrarea în capelă, cealaltă parte pentru intrarea în camerele de locuit ale familiei Ruciński. De asemenea, înainte de sărbătoarea hramului din același an, a

trimis-o la Soroca pe organista de la Bălți ca să repare orga [2, f. 103-103v]. Suma totală cheltuită de Bock pentru reparația casei se ridică la peste 18.000 lei, o parte dintre aceștia fiind din veniturile proprii ale parohiei sau din colectele din parohiile Chișinău (1.700 lei), Bălți (400 lei) și Crasna (2.000 lei), alți 2.000 de lei fiind oferți de consulul polonez [2, f. 59-60].

La fel ca și alte parohii din Basarabia, și credincioșii din Soroca au contribuit la susținerea formării preoților din Seminarul diecezan din Iași. Astfel, la Crăciunul anului 1922, pentru Seminarul diecezan, Parohia Soroca a contribuit cu suma de 135 lei [110, 1923, nr. 4, p. 55]; în anul 1923, la fel de Crăciun, a contribuit cu suma de 80 lei [110, 1924, nr. 5, p. 67], iar în anul 1925, la colecta de Paști pentru seminar s-au adunat 200 lei [110, 1925, nr. 12, p. 182]. Cu ocazia colectei de Crăciun în anul 1930, credincioșii din Soroca au contribuit cu suma de 150 lei [13, f. 29], iar în anul 1932, tot la Crăciun, s-au strâns 100 lei [13, f. 46]. În anul 1937, Parohia Soroca a contribuit pentru Seminarul din Iași cu suma de 132 lei [13, f. 72], iar în anul 1939 cu suma de 100 lei [13, f. 81].

3.3. Concluzii

Analiza vieții interne a parohiilor catolice din Basarabia în perioada interbelică ne permite, la finalul acestui parcurs istoric, să facem unele concluzii:

1. Este dificil de a stabili cu exactitate numărul parohiilor catolice din Basarabia în perioada studiată de noi, numărul lor variind de la cinci, fiind vorba de cele menționate de decretul pontifical, la zece, numărul maxim amintit în sursele vremii.

2. Unele dintre parohii nu au dispus de păstor propriu, fiind administrate de preoți din alte parohii, chiar și din afara Basarabiei, cauza acestei realități fiind specificul etnic al catolicilor basarabeni, majoritatea de origine poloneză sau germană.

3. În cadrul centrelor parohiale observăm o viață intensă de credință, care nu se reducea doar la simpla participare la sacrameente, ci și prin misiunile populare organizate, grija față de lăcașul de cult, susținerea materială a Seminarului din Iași și a activității misionare a Bisericii etc.

4. În răspândirea principalelor centre catolice nu a existat o uniformitate, totuși, am putut vedea că cele de limbă polonă erau răspândite în principal în nordul și centrul Basarabiei, iar cele de limbă germană în sud.

5. Unele parohii dispuneau de biserică, de care se îngrijeau preoții și credincioși, altele doar de o capelă. De asemenea, majoritatea dintre ele aveau și anumite proprietăți, fapt ce le permitea întreținerea autonomă, chiar dacă nu odată preoții cereau subvenții de la Episcopia de Iași.

4. REPREZENTANȚI DE SEAMĂ AI CLERULUI ROMANO-CATOLIC ȘI ACTIVITATEA EDUCAȚIONALĂ ȘI DE CARITATE A BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN BASARABIA

4.1. Clerul romano-catolic basarabean

În prezentarea clerului care s-a ocupat de credincioșii catolici din Basarabia în perioada interbelică vom începe mai întâi cu prezentarea figurilor celor doi episcopi care au păstorit Dieceza de Iași în perioada analizată de noi, pentru ca apoi să prezentăm și principalele figuri de preoți care au activat în comunitățile catolice pruto-nistrene între cele două războaie mondiale.

Alexandru Theodor Cisar, primul episcop de Iași originar din România, s-a născut la 21 octombrie 1880, la București, din părinți stabiliți în țară de multă vreme. Tatăl său, Francisc Cisar, de naționalitate cehă, era croitor, iar mama sa, Ana, era de origine poloneză [91, p. 189]. Din toamna anului 1892 a urmat cursurile Seminarului „Sfântul Duh” din București, iar în anul 1899 a fost trimis la Roma pentru a-și continua studiile. Aici, la 6 iunie 1903, în Colegiul *De Propaganda Fide*, a fost hirotonit preot. Întorcându-se în țară, a fost numit secretar al arhiepiscopului de București, Mons. Francisc Xaveriu Hornstein, după care a fost numit prefect de studii la Seminarul arhidiecezan din capitala României. După o scurtă perioadă de pastorație în Parohia „Bărăția” din București și la Craiova, în ianuarie 1918 a fost numit director al Școlii „Sfântul Andrei” din București, funcție pe care o deținea și în momentul în care a primit numirea episcopală, la 22 aprilie 1920. A fost consacrat episcop în Catedrala „Sfântul Iosif” din București, la 15 august 1920, și a fost instalat în catedrala din Iași la 22 august același an [112, p. 79; 116, p. 11;].

Încă de la începutul activității sale ca episcop de Iași, Alexandru Cisar s-a îngrijit să redeschidă Seminarul diecezan din Iași, cursurile căruia au fost reluate la 18 octombrie 1920 [117, p. 30]. Lui i se datorează și introducerea în Dieceza de Iași a calendarului gregorian, la 16 aprilie 1922, intrat oficial în vigoare în România doi ani mai târziu [77, p. 281].

Pe plan diecezan, intențiile lui erau de a crea un climat favorabil, pacificator între preoții episcopiei, între diecezani și franciscani, uitându-se ororile războiului, și, în al doilea rând, de a contribui la ștergerea amintirii și consecințelor acestuia [77, p. 281].

După retragerea arhiepiscopului Raymund Netzhammer de la conducerea Arhidiecezei de București, în iulie 1924, episcopul Alexandru Cisar a fost numit administrator apostolic al arhidiecezei, la 12 decembrie 1924 fiind numit arhiepiscop de București. În același timp a deținut și funcția de administrator apostolic *ad interim* al Episcopiei de Iași, până la 5 iulie 1925, când nou-numitul episcop de Iași, Mihai Robu, a luat în posesie dieceza [116, p. 23]. În anul 1928, în

calitate de arhiepiscop, a cerut suprimarea termenului „schismatic” prin care erau desemnați ortodocșii [123, p. 241].

Păstorirea sa la București a durat până în septembrie 1948, când regimul comunist l-a impus să se retragă de la conducerea arhidiecezei. La 12 ianuarie 1949, arhiepiscopul Cisar și-a dat demisia, fiind înlocuit la conducerea arhidiecezei de episcopul de Iași Anton Durcovici în calitate de administrator apostolic. După demisie a fost numit episcop titular de *Nicopolis*. A revenit la conducerea arhiepiscopiei la 29 iunie 1949, pentru ca la 21 mai 1950 să-și depună din nou jurisdicția, cu doar câteva ore înaintea internării sale la mănăstirea franciscană de la Orăștie [66, p. 11], unde i-a fost fixat domiciliu obligatoriu între anii 1950 și 1953 [116, p. 23].

În august 1953 a fost chemat la București de primul ministru comunist Petru Groza pentru a fi recunoscut din nou în demnitatea sa de arhiepiscop. A murit însă, în condiții suspecte, la 7 ianuarie 1954, iar la 25 mai același an, liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej sugera ideea, într-o ședință a Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Român, că arhiepiscopul Alexandru Th. Cisar a fost ucis [66, p. 11]. A fost înmormântat în capela catolică a Cimitirului „Bellu” din București [116, p. 23].

O frumoasă caracteristică a acestui prelat romano-catolic a fost făcută de Romul Cândea, care a scris despre el: „Arhiepiscopul romano-catolic de București, Monseniorul Cisar³¹, este un prelat foarte cult și un mare patriot. De câte ori este o serbare națională sau de câte ori este vorba de sărbătorirea sau comemorarea unui mare bărbat de stat român, arhiepiscopul Cisar ia parte în mod vrednic la bucurie alături de noi ca și la durerile naționale” [49, p. 79].

Mihai Robu, primul episcop indigen al Diecezei de Iași, s-a născut în satul Săbăoani (jud. Neamț), la 10 aprilie 1884, fiind primul preot ieșit din această comunitate catolică. Era fiul lui Iosif și al Margaretei Robu și strănepotul deputatului în Divanul *ad-hoc* al Moldovei Ioan Robu [72, p. 181]. A urmat cursurile școlii primare în satul natal, după care, la 10 octombrie 1894, a fost admis la Seminarul diecezan din Iași, fiind al 34-lea tânăr indigen care a cerut să devină preot pentru catolicii din Moldova [73, p. 299].

Primul mare pas spre preoție l-a făcut la 19 noiembrie 1906, când a fost hirotonit diacon. Neavând vârsta canonică prevăzută de legislația bisericească, nu a putut fi hirotonit preot la terminarea studiilor teologice (avea doar 22 de ani jumate, vârsta cerută fiind de 24 de ani). Cu dispensă de un an, la 7/20 aprilie 1907, prin impunerea mâinilor primului episcop de Iași, Mons. Nicolae Iosif Camilli, Mihai Robu a primit hirotonirea preoțească în capela călugărițelor „Notre Dame de Sion” din Iași [126, p. 114]. Încă diacon fiind, datorită încrederii pe care o inspira, a

³¹ În original ortografiat Ciser.

fost numit prefect pentru seminariștii din Iași [116, p. 25]. Până la intrarea României în Primul Război Mondial, în 1916, Mihai Robu a fost profesor și formator în Seminarul din Iași. În anul 1916, seminariștii fiind trimiși pe la vetrele lor, administratorul diecezei, Pr. Ulderico Cipolloni, i-a încredințat spre păstorire Parohia Văleni (jud. Bacău). În anul 1918, pentru o scurtă perioadă, a administrat alte două parohii, Faraoani și Bacău, revenind la Iași în septembrie 1918 [126, p. 114]. Odată cu redeschiderea seminarului la 18 octombrie 1920, Mihai Robu și-a reluat funcția de profesor și formator, numit fiind totodată și secretar al episcopului Cisar [116, p. 25].

În iunie 1922, Mihai Robu a fost numit paroh de Horlești (jud. Iași), rămânând în continuare secretar episcopal și îndeplinind și misiunea de capelan la Mănăstirea „Notre Dame de Sion” și catehet la Pensionatul din Iași [126, p. 114-115]. Încă de la înființarea, în anul 1913, a revistei *Lumina creștinului*, publicație lunară a Episcopiei de Iași, Mihai Robu a fost unul dintre principalii colaboratori, scriind în total 148 de articole [176, p. 237].

Implicația asiduă în pastorația catolicilor din Dieceza de Iași a preotului Mihai Robu și a altor trei preoți – dr. Ioan Gabor, directorul școlii din Iași și redactorul revistei *Lumina creștinului*, Ioan Bogleș, decan de Siret și paroh de Gherăești, și dr. Marcu Glaser, decan de Basarabia și paroh de Chișinău – l-au îndemnat pe episcopul Cisar să ceară de la Sfântul Scaun, la începutul anului 1924, distincții pontificale pentru aceștia [177, p. 16].

După numirea lui Alexandru Theodor Cisar ca arhiepiscop de București, la 7 mai 1925 Mons. Mihai Robu a fost numit episcop de Iași, fiind prezentat Sfântului Scaun de același episcop Cisar. Consacrarea trebuia să aibă loc în Catedrala „Sfântul Iosif” din București, însă noul numit a ales să fie consacrat la Iași, în capela surorilor „Notre Dame de Sion” [73, p. 301]. Evenimentul, primul de acest fel în istoria Moldovei, a avut loc la 20 septembrie 1925, episcopii consacrați fiind Alexandru Theodor Cisar, consacrați principal, Valeriu Traian Frențiu, episcop greco-catolic de Oradea-Mare, și Alexandru Niculescu, episcop greco-catolic de Lugoj [103, p. 131].

Întreaga slujire a primului episcop indigen de Iași a stat sub semnul devizei din stema episcopală: *In cruce salus* – „În cruce se află mântuirea” [76, p. 305]. Dintre activitățile prin care s-a remarcat amintim: ridicarea a numeroase biserici, grija deosebită pentru Seminarul diecezan, numeroase vizite canonice însoțite de administrarea sfântului Mir, susținerea presei catolice, ocrotirea celor greu încercați de Al Doilea Război Mondial [116, p. 25]. În anul 1930, Diecezei de Iași i-au fost alipite parohiile catolice din Bucovina, aflate până atunci în componența Arhidiecezei de Lwow [77, p. 284], episcopul Robu devenind astfel și păstor pentru catolicii din această parte a României.

Episcopul Mihai Robu a păstorit Dieceza de Iași până la moartea sa, survenită la 27 septembrie 1944. Din cauza represiunilor armatelor germane și maghiare, la mijlocul lunii septembrie 1944 episcopul Robu a fost nevoit să se refugieze în Transilvania, la Beiuș, unde a contractat o dublă pneumonie, care i-a cauzat moartea. A fost înmormântat vineri, 29 septembrie 1940, în cimitirul din Beiuș, în anul 1964 osemintele fiindu-i aduse la Iași și reînhumate în catedrala veche [73, p. 301; 116, p. 25].

După ce am prezentat pe scurt viața celor doi episcopi de Iași, trecem în continuare să tratăm despre preoții care au activat în Basarabia în perioada interbelică. Dacă ar fi să oferim un număr al acestora, ar fi destul de dificil, întrucât, după cum am văzut, unele parohii nu au avut niciodată paroh propriu, altele l-au avut numai pentru o perioadă scurtă de timp; mai mult de atât, unele parohii au fost administrate de preoți din afara provinciei. Cu toate acestea, din datele de care dispunem, în Basarabia au activat, în timpul respectiv, vreo 25 de preoți, inclusiv și cei care, rezidenți în alte provincii ale României Mari, administrau unele parohii catolice din Basarabia.

Dintre acești păstori îl menționăm în primul rând pe Mons. Marcu Glaser, paroh de Chișinău și decan de Basarabia.

Marcu Glaser s-a născut la 25 aprilie 1880 în localitatea Landau³², într-o familie de coloniști germani deportați în sudul Rusiei țariste [67, p. 157]. Între anii 1894-1897, a urmat studiile liceale la Seminarul din Saratov, patru clase cu program de șase. În anul 1897 a început studiile teologice la același seminar, pe care, începând cu anul 1900, și le-a continuat la Roma, la Colegiul *Germanicum* și la Universitatea *Gregoriana*, unde a obținut titlul de doctor în filozofie, în anul 1903, și teologie, în anul 1907. A fost hirotonit preot la 24 iulie 1905, la Minsk, de arhiepiscopul de Mohilev, Jerzy Józef Szembek. Între 1907-1916, a activat ca vice-rector și profesor de teologie dogmatică la Seminarul din Saratov, fiind și canonic al catedralei catolice din oraș și consilier eparhial. În anul 1916 a fost transferat la Chișinău și numit paroh al Parohiei „Providența Divină” [8, f. 252]. Între 1917-1920 a deținut și oficiul de vicar general al Basarabiei [69, p. 244], fiind numit decan al regiunii în anul 1920 [8, f. 252], funcții în care, cu excepția celei de vicar general, a fost confirmat de episcopul Alexandru Th. Cisar la 28 iulie 1922 [6, f. 72; 66, p. 157]. Pentru o scurtă perioadă de timp, în anul 1930, Mons. Marcu Glaser s-a îngrijit și de catolicii din Soroca [2, f. 21, 25], iar în calitatea sa de decan, a trebuit să se preocupe de problemele care apăreau în parohiile Decanatului de Basarabia, străduindu-se să găsească cele mai bune soluții [10, f. 92-95v, 105].

³² Azi Șirokolanivka, raionul Veselinove, regiunea Mîkolaiiv, Ucraina

La 4 februarie 1924, Marcu Glaser, alături de alți trei preoți ai Diecezei de Iași, a fost numit camerier secret supranumerar al Papei Pius al XI-lea. Știrea a fost adusă la cunoștința episcopului Alexandru Th. Cisar la 17 februarie 1924, printr-o scrisoare a prefectului Congregației *de Propaganda Fide*, card. Willem Marinus van Rossum [7, nenumerotat]. Printr-o scrisoare trimisă preoților și credincioșilor, episcopul Cisar aducea la cunoștința întregii dieceze marele eveniment: „Sfântul Părinte a binevoit să acorde distincții pontificale la patru dintre preoții Eparhiei de Iași... Vă facem deci cunoscut că prin decretele date la 5.02.1924 au fost numiți camerieri secreți, supranumerari ai Sanctității Sale Papa Pius al XI-lea următorii: Preacucernicia sa Ioan Bogleş..., Preacucernicia sa dr. Ioan Gabor..., Preacucernicia sa dr. Marcu Glaser... și Preacucernicia sa părintele Mihai Robu... Onorificențele date sunt menite a face cunoscută râvna lor pentru mărirea numelui lui Dumnezeu și binele sfintei Biserici” [177, p. 16]. La 21 octombrie 1930, la împlinirea a 25 de ani de preoție, Mons. Marcu Glaser a fost numit prelat papal [8, f. 252; 68, p. 244; 79, p. 194].

În *Raportul cincinal* trimis la Roma la 10 octombrie 1928, episcopul Mihai Robu îl caracteriza pe Marcu Glaser ca fiind *doctus...*, *pius*, *prudens*, *in animarum cura diligens*, *integris moribus*, *indolis facilis* – „învățat..., pios, prudent, harnic în grija pentru suflete, integru moral, îndemânat în virtute”. Din același raport aflăm că parohul de Chișinău deținea cetățenia românească [22, f. 122]. La 4 martie 1938, ca cetățean român, Mons. Marcu Glaser a depus jurământul de fidelitate față de regele Carol al II-lea (1930-1940), față de constituția și legile țării și a jurat să-și îndeplinească „cu onoare și conștiință funcțiunea” ce-i era încredințată și să păstreze „secretele serviciului”. Jurământul a fost depus în fața Pr. Ioan Hondru [19, f. 37].

La 1 septembrie 1939, Mons. Marcu Glaser a fost numit rector al Seminarului din Iași, oficiu pe care l-a îndeplinit până la 15 noiembrie 1941, când a fost numit șef al Misiunii Catolice din Transnistria cu sediul la Odessa [79, p. 194]. Istoricul ieșean Dănuț Doboș indică drept dată de numire a lui Glaser ca rector la Iași ziua de 1 aprilie 1939, fapt pe care-l considerăm puțin probabil, întrucât, la 18 mai 1939, Glaser îi scria episcopului Robu de la Chișinău, informându-l despre situația din parohia sa [10, f. 113]. În același an, la 27 mai, Pr. Francisc Krajewski îi scria și el episcopului de Iași, spunându-i că „sunt bucuros că mă aflu la Păr. Monsenior M. Glaser” [10, f. 114]. La 1 iunie 1939, parohul de Chișinău îi scria iarăși lui Robu, rugându-l să-i fie lăsat Krajewski [10, f. 115]. Or, dacă ar fi fost numit deja rector, nu s-ar mai fi adresat cu astfel de cereri. De asemenea, dacă numirea ar fi fost la 1 aprilie, de ce abia la 9 octombrie 1939 Pr. Ioan Hondru îl întreba pe episcopul Robu cine a fost numit paroh la Chișinău în locul Mons. Marcu Glaser? [6, f. 26]

La 25 iulie 1943, în Catedrala „Sfântul Iosif” din București, Mons. Marcu Glaser a fost consacrat episcop cu titlul de *Caesaropolis*, consacurator principal fiind nunțul apostolic pentru România, arhiepiscopul Andrea Cassulo, iar co-consacratori – arhiepiscopul de București Alexandru Th. Cisar și episcopul de Iași Mihai Robu [79, p. 193], din Basarabia participând Pr. Hyacint Bock și Pr. Nicolae Szczurek. La trei zile de la consacrarea episcopală, la 28 iunie, Marcu Glaser era deja în drum spre Odessa. Pe drum, s-a oprit pentru două zile la Chișinău, unde, alături de episcopul Mihai Robu, a celebrat o liturghie pontificală. Luarea în posesie a catedralei din Odessa a avut loc la 1 august același an [59, p. 229-230].

Iată ce scria despre Mons. Marcu Glaser revista *Lumina creștinului* din iulie-august 1943: „Această ascenziune în cele mai importante posturi de răspundere dovedește de la sine alesele calități spirituale și intelectuale ale Mons. Dr. Marcu Glaser. Ex. Sa era mai întâi preotul în înțelesul plin al cuvântului. Trăia adevărurile, ce le propovăduia pe catedre și pupitrul bisericilor, edificând pe toți cu exemplul său de umilință și bunătate” [79, p. 194].

Ca urmare a înaintării spre vest a Armatei Roșii, episcopul Marcu Glaser s-a refugiat în România. Scriindu-i episcopului Mihai Robu în februarie 1944, se arăta îngrijorat de soarta preoților rămași în Misiunea din Transnistria, cu care pierduse orice contact. La 31 martie același an, Glaser făcea parte dintre cele 138 de persoane din serviciul Episcopiei de Iași care urmau să fie evacuate la Beiuș, în Transilvania. Însă a ales să se stabilească la București, fiind găzduit de arhiepiscopul Alexandru Cisar [67, p. 164].

La 20 octombrie 1944, după moartea subită a episcopului Mihai Robu (27 septembrie), Papa Pius al XII-lea l-a numit pe Mons. Marcu Glaser administrator apostolic al Diecezei de Iași, „cu toate drepturile, facultățile și obligațiunile care decurg din această demnitate”, fapt care îi era adus la cunoștință de nunțul Andrea Cassulo [22, f. 232], funcție pe care a îndeplinit-o până la numirea lui Anton Durcovici ca episcop de Iași, la 5 aprilie 1948, când a fost numit vicar general al Diecezei de Iași. După arestarea episcopului Durcovici la 26 iunie 1949, Marcu Glaser a preluat din nou conducerea Diecezei de Iași, fiind însă sistematic împiedicat de regimul comunist să desfășoare o activitate pastorală normală. În anul 1950 a fost supus unor anchete repetate din partea Securității din Iași, situație care i-a provocat un atac de cord. A murit la 25 mai 1950 [69, p. 244-246]. Ultimele sacramente i-au fost administrate de Pr. Gaspar Bachmeier, originar din Basarabia, și a fost înmormântat la 27 mai 1950 în cimitirul „Eternitatea” din Iași [67, p. 164].

Și ca să rămânem la Chișinău, alături de Mons. Marcu Glaser, de grija spirituală a credincioșilor catolici din capitala Basarabiei, aproape întreaga perioadă interbelică, s-a aflat canonicul Valentin Hartmann, originar, ca și Marcu Glaser, din Landau [22, f. 107]. Acesta s-a născut la 12 octombrie 1858 și a fost hirotonit preot la 5 ianuarie 1882. În anul 1923, scăpând

„dela moarte sigură din mâinile bolșevicilor”, s-a refugiat în România, la Chișinău, unde l-a ajutat în munca pastorală pe nepotul său, Mons. Marcu Glaser [86, p. 62]. Episcopul Mihai Robu îl caracteriza astfel: *In omnibus laudabilis, sedulus in animarum cura non obstante aetatis satis provecta, prudens, integris moribus* – „în toate de lăudat, zelos în grija sufletelor în pofida vârstei destul de înaintate, prudent, integru moral”. Raportul îl indică drept vicar parohial la Chișinău, având titlul de canonic emerit al Diecezei de Tiraspol [22, f. 123]. În anul 1931, în absența Mons. Marcu Glaser, canonicul Hartmann a îndeplinit funcțiile de decan de Basarabia și paroh de Chișinău [2, f. 47]. A decedat la 27 august 1937. Vestea morții sale era anunțată de episcopul de Iași printr-o circulară din 28 august același an, în care îi îndemna pe preoți și credincioși să se roage pentru „scumpul dispărut”, informându-i totodată că înmormântarea va avea loc „la Chișinău, luni, la ora 1” [177, p. 136]. A fost înmormântat la 30 august același an [67, p. 169, foto 7], actualmente mormântul său aflându-se în cimitirul armenesc din Chișinău.

O altă figură marcantă de preot din perioada interbelică din Basarabia o reprezintă Pr. Nicolae Szczurek, paroh de Orhei, de Tighina, de Emmental și de Chișinău. Acest „sfânt preot polonez” cum îl numește Pr. Stanisław Skudrzyk [150, p. 218], s-a născut la Odessa, la 6 decembrie 1873, din părinții Ioan și Eleonora, născută Maliburska [5, f. 130]. Familia era destul de săracă, dar și foarte credincioasă și locuia într-o singură odaie la demisol. Părinții erau bolnavi de tuberculoză și încă de mic a trebuit să se îngrijească de ei. De la vârsta de opt ani, câștigându-și existența ca distribuitor de ziare, a întreținut întreaga familie, adică părinții, el și sora mai mică Lucia. La vârsta de nouă ani, a rămas orfan de tată [150, p. 216]. Conform informațiilor oferite de Stanisław Skudrzyk, Pr. Nicolae Szczurek a rămas curând și orfan de mamă. Informația respectivă este contrazisă de un articol din anul 1934, apărut în *Lumina creștinului*, despre jubileul de 30 de ani de preoție al parohului de Tighina, care prezintă și un scurt istoric al orfelinatlui din acest oraș, articol din care aflăm, din însăși cuvintele Pr. Nicolae Szczurek, că pentru înființarea acestui așezământ el a fost „îndemnat de reposata [sa] mamă” [89, p. 105-106]. O altă dovadă că nu a rămas de mic orfan de mamă este și scrisoarea lui Anton Krasnopolski din anul 1922, în care amintea de „o bătrână mamă de 80 de ani” [5, f. 139-139v].

Dorind să devină preot, s-a adresat după ajutor unui vecin bogat, numele căruia nu-l cunoaștem și căruia i-a promis că, dacă ajunge preot, la toate sfintele liturghii se va ruga pentru el [150, p. 216]. Studiile primare le-a urmat în școala parohială din orașul natal, iar pe cele liceale și teologice le-a făcut la Saratov, în cadrul seminarului din localitate. A fost hirotonit preot la 25 aprilie 1904 de episcopul de Tiraspol Eduard von der Ropp [5, f. 130]. După hirotonire, a activat mai întâi în orașul Zaporijjea, iar din anul 1905 a fost transferat la Tighina, unde a rămas până în anul 1907, când, la decizia episcopului Iosif Kessler, a fost transferat la

Stavropol, unde a activat până în anul 1910, în anul următor fiind trimis la Ekaterinoslav³³. Între 1912-1914 a fost numit paroh la Stavropol, de unde a fost transferat iarăși în Basarabia, la Tighina [196, p. 120].

Din 1914 și până la sfârșitul vieții sale, Pr. Nicolae Szczurek a păstorit catolicii din Basarabia și, după 1944, RSS Moldovenească. În anul 1916 a fost numit paroh de Orhei [196, p. 121], dar cel mai probabil era doar administrator al parohiei, după cum reiese din scrisorile trimise episcopului Cisar în anul 1921, în care semnează *administrator Ecclesiae Orheiensis* – „administrator al Bisericii din Orhei” [5, f. 129, 130v]. La cererea credincioșilor din Tighina, în anul 1922 a fost transferat ca paroh în urbea de pe Nistru [5, f. 131-132], rămânând, totodată, să administreze și Parohia Orhei [5, f. 138], iar între anii 1926-1933 îndeplinind și oficiul de paroh de Emmental [5, f. 151; 6, f. 166]. Același jurământ de fidelitate față de regele, constituția și legile țării l-a depus și Szczurek la 5 martie 1938 [19, f. 50]. În anul 1939, după numirea Mons. Marcu Glaser ca rector al Seminarului din Iași, Pr. Nicolae Szczurek a fost numit paroh de Chișinău [196, p. 121].

La 16 noiembrie 1921, scriindu-i episcopului Alexandru Cisar, îl informa că era membru al Congregației „Sfântul Petru Claver”, cerând să-i fie aprobate privilegiile și facultățile acordate, ca atare, de Sfântul Scaun [5, f. 129].

Iată cum îl caracteriza pe Pr. Nicolae Szczurek episcopul Mihai Robu în raportul trimis Sfântului Scaun în anul 1928: *...pietate excellens, in nullo reprehensibilis, animarum zelantissimus, se omnibus spoliens pro Deo et proximo* – „...deosebit în pietate, în nimic reproșabil, foarte zelos pentru suflete, renunțând la toate pentru Dumnezeu și aproapele” [22, f. 123]. Într-adevăr, oriunde nu ar fi activat, una dintre principalele sale griji a fost ajutorarea săracilor, scop pentru care a și transformat casa parohială din Tighina într-un orfelinat, aducând-o și pe sora sa Lucia ca să-l ajute să se îngrijească de copii [196, p. 121]. Un orfelinat a dorit să deschidă Pr. Nicolae și în orașul Chișinău, într-una dintre clădirile începute de sovietici în perioada anilor 1940-1941, când Basarabia s-a aflat în componența URSS [10, f. 133], primind, pentru acest azil de orfani și aprobarea Primăriei Chișinău [10, f. 134].

După reocuparea Basarabiei de sovietici în anul 1944, Szczurek a rămas singurul preot catolic ce a trebuit să se îngrijească de credincioșii din nou-înființata RSS Moldovenească. Noile autorități comuniste i-au permis să se ocupe doar de parohiile din Chișinău și Soroca, interdicție de care nu a ținut cont, pentru că a continuat să cutreiere întreaga regiune, vizitând toate comunitățile catolice. Un alt deziderat căruia i-a dedicat mult efort și timp a fost înregistrarea

³³ Azi orașul Dnipro din Ucraina.

parohiilor catolice din RSS Moldovenească și trecerea acestora sub jurisdicția unui episcop din URSS, întrucât legăturile cu Dieceza de Iași fuseseră rupte [196, p. 124-125].

Pr. Nicolae Szczurek a murit la 6 iunie 1948, la vârsta de 75 de ani. Liturgia de înmormântare a fost celebrată de Pr. Francisc Krajewski, pe atunci paroh la Cernăuți. Răposatul păstor a fost înmormântat inițial în curtea bisericii catolice din Chișinău, de unde, la începutul anilor '60, când autoritățile sovietice au confiscat biserica, osemintele i-au fost transferate în cimitirul armenesc din Chișinău [196, p. 125-126].

Am menționat deja că Parohia Ismail s-a aflat întreaga perioadă interbelică sub păstoriarea Pr. Ioan Hondru. Acest preot s-a născut la 3 noiembrie 1877 în comuna Stolniceni din județul Lăpușna. Studiile primare și le-a făcut în Școala duhovnicească și Seminarul din Chișinău. Studiile teologice le-a urmat în Seminarul din Minsk, fiind hirotonit preot la 26 noiembrie 1899, continuându-și studiile la Academia duhovnicească din Cazan. În anul 1902 a fost numit șef al Misiunii contra sectelor pentru Bielorusia, fiind mutat, un an mai târziu, în aceeași calitate, în Ucraina [6, f. 47]. Conform informațiilor oferite de jandarmeria din Ismail, Pr. Ioan Hondru fost călugăr la una dintre mănăstirile de pe muntele Athos și o perioadă de timp a fost capelan pe cuirasatul „Petropavlovsk” până la numirea drept căpitan a acestui vas a amiralului Makarov (1904) [23, f. 7v]. În anul 1904, în mod neoficial, trece din confesiunea greco-orientală în Biserica Catolică, fiind înscris, în mod oficial, în registrele Catedralei din Luțk în anul 1906. Între 1904-1907 a studiat teologia catolică în Seminarul din Jitomir, iar în anul 1907 a fost numit vicar în Parohia Chișinău, de unde, la 8 septembrie 1908, a fost transferat ca paroh la Ismail [6, f. 47]. Ca preot al Diecezei de Iași, era caracterizat de episcopul Alexandru Th. Cisar drept un „preot harnic și priceput” [6, f. 25]. A fost implicat și politic, fiind membru al Partidului Național Liberal, din care, la 18 februarie 1938, se considera demisionat [19, f. 7, 8].

Cu o sănătate șubrezită de vârstă și de griji, Pr. Ioan Hondru nu o dată vorbește despre aceste probleme în scrisorile sale adresate episcopului Mihai Robu. Astfel, la 29 aprilie 1933 îi scria despre faptul că are sângele infectat, motiv pentru care l-a chemat pe Pr. Rafael Haag de la Sulina să-i administreze ultimele sacramente [6, f. 38]. La 17 ianuarie 1935 îl informa despre „o umflătură cu ramificații aproape de rinichi” și despre apendicită [6, f. 60], pe care se vede că nu o tratase încă, întrucât despre aceeași problemă scria cu un an mai înainte, la 29 ianuarie 1934 [6, f. 49]. Intervenția a avut loc la Sărata, în februarie sau martie 1935 [6, f. 57, 59], fapt pentru care îi cerea episcopului Robu, la 29 ianuarie același an, concediu începând cu data de 22 februarie și până la 22 martie. Răspunsul episcopului a fost unul pozitiv, cu condiția ca Hondru să-și facă testamentul și să-l trimită la episcopie [8, f. 217]. La 5 iunie 1936 îl informa pe același episcop

despre alte probleme de sănătate: fie tumoare la șira spinării, fie o boală „ce provine din cauza glandelor” [6, f. 72v].

Ca loc de veci, Pr. Ioan Hondru își alesese cimitirul din Crasna [6, f. 60], însă nu i-a fost dat să fie înmormântat acolo. În ziua în care Basarabia a fost ocupată de sovietici, i s-a prezentat posibilitatea să plece din regiune, fapt pe care, inițial dispus să-l facă, l-a refuzat, rămânând la Ismail. A fost arestat la 11 iulie 1940 și ținut în închisoarea din oraș. La 6 mai 1941, judecat fiind, a fost deportat în Rusia [6, f. 127]. La 3 iunie 1941, conform articolului 54/13 din codul penal al URSS, a fost condamnat la opt ani de muncă forțată, fiind trimis în Gulag, despre soarta lui de după deportare neștiindu-se nimic [61, p. 179].

Am amintit și despre Pr. Andrei Keller, care a fost paroh la Tighina. Acesta s-a născut în anul 1867 în satul Selz³⁴, din departamentul Odessa, gubernia Herson. Studiile seminariale și le-a făcut la Seminarul din Saratov, unde a și fost hirotonit preot în anul 1890. Din acel moment a activat ca vicar la Nicolaev, locțiitor de paroh la München³⁵ lângă Odessa, apoi la Neu-Landau³⁶. De aici, a fost numit profesor de religie la Odessa, apoi paroh la Elisavetgrad³⁷, de unde a revenit iarăși la Odessa, mai întâi ca profesor de religie, iar din 1910 ca paroh. În timpul revoluției bolșevice a fost nevoit să se ascundă, reușind, în 1920, să fugă din Odessa împreună cu episcopul Iosif Kessler, refugiindu-se la București, stabilindu-se apoi la Crasna. De aici, a fost numit paroh la Tighina, parohie pe care a păstorit-o până la moartea sa, la 17 aprilie 1922. Funerariile au avut loc la 19 aprilie, Pr. Andrei Keller fiind înmormântat, după voința sa, în satul Balmaz. Liturgia de înmormântare a fost celebrată de Pr. Mihai Robu, ca reprezentant al episcopului Alexandru Th. Cisar [141, p. 86-88].

În nordul Basarabiei îl avem pe Pr. Mathias Szydakis, născut la 26 noiembrie 1865 în Lituania [128, p. 176]. În anul 1892 a absolvit Seminarul din Saratov [13, f. 15], fiind hirotonit preot în anul 1893 în același oraș [128, p. 176]. Între anii 1893-1905 a activat la Simferopol, fiind transferat ca paroh la Bălți la data de 19 august 1905 [13, f. 15], comunitate pe care o va păstori timp de 31 de ani. În raportul său din anul 1928, episcopul Mihai Robu îl caracteriza în felul următor: *Suo munere laudabiliter fungitur; quum tamen non firma sit valetudine, filiales distantes longe ab urbe Bălți (30 et 40 km) raro pastore vident* – „Misiunea și-o îndeplinește în mod lăudabil; când totuși nu este tare din cauza sănătății, filialele aflate departe de orașul Bălți (30-40 km) rar îl văd pe păstor”. Ca trăsături personale, era „întregu în moravuri, pios”, un om căruia îi plăcea bucuria, odată ce era indulgent cu distracțiile [22, f. 124]. La fel ca și ceilalți

³⁴ Azi Lîmanske, raionul Razdelna, regiunea Odesa, Ucraina

³⁵ Azi satul Hradivka, raionul Veselînove, regiunea Mîkolaiiv, Ucraina.

³⁶ Azi satul Viușkovo, raionul Erșov, regiunea Saratov, Rusia.

³⁷ Azi orașul Kropîvnîțkîi, regiunea Kirovohrad, Ucraina

preoți, a jurat și el fidelitate regelui și respect față de constituția și legile țării la 6 martie 1938 [19, f. 48]. A murit la 23 septembrie 1941, liturghia de înmormântare fiind oficiată de episcopul de Iași și de un sobor de preoți, la Bălți [128, p. 176].

Importantă a fost pentru catolicii basarabeni, în special pentru cei din nordul provinciei, activitatea Pr. Hyacint Bock. Bock s-a născut la 7 iunie 1885 în localitatea Podkamień (Polonia)³⁸. În anul 1899 a intrat în Ordinul Fraților Minori Conventuali, profesiunea depunând-o la 8 decembrie 1904, la Hălăucești, în România. A fost hirotonit preot la 19 septembrie 1909 la Roma. A activat ca vicar la Bacău, paroh la Faraoani (1915-1916) și Buruienești [149, p. 104]. În anul 1916, după intrarea României în Primul Război Mondial, Pr. Hyacint Bock a fost arestat, ca urmare a numelui său german și a faptului că nu avea cetățenie românească, și internat într-o închisoare din județul Ialomița. A fost eliberat la începutul lunii noiembrie același an, după ce administratorul apostolic al Diecezei de Iași, Pr. Ulderico Cippoloni, i-a adresat un memoriu de protest ministrului de Interne V. Morțun [70, p. 113]. În anul 1917 a fost arestat iarăși și internat în închisoarea din Bacău, fiind eliberat la 29 noiembrie 1917 și reinstalat ca paroh la Faraoani [70, p. 115].

Începând cu anul 1931, a activat în Basarabia, la Bălți, în calitate de vicar [154, p. 55]. Venit încă din copilărie împreună cu părinții în România [92, p. 249], abia în anul 1932 Pr. Hyacint Bock a început demersurile pentru dobândirea cetățeniei române. Astfel, la începutul lunii septembrie același an, cerea de la Iași o serie de acte solicitate de minister pentru dobândirea cetățeniei. Neprimind niciun răspuns, la 19 septembrie același an, se adresa din nou Episcopiei de Iași cu cerere să i se trimită: 1) act de moralitate (bună purtare); 2) act prin care se dovedea că are suficiente mijloace pentru întreținere; 3) act prin care se dovedea că se află în România de 27 de ani, că aparține clerului diecezei, că este util țării și că Dieceza de Iași are nevoie de el [13, f. 44]. La 14 martie 1933, întrucât demersul dobândirii cetățeniei române întâmpina greutăți, Bock îi scria episcopului Mihai Robu rugându-l să intervină, întrucât este nevoie de această intervenție, pe lângă Ministerul de Interne și Comisia pentru Naturalizare, pentru „a sprijini cererea mea pentru dobândirea cetățeniei române” [13, f. 48]. Demersurile au rămas fără răspuns, întrucât nici în anul 1942 Pr. Hyacint nu primise încă cetățenia românească [10, f. 123]. În raportul către Sfântul Scaun din anul 1928, episcopul Mihai Robu îl caracteriza pe Pr. Hyacint Bock drept *suficienter doctus, pius, laudabilis moribus et in munere implendo* – „suficient de învățat, pios, cu moravuri laudabile și îndeplinindu-și misiunea” [22, f. 126].

³⁸ Azi Pidkamin, raionul Brodî, regiunea Liov, Ucraina

După reocuparea Basarabiei de sovietici în anul 1944, Bock s-a retras în România, în septembrie 1945 fiind numit paroh de Siret. Aici a reînființat filiala Societății „Dom Polski”; cu toate piedicile puse de regimul comunist român, a contribuit mult la renașterea culturală a polonezilor din Siret, organizând pentru copiii etnicilor polonezi lecții de religie în limba polonă. Perioada de păstorire a lui Bock la Siret a durat opt ani, la capătul cărora s-a pensionat [133, p. 103-105]. A murit la Prăjești, la data de 17 decembrie 1958, în al 73-lea an al vieții, fiind înmormântat în cimitirul din localitate [92, p. 249].

Tot în zona de nord a Basarabiei a activat și Pr. Mihai Hellon, polonez de origine, născut în anul 1876 [22, f. 124], în Moldova, la Pașcani [177, p. 241]. A studiat în Seminarul din Iași [22, f. 124], dar încă din timpul studiilor a mers în Polonia, unde a activat ca preot la Łomża [177, p. 238]. Aflând despre necesitatea unui preot polonez la Hotin, a răspuns afirmativ, astfel că, începând cu anul 1926, a activat ca paroh de Hotin, având, totodată, în grija sa și Parohia Soroca [157, p. 52]. A rămas în Basarabia până în anul 1929, când a plecat în SUA, de unde întors, la 9 august același an și-a dat demisia și, la 5 noiembrie, a plecat la Varșovia [178, p. 272]. Era descris de episcopul Mihai Robu drept un preot *doctus, zelans, satis pius, indolis nimis vivacis, ob quam prudentiae limites, hinc inde transgreditur; suae opinione tenax, sed Ordinario parens* – „înțelept, zelos, destul de pios, din fire prea vioi, din care cauză nu este prudent, de aceea întrece limita; tenace în opiniile sale, dar ascultător față de episcop” [22, f. 124].

În sudul Basarabiei, la Crasna ne-am întâlnit deja cu Pr. Bernhard Leibham, născut la 19 august 1876 în satul Mihailovka, din regiunea Odessa, Ucraina. A studiat la liceul de băieți și Seminarul din Saratov [8, f. 143] și a fost hirotonit preot la 30 decembrie 1901, fiind numit, la 28 ianuarie 1902, vicar în Parohia Baden³⁹, iar de la 5 mai același an – administrator al respectivei parohii. La 28 februarie 1911 a fost numit paroh al comunității catolice din Crasna [6, f. 48], unde a activat până la 12 decembrie 1934 [15, f. 70]. După această dată a activat la Stulpicani, jud. Câmpulung, iar de la 1 ianuarie 1941 a fost numit paroh la Vatra Dornei [8, f. 449]. În același an a fost transferat la Câmpulung Moldovenesc, însă pentru scurt timp, întrucât s-a pensionat și s-a retras la Vatra Dornei [148, p. 217]. Mihai Robu îl caracteriza drept un preot *doctus, pius, integer, prudens animarum zelans, pecuniae non inhians* – „învățat, pios, integru, prudent, zelos pentru suflete, neumblând după avere” [22, f. 123].

Tot în sudul Basarabiei, la Emmental, a activat Pr. Ioan Fuchs, născut la 23 octombrie 1881 în Piekary Śląskie (Polonia), din părinții Wojciech și Waleska. După absolvirea școlii

³⁹ Azi satul Oceretivka, raionul Razdelna, regiunea Odesa, Ucraina.

primare, a intrat în Congregația Cuvântului Divin, studiind la liceul „Sfânta Cruce” din Nysa (Polonia), iar apoi la liceul „Sfântul Gabriel” din Mödling, lângă Viena. Părăsind congreția, și-a început studiile la Seminarul din Saratov, fiind hirotonit preot la 22 noiembrie 1911, la Odessa, de episcopul de Tiraspol Iosif Kessler. A activat ca vicar la Odessa și Tighina, iar apoi ca paroh la Emmental [100]. După plecarea din Basarabia, Pr. Ioan Fuchs, începând cu 15 iulie 1926, a activat drept colaborator al parohului-decan din Mikołow, în Górny Śląsk (Polonia) [6, f. 152]. În anul 1928 a fost numit vicar în Parohia „Sfinții Petru și Paul” din Kamień, devenind administratorul acesteia după moartea parohului, în anul 1930. Pentru scurt timp a fost vicar al Parohiei Catedrale „Sfinții Petru și Paul” din Katowice, iar din 24 iunie același an, vicar în Parohia „Sfântul Laurențiu” din Knurów. Primind în martie 1930 cetățenia poloneză, a fost excardinat din Dieceza de Iași și încardinat în Dieceza de Katowice. La 19 aprilie 1932, a fost numit paroh al Parohiei „Sfinții Petru și Paul” din Bzie, iar în perioada ocupației naziste și în primii ani de după război a îndeplinit și funcția de decan de Żory. În anul 1950 a fost numit administrator al Parohiei „Sfântul Ioan Botezătorul” din Pawłowice. A murit la 1 iulie 1954 în spitalul din Knurów, fiind înmormântat în cimitirul din Pawłowice [100].

La Emmental a activat și Pr. Walther Kampe, născut la 31 mai 1909 în Wiesbaden (Germania), din părinții Otto Kampe, care venea dintr-o familie profund credincioasă, și Lina Blach, o convertită la catolicism [105, p. 10-11]. Prima sa vizită în Basarabia, în comunitățile catolice germane din sud, a efectuat-o în anul 1932, când a fost la Crasna, Emmental, Balmaz și Larga, vizitând a doua oară Basarabia în anul 1934. Referitor la cea de-a doua vizită scria în memoriile sale: „Nu mi-am închipuit niciodată ce importanță va avea pentru mine și pentru viitorul meu această vizită” [105, p. 29-30]. A fost hirotonit preot la 8 decembrie 1934, în biserica „Sfânta Maria” din Limburg-am-Lahn, care aparținea Societății Apostolatului Catolic, a doua zi, la 9 decembrie, celebrând prima sa sfântă liturghie în localitatea natală, în biserica „Sfântul Bonifaciu” [105, p. 24]. Primii săi ani de preoție, mai exact între 1935-1940, i-a petrecut în Basarabia, ca paroh de Emmental [144, p. 133; 147, p. 755]. Sosirea sa a în Basarabia a întâmpinat unele dificultăți datorate autorităților de stat locale, care, se pare, refuzau să-i elibereze permisul de ședere chiar și după un an de activitate la Emmental. Problema, după cum îl asigura Pr. Nicolae Szczurek pe episcopul Mihai Robu la 13 martie 1936, era pe cale de rezolvare, prefectura, având avizul ministerului, urmând să-i acorde Pr. Walther Kampe dreptul de ședere în Basarabia [5, f. 170]. La 7 martie 1938, asemenea celorlalți preoți, și Pr. Walther Kampe a semnat jurământul de fidelitate față de regele Carol al II-lea, constituție și legile țării [19, f. 44].

În anul primei ocupații a spațiului dintre Prut și Nistru de sovietici s-a retras la Sibiu [105, p. 47], fiind arestat în anul 1944 de noile autorități române, trei ani petrecându-i în închisoare, fiind eliberat în anul 1947. După eliberare și până în anul 1952 a activat în Germania, la Frankfurt [105, p. 54-64]. Aici a și primit vestea din partea nunțului apostolic, în secret, a numirii sale ca episcop auxiliar de Limburg-am-Lahn, fiind consacrat în treapta episcopală duminică, 7 decembrie 1952, în domul din Limburg, consacuratorul principal fiind episcopul de Mainz Albert Stohr, co-consacrotori fiind episcopul de Fulda Johann Baptist Dietz și episcopul de Limburg-am-Lahn Wilhelm Kempf [105, p. 68]. Ca episcop, a participat la Conciliul al II-lea din Vatican (1962-1965), fiind purtătorul de cuvânt al episcopilor germani în fața presei. Între 1981-1985 a fost președintele Mișcării *Pax Christi* din Germania. A devenit episcop emerit începând cu 31 mai 1984. A decedat la 22 aprilie 1998 [145, p. 755].

Spre sfârșitul perioadei interbelice, la Chișinău, a activat Pr. Francisc Krajewski, născut la 14 decembrie 1910 [30, f. 4] la Cernăuți, unde a și urmat studiile primare, la liceul „Aron Pumnul”. Întrucât studiile se făceau doar în limba română, începând cu 1 septembrie 1928 s-a transferat la gimnaziul „Stanisław Staszic” din Lwow, locuind la Seminarul mic din același oraș. După trecerea parohiilor catolice din Bucovina în componența Diecezei de Iași, vicarul general al Bucovinei, Pr. Adalbert Grabowski, l-a trimis să studieze în Polonia [94, p. 10]. Studiile teologice și le-a făcut mai întâi la Gniezno, unde a primit prima tonsură [31, f. 1], apoi la Poznań, în Polonia, unde a și primit ordinele minore [30, f. 4]. A fost hirotonit preot la 12 iulie 1936, în biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Cernăuți de episcopul de Iași Mihai Robu. După hirotonire, a activat ca vicar la Suceava, fiind totodată și directorul bibliotecii poloneze și al Acțiunii catolice [94, p. 10]. La începutul anului 1939, a fost numit vicar la Siret [9, f. 128], iar din luna mai a aceluiași an a activat drept cooperator în Parohia Chișinău [10, f. 112, 115], după care, începând cu luna aprilie a anului 1942, a lucrat în Misiunea din Transnistria, activând în partea de nord a regiunii timp de șase săptămâni [99, p. 100]. După Al Doilea Război Mondial a revenit în Bucovina, la Cernăuți, unde, odată cu instaurarea puterii sovietice, i s-a interzis să mai activeze ca preot, angajându-se paznic la o fabrică, dar totuși celebrând în secret sfintele sacramente. A murit la 16 septembrie 1990, la Cernăuți [94, p. 10].

Și Basarabia, de rând cu alte provincii ale Diecezei de Iași, a oferit Bisericii preoți ce și-au desfășurat activitatea spre binele sufletesc al catolicilor români. Urmează să vedem în continuare câteva dintre aceste figuri, unele dintre ele având un rol important în viața Bisericii locale de Iași. Îi vom prezenta în ordinea cronologică a nașterii lor.

Primul dintre aceștia a fost Pr. Albert Weber, născut la 14 iulie 1907, în Parohia Crasna, din părinții Martin și Eva, ambii agricultori [29, p. 30]. După studiile de filozofie și teologie la

seminariile din Iași și București, a urmat cursurile Universității din Trier (Germania), unde a fost hirotonit preot la 17 martie 1934. La puțin timp după revenirea în țară, a activat ca vicar în parohiile Gherăești, jud. Neamț (1 octombrie 1934 – 20 decembrie 1934), Tămășeni, jud. Neamț (20 decembrie 1934 – 1 noiembrie 1935), Crănișoara Veche, jud. Suceava (1 noiembrie 1935 – 31 decembrie 1935). La 7 noiembrie 1935 a fost numit paroh la Răchiteni (jud. Neamț) [71, p. 97], unde în scurt timp a terminat biserica și casa parohială [92, p. 64]. În decembrie 1936 a fost numit paroh de Horgești (Văleni), jud. Bacău, comunitate pe care a păstorit-o până în iunie 1963 [71, p. 97]. Și în această comunitate a dus la bun sfârșit casa parohială și biserica, precum și câte o biserică în satele Galeri și Varnița. Cu jumătate de an înainte de moarte s-a retras în Parohia Nicolae Bălcescu, jud. Bacău [116, p. 64]. A murit la 7 martie 1964 într-un spital din Bacău [71, p. 97].

Cel de-al doilea preot originar din Basarabia a fost Carol Söhn, născut la 27 mai 1908, la Crasna, fiul lui Ioan și al Margaretei, ambii agricultori [29, p. 27]. În anul 1922 a intrat în Seminarul din Iași, de unde, în anul 1927, a fost transferat la Seminarul „Sfântul Duh” din București, pe care l-a absolvit în anul 1930 [92, p. 146]. Ca seminarist la Iași, s-a arătat un elev silitor, fiind printre primii la învățătură [29, p. 27, 62, 92]. Și-a definitivat studiile teologice la Universitatea din Strasbourg, pe care a absolvit-o în anul 1934. A fost hirotonit preot la 16 iulie 1933 în Franța, la Strasbourg [93, p. 157]. Într-o scrisoare trimisă episcopului Mihai Robu la 30 martie 1934 îi vorbea despre înrăutățirea stării de sănătate, motiv pentru care, după Paștele din acel an, urma să se interneze la spitalul din Gielsdorf [8, f. 181]. Problemele îi erau cauzate de durerile de stomac și de reumatism [8, f. 160]. Revenit în România, între anii 1935-1959 a activat ca paroh la Oțeleni (jud. Iași) [92, p. 146]. De cum a venit în această localitate, „a fost îndrăgit de întreaga populație, care a văzut în el un suflet mare, cu dragoste și credință și pornit să facă lucruri mari pentru sat”. Între anii 1937-1939, Pr. Carol Söhn a construit casa parohială din Oțeleni, iar în anul 1948 a început și construcția noii biserici din localitate, pe care însă nu a avut bucuria să o vadă terminată, întrucât lucrările de finisare s-au încheiat abia în anul 1962 [182, p. 131-147]. La 15 aprilie 1959, a fost numit paroh la Gherăești, comunitate pe care a păstorit-o până la 1 octombrie 1968, când, pe motiv de vârstă, s-a pensionat. A decedat la 4 iulie 1986, la Bacău, fiind înmormântat în cimitirul din satul Gherăești [92, p. 146].

Un alt preot originar din Crasna a fost Gaspar Bachmeier, care s-a născut la 13 noiembrie 1909, din părinții Ludovic și Irena [29, p. 70]. Unirea Basarabiei cu România și trecerea parohiilor catolice din această provincie în componența Diecezei de Iași i-au înlesnit drumul spre studiile teologice mai întâi la Seminarul „Sfântul Iosif” din Iași [92, p. 149]. Aici s-a arătat mereu un seminarist silitor și bun la învățătură, dovadă fiind calificativele avute pe parcursul

anilor de studii, fiind promovat primul din clasă [29, p. 21, 33, 70]. Ultimii doi ani de studii teologice i-a urmat la Seminarul „Sfântul Duh” din București. Și-a desăvârșit studiile la Facultatea de Teologie Catolică a Universității din Strasbourg, între anii 1929-1933, unde, la 27 decembrie 1932, a fost hirotonit diacon [32, f. 35], iar la 16 iulie 1933 preot [92, p. 149; 133, p. 434]. În perioada când se afla la studii la Strasbourg, episcopul Mihai Robu îi scria lui și altor seminariști aflați la studii în străinătate: „Ați lăsat cea mai bună impresie pe unde ați fost... Să vadă și francezii că și cu românii nu-i de șagă!” [73, p. 305] Într-adevăr, decanul facultății, scriindu-i episcopului Mihai Robu, îl elogia sincer pe studentul Bachmeier și pe un alt coleg al său, descriindu-i ca fiind pioși, devotați, serviabili, respectuoși, delicați. Îl felicita pe episcopul de Iași că are astfel de oameni, sperând că vor fi și preoți buni [31, f. 31].

În anul 1933, la decizia episcopului de Iași, a revenit în România. În același an și-a început studiile la Universitatea din Tübingen, pe care le-a finalizat în anul 1936 [71, p. 100]. Revenit în țară după această dată, a fost numit profesor la Seminarul din Iași și capelan al călugărițelor „Notre Dame de Sion” [92, p. 149]. În decembrie 1936, Bachmeier a preluat conducerea Parohiei Răchiteni în calitate de vicar cooperador, iar din iulie 1937 în calitate de paroh. La 22 ianuarie 1938 primea din partea episcopului Mihai Robu permisiunea de a se întoarce la Tübingen, pentru un an, în vederea finalizării tezei de doctorat în drept canonic, pe care a susținut-o la 11 februarie 1939 [71, p. 100-101], însușindu-și, totodată, și o pregătire temeinică în domeniul exegezei biblice [132, p. 434].

După finalizarea studiilor la Tübingen, revenit în țară, Pr. Gaspar Bachmeier a fost numit profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași (închis de noile autorități comuniste române în anul 1948) și consilier în cadrul Episcopiei de Iași. În calitate de profesor la seminar și colaborator al Curiei diecezane în anul 1948, împreună cu Pr. Ioan Mărtinaș, Pr. Gaspar Bachmeier a publicat lucrarea *Bine ai venit, stăpâne*, prilejuită de instalarea ca episcop de Iași a Mons. Anton Durcovici [68, p. 11]. În perioada august 1948 – septembrie 1950, a figurat drept consilier eparhial de Iași, iar la 1 februarie 1949 a fost numit paroh al Parohiei „Adormirea Maicii Domnului” din Iași. La 16 septembrie 1950 a fost arestat de Securitate, fiind, la 3 octombrie același an, condamnat la trei luni de închisoare corecțională, pe motiv că nu anunțase Miliția despre deplasarea sa într-o altă localitate. A fost eliberat din Penitenciarul Iași la 3 ianuarie 1951, stabilindu-se în Arhidieceza de București [71, p. 101], unde a activat ca paroh la Târgu Jiu și Râmnicu-Vâlcea (1950-1955) [116, p. 75].

Cu excepția acestor cinci ani de pastorație în cele două parohii din Muntenia, întreaga activitate a Pr. Gaspar Bachmeier este legată de Seminarul din Iași, redeschis în anul 1956, unde a fost profesor de exegeză (a Psalmilor și Noului Testament) și de drept canonic, ulterior fiind

numit și prorector [46, p. 58]. Din anul 1956 a îndeplinit și funcția de paroh și decan de Iași [92, p. 149].

Având numeroși ani de profesorat și experiența conducerii „exilului” de la Beiuș, episcopul Petru Pleșca i-a încredințat Pr. Gaspar Bachmeier, la 1 martie 1967, conducerea Seminarului din Iași în calitate de rector. Printre obiectivele principale ale noului rector menționăm: grija pentru formarea intelectuală și spirituală a seminaristilor, repararea și modernizarea clădirii seminarului, restructurarea și mărirea bibliotecii, înnoirea corpului profesoral [116, p. 75]. Pe lângă aceasta, ca rector a știut să îmbine bunătatea și dreptatea, exigența și deschiderea spre nou. Era nespus de iubit de studenți care descopereau în el un om cu inimă mare [132, p. 434].

A decedat în drum spre Constanța, la 9 iulie 1971, fiind înmormântat la Iași, în cimitirul „Eternitatea”. Pe crucea de mormânt este scris următorul epitaf: „Pios slujitor al altarului, distins profesor, paroh de Iași și prorector al Institutului Teologic, cu frica lui Dumnezeu și dragostea de oameni. A sădit în sufletele elevilor și credincioșilor dragoste și credință. Suflet blând, mereu deschis pentru oameni” [92, p. 149].

O ultimă figură de preot originar din Basarabia la care vrem să ne referim este Pr. Cazimir Cotolevici. Acesta s-a născut la 11 februarie 1926 în satul Stârcea, pe atunci în comuna Glodeni din județul Bălți, din părinții Petru Cotolevici și Emilia Tomașevschi, fiind admis în Seminarul din Iași în anul 1939 [34, p. 10], după ce a absolvit școala generală de șapte clase din Glodeni [101]. Din cauza ocupației sovietice a Basarabiei dintre 1940-1941, a trebuit să-și întrerupă studiile, reluându-le în anul 1941, direct cu clasa a III-a, pentru clasa a II-a susținând doar examenele [34, p. 48-48v]. După închiderea Seminarului din Iași în anul 1948, și-a continuat studiile la Institutul Teologic din Alba Iulia, pe care l-a absolvit în anul 1954. A fost hirotonit preot de episcopul Ștefan Fiedler, la Oradea, la 8 decembrie același an, activând, începând cu 1 iulie 1955, ca vicar la Gherăești (până la 1 februarie 1956), apoi la Siret (1 februarie – 1 octombrie 1956), Oituz, jud. Bacău (1 octombrie 1956 – 15 octombrie 1958) și Cacica, jud. Suceava (15 octombrie 1958 – 1 ianuarie 1960), administrator parohial la Oituz (1 ianuarie 1960 – 3 martie 1962), paroh la Ploscuțeni, jud. Vrancea (3 martie 1962 – 3 martie 1964), vicar la Huși (3 martie – 3 octombrie 1964). La 3 octombrie anul 1964 a fost numit paroh la Nicolae Bălcescu, comunitate pe care a păstorit-o până la 1 noiembrie 1966 [101]. În această comunitate, care avea nevoie de o biserică mai mare, a început punerea temelii noului lăcaș de cult, lucrări pe care nu le-a putut continua [151, p. 13]. Între 1 iulie 1966 – 1 decembrie 1967 a fost paroh la Găiceana (jud. Bacău), de unde a fost transferat la Cacica (1 decembrie 1967 – 1 martie 1968), apoi la Solonețu Nou, jud. Suceava (1 martie 1968 – 6 august 1989), de unde

s-a pensionat, colaborând mai întâi la Poiana Micului, jud. Suceava (6 august 1989 – 31 august 2003), iar apoi la Oituz (1 septembrie 2003) [101].

4.2. Învățământul confesional catolic și instituțiile de caritate catolice din Basarabia

Învățământul. Parte componentă a activității Bisericii, pe lângă celebrarea sacramentelor, este și *munus docendi* – misiunea de a învăța –, mai ales dacă luăm în considerație că primele școli în Europa au apărut pe lângă mănăstiri. Nici Biserica Catolică din Basarabia nu a fost străină de această misiune, fiind înființate școli pe lângă parohii și care au activat și în perioada interbelică.

O astfel de școală a activat pe lângă Parohia Chișinău, fiind înființată în anul 1901 prin autorizația eliberată de autoritățile din Odessa [3, f. 27], decizia înființării ei fiind luată de comun acord de Societatea de Binefacere pentru săraci și Consiliul parohial în anul 1900. Clădirea școlii a fost inaugurată la 26 septembrie 1901, fiind rezultatul eforturilor parohului de Chișinău, Pr. Iosif Kessler [191, p. 162]. Până în anul 1917, școala a fost întreținută de Societatea de Binefacere de pe lângă biserica romano-catolică din Chișinău. În perioada Republicii Moldovenesti, școala a fost întreținută de primăria orașului, iar după unirea Basarabiei cu România, începând cu anul 1919, de Guvernul României ca școală de stat primară mixtă poloneză nr. 46 [3, f. 1; 54, p. 113], autorizația de funcționare fiind dată de autoritățile școlare din Chișinău și București la 27 martie 1930, școala primind autorizația cu drept de publicitate [3, f. 24, 25]. Instituția funcționa în curtea bisericii din Chișinău [24, fond 1215, f. 187], având adresa juridică pe strada Vl. Herța nr. 6 [113, p. 190]. Succesul școlii a făcut ca, în anii 1905-1906, edificiul care o adăpostea să fie mărit, fiind adăugate spațiile pentru bibliotecă și sala de lectură [191, p. 162].

Activitatea acestei școli, alături de cea din Bălți la care ne vom referi mai jos, este menționată de episcopul Mihai Robu în raportul cincinal trimis Sfântului Scaun în anul 1928, indicând-o drept școală mixtă pentru băieți și fete, condusă de parohul locului [21, f.133].

Clădirea școlii era cu un singur nivel, însă era destul de încăpătoare. Pe ambele părți ale coridorului se situau sălile de clasă, cabinetele administrative și gospodărești. Edificiul adăpostea „Casa Poloneză”, Clubul sportiv „Warta” și Organizația de tineret „Jan Sobieski” [186, p. 201].

Din anul 1919 până în anul 1923, limba de predare era, pentru majoritatea obiectelor, limba polonă, învățătoarele fiind și ele de origine poloneză. Doar două discipline – istoria și geografia României – erau predate în limba română [3, f. 1].

Începând cu 1 septembrie 1923, conform instrucțiunilor date de inspectorat, limba polonă urma să fie predată numai câte o oră pe zi în fiecare clasă, la fel ca și religia, celelalte obiecte

trebuind să fie predate numai în limba română și după manuale românești. Tocmai de aceea, Societatea de Binefacere se adresa ministrului Instrucțiunii Publice cu rugămintea să aprobe deschiderea unei școli poloneze particulare, în care limba de predare să fie în continuare poloneza, urmând programa analitică pentru școlile de stat, dar după manuale poloneze cenzurate, în limba română fiind predate aceleași două materii ca și până la acel moment. Se prevedea ca noua instituție de învățământ să aibă aproximativ 100 de elevi, împărțiți în patru clase, cu patru învățătoare: Lidia Moraru pentru materiile predate în limba română; Florentina Wińkowska⁴⁰, Sofia Bilinschi și Maria Zeidel pentru materiile în limba polonă [3, f. 1-1v].

Drept urmare, instituția a devenit Școala Primară Polonă Mixtă din Chișinău. În timpul anului școlar 1923-1924, cele patru clase ale respectivei școli erau frecventate de 116 elevi, dintre care 57 de băieți și 59 de fete, 56 fiind polonezi, iar 60 români. Învățători erau Marcu Glaser, care preda religia, o învățătoare româncă ce preda limba română, F. Wińkowska, A. Postępska și M. Zeidel. Comitetul școlar a stabilit și o taxă lunară de 50 de lei, în cazul familiilor sărace suma era achitată din banii strânși de ceilalți polonezi. Anul școlar 1923-1924 a început la 14 septembrie cu sfânta liturghie celebrată în biserică, după care a urmat discursul Pr. Marcu Glaser, care a vorbit despre ideea de întrajutorare, făcând referință la deschiderea școlii din banii polonezilor. A urmat discursul consulului Bronisław Ossoliński, apoi cel al viceconsulului, care a spus că învățământul polonez din Basarabia „depinde de bunăvoința și dorința polonezilor de a susține material inițiativele consulatului” [178, p. 269].

În preajma recunoașterii școlii din partea autorităților de stat, școala era frecventată de 160 de copii, dintre care 100 sub 12 ani și 60 peste această vârstă, repartizați în patru clase, având ca limbi de studiu româna și polona [113, p. 190]. La începutul anului școlar 1932-1933 școala avea 106 elevi și cinci învățători: Mons. dr. Marcu Glaser, Anton Grabec, Aneta Simionovici-Romano, Florentina Wińkowska⁴¹ și Antonina Vorobiova [10, f. 88].

Pentru anul de studii 1936-1937, avem următoarea situație a școlii: numărul de elevi era de 81, dintre care 37 de băieți și 44 de fete, repartizați în patru clase: clasa I – 17 băieți, 12 fete, total 29 de elevi; clasa a II-a – 6 băieți, 12 fete, total 18 elevi; clasa a III-a – 8 băieți, 8 fete, total 16 elevi; clasa a IV-a – 6 băieți, 12 fete, total 18 elevi. Cele patru posturi de învățători erau ocupate de Maria Gherasim, Jadwiga⁴² Opolschi, Florentina Wińkowska⁴³ și I. Aftinescu în locul lui Roman Biskup, care la moment își satisfăcea stagiul militar [3, f. 7].

⁴⁰ În original ortografiat Vincovscaia.

⁴¹ În original ortografiat Vincovschi.

⁴² În original ortografiat Iadviga.

⁴³ În original ortografiat Vincovschi.

În anul 1938, răspunzând unei adrese a Ministerului Instrucțiunii Naționale, Direcțiunea Învățământului Particular și Confesional [3, f. 21], Mons. Marcu Glaser prezenta, la 21 noiembrie, următorul tablou al Școlii Primare Polone din Chișinău: limbile de predare erau româna și polona, existau patru clase în care învățau 67 de elevi, dintre care 34 de băieți și 33 de fete. Repartizarea elevilor pe clase era următoarea: clasa I – 11 băieți, 4 fete, total 15 elevi; clasa a II-a – 9 băieți, 9 fete, total 18 elevi; clasa a III-a – 8 băieți, 13 fete, total 21 de elevi; clasa a IV-a – 6 băieți, 7 fete, total 13 elevi [3, f. 25, 29]. Erau patru învățători: Roman Biskup, care era și director, Maria Gherasim, Jadwiga⁴⁴ Biskup și Florentina Wińkowska⁴⁵ [3, f. 24, 29]. Pentru anul 1940, prezentând tabloul școlii, Pr. Francisc Krajewski indica următoarea situație: denumirea oficială a instituției: Școala Primară Particulară Mixtă Polonă cu drept de publicitate susținută de Societatea de Binefacere de pe lângă biserica romano-catolică din Chișinău; limbile de predare – româna și polona, patru clase, patru posturi și cinci învățători: Florentina Oboru-Wińkowska, aflată de 35 de ani în funcția de învățătoare; Roman Biskup, care era și director, aflându-se de patru ani în serviciu [3, f. 38] și care la acel moment era concentrat și studia la Școala de Ofițeri din București [10, f. 120]; V. Marinescu, institutor de gradul I, pensionar, cu 35 de ani în serviciu și care la moment îl suplinea pe Roman Biskup; Jadwiga Biskup cu un stagiu de șase ani; postul al patrulea, liber, era ocupat de Pr. Francisc Krajewski [3, f. 38]. Toți învățătorii, conform legii învățământului particular, erau obligați să treacă examenul de limbă română [3, f. 9]. Numărul elevilor era de 67, dintre care 33 de băieți și 34 de fete, repartizați în patru clase, după cum urmează: clasa I – 12 băieți, 9 fete, total 21 de elevi; clasa a II-a – 9 băieți, 3 fete, total 12 elevi; clasa a III-a – 9 băieți, 9 fete, total 18 elevi; clasa a IV-a – 3 băieți, 13 fete, total 16 elevi [3, f. 38].

Materiile studiate în această școală erau următoarele: scrierea și exercițiile gramaticale, citirea, exercițiile de compunere, aritmetica, geometria, istoria, geografia, științele fizice naturale, caligrafia, desenul, exercițiile fizice și jocurile gimnastice, lucrul manual (pentru fete). Adeverințele de studii eliberate de Școala Primară Particulară Mixtă Polonă din Chișinău dădeau dreptul numai la înscrierea într-o școală secundară sau profesională ori în clasa a cincea, curs complementar [3, f. 20]. Dintre materiile specifice învățământului religios erau studiate istoria Bibliei, catehismul, aplicarea analitică, sintetică și practică a acestor noțiuni în viața cotidiană. Formarea religioasă a copiilor cuprindea, pe lângă orele de religie, și frecventarea liturgiilor, mai ales duminica, zi în care elevii, însoțiți de învățători și mame, participau la slujbele din biserică, pentru ei fiind rezervate locurile din față [197, p. 346-347]. Instituția funcționa după

⁴⁴ În original ortografiat Iadviga.

⁴⁵ În original ortografiat Vincovschi.

programul școlilor germane [113, p. 190]. O atenție deosebită școala din Chișinău acorda și educației estetice a elevilor și activității artistice, de care se îngrijea chiar directorul Roman Biskup. Pe lângă spectacolul tradițional de Crăciun, erau organizate astfel de manifestări și cu ocazia începutului și sfârșitului anului școlar [197, p. 346].

Manualele utilizate în școlile particulare și confesionale, conform art. 28 din Legea învățământului particular, trebuiau să fie aprobate de Ministerul Instrucțiunii Publice și să fie întocmite după noua programă școlară, nefiind permise cele cu aprobări perimate. Se pare că tocmai astfel de aprobări aveau manualele utilizate în școala din Chișinău, odată ce, la 23 mai 1936, direcțiunii școlii îi era trimisă o scrisoare semnată de episcopul Mihai Robu, prin care i se aducea la cunoștință constatarea ministerului cu privire la utilizarea unor astfel de manuale și se menționa că, după 1 septembrie 1936, acestea nu vor mai putea fi folosite, în caz contrar, „se vor aplica rigorile legii” [3, f. 15].

Clădirea școlii poloneze din Chișinău găzduia și o bibliotecă ce avea un număr mare de cărți în limba polonă, împrumutate de întreaga comunitate poloneză din capitala Basarabiei. De asemenea, posedea și o sală mare cu scenă, în care se organizau întâlniri ale familiilor poloneze cu oaspeți din Polonia. Tot aici erau organizate jocuri, baluri, serate, tombole [106, p. 268-269].

Cea de-a doua școală catolică recunoscută de stat a funcționat la Bălți. Ea a fost înființată în anul 1907. Clădirea școlii a fost donată Parohiei Bălți, valoarea ei, în anul 1925, fiind evaluată la 10.000 lei [10, f. 65]. A primit dreptul de publicitate la 10 iulie 1928 [18, f. 6].

În anul 1929, conform răspunsului parohului Mathias Szydagis adresat episcopului Mihai Robu, Școala Primară Polonă Catholică din Bălți era condusă de directoarea Maria Zeidel, având patru învățători și patru clase. Numărul elevilor era de 72, toți fiind catolici. Limbile de predare a materiilor erau româna, pentru obiectele naționale, și polona, pentru obiectele ce țineau de religie [3, f. 53]. În anul 1931, conform directoarei Maria Zeidel, școala avea patru învățători, dintre care toți cunoșteau limba română, întrucât niciunul dintre ei nu avea nevoie să susțină examenul de română prevăzut de Legea învățământului particular [3, f. 34]. Aceași Maria Zeidel preda religia romano-catolică și limba polonă și la școala primară de stat din Bălții Noi, în afara programului pe care-l avea la școala parohiei [10, f. 35]. În anul 1933, școala dispunea doar de trei învățători; aceștia erau: Pr. Hyacint Bock, Maria Zeidel și Eugenia Blonschi, având un număr de 60 de elevi, repartizați în patru clase [10, f. 89]. În anul școlar 1938-1939, școala avea doar doi învățători – Maria Zeidel și Eugenia Blonschi – și un număr total de 50 de elevi, repartizați astfel: clasa I – 6 băieți, 6 fete, total 12 elevi; clasa a II-a – 2 băieți, 8 fete, total 10 elevi; clasa a III-a – 9 băieți, 5 fete, total 14 elevi; clasa a IV-a – 6 băieți, 8 fete, total 14 elevi [18, f. 6].

Școala și-a încetat activitatea înainte de război, însă limba polonă a continuat să fie predată în școala românească [75, p. 124]. Prin urmare, informația oferită de consulul Anton Świerzbinski în anul 1929 cum că școala din Bălți a fost închisă în anul 1927 nu este veridică [178, p. 266-267].

O școală primară activa și la Stârcea. Această instituție nu a avut un local propriu, fiind situată, pe parcursul anilor, în casele locuitorilor din sat. La începutul anilor '30 ai secolului al XX-lea, locuitorii din Stârcea, paralel cu edificarea bisericii, au început și construcția școlii, care a fost dată în exploatare în anul 1941 [189, p. 245]. Dintre învățătorii care au predat în această școală îi amintim pe Stanislau Faber, care, ca profesor de stat în Stârcea, îi învăța pe elevi limba polonă și religia [2, f. 68]; Augustina (Ana) Abramova, Paulina Gordynski, Hipolit Klimowicz, Aref Popowicz, Victor Stemberg [189, p. 246].

Pentru predarea limbii polone și a religiei în școala din Stârcea era nevoie de autorizația din partea autorităților statale. Astfel, la 6 octombrie 1932, parohul de Bălți, Pr. Mathias Szydakis, cerea pentru școala din Stârcea autorizația de a fi predate patru ore de limbă polonă și două ore de religie, rugând, totodată, să-i fie acordată dnei Ana Abramova autorizația de a preda în respectiva școală [3, f. 48]. Autorizația Inspectoratului Școlar al județului Bălți ca Abramova să predea la Stârcea limba polonă și religia a fost dată la 3 februarie 1933 [3, f. 49].

Și comunitatea catolică din Soroca avea o școală parohială. După Revoluția din Octombrie, când a fost înființată comunitatea poloneză din Soroca, prima sarcină a acesteia a fost deschiderea unei școli elementare poloneze, care era întreținută din spectacole [177, p. 272]. Existența școlii este confirmată în anul 1921 și de *Almanahul „Presa Bună”* [83, p. 24]. În anul 1928, Pr. Mihai Hellon a fost cel care a deschis și a condus cursurile instrucțiunii religioase, „asigurând bunul mers pentru anul școlar curent”. Numărul elevilor era de 30 [6, f. 244].

Școli catolice în Basarabia, în perioada interbelică, au activat și la Balmaz, Emmental și Crasna. Fiind colonii germane, Mons. Marcu Glaser s-a adresat cu o scrisoare către Ministerul Instrucțiunii cu rugămintea să permită ca limba de predare în școlile din aceste localități să fie limba germană, iar învățătorii care nu cunosc această limbă să fie înlocuiți cu cei care o cunosc [3, f. 50]. Această cerere a decanului de Basarabia poate fi înțeleasă în contextul politicii guvernului român față de minoritatea germană în domeniul învățământului: autoritățile școlare angajau tot mai mulți învățători români, numărul celor germani fiind redus sistematic prin examene de limbă română, prin pensionare timpurie, mutare sau demitere, iar începând cu anul 1933, în general nu au mai fost angajați învățători germani [144, p. 298].

La 26 august 1931, parohul de Crasna, Pr. Bernhard Leibham, îi scria episcopului Mihai Robu rugându-l ca, în conformitate cu Concordatul și cu acordul ministrului, să-l angajeze ca

învățător de religie în școala primară din sat pe sacristanul Edmund Gansky, care îndeplinea deja această funcție, însă, din cauza intrigilor unui „dușman al parohului”, a fost alungat din școală [15, f. 139]. La 21 septembrie același an, parohul de Crasna repeta cererea, scriindu-i episcopului că ministerul și nu revizorul trebuie să numească învățătorul. Însă deja la 14 septembrie Mihai Robu intervenise pe lângă minister în vederea numirii lui Gansky ca învățător de religie în școala din Crasna [15, f. 140]. Intervenția episcopului nu a rămas fără răspuns, odată ce, la 15 noiembrie 1931, Leibham îi mulțumea episcopului pentru angajarea lui Edmund Gansky [15, f. 143]. Acesta însă nu a rămas mult să activeze la Crasna. La 6 februarie 1933, Pr. Bernhard Leibham îi scria lui Robu cu rugămintea ca, în locul lui Gansky, să fie angajat un alt învățător, transmițând, totodată, la episcopie copia diplomei lui Michael Zibart, cel pe care dorea să-l angajeze [15, f. 154]. La 13 februarie, parohul de Crasna reitiera cererea, însă deja cu rugămintea ca Zibart să fie angajat nu doar ca asistent, ci ca al doilea învățător de religie, întrucât îi este dificil parohului să predea în toate cele nouă clase pe care le avea școala [15, f. 155].

Copiii catolici care nu frecventau școlile particulare confesionale aveau și ei parte de instrucțiune religioasă. Astfel, în raportul trimis la 21 decembrie 1939 Episcopiei de Iași, Pr. Francisc Krajewski indica un număr total de 123 de copii (60 băieți și 63 fete) cu vârsta între 7 și 12 ani, dintre care 30 de băieți și 45 de fete frecventau cursurile de instrucțiune religioasă. Numărul persoanelor din parohie cu vârsta între 13 și 19 ani era de 124 (80 băieți și 44 fete), dintre care 20 de băieți și 13 fete frecventau respectivele cursuri, 15 băieți și 20 de fete erau asociați în organizații catolice, iar restul nu frecventau aceste cursuri. Învățământul avea loc sistematic în baza istoriei sfinte și a catehismului, în clasele superioare școlare fiind predată și liturgica, iar în cele superioare liceale și dogmatica. „Rezultatul este satisfăcător. Elevii practică viața religioasă și la examene merită note bune”. În cadrul școlii confesionale de pe lângă parohie, numărul lecțiilor de religie era de trei ori pe săptămână, iar pentru celelalte școli din oraș – de două ori săptămânal pentru clasele inferioare și o dată pentru cele superioare. Învățător era preotul catolic, drept local servind școala de pe lângă biserică [3, f. 4]. În celelalte școli din Chișinău, învățământul religios era dificil de asigurat, întrucât erau doar câte 2-3 copii catolici în clasă [113, p. 190]. Instrucțiunea religioasă a copiilor de altă confesiune decât cea ortodoxă fiind obligatorie, la finalul fiecărui an, ei trebuiau să dovedească, prin certificate, că au primit această instrucțiune în comunitatea confesională căreia îi aparțineau. În privința copiilor de confesiune catolică, la intervenția Mons. Marcu Glaser, aceștia urmau cursurile de religie catolică în incinta școlii parohiale poloneze [3, f. 4]. Existau și unele dificultăți în ceea ce ține de instrucțiunea religioasă: elevii erau prea ocupați după masă și, din acest motiv, nu puteau participa decât rar sau deloc la cursurile de religie; în unele școli erau ocupați chiar și duminica, fapt care-i

împiedica să participe la liturghie. În școlile din județul Lăpușna în care studiau copiii catolici, instrucțiunea religioasă a acestora se reducea doar la ceea ce învățau de la părinți [18, f. 203-204].

La Ismail nu exista o școală specială pentru copiii catolici. Din informațiile oferite de Pr. Ioan Hondru în ianuarie 1940, în parohie erau 5 băieți și 2 fete între 7 și 12 ani, iar mai mari de 12 ani erau 13 băieți și 11 fete, care studiau la diferite școli și licee din oraș. Elevii catolici din licee făceau orele de religie la parohie în cursul aceluiași ore de la liceu, în timp ce copiii mai mici de 12 ani participau la astfel de cursuri doar vara. Important era faptul că autoritățile nu se opuneau cererii copiilor de a urma orele de religie în parohie, dimpotrivă, solicitau și notele pentru fiecare semestru pe care le dădea Pr. Ioan Hondru [18, f. 131]. O situație asemănătoare era raportată și pentru comunitățile din componența Parohiei Bălți, copiii din respectivele localități frecventând cursurile de religie în acele zile în care preotul catolic și afla printre ei, fie în incinta școlii, fie în localul unde era celebrată liturghia, învățător fiind preotul sau o persoană autorizată de acesta. Drept suport didactic era folosit manualul de la orele de catehism [18, f. 151].

La Hotin și comunitățile care țineau de această parohie, întrucât nu exista o școală confesională, la începutul anului 1940 instrucțiunea religioasă era frecventată de 8 băieți și 12 fete, o dată pe săptămână, luni pentru băieți, marți pentru fete, învățător fiind preotul însuși, ca local servind casa parohială. Orice lecție începea cu o rugăciune și se încheia în biserică, în fața lui Isus din Euharistie. În procesul de predare, preotul folosea tablouri cu tematică religioasă, la fel ca și sistemul de întrebări-răspunsuri, la următoarea lecție fiind recapitulat materialul de la ora precedentă [18, f. 167-167v].

De o importanță majoră pentru educarea catolicilor era învățământul catehetic, adică predarea principalelor adevăruri ale credinței și care se desfășura de obicei în parohii. La Chișinău, acesta era destul de anevoios, de multe ori părinții fiind cei care îngreunau participarea copiilor la aceste lecții. Astfel, după informațiile oferite de Marcu Glaser, în decembrie 1926 participau la orele de catehism în mod regulat 20-30 de elevi [113, p. 190].

Pentru învățământul confesional catolic din Dieceza de Iași, Ministerul Instrucțiunii Publice aprobase și un tabel cu zilele în care, fie în totalitate, fie parțial, erau suspendate cursurile. Aceste zile corespundeau sărbătorilor și solemnităților din calendarul catolic și erau următoarele: de la 24 decembrie până la 6 ianuarie, inclusiv, era vacanța de Crăciun, din Duminica Floriilor până în Duminica a II-a din Timpul Pascal dura vacanța de Paști; Întâmpinarea Domnului (2 februarie); Buna Vestire (25 martie); Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie); Rusaliile (2 zile); Înălțarea Domnului; *Corpus Domini* sau Solemnitatea

Preasfântului Trup și Sânge, numită și Joia Verde; Sfinții Apostoli Petru și Paul (29 iunie); Toți Sfinții (1 noiembrie); Neprihănită Zămislire (8 decembrie); Ziua Morților (2 noiembrie); Sfântul Marcu (25 aprilie); în Miercurea Cenușii sau începutul Postului Mare cursurile erau suspendate până la amiază; în zilele cu procesiune nu se făceau lecții de la 8 până la 10 dimineața [3, f. 3, 6]. Pe lângă aceasta, cursurile puteau fi suspendate și cu ocazia Solemnității Sfântului Iosif (19 martie), cu obligația de a fi recuperate într-o altă zi, cum a fost, de exemplu, în anul 1930, când ziua prevăzută era 25 aprilie [3, f. 8]. În anii în care Solemnitatea Învierii Domnului la catolici era la date diferite de cea a ortodocșilor, același minister aproba schimbarea vacanței de Paști a elevilor romano-catolici în conformitate cu calendarul propriu [3, f. 12, 17].

Instituții de caritate. De rând cu învățământul, un alt domeniu în care s-a implicat Biserica Catolică din Basarabia a fost cel al carității.

Elementul central al acestui tip de activitate a Bisericii Catolice din Basarabia a fost reprezentat, în perioada interbelică, de orfelinatul din orașul Tighina, deschis și condus de parohul comunității, Pr. Nicolae Szczurek. Începuturile acestui așezământ caritativ datează din anul 1925 când, la 13 martie, parohul a aflat despre doi copii ai unei femei convertite, părăsită de soțul ei și aflată în spital. Acești copii, aflați cu mama lor, se hrăneau cu resturile de mâncare ce rămăneau de la ceilalți bolnavi. Atunci, „cuprins de milă și îndemnat de reposata mea mamă, de cele două surori și de învățătoare”, Szczurek i-a luat la sine pe cei doi copii, adăpostindu-i în casa parohială. În toamna aceluiași an, din cauza sărăciei, celor doi li s-au mai adăugat și alți copii. Într-o perioadă, numărul copiilor adăpostiți de parohul de Tighina ajunsese la 70, iar în anul 1934 numărul lor era de 50, unii dintre ei „au murit, alții au dispărut ori au fost luați înapoi de familia lor”. Orfelinatul nu dispunea de un edificiu propriu, fiind amplasat în casa parohială [89, p. 103-107]. De copii se ocupa atât Pr. Nicolae Szczurek, cât și sora sa, necăsătorită și doar cu câțiva ani mai tânără decât fratele ei [150, p. 217].

Problema întreținerii orfelinatului a fost o preocupare constantă a episcopului Mihai Robu [113, p. 191]. Drept urmare, nici mulțumirile din partea beneficiarilor nu au întârziat să apară. De exemplu, la 28 septembrie 1933, Pr. Nicolae Szczurek îi trimitea lui Robu o scrisoare de felicitare din partea copiilor orfelinatului cu ocazia zilei sale onomastice: „Cu ocazia onomasticii, Orfelinatul din Tighina vă prezintă inimile lor împreună cu aceea din tabernacol, pentru împlinirea tuturor dorințelor Păstorului nostru. Așteptăm cu drag binecuvântarea arhierescă” [5, f. 170].

La 20 aprilie 1935, cu ocazia Învierii Domnului, parohul de Tighina îi transmitea episcopului de Iași din partea sa și a „copiilor mei” cele mai sincere mulțumiri pentru binecuvântarea episcopală și „pentru considerabila ofertă în sumă de 5.000 de lei” [5, f. 169].

De asemenea, la 14 aprilie 1938, Pr. Nicolae Szczurek, „împreună cu micuții și enoriașii” îi exprima episcopului Mihai Robu „bucuria și cele mai sincere urări” cu ocazia Paștelui, totodată mulțumindu-i pentru „marea pomană pentru orfelinat de la începutul acestui Post Mare” [5, f. 179].

O altă sursă de întreținere a acestei instituții caritative era Primăria orașului Tighina. Însuși primarul era o persoană foarte atașată de copii, odată ce aceștia îl numeau „tată”. În anul 1934, cu ocazia jubileului de 30 ani de preoție ai Pr. Nicolae Szczurek, primarul, prezent și el la recepția de după liturghie, a promis „că repară omisiunea din bugetul Primăriei prin aceea că jumătate din o donațiune făcută Primăriei pentru scopuri de binefacere, adică suma de 60.000 lei o pune la îndemâna Părintelui Nicolae pentru orfani” [89, p. 107]. Se întâmpla uneori ca poliția orașului, dacă de la piață confisca ceva, să-i aducă marfa Pr. Nicolae pentru orfelinatul său [150, p. 217].

O altă sursă de venit pentru orfelinat l-au reprezentat spectacolele de caritate. O astfel de manifestare a fost organizată la 15 octombrie a anului 1932 pe stadionul din oraș. „Și pentru că numărul catolicilor este nesemnificativ, chiar și necatolicii mi-au sărit în ajutor”. Pentru a participa la acest eveniment, Pr. Nicolae Szczurek cerea de la episcopul Mihai Robu permisiunea [5, f. 169bis], pe care, chiar dacă nu avem proba concretă, cu siguranță a primit-o, având în vedere grija episcopului de Iași pentru copii orfelinatului. Un concert de binefacere în favoarea orfelinatului de pe lângă biserica catolică din Tighina a fost organizat duminică, 28 februarie 1937, în Sala Auditoriului din oraș, la care, la fel ca și în cazul precedent, pentru a participa, parohul avea nevoie de permisiunea episcopului, pe care nu a întârziat să o ceară [5, f. 174]. La 26 ianuarie, primea din partea lui Mihai Robu permisiunea să asiste la concertul „ce se va da în folosul Orfelinatului de pe lângă parohia catolică din Tighina” [14, f. 247].

În anul 1935, Paștele a fost unul trist pentru orfelinatul din Tighina din cauza unei epidemii de scarlatină, care a făcut să fie internați în spital zece copii. [5, f. 169].

Transferat ca paroh la Chișinău în anul 1939, Pr. Nicolae Szczurek s-a ocupat și aici de orfani, adăpostind aproximativ 30 de copii. Într-o scrisoare adresată mareșalului Ion Antonescu în 1942, episcopul Mihai Robu îl elogia pe Szczurek, care a condus „neajutorat oficial” orfelinatul catolic din Chișinău până la invazia sovieticilor din iunie 1940 [113, p. 191].

O altă instituție catolică de caritate a fost Societatea de Binefacere de pe lângă Parohia Chișinău. Înființarea ei a fost decisă de autoritățile țariste din Basarabia în anul 1898, care au permis ca, pe lângă Parohia „Providența Divină” din Chișinău, să se înființeze o societate de binefacere pentru săraci, denumirea căreia era „Dobroczyńność” – „Caritate”. Printre fondatorii acestei organizații erau orașenii înstăriți Demjanovicz, Ianușevici, Negruș, Skopovski, medicii

Jurakovski, Rava etc. Sursele de venit ale societății erau contribuțiile membrilor, colectele, veniturile din reprezentările dramaturgice și concertele organizate de societate [191, p. 162].

Conform statutului, scopul societății era de a oferi „mijloace pentru îmbunătățirea situației materiale și morale a săracilor de confesiune romano-catolică din orașul Chișinău, fără deosebire de sex, vârstă, funcție și stare”, ajutorul materializându-se în îmbrăcăminte, hrană și adăpost oferit nevoiașilor, „dacă ei nu și le pot procura cu mijloacele proprii”, iar în cazuri excepționale, societatea putea să-i ajute și cu bani. Ajutor era acordat și celor care doreau să-și găsească un loc de muncă sau celor care trebuiau să-și procure instrumente de lucru. Nu erau trecuți cu vederea nici bolnavii, societatea îngrijindu-se să le ofere medicamente, să-i interneze în spital sau să se ocupe de vizitele medicilor la domiciliul acestora, subvenționa înmormântările, contribuia la plasarea bătrânilor în azil, iar a pruncilor în orfelinat. Familiile care doreau să se întoarcă în Polonia, dar nu aveau posibilitatea, erau și ele ajutate [3, nenumerotat]. Fapt interesant, fiind o societate de binefacere catolică, putea, conform statutului, să aibă și membri de alte confesiuni [8, f. 237].

La începutul secolului al XX-lea, numărul membrilor acestei organizații era de 228 de persoane [187, p. 237]. Un rol important l-a jucat Societatea de Binefacere în perioada Primului Război Mondial, când în Chișinău a sosit un număr mare de refugiați polonezi, în primăvara anului 1918 pentru aceștia fiind organizată o strângere specială de fonduri [187, p. 239]. Președinte al organizației era parohul de Chișinău, respectiv, pentru perioada pe care o analizăm, Mons. Marcu Glaser [8, f. 236], având și un comitet de administrare [8, f. 238].

Probleme în cadrul societății de binefacere au apărut în anul 1935, fiind provocate de unul dintre membrii ei, profesorul Stanislau Żawrocki, care a pornit împotriva Mons. Marcu Glaser chiar și un proces penal, clasat de primul procuror al Tribunalului județului Lăpușna, întrucât nu s-a stabilit niciun fapt penal. După acest eșec, Żawrocki l-a reclamat pe parohul de Chișinău la Ministerul Cultelor, reclamație pe care Glaser o cataloga drept „neserioasă și demagogică”, afirmațiile reclamantului fiind „în mare parte din auzite, neexacte, neadevărate, insinuante și calomnioase”. Żawrocki insista asupra distincției dintre calitatea lui Glaser ca paroh și aceea de președinte al Societății de Binefacere, „dar omite cu intenție să arate că e vorba despre o societate de binefacere de pe lângă o Biserică, a cărei îndrumare este încredințată Parohului”. Același Żawrocki, după spusele lui Glaser, nu căuta altceva decât să atragă Societatea de Binefacere în afaceri politice, în timp ce comitetul considera că o societate filantropică nu trebuie „să facă politică” [8, f. 237-238].

Atât orfelinatele din Tighina și Chișinău, cât și Societatea de Binefacere și-au încheiat existența odată cu reocuparea Basarabiei de sovietici în anul 1944 [113, p. 191].

4.3. Concluzii

Prezentarea altor aspecte decât cele strict spirituale în capitolul de față ne conduce la a concluziona următoarele:

1. Se confirmă specificul etnic al catolicilor basarabeni prin prezentarea principalelor figuri de preoți care, în perioada interbelică, au activat în Basarabia. Am văzut că majoritatea erau alogeni, la origine polonezi sau germani.

2. În același timp, am observat că unele comunități catolice din Basarabia nu doar au așteptat preoți, ci au și dat naștere la noi vocații la preoție, patru fiind preoții originari din Basarabia.

3. Fiind numită *magistra* – „învățătoare”, activitatea Bisericii Catolice nu s-a redus doar la aspectul spiritual, ci și la cel educațional, fapt demonstrat prin existența în unele parohii din Basarabia a școlilor confesionale, prin predarea religiei și prin orele de catehism.

4. Fiind numită și *mater* – „mamă”, Biserica le-a oferit credincioșilor și susținerea materială, mai ales celor nevoiași, bolnavi, singuratici, orfani, Biserica Catolică din Basarabia îndeplinindu-și acest rol prin cele două organizații de caritate activitatea cărora am prezentat-o.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

La finalul acestei incursiuni în istoria Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică și reieșind din obiectivele lucrării, putem face următoarele concluzii generale:

1. Prezentarea studiilor istorice demonstrează că până la momentul actual tematica istoriei Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică nu s-a bucurat de o cercetare sistematică, fiind cel mai adesea încadrată în studii generale cu privire la evoluția Bisericii Catolice din spațiul pruto-nistean sau al Moldovei istorice. Puținele studii reflectă doar în parte subiectul tezei de față, iar altele îl menționează doar tangențial, ca un apendice al altor subiecte cercetate, mai ales cel al vieții comunității poloneze din Basarabia sau al prezentării unor personalități ale vieții bisericești catolice din Basarabia inter- și postbelică. Aportul de bază al tezei de față este tocmai acela de a oferi o prezentare sistematică a temei enunțate. Pe lângă aceasta, tematica Bisericii Catolice din Basarabia în perioada interbelică a fost expusă de autor și într-o serie de articole care contribuie la cunoașterea unor aspecte ale istoriei acestei Biserici.

2. Lacuna istoriografică referitoare la Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică este suplinită de numeroasele izvoare istorice, care pot fi divizate în trei mari grupe: sursele de arhivă, informațiile din presa timpului și memoriile martorilor direcți. Aceste surse istorice, folosite la scrierea tezei de față, permit rezolvarea problemei științifice referitoare la evoluția comunității catolice din Basarabia în perioada interbelică și trasarea unui tabloul cât mai complet al istoriei acestei comunități în arcul de timp indicat, oferind posibilitatea de a o cerceta din diferite puncte de vedere.

3. Contextul politic rezultat în urma actului de la 27 martie 1918 – Unirea Basarabiei cu România – a atras după sine o serie de consecințe, printre care și cele de ordin spiritual. Astfel, după Biserica Ortodoxă, și confesiunea catolică din spațiul pruto-nistean a devenit parte a Bisericii Catolice din România Întregită, prin detașarea comunităților catolice basarabene de la Dieceza de Tiraspol și alipirea lor la Dieceza de Iași, fapt ilustrat în teză și în unele dintre articolele publicate de autor referitor la acest subiect. Prin aceasta s-a dorit să se demonstreze că Basarabia a devenit parte componentă a României Mari din toate punctele de vedere: politic, economic, social, cultural și spiritual.

4. Luarea în posesie a parohiilor catolice din Basarabia de către episcopul Alexandru Th. Cisar și vizitele pe care le-au efectuat cei doi episcopi de Iași în Basarabia, subiect analizat de lucrarea de față și de unele publicații ale autorului, denotă încadrarea deplină a catolicilor basarabeni în structura Bisericii Catolice din România, precum și grija constantă de care au dat

dovadă cei doi episcopi față de credincioșii de confesiune catolică din spațiul pruto-nistrean. S-a demonstrat prin această că, indiferent de etnia catolicilor din Basarabia, ei s-au aflat mereu în atenția conducătorilor Episcopiei de Iași.

5. În baza datelor demografice, s-a putut remarca o creștere constantă a numărului credincioșilor catolici din Basarabia, fapt care denotă că perioada interbelică a fost într-adevăr una benefică pentru această comunitate. Din punct de vedere etnic s-a putut observa că, în cea mai mare parte, catolicii din Basarabia erau polonezi și germani, alte etnii fiind foarte puțin reprezentate. Din punct de vedere confesional s-a văzut predominarea, în cadrul Bisericii Catolice din Basarabia, a ritului romano-catolic.

6. O problemă pe care am căutat să o rezolvăm prin studiul de față este stabilirea numărului parohiilor catolice din Basarabia în perioada interbelică, întrucât diferite izvoare indică un număr diferit. S-a putut constata că numărul lor a variat de la cinci, fiind vorba de cele menționate de decretul pontifical, la zece, numărul maxim amintit în sursele vremii. În răspândirea principalelor centre catolice nu a existat o uniformitate, totuși, am putut vedea că cele de limbă polonă erau răspândite în principal în nordul și centrul Basarabiei, iar cele de limbă germană în sud.

7. În cadrul centrelor parohiale observăm o viață intensă de credință, care nu se reducea doar la simpla participare la sacramente, ci și prin misiunile populare organizate, grija față de lăcașul de cult, susținerea materială a Seminarului din Iași și a activității misionare a Bisericii etc. Unele parohiile dispuneau de biserică, de care se îngrijeau preoții și credincioșii, altele doar de o capelă. De asemenea, majoritatea dintre ele aveau și anumite proprietăți, fapt ce le permitea întreținerea autonomă, chiar dacă nu odată preoții cereau subvenții de la Episcopia de Iași.

8. Problema specificului etnic al catolicilor basarabeni a fost rezolvată nu doar în baza datelor demografice, ci și prin prezentarea unor figuri de preoți care, în perioada interbelică, au activat în Basarabia, majoritatea fiind alogeni, la origine polonezi sau germani. În același timp, am observat că unele comunități catolice din Basarabia nu doar au așteptat preoți, ci au și dat naștere la noi vocații la preoție, patru fiind preoții originari din Basarabia.

9. O altă problemă pe care am rezolvat-o atât prin teza de față cât și prin unele articole publicate se referă la implicarea Bisericii Catolice nu doar în domeniul spiritual, ci și în cel educațional, fapt demonstrat prin existența în unele parohii din Basarabia a școlilor confesionale, prin predarea religiei și prin orele de catehism, și socio-caritativ, prin susținerea materială a celor nevoiași, bolnavi, singuratici, orfani, datorită celor două organizații de caritate gestionate de Biserica Catolică din Basarabia în perioada interbelică.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante constă în abordarea și reconstituirea istoriei confesiunii catolice din Basarabia în perioada interbelică, fiind analizată evoluția ei juridică, demografică, instituțională, spirituală etc., ceea ce a contribuit la confirmarea tezei enunțate că perioadă interbelică a reprezentat pentru Biserica Catolică din Basarabia un moment benefic în comparație cu perioadele anterioare și posterioare arcului de timp dintre cele două războaie mondiale, asigurând astfel stabilirea unui cadru cât mai complet al istoriei Basarabiei în perioada interbelică și contribuind la cunoașterea trecutului minorităților confesionale din Republica Moldova.

Recomandări: Cercetările realizate demonstrează că studierea istoriei minorităților confesionale este parte integrantă a cercetării trecutului, iar prezentarea evoluției confesiunii catolice din Basarabia în perioada interbelică a deschis noi fapte relevante pentru istoria spațiului pruto-nistrean, considerente pentru care recomandăm:

- continuarea cercetării istoriei confesiunii catolice din Basarabia, ca temă puțin cercetată până în prezent în istoriografie, cu extinderea tematicii de cercetare pe segmentul cronologic, pentru a oferi un tablou cât mai complet al evoluției istorice a confesiunii catolice din Basarabia de-a lungul timpului;
- ilustrarea implicării Bisericii Catolice în societatea basarabeană, în cultură, relațiile ei cu alte culte creștine și evidențierea rolului unor personalități catolice basarabene în diferitele domenii ale vieții societății locale și internaționale;
- pentru diseminarea informațiilor cu privire la istoria confesiunii catolice din Basarabia se recomandă includerea tematicii respective în conținuturile prelegerilor universitare și al diferitor materiale cu caracter științific.

BIBLIOGRAFIE

1. AERC CHIȘINĂU. dosar Acte de proprietate.
2. AERC CHIȘINĂU. Fond Istorie, Dosar Dieceza de Iași.
3. AERC CHIȘINĂU. Fond Istorie, dosar Învățământ.
4. AERC IAȘI. dosar Acte de proprietate.
5. AERC IAȘI. dosar 1/1827, Corespondență primită de la parohiile Faraoani, Tighina, Valea Seacă, Butea, 1827-1950, ff. 128-188.
6. AERC IAȘI. dosar 1/1855, Corespondență primită de la parohiile Ismail, Emmental, Hotin, 1855-1943.
7. AERC IAȘI. dosar 1/1920, Corespondență primită de la Congregațiile Romane, 1920-1931.
8. AERC IAȘI. dosar 1/1924, Corespondență privind personalul, 1924-1940.
9. AERC IAȘI. dosar 1/1937, Corespondență diversă, 1937-1939.
10. AERC IAȘI. dosar 2/1855, Corespondență primită de la parohiile Răchiteni, Chișinău, Horlești, Cotnari, Adjudeni, Buruienești, 1855-1950, ff. 70-136.
11. AERC IAȘI. dosar 2/1926, Corespondență trimisă unităților în subordine, 1926.
12. AERC IAȘI. dosar 2/1931, Corespondență trimisă unităților în subordine, 1931.
13. AERC IAȘI. dosar 3/1921, Corespondență primită de la parohiile Soroca, Bălți, Siret, Dornești, Gura Humorului, 1921-1950, ff. 2-131.
14. AERC IAȘI. dosar 3/1927, Corespondență trimisă unităților în subordine, 1927.
15. AERC IAȘI. dosar 3/1941, Corespondență diversă, 1941-1942.
16. AERC IAȘI. dosar 4/1921, Corespondență primită de la parohia Crasna, 1921-1942.
17. AERC IAȘI. dosar 4/1925, Corespondență trimisă unităților în subordine, 1925.
18. AERC IAȘI. dosar 4/1927, Corespondență trimisă unităților în subordine, 1927.
19. AERC IAȘI. dosar 4/1938-1841.
20. AERC IAȘI. dosar 5/1921, Corespondență trimisă unităților în subordine, 1921.
21. AERC IAȘI. dosar 7/1930, Statistici diecezane, 1930-1937.
22. AERC IAȘI. dosar XXII, Acte constitutive ale Episcopiei, 1815-1950.
23. AISR. fond 821, inv. 128, dos. 597.
24. ANRM. Fond 1354, inv. 1, dosar 658.
25. ANRM. Fond 1404, inv. 1.
26. ANRM. fond 680, inv. 1, u.p. 3352, p. I.
27. ANRM. Fond 742, inv. 6, dosar 25.
28. AITRC IAȘI. dosar 1/1912-1948, Registru intrare-ieșire.

29. AITRC IAȘI. dosar 1/1924-1930, Matricole școlare.
30. AITRC IAȘI. dosar 1/1930.
31. AITRC IAȘI. dosar 1/1932.
32. AITRC IAȘI. dosar 1/1933.
33. AITRC IAȘI., dosar 2/1933-1942, Matricole școlare.
34. AITRC IAȘI. dosar 1/1939-1947, Matricula școlară.
35. AITRC IAȘI. dosar 1/1939.
36. AMBASCIATA DI ROMANIA PRESSO LA SANTA SEDE. *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2000. 248 p. ISBN 88-209-2860-4.
37. ANDRIEȘ-TABAC, S. Un tablou nominal din 1943 al credincioșilor Parohiei Romano-Catolice de Chișinău. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2015, nr. 9-10, pp. 211-255. ISBN 978-9975-53-527-4.
38. ARION, H., Vizitațiunea canonică a nunțiuului în Țara Românească. În: *Almanahul „Presa Bună” 1938*. Iași. 1938, pp. 60-65.
39. ATUDOREI, I. *Comunitățile catolice din Moldova. Studiu de geografie istorică*, Iași: Presa Bună, 2015. 494 p. ISBN 978-606-8116-39-6.
40. AUNER, C. Episcopia de Baia (Moldaviensis). În: *Revista Catholică*. București. 1915, nr. 1, pp. 89-127.
41. BEJAN, S. O pagină din istoria Bisericii Basarabene. În: *Luminătorul*. Chișinău. 1921, nr. 1, pp. 12-21.
42. BELLET, O. Construcțiile noastre. În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1932*. Iași. 1933, pp. 31-39.
43. BELLET, O. Construcțiile noastre. Activitatea pentru construirea de biserici în Eparhia de Iași. În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1930*. Iași. 1931, pp. 49-60.
44. Biserica Catholică din România. În: *Calendarul Catholic „Presa Bună” pe anul 1922*. Iași. 1923, pp. 33-54.
45. BOLDUR, A. *Istoria Basarabiei*. vol. II. Chișinău: Timpul, 2016. 270 p. ISBN 978-9975-9598-9-6.
46. BREZIANU, A. De la Alba-Iulia la Iași – 1956: o rememorare. În: *Dialog teologic*. Iași. 2006, anul IX, nr. 18, pp. 53-63. ISSN 1453-8075.
47. BUZILĂ, B. *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812-1918; 1918-1944)*. București-Chișinău: Editura Fundației Culturale Române – Întreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința”, 1996. 375 p. ISBN 973-577-061-X.

48. CÂNDEA, R. Bisericile străine din România. În: *Calendar creștin pe anul 1937*. Cernăuți. 1937, pp. 78-82.
49. CIOBANU, P. Comunitatea catolică din Ciubărciu în rapoartele și scrisorile misionarilor din secolele XVII-XVIII. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2015, nr. 9-10, pp. 195-210. ISBN 978-9975-53-527-4.
50. CIOBANU, P. Episcopul Mihai Robu: vizitele canonice și administrarea sacramentului Mirului. În: *Buletin istoric*. Iași. 2016, nr. 17, pp. 49-78. ISSN 1582-103X.
51. CIOBANU, P. Sărbătoarea centenarului bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Orhei, 16 octombrie 2014. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2015, nr. 9-10, pp. 525-543. ISBN 978-9975-53-527-4.
52. CIOBANU, P. Scurtă incursiune în istoria Bisericii Catolice din Republica Moldova. În: *Buletin istoric*. Iași. 2014, pp. 121-138. ISSN 1582-103X.
53. CIOBANU, P. Trecerea parohiilor din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași și vizitele episcopilor Alexandru Theodor Cisar și Mihai Robu în Basarabia. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2012, nr. 5-6, pp. 181-206. ISBN 978-9975-53-076-8.
54. CIOBANU, Ș. *Basarabia*. Chișinău: Universitas, 1993. 452 p. ISBN 5-362-00864-1.
55. CIOBANU, Ș. *Chișinăul*. Chișinău: Editura Comisiunii Monumentelor Istorice, 1925. 122 p.
56. CIOBANU Ș. *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*. București: Cartea românească, 1929. 314 p.
57. Codex Iuris Canonici 1917. În: *Acta Apostolicae Saedis*. Roma. 1917, vol. IX/2, pp. 2-456.
58. CONCILIUL TRIDENTIN. Sesiunea XXIV (11 noiembrie 1563), Decretul de reformă, can. III.
59. Consacrarea într-un episcopat a Mons. Dr. Marcu Glaser. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1943, septembrie, pp. 229-231.
60. COȘA, A. *Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului Scaun (secolele XVII-XVIII)*. Iași: Sapienia, 2007. 574 p. ISBN 973-8980-14-3.
61. COȘA, A. Pământul uitat... de dincolo de Prut. Rezistența catolicilor în fața persecuției bolșevice: cazul Bisericii Catolice din Republica Moldova. În: PERCĂ, A., coord. *Ca toți să fie una. Studii și articole în onoarea PS Petru Gherghel cu ocazia aniversării a 20 de ani de episcopat și 70 de ani de viață*. Iași: Sapienia, 2010, pp. 171-195. ISBN 973-8980-91-4.
62. CZUPRYNIAK, K. Ze wspomnień polaków w Mołdawii. În: WALEWANDER, E. *Polacy w Mołdawii mówią o sobie*. Lublin, 1995. pp. 121-137. ISBN 83-86441-09-7.

63. DESPINESCU, A. Episcopul Nicolae Iosif Camilli: prima păstorire (1884-1894). În: *Buletin istoric*. Iași. 2004, nr. 5, pp. 45-82. ISSN 1582-103X.
64. DESPINESCU, A. *Nicolae Iosif Camilli – primul episcop de Iași (1884-1894, 1904-1915)*. Iași: Sapiientia, 2015. 226 p. ISBN 978-606-578-233-4.
65. Din Dieceza noastră. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1927, nr. 9, p. 135.
66. DOBOȘ, D. Arhiepiscopul Al. Th. Cisar. În: *Lumina creștinului*. Iași. 2011, nr. 5, p. 11. ISSN 1453-3758.
67. DOBOȘ, D. Episcopul martir Marcu Glaser. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2006, nr. 2, pp. 157-171. ISBN 978-9975-937-15-3.
68. DOBOȘ, D. Figuri ilustre. Pr. Ioan Mărtinaș. În: *Lumina creștinului*. Iași. 2006, nr. 9, p. 11. ISSN 1453-3758.
69. DOBOȘ, D. Martiri și mărturisitori ai Bisericii Catolice din Moldova. În: *Buletin istoric*. Iași. 2004, nr. 5, pp. 238-257. ISSN 1582-103X.
70. DOBOȘ, D. *Pro memoria. Dieceza Romano-Catolică de Iași în anii Primului Război Mondial*. Iași: Sapiientia, 2018. 188 p. ISBN 978-606-578-331-7.
71. DOBOȘ, D. *Răchiteni. Șase veacuri de prezență catolică pe valea Siretului*. Iași: Sapiientia, 2015. 408 p. ISBN 978-606-578-210-5.
72. DOBOȘ, F., coord. *Săbăoani, file de istorie*. Iași: Presa Bună, 2002. 374 p. ISBN 973-8191-30-0.
73. DOBOȘ, F. Dieceza de Iași în timpul episcopului Mihai Robu (1925-1944). În: PERCĂ A., coord., *Ca toți să fie una. Studii și articole în onoarea PS Petru Gherghel cu ocazia aniversării a 20 de ani de episcopat și 70 de ani de viață*. Iași: Sapiientia, 2010, pp. 299-311. ISBN 973-8980-91-4.
74. DOBOȘ, F. *Dieceza de Iași în timpul păstoririi episcopului Dominic Jaquet OFMConv (1895-1903)*. Iași: Sapiientia, 2011. 429 p. ISBN 978-606-578-019-4.
75. DOBOȘ, F. Din activitatea ultimului episcop de Bacău: Iosif Bonaventura Berardi OFMConv. În: *Buletin istoric*. Iași. 2001, nr. 2, pp. 44-49. ISSN 1582-103X.
76. DUMEA, E. *Catolicismul în Moldova în secolul al XVIII-lea*. Iași: Sapiientia, 2003. 294 p. ISBN 973-8474-25-6.
77. DUMEA, E. *Istoria Bisericii Catolice din Moldova*. Iași: Sapiientia, 2006. 286 p. ISBN 973-8474-91-4.
78. ENCIU, N. Polonezii din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale. În: *Polonezii în Moldova. Istorie și contemporaneitate*. Chișinău: Cartdidact, 2015, pp. 292-304. ISBN 978-9975-3033-5-4.

79. Excelența Sa Mons. Dr. Marcu Glaser. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1943, iulie-august, pp. 193-194.
80. FERENȚ, I. Vizita canonică în Dieceza de Iași. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1943, nr. 12, pp. 349-352.
81. FERENȚ I. *Începuturile Bisericii Catolice din Moldova*. Iași: Sapienția, 2004. 294 p. ISBN 973-8474-52-3.
82. FILIP STANISLAVOV. Dare de seamă despre vizita episcopală în Dobrogea și Bugeac. În: *CSDȚR*. vol. V, pp. 614-619.
83. GABOR, A. Biserica Catolică în Basarabia. În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1921*. Iași. 1922, p. 24.
84. GABOR, A. Comunitatea catolică din Bălți. În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1936*. Iași. 1937, p. 86.
85. GABOR, A. Cronică. În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1921*. Iași. 1922, pp. 27-56.
86. GABOR, A. Istoricul Comunității catolice din Chișinău. În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1935*. Iași. 1936, pp. 59-62.
87. GABOR, A. Situația Bisericii Catolice în România Mare. În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1919*. Iași. 1920, pp. 21-28.
88. GABOR, A. Un iubileu preoțesc. În: *Lumina creștinului*, 1930, nr. 9, pp. 151-152.
89. GABOR, A. Un jubileu preoțesc. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1934, nr. 6-7, pp. 103-107.
90. GABOR, A. Vizitație canonică în Basarabia. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1934, nr. 11, pp. 163-165.
91. GABOR, I. *Ierarhia catolică a Moldovei*. vol. III. manuscris, Frumoasa, 1974.
92. GABOR, I., SIMON, I. *Necrolog. Misionari și preoți autohtoni: diecezani și franciscani, clerici și frați călugări care au lucrat în Moldova pe teritoriul actual al Diecezei de Iași. 1600-2000*. Iași: Presa Bună, 2001. 285 p. ISBN 973-8191-09-2.
93. *Gherăești, un sat din ținutul Romanului*. Iași: Presa Bună, 2003. 398 p. ISBN 973-8191-28-9.
94. GRZYMSKI, W. Ks. Franciszek Krajewski – apostoł duchowości Bukowiny. În: *Kurier Galicyjski*. Cernăuți. 2010, nr. 17, p. 10.
95. GUMENĂI, I. Apariția și evoluția comunității catolice din Hotin de până la 1812. În: *Analecta catholica*, 2010, nr. 4, pp. 131-140. ISBN 978-9975-78-893-9.
96. GUMENĂI, I. *Comunitățile romano-catolice, protestante și lipovenești din Basarabia în secolul al XIX-lea*. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 350 p. ISBN 978-9975-3102-8-4.

97. GUMENĂI, I. *Istoria ținutului Hotin de la origini până la 1806*. Chișinău: Civitas, 2002. 304 p. ISBN 9975-936-93-8.
98. HALIPPA, P., MORARU, A. *Testament pentru urmași*. Chișinău: Hyperion, 1991. 176 p. ISBN 5-368-01446-5.
99. HERGHELEGIU, D. Misionarismul Catolic. În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1943*. Iași. 1943, pp. 90-100.
100. Fuchs (1881-1954), proboszcz w Bziu Zameckim, dziekan żorski. http://www.encyklo.pl/index.php?title=Fuchs_Jan [accesat 10 iunie 2018].
101. Biserica romano-catolică din Solonețu Nou. https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_romano-catolic%C4%83_din_Solone%C8%9Bu_Nou [accesat la 10 iulie 2018].
102. IMBREA, E. Vizita canonică în Dieceza de Iași a episcopului Mihai Robu (1938). În: *Buletin istoric*. Iași. 2006, nr. 7, pp. 111-140. ISSN 1582-103X.
103. IORGA, N. *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. vol. I. București, 1901. 536 p.
104. Întăia Epistolă Pastorală a Msgr. Mihai Robu către credincioșii Eparhiei de Iași. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1925, nr. 9, pp. 130-132.
105. KAMPE, W. *Christus dem Herrn entgegen: Erinnerungen von Walther Kampe*. Limburg-am-Lahn, 2009. 116 p. ISBN 3-921221-64-8.
106. KOKOSZYŃSKI, J. Destinele unui polonez din Chișinău. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2010, nr. 4, pp. 265-301. ISBN 978-9975-78-893-9.
107. KOSTRZEWSKI, S. Polonezii din Basarabia. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2012, nr. 5-6, pp. 399-406. ISBN 978-9975-53-076-8.
108. KUMOR, B. Z przeszłości organizacji Kościoła łacińskiego w Mołdawii. În: WALEWANDER, E. *Polacy w Mołdawii*, Lublin: Oddział Lubelski Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, 1995, pp. 164-171. ISBN 83-86441-13-5.
109. Luarea pe seamă a parohiilor din Basarabia. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1921, nr. 10-11, pp. 87-89.
110. *Lumina creștinului*, Iași, 1921-1944.
111. MALCIUC, H.P. *Presenza minoritica nei territori della Moldavia nell'epoca medievale (sec. XIII-XV)*, tz. de doctor în istorie. Roma, 1998. 208 p.
112. MARINCIUC, A.E. Amintiri despre polonezii din Soroca. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2006, nr. 2, pp. 175-190. ISBN 978-9975-937-15-3.
113. MORARU, A. Catolicii din Chișinău în perioada interbelică. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2007, nr. 3, pp. 179-194. ISBN 978-9975-937-85-6.

114. MORARU, A. *Incursiune în istoria Episcopiei Catolice de Iași (1884 – 27 iunie – 2009)*. Iași: Presa Bună, 2009. 114 p. ISBN 973-8191-99-0.
115. MORARU, A. Incursiune în istoria Episcopiei de Iași. În: *Buletin istoric*. Iași. 2004, nr. 5, pp. 7-44. ISSN 1582-103X.
116. MORARU, A., RĂCHITEANU, I. *Păstorii Diecezei de Iași și rectorii Seminarului diecezan*. Iași: Sapiientia, 2004. 98 p. ISBN 973-8474-42-6.
117. MORARU, A. Seminarul diecezan „Sfântul Iosif” din Iași de la înființare până în 1948. În: *Dialog teologic*. Iași. 2006, nr. 18, pp. 14-33. ISSN 1453-8075.
118. MORARU, A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău, 1995. 559 p. ISBN 5-86892-024-4.
119. NAGHIU, I.F. Biserici catolice în Basarabia. în: *Analecta catholica*. Chișinău. 2012, nr. 5-6, pp. 339-342. ISBN 978-9975-53-076-8.
120. NESTEROV, T. Arhitectura Catedralei „Sfântul Ierarh Nicolae” din Bălți. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2005, nr. 1, pp. 201-205. ISBN 9975-937-32-2.
121. NESTEROV, T. Biserica romano-catolică din orașul Soroca. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2006, nr. 2, pp. 257-261. ISBN 978-9975-937-15-3.
122. NETZHAMMER, R. *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*. vol. II. București: Editura Academiei Române, 2005, 884 p. ISBN 973-27-1204-X.
123. NOUZILLE, J. *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități profesionale din România*. Iași: Sapiientia, 2010, 436 p. ISBN 978-606-578-001-9.
124. Nunțiul Apostolic în dieceza de Iași. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1937, nr. 7-8, p. 119.
125. O descriere anonimă a Moldovei din 1587. În: CSDȚR. vol. III, p. 198-205.
126. O mare bucurie. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1925, nr. 8, p. 113-117.
127. PĂCURARIU, M. *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Iași: Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993, 143 p. ISBN 973-962-08-3-3.
128. Părintele Matei Szidaghis. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1941, noiembrie, p. 176.
129. Păstorul în mijlocul credincioșilor. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1928, nr. 5, p. 78.
130. Păstorul în mijlocul credincioșilor În: *Lumina creștinului*. Iași. 1928, nr. 6, p. 84.
131. Păstorul în mijlocul oițelor sale În: *Lumina creștinului*. Iași. 1928, nr. 8, pp. 125-126.
132. PETERCĂ, V. Sfânta Scriptură și înaintașii noștri. În: IDEM, *Calea spre oameni*. Iași: Sapiientia, 2011, pp. 432-437. ISBN 978-973-8980-93-8.
133. PIESZCZOCH, F. *La ceas aniversar. Bicentenarul Parohiei Romano-Catolice „Nașterea Sfintei Fecioare Maria”, Siret (1811-2011)*. Iași: Sapiientia, 2011. 256 p. ISBN 978-606-578-025-5.

134. POPOVICI, C. Атърнъриле ноастре челе бисеричешй дупъ алипирѧ Басарабіей де Ромъніѧ (Atârnrările noastre cele bisericesti după alipirea Basarabiei de România). În: *Luminătorul*. Chişinău. 1918, anul XI, cartea V, pp. 5-14.
135. Posturile ce ocupă Preoţii hirotoniţi în anul 1939. În: *Lumina creştinului*. Iaşi. 1939, noiembrie, p. 183.
136. POŞTARENCU, D. Manifestări naţionale ale polonezilor din Chişinău în anii 1917-1918. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2012, nr. 5-6, pp. 389-398. ISBN 978-9975-53-076-8.
137. POŞTARENCU, D. Neamul Doliwa-Dobrowolski din Basarabia. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2008, nr. 3, pp. 407-422. ISBN 978-9975-937-85-6.
138. POŞTARENCU, D. Străzile Chişinăului. Denumiri vechi şi actuale. Chişinău: Civitas, 1998. 16 p.
139. *Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930*, publicat de S. MANUILĂ. vol. II, partea 2: neam, limbă maternă, religie. Bucureşti, 1938, 780 p.
140. *Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930*, publicat de S. MANUILĂ. vol. II, partea 1, neam, limbă maternă. Bucureşti, 1938, 520 p.
141. ROBU, M. P. Canonic Andrei Keller. În: *Lumina creştinului*. Iaşi. 1922, nr. 6-7, pp. 86-88.
142. ROBU, M. Punerea pietrei fundamentale la biserica catolică din Emmental. În: *Lumina creştinului*. Iaşi. 1924, nr. 8, pp. 117-121.
143. Sărbătorirea Păstorului nostru cu prilejul jubileului său preoţesc. În: *Lumina creştinului*. Iaşi. 1932, nr. 5, pp. 66-75.
144. SCHMIDT, U. *Basarabia. Colonişti germani de la Marea Neagră*. Chişinău: Cartier, 2014, 420 p. ISBN 978-9975-79-765-8.
145. SCHWEDT, H.H., Kampe, Walther. În: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. vol. 17, Herzberg: Bautz, 2000, pp. 755-759. ISBN 3-88309-080-8.
146. Scurt istoric al comunităţii catolice din Bălţi. În: *Almanahul „Presa Bună” 1935*. Iaşi. 1936, pp. 79-80.
147. Serbarea patronului. În: *Calendarul „Presa bună” pe anul 1925*. Iaşi. 1926, pp. 3-4.
148. SFARGHIU, V., SFARGHIU, O. *Câmpulungul Moldovenesc: confesiuni, lăcaşuri de cult şi slujitori ai acestora*. Botoşani: Axa, 2007, 260 p. ISBN 978-973-660-267-2.
149. SIMON, I. *Franciscanii Minori Conventuali, Provincia „Sfântul Iosif” din Moldova*. Bacău, Serafica, 1999. 340 p.
150. SKUDRZYK, S., Wspomnienia wojenne. În: WALEWANDER, E. *Polacy w Mołdawie mówią o sobie*. Lublin: Oddział Lubelski Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, 1995, pp. 145-274. ISBN 83-86441-09-7.

151. SOCIU, I. Parohia Nicolae Bălcescu. În: *Lumina creștinului*, 1995, nr. 5, p. 12-13. ISSN 1453-3758.
152. Starea actuală a Diecezei Catolice de Iași (la 1 Decembrie 1935). În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1936*. Iași. 1936, pp. 76-81.
153. Starea actuală a Diecezei Catolice de Iași (la 1 decembrie 1941). În: *Almanahul „Presa Bună” 1942*. Iași. 1942, pp. 91-97.
154. Starea actuală a Diecezei Catolice de Iași (la 10 Decembrie 1932). În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1933*. Iași. 1933, pp. 51-57.
155. Starea actuală a Diecezei Catolice de Iași (la 10 Decembrie 1933). În: *Almanahul „Presa Bună” pe anul 1934*. Iași. 1934, pp. 90-95.
156. Starea actuală a Diecezei Catolice de Iași la 10 decembrie 1940. În: *Almanahul „Presa Bună” 1941*. Iași. 1941, pp. 79-84.
157. Starea actuală a Episcopiei de Iași (la 1 Decembrie 1926). În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1927*. Iași. 1927, pp. 51-53.
158. Starea actuală a Episcopiei de Iași (la 1 Decembrie 1928). În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1929*. Iași. 1929, pp. 59-61.
159. Starea actuală a Episcopiei de Iași (la 1 noiembrie 1922). În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1923*. Iași. 1923, pp. 13-15.
160. Starea actuală a Episcopiei de Iași (la 15 Noembrie 1924). În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1925*. Iași. 1925, pp. 28-29.
161. Starea actuală a Episcopiei de Iași (la 15 Octombrie 1923). În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1924*. Iași. 1924, pp. 22-23.
162. Starea actuală a Episcopiei de Iași (la 2 Decembrie 1925). În: *Calendarul Catolic „Presa Bună” pe anul 1926*. Iași. 1926, pp. 70-71.
163. Știri din Dieceza de Iași. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1934, nr. 10, p. 159.
164. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1920, nr. 11, p. 167
165. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1922, nr. 11, p. 160.
166. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1922, nr. 8, p. 112.
167. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1923, nr. 9-10, pp. 141-143.
168. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1924, nr. 4, p. 63.
169. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1924, nr. 7, p. 111.
170. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1925, nr. 3, p. 46-47.
171. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1925, nr. 7, pp. 110-111.
172. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1926, nr. 5, p. 79.

173. Știri diverse. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1935, nr. 4, p. 79.
174. Știri. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1939, pp. 166-167.
175. TAMAȘ, I. *Mic dicționar teologic*. Iași: Sapienia, 2008. 392 p. ISBN 978-973-8980-26-6.
176. TAMAȘ, I., coord. *Dinamica păstoririi Bisericii Romano-Catolice din Moldova de la înființarea Episcopiei de Iași (1884) până în prezent*. vol. I. Iași: Sapienia, 2014. 344 p. ISBN 978-606-578-179-5.
177. TAMAȘ, I., DOBOȘ, F. *Dinamica păstoririi Bisericii Romano-Catolice din Moldova de la înființarea Episcopiei de Iași (1884) până în prezent*. vol. II. Iași: Sapienia, 2011. 364 p. ISBN 978-606-578-016-3.
178. TĂRÎȚĂ, M. Comunitățile poloneze din Basarabia la începutul anilor 20 în documentele „Archiwium Akt Nowych” din Varșovia. În: *Polonezii în Moldova. Istorie și contemporaneitate*. Chișinău: Cartdidact, 2015, pp. 263-279. ISBN 978-9975-3033-5-4.
179. TELLEBO, F. Construcțiile noastre. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1929, nr. 1, pp. 8-9.
180. Tiraspolensis-Iassiensis dismembrationis et unionis decretum. În: *Acta Apostolicae Saedis*. Roma. 1921, nr. 11, p. 434.
181. Un rar jubileu preoțesc. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1932, nr. 2, p. 23.
182. URSACHE, B. *Istoria satului și a catolicilor din Oțeleni*. Iași: Sapienia, 2015. 242 p. ISBN 978-606-578-198-6.
183. Vizitele canonice și Sf. Mir în Basarabia. În: *Lumina creștinului*. Iași. nr. 6, pp. 94-95.
184. Vizitele canonice și sf. Mir. În: *Lumina creștinului*. Iași. 1927, nr. 5, p. 78.
185. ВЕР, Я. *Польское население в Бессарабии в период 1918-1940 гг.*, manuscris.
186. ГАЙДАМОВИЧ, Т. Воспоминания о Кишиневе. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2008, nr. 3, pp. 195-220. ISBN 978-9975-937-85-6.
187. ГАРУСОВА, О. Польский клуб в Кишиневе. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2010, nr. 4, pp. 235-256. ISBN 978-9975-78-893-9.
188. КОЗЛОВ-СТРУТИНСКИЙ, Р., ПАРФЕНТЬЕВ, П. *История Католической Церкви в России*. Царское Село: Белый Камень, 2014. 740 с. ISBN 978-5-98974-014-7.
189. КОТУЛЕВИЧ, К. Страницы истории села Стырча. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2013, nr. 7-8, pp. 239-268. ISBN 978-9975-53-298-3.
190. ЛИЦЕНБЕРГЕР, О. Красна – первая католическая колония в Бессарабии (1814-1918). În: *Analecta catholica*, 2008, nr. 3, pp. 299-312. ISBN 978-9975-937-85-6.
191. РЫБАЛКО, Е. Заметки об истории застройки вокруг кишиневского костёла. În: *Analecta catholica*. Chișinău. 2005, nr. 1, pp. 159-172. ISBN 9975-937-32-2.

192. РЫБАЛКО, Е. О строительстве римско-католической церкви в городе Орхей. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2006, nr. 2, pp. 239-255. ISBN 978-9975-937-15-3.
193. САГАНОВА, Н. Кишиневский Римско-Католический Приход „Божественного Провидения” в первой половине XIX века. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2005, nr. 1, pp. 121-158. ISBN 9975-937-32-2.
194. САГАНОВА, Н. Летопись Римско-католической Церкви в Республике Молдова. 1987-2002 гг. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2005, nr. 1, pp. 49-104. ISBN 9975-937-32-2.
195. САГАНОВА, Н. Первая католическая святыня города Тигина (Бендер) и ее донатор Марцелин Ольшевский. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2012, nr. 5-6, pp. 303-338. ISBN 978-9975-53-076-8.
196. САГАНОВА, Н. Римско-католическая церковь в Молдавской ССР в 1940-1960 гг. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2006, nr. 2, pp. 45-153. ISBN 978-9975-937-15-3.
197. СОБОЛЕВСКАЯ-МАКСИМЕНКО, Е. Из жизни польской семьи в Бессарабии. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2008, nr. 3, pp. 343-360. ISBN 978-9975-937-85-6.
198. ШЭФЕР, Э. Немецкая католическая община Балмаз и её история, изложенная Станислаусом Маттерном. În: *Analecta catholica*. Chişinău. 2010, nr. 4, pp. 211-222. ISBN 978-9975-78-893-9.

ANEXE

Anexa 1. *Decretul Sfântului Scaun cu privire la trecerea parohiilor din Basarabia sub jurisdicția Episcopiei de Iași (textul latin și traducerea în limba română).*

TIRASPOLENSIS-IASSIENSIS DISMEMBRATIONIS ET UNIONIS DECRETUM

Quum nonnullae dioecesis Tiraspolensis paroeciae, in Bessarabia sitae, modo in finibus regni Romaniae fuerint inclusae, Episcopus Tiraspolensis postulavit, ut eadem paroeciae a territorio suae dioecesis dismembrarentur et finitimae dioecesi Iassiensis aggregarentur. Quam petitionem SSmus D. N. Benedictus PP. XV, ut facilius et expeditius redderetur animarum cura, attenta quoque latissima dioecesis Tiraspolensis extensione, auditis R. P. D. Francisco Marmaggi, Archiepiscopo tit. Adrianopolitano et Nuntio Apostolico in Romania, nec non R. P. D. Alexandro Cisar, Episcopo Iassiensis, benigne excipiendam censuit. Quapropter, de Apostolicae potestatis plenitudine et suppleto, quatenus opus sit, quorum intersit vel sua interesse praesumant consensu, per praesens decretum consistoriale statuit, ut sequentes paroeciae *Kischineff, Bender, Bielej, Chotin* et *Krassna*, quae hucusque ad dioecesim Tiraspolensem pertinuerunt, ab eadem dioecesi avellantur et dioecesi Iassiensis perpetuo ac cum omnibus iuribus et obligationibus huic dioecesi propriis adiiciantur atque uniantur.

Ad haec omnia executioni demandanda, Sanctitas Sua deputavit memoratum R. P. D. Franciscum Marmaggi, Nuntium Apostolicum, eidem tribuens facultates omnes ad id necessarias et opportunas, etiam subdelegandi ad effectum de quo agitur queralibet in ecclesiastica dignitate constitutum: facto onere intra sex menses mittendi ad Sacram hanc Congregationem authenticum exemplar peractae executionis.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Gonsistorialis, die 2 augusti 1921.

L. S.

† C. Gard. De Lai, Ep. Sabinen., *Secretarius*.

Aloisius Sincero, *Adessor*.

DEZMEMBRAREA ȘI UNIREA DIECEZELOR TIRASPOL-IAȘI

DECRET

Deoarece unele parohii ale Diecezei de Tiraspol aflate în Basarabia, acum au fost incluse între hotarele Regatului României, episcopul de Tiraspol a cerut ca aceste parohii să fie detașate de la teritoriul diecezei sale și alipite Diecezei vecine de Iași. Pentru ca grija sufletelor să fie asigurată mai ușor și mai expeditiv, având în vedere marea extindere a Diecezei de Tiraspol, consultându-i pe R.P.D. Francisc Marmaggi, arhiepiscop titular de Adrianopol și nunțiu apostolic în România, precum și pe R.P.D. Alexandru Cisar, episcop de Iași, Sfântul Părinte Papa Benedict al XV-lea a decis ca această cerere să fie dusă cu bine la îndeplinire. Drept care, prin plinătatea puterii apostolice, întrucât va fi necesar să obțină consimțământul celor interesați, a decis prin prezentul decret consistorial ca următoarele parohii: Chișinău, Tighina, Bălți, Hotin și Crasna, care, până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, să fie dezlipite de la acea dieceză și alipite și unite Diecezei de Iași pentru totdeauna cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze.

Pentru punerea în aplicare a acestor cerințe, Sanctitatea Sa l-a împuternicit pe amintitul R.P.D. Francisc Marmaggi, nunțiu apostolic, dându-i toate facultățile necesare și convenite pentru această misiune, chiar și cu facultatea de a subdelega pentru îndeplinirea acestui obiectiv pe oricine ar crede de cuviință constituit în demnitatea bisericească. Odată îndeplinit acest act, un exemplar autentificat să fie trimis, în termen de șase luni, la această sfântă Congregație, cu încredințarea că nimeni și nimic nu se va împotrivi acestei decizii.

Dat la Roma, din sediul Sacrei Congregații Consistoriale, în ziua de 2 august 1921

L.S.

† C. card. De Lai, ep. Sabinen., *secretar*

Alois Sincero, *asesor*

(Tiraspolensis-Iassiensis dismembrationis et unionis decretum. În: Acta Apostolicae Saedis, 1921, nr. 11, p. 434.)

Anexa 2. Procesele verbale de predare-primire a parohiilor catolice din Basarabia.

PROTOCOLLUM

Super executione Decreti S. Congregationis Consistorialis in causa Tiraspolensi-Jassiensi dismembrationis et unionis sub No. 533/21 editi.

Die *decimonona* (19) Septembris anni currentis 1921 in ecclesia parochiali ad *S. Josephum Sponsum B.M.V.* in civitate *Krasna* in Bessarabia, praesentibus *Exmo ac Rmo D. Alexandro Cisar Eppo Jassien. necnon Exmo ac Rmo D. Josepho Aloysio Kessler Eppo Tiraspol. porro R.D. Bernhardo Leibham, curato-parocho Ecclae parochialis Krassnenis* testibusque subscriptis, populoque fidei adunato, lectum est per me, PAULUM MAGYARY, Camer. pont. ad hon., Abbatem et Canonicum Ecclesiae Csanadiensis, per suam Excellentiam Reverendissimam et Illustrissimam, Dominum Franciscum MARMAGGI, Sacrae Sedis Apostolicae per Regnum Romaniae Nuntium litteris de dato 8. Septembris 1921 No 412/1921 subdelegatum, – decretum Sacrae Congregationis Consistorialis No 533/21 diei 2. Augusti 1921, in quo statuitur, ut paroeciae: KISCHINEFF, BENDER, BIELEY, CHOTIN et KRASSNA, quae hucusque ad Dioecesim Tiraspoliensem pertinuerunt, ab eadem Dioecesi avellantur et Dioecesi Jassiensi perpetuo ac cum omnibus juribus et obligationibus huic Dioecesi propriis adjiciantur atque uniantur. Quod ipsum decretum populo fidelitiam lingua vernacula *germanica* explicatum est.

Super quo actu solemniter praesens protocolium manus propriae subscriptione signatur et clauditur.

Datum *Krassnae in Bessarabia* die 19 Septembris.

Paulus Magyary

Camer. Pont. ad hon. Abbas

et canonicus Eccl. Csanadien

per Suam Excell Msgr Franciscum Marmaggi,

Nuntium apostolicum ad hunc actam subdelegatus

Bernardum Leibham

Curatus ecclesiae Krasnensis

† *Alexander Cisar*

Episcopus Jassiensis

† *Josephus Kessler*

Episcopus Tiraspolensis

(Urmează semnăturile martorilor)

PROTOCOL

Privind executarea decretului Sfintei Congregații a Consistoriului referitor la detașarea și unirea diecezelor Tiraspol-Iași, dat sub nr. 533/21.

În ziua de *nouăsprezece* (19) septembrie a anului curent 1921, în biserica parohială închinată *Sf. Iosif, soțul fericitei Fecioare Maria*, din localitatea Crasna, în Basarabia, fiind prezenți Excelența Sa Alexandru Cisar, episcop de Iași, precum și Excelența Sa Iosif Alois Kessler, episcop de Tiraspol, și R.P. Bernhard Leibham, paroh al bisericii parohiale din Crasna, și martorii subsemnați, poporul și credincioșii adunați, a fost citit de mine, PAUL MAGYARY, camerier papal de onoare, abate și canonic al Bisericii din Cenad, subdelegat de Preailustrul Domn arhiepiscop Francisc MARMAGGI, nunțul Sfântului Scaun Apostolic pentru Regatul României, prin scrisoarea din data de 8 septembrie 1921, nr. 412/1921, decretul Sfintei Congregații a Consistoriului nr. 553/21 din ziua de 2 august 1921, prin care se stabilea ca parohiile CHIȘINĂU, TIGHINA, BĂLȚI, HOTIN și CRASNA, care până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, de la aceeași dieceză îndepărtate și Diecezei de Iași pentru totdeauna și cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze adăugate și unite. Acest decret a fost explicat poporului credincios și în limba vernaculară *germană*.

Prin act solemn, prezentul protocol l-am semnat și încheiat, subscriind cu mâna proprie.

Dat la Crasna, în Basarabia, în ziua de 19 septembrie 1921.

Paul Magyary

Camerier pontifical onorific,
abate și canonic al Episcopiei de Timișoara,
subdelegat pentru acest act de Excelența Sa
Francisc Marmaggi, nunțiu apostolic

† Alexandru Cisar

Episcop de Iași

† Iosif Kessler

Episcop de Tiraspol

Bernhard Leibham

Parohul Bisericii din Crasna

(Urmează semnăturile martorilor)

(Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, dosar XXII, Acte constitutive ale Episcopiei, 1815-1950, f. 71-71v)

PROTOCOLLUM

Super executione Decreti S. Congregationis Consistorialis in causa Tiraspolensi-Jassiensi dismembrationis et unionis sub No. 533/21 editi.

Die *vigesimaprima* (21) Septembris anni currentis 1921 in ecclesia parochiali ad *Nativitatem B.M. Virg.* in civitate *Bender (Cetatea Albă)* in Bessarabia, praesentibus *Exmo, Illmo ac Rmo D. Alexandro Cisar Eppo Jassien. porro D. Joanne Fuchs, paroch. administratori Ecclae Benderensis, ARD Andrea Keller canonico honor. et parocho Eccl. Odessaensis,* testibusque subscriptis, populoque fidei adunato, lectum est per me, PAULUM MAGYARY, Camer. pont. ad hon., Abbatem et Canonicum Ecclesiae Csanadiensis, per suam Excellentiam Reverendissimam et Illustrissimam, Dominum Franciscum MARMAGGI, Sacrae Sedis Apostolicae per Regnum Romaniae Nuntium litteris de dato 8. Septembris 1921 No 412/1921 subdelegatum, – decretum Sacrae Congregationis Consistorialis No 533/21 diei 2. Augusti 1921, in quo statuitur, ut paroeciae: KISCHINEFF, BENDER, BIELEY, CHOTIN et KRASSNA, quae hucusque ad Dioecesim Tiraspoliensem pertinuerunt, ab eadem Dioecesi avellantur et Dioecesi Jassiensi perpetuo ac cum omnibus juribus et obligationibus huic Dioecesi propriis adjiciantur atque uniantur. Quod ipsum decretum populo fidelitiam lingua vernacula *polonica* explicatum est.

Super quoactu solemniter praesens protocollo manus propriae subscriptione signatur et clauditur.

Datum *Benderiae in Bessarabia* die 21 Septembris.

Paulus Magyary

Camer. Pont. ad hon. Abbas

et canonicus Eccl. Csanadien

per Suam Excell Msgr Franciscum Marmaggi,

Nuntium apostolicum ad hunc actam subdelegatus

Sac. Joannes Fuchs

Parochi eccl. Benderensis

† Alexander Cisar

Episcopus Jassiensis

A. Keller

Parochus Odessensis

Canonicus

(Urmează semnăturile martorilor)

Quae suprascripto protocollo continentur mihi nunciata esse testor † Josephus Kessler,
Episcopus Tiraspolensis

PROTOCOL

Privind executarea decretului Sfintei Congregații a Consistoriului referitor la detașarea și unirea diecezelor Tiraspol-Iași, dat sub nr. 533/21.

În ziua de *douăzeci și unu (21)* septembrie a anului curent 1921, în biserica parohială închinată *Nașterii sfintei Fecioare Maria*, din localitatea *Tighina (Cetatea Albă)*, în Basarabia, fiind prezenți Excelența Sa Ilustră și Reverendă Alexandru Cisar, episcop de Iași, ca și Pr. Ioan Fuchs, parohul administrator al bisericii din Tighina, și Reverendul Domn Andrei Keller, canonic onorific și paroh al bisericii din Odessa, și martorii subsemnați, poporul și credincioșii adunați, a fost citit de mine, PAUL MAGYARY, camerier papal de onoare, abate și canonic al Bisericii din Cenad, subdelegat de Preailustrul Domn arhiepiscop Francisc MARMAGGI, nunțul Sfântului Scaun Apostolic pentru Regatul României, prin scrisoarea din data de 8 septembrie 1921, nr. 412/1921, decretul Sfintei Congregații a Consistoriului nr. 553/21 din ziua de 2 august 1921, prin care se stabilea ca parohiile CHIȘINĂU, TIGHINA, BĂLȚI, HOTIN și CRASNA, care până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, de la aceeași dieceză îndepărtate și Diecezei de Iași pentru totdeauna și cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze adăugate și unite. Acest decret a fost explicat poporului credincios și în limba vernaculară *polonă*.

Prin act solemn, prezentul protocol l-am semnat și încheiat, subscriind cu mâna proprie.

Dat la *Tighina, în Basarabia*, în ziua de 21 septembrie 1921.

Paul Magyary

Camerier pontifical onorific,
abate și canonic al Episcopiei de Timișoara,
subdelegat pentru acest act de Excelența Sa
Francisc Marmaggi, nunțiu apostolic

Pr. Ioan Fuchs

Parohul bisericii din Tighina
(Urmează semnăturile martorilor)

† Alexandru Cisar

Episcop de Iași

Pr. Andrei Keller

Paroh de Odessa, Canonic

Ceea ce este conținut în protocolul de mai sus de către mine, martor, i-a fost anunțat lui † Iosif Kessler, episcop de Tiraspol.

(Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, dosar XXII, Acte constitutive ale Episcopiei, 1815-1950, f. 72-72v)

PROTOCOLLUM

Super executione Decreti S. Congregationis Consistorialis in causa Tiraspolensi-Jassiensi dismembrationis et unionis sub No. 533/21 editi.

Die *vigesimatertia* (23) Septembris anni currentis 1921 in ecclesia parochiali ad *B.M. Virginem in Caelis assumpt.* in civitate *Bieley* in Bessarabia, praesentibus *Exmo, Ill ac Rmo D. Alexandro Cisar Eppo Jassien. et D. Mathia Schidagis, parocho Ecclae Bieley*, testibusque subscriptis, populoque fidei adunato, lectum est per me, PAULUM MAGYARY, Camer. pont. ad hon., Abbatem et Canonicum Ecclesiae Csanadiensis, per suam Excellentiam Reverendissimam et Illustrissimam, Dominum Franciscum MARMAGGI, Sacrae Sedis Apostolicae per Regnum Romaniae Nuntium litteris de dato 8. Septembris 1921 No 412/1921 subdelegatum, – decretum Sacrae Congregationis Consistorialis No 533/21 diei 2. Augusti 1921, in quo statuitur, ut paroeciae: KISCHINEFF, BENDER, BIELEY, CHOTIN et KRASSNA, quae hucusque ad Dioecesim Tiraspoliensem pertinuerunt, ab eadem Dioecesi avellantur et Dioecesi Jassiensi perpetuo ac cum omnibus iuribus et obligationibus huic Dioecesi propriis adjiciantur atque uniantur. Quod ipsum decretum populo fidelitiam lingua vernacula *polonica* explicatum est.

Super quoactu solemniter praesens protocollo manus propriae subscriptione signatur et clauditur.

Datum *Bieley (in Bessarabia)* die 23 Septembris.

Paulus Magyary

Camer. Pont. ad hon. Abbas

et canonicus Eccl. Csanadien

per Suam Excell Msgr Franciscum Marmaggi,

Nuntium apostolicum ad hunc actam subdelegatus

(Urmează semnăturile martorilor)

† *Alexander Cisar*

Episcopus Jassiensis

M. Szydagis

Parochus ecclesiae

catholicae Belcensis

Quae suprascripto protocollo continentur mihi nunciata esse testor † Josephus Keesler,
Episcopus Tiraspolensis

PROTOCOL

Privind executarea decretului Sfintei Congregații a Consistoriului referitor la detașarea și unirea diecezelor Tiraspol-Iași, dat sub nr. 533/21.

În ziua de *douăzeci și trei (23)* septembrie a anului curent 1921, în biserica parohială închinată *Adormirii Maicii Domnului*, din localitatea *Bălți*, în Basarabia, fiind prezenți Excelența Sa Ilustră și Reverendă Alexandru Cisar, episcop de Iași, și Pr. Mathias Szydakis, parohul bisericii din Bălți, și martorii subsemnați, poporul și credincioșii adunați, a fost citit de mine, PAUL MAGYARY, camerier papal de onoare, abate și canonic al Bisericii din Cenad, subdelegat de Preailustrul Domn arhiepiscop Francisc MARMAGGI, nunțiul Sfântului Scaun Apostolic pentru Regatul României, prin scrisoarea din data de 8 septembrie 1921, nr. 412/1921, decretul Sfintei Congregații a Consistoriului nr. 553/21 din ziua de 2 august 1921, prin care se stabilea ca parohiile CHIȘINĂU, TIGHINA, BĂLȚI, HOTIN și CRASNA, care până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, de la aceeași dieceză îndepărtate și Diecezei de Iași pentru totdeauna și cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze adăugate și unite. Acest decret a fost explicat poporului credincios și în limba vernaculară *polonă*.

Prin act solemn, prezentul protocol l-am semnat și încheiat, subscriind cu mâna proprie.

Dat la *Bălți (în Basarabia)*, în ziua de 23 septembrie 1921.

Paul Magyary

Camerier pontifical onorific,
abate și canonic al Episcopiei de Timișoara,
subdelegat pentru acest act de Excelența Sa
Francisc Marmaggi, nunțiu apostolic

† Alexandru Cisar

Episcop de Iași

M. Szydakis

paroh al bisericii
catolice din Bălți

(Urmează semnăturile martorilor)

Ceea ce este conținut în protocolul de mai sus de către mine, martor, i-a fost anunțat lui † Iosif Kessler, episcop de Tiraspol.

(Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, dosar XXII, Acte constitutive ale Episcopiei, 1815-1950, f. 73-73v)

PROTOCOLLUM

Super executione Decreti S. Congregationis Consistorialis in causa Tiraspolensi-Jassiensi dismembrationis et unionis sub No. 533/21 editi.

Die *vigesimatertia* (23) Septembris anni currentis 1921 in ecclesia parochiali ad *Divinam Providentiam* in civitate *Kischineff* in Bessarabia, praesentibus *Excellmo, Illustriss. ac Rmo D. Alexandro Cisar Eppo Jassien. necnon D^{re} Marco Glaser, Can. Ecclae Cathedr. Tirasp, parochi Kischineffen. et Valentino Hartmann, canon. honor. parochi*, testibusque subscriptis, populoque fidei adunato, lectum est per me, PAULUM MAGYARY, Camer. pont. ad hon., Abbatem et Canonicum Ecclesiae Csanadiensis, per suam Excellentiam Reverendissimam et Illustrissimam, Dominum Franciscum MARMAGGI, Sacrae Sedis Apostolicae per Regnum Romaniae Nuntium litteris de dato 8. Septembris 1921 No 412/1921 subdelegatum, – decretum Sacrae Congregationis Consistorialis No 533/21 diei 2. Augusti 1921, in quo statuitur, ut paroeciae: KISCHINEFF, BENDER, BIELEY, CHOTIN et KRASSNA, quae hucusque ad Dioecesim Tiraspoliensem pertinuerunt, ab eadem Dioecesi avellantur et Dioecesi Jassiensi perpetuo ac cum omnibus juribus et obligationibus huic Dioecesi propriis adjiciantur atque uniantur. Quod ipsum decretum populo fidelitiam lingua vernacula *polonica* explicatum est.

Super quo actu solemniter praesens protocollo manus propriae subscriptione signatur et clauditur.

Datum *Kischineffii* die 23 Septembris.

Paulus Magyary

Camer. Pont. ad hon. Abbas

et canonicus Eccl. Csanadien

per Suam Excell Msgr Franciscum Marmaggi,

Nuntium apostolicum ad hunc actam subdelegatus

† Alexander Cisar

Episcopus Jassiensis

(Urmează semnăturile martorilor)

Quae suprascripto protocollo continentur mihi nunciata esse testor † Josephus Keesler,
Episcopus Tiraspolensis

PROTOCOL

Privind executarea decretului Sfintei Congregații a Consistoriului referitor la detașarea și unirea diecezelor Tiraspol-Iași, dat sub nr. 533/21.

În ziua de *douăzeci și trei (23)* septembrie a anului curent 1921, în biserica parohială închinată *Providenței Divine*, din localitatea *Chișinău*, în Basarabia, fiind prezenți Excelența Sa Ilustră și Reverendă Alexandru Cisar, episcop de Iași, ca și Dr. Marcu Glaser, canonic al bisericii catedrale de Tiraspol, paroh de Chișinău, și Valentin Hartmann, canonic onorific, paroh, și martorii subsemnați, poporul și credincioșii adunați, a fost citit de mine, PAUL MAGYARY, camerier papal de onoare, abate și canonic al Bisericii din Cenad, subdelegat de Preailustrul Domn arhiepiscop Francisc MARMAGGI, nunțul Sfântului Scaun Apostolic pentru Regatul României, prin scrisoarea din data de 8 septembrie 1921, nr. 412/1921, decretul Sfintei Congregații a Consistoriului nr. 553/21 din ziua de 2 august 1921, prin care se stabilea ca parohiile CHIȘINĂU, TIGHINA, BĂLȚI, HOTIN și CRASNA, care până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, de la aceeași dieceză îndepărtate și Diecezei de Iași pentru totdeauna și cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze adăugate și unite. Acest decret a fost explicat poporului credincios și în limba vernaculară *polonă*.

Prin act solemn, prezentul protocol l-am semnat și încheiat, subscriind cu mâna proprie.

Dat la *Chișinău*, în ziua de 23 septembrie 1921.

Paul Magyary

Camerier pontifical onorific,
abate și canonic al Episcopiei de Timișoara,
subdelegat pentru acest act de Excelența Sa
Francisc Marmaggi, nunțiu apostolic

† Alexandru Cisar

Episcop de Iași

(Urmează semnăturile martorilor)

Ceea ce este conținut în protocolul de mai sus de către mine, martor, i-a fost anunțat lui † Iosif Kessler, episcop de Tiraspol.

(Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, dosar XXII, Acte constitutive ale Episcopiei, 1815-1950, f. 74-74v)

PROTOCOLLUM

Super executione Decreti S. Congregationis Consistorialis in causa Tiraspolensi-Jassiensi dismembrationis et unionis sub N. 533/21 editi.

Die *quinta (5) Octobris* anni currentis 1921 in ecclesia parochiali ad *S. Nicolaum Epp.* in civitate *Chotin (Hotin)* in Bessarabia, praesentibus *ARD Parocho Eccl. Chotinen Raffaeli Schaefer*, testibusque subscriptis, populoque fidei adunato, publicatum est, mediante ASR D. Parocho, per me, Paulum Magyary, Camerar. Pont. ad hon. Abbatem et Canonicum Ecclesiae Csanaciscum, per suam Excellentiam Reverendissimam et Illustrissimam, D. Franciscum APP Marmaggi, s. Sedis Apostolicae per Regnum Romaniae nuncium litteris de dato 8 Septembris 1924 N. 412/21 Subdelegatum, – Decretum s. Congregationis Consistorialis No 533/21 diei 2. Augusti 1921, in quo statuitur, ut paroeciae: Kischineff, Bender, Bielcy, Hotin et Krassna, quae hucusque ad Dioecesim Tiraspoliensem pertinuerunt, ab eadem Dioecesi avellantur et Dioecesi Jassiensi perpetuo ac cum omnibus juribus et obligationibus huic Dioecesi propriis adjiciantur atque uniantur. Quod ipsum decretum populo fidelitiam lingua vernacula *polonica* explicatum est.

Super quo actu solemniter praesens protocolium manus propriae subscriptione signatur et clauditur.

Datum *Chotinsi in Bessarabia* die *5 octobris* anni Domini 1921.

Paulus Magyary

Camer. Pont. ad hon. Abbas

et canonicus Eccl. Csanadien

per Suam Excell Msgr Franciscum Marmaggi,

Nuntium apostolicum ad hunc actam subdelegatus

† *Alexander Cisar*

Episcopus Jassiensis

parochus Eccl. Chotinensis

Raffael Schaefer

(Urmează semnăturile martorilor)

Quae suprascripto protocollo continentur mihi nunciata esse testor † Josephus Keesler,
Episcopus Tiraspolensis

PROTOCOL

Privind executarea decretului Sfintei Congregații a Consistoriului referitor la detașarea și unirea diecezelor Tiraspol-Iași, dat sub nr. 533/21.

În ziua de *cinci (5) octombrie* a anului curent 1921, în biserica parohială închinată *Sfântului Nicolae, episcop*, din localitatea *Hotin*, în Basarabia, fiind prezenți parohul bisericii din Hotin, Pr. Rafael Schaefer, și martorii subsemnați, poporul și credincioșii adunați, a fost făcut public, prin intermediul părintelui parohului, de către mine, Paul Magyary, camerier papal de onoare, abate și canonic al Bisericii din Cenad, subdelegat de Preailustrul Domn arhiepiscop Francisc Marmaggi, nunțiu al Sfântului Scaun Apostolic pentru Regatul României, prin scrisoarea din data de 8 septembrie 1921, nr. 412/1921, decretul Sfintei Congregații a Consistoriului nr. 553/21 din ziua de 2 august 1921, prin care se stabilea ca parohiile Chișinău, Tighina, Bălți, Hotin și Crasna, care până acum au aparținut Diecezei de Tiraspol, de la aceeași dieceză îndepărtate și Diecezei de Iași pentru totdeauna și cu toate drepturile și obligațiile proprii acestei dieceze adăugate și unite. Acest decret a fost explicat poporului credincios și în limba vernaculară *polonă*.

Prin act solemn, prezentul protocol l-am semnat și încheiat, subscriind cu mâna proprie.

Dat la *Hotin în Basarabia*, în ziua de 5 octombrie a anului Domnului 1921.

Paul Magyary

Camerier pontifical onorific,

abate și canonic al Episcopiei de Timișoara,

subdelegat pentru acest act de Excelența Sa

Francisc Marmaggi, nunțiu apostolic

† *Alexandru Cisar*

Episcop de Iași

Parohul bisericii din Hotin

Rafael Schaefer

(Urmează semnăturile martorilor)

Ceea ce este conținut în protocolul de mai sus de către mine, martor, i-a fost anunțat lui † Iosif Kessler, episcop de Tiraspol.

(Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, dosar XXII, *Acte constitutive ale Episcopiei, 1815-1950, f. 75*)

Anexa 3. Lista localităților în care locuiau credincioși romano-catolici, greco-catolici și armeano-catolici conform recensământului din 29 decembrie 1930.

Localitatea	Romano-catolici	Greco-catolici	Armeano-catolici
JUDEȚUL BĂLȚI			
Orașul Bălți	1,242	45	16
Plasa Fălești	344	24	-
Agronomul	1	-	-
Albineț	1	-	-
Alexieni ⁴⁶	1	-	-
Balatina	2	3	-
Bumbăta	3	-	-
Bușila	-	4	-
Catranâc	-	4	-
Chirileni	1	-	-
Ciolacu Nou	40	-	-
Ciolacu Vechi	-	1	-
Ciuciulea	9	-	-
Coiceni ⁴⁷	1	-	-
Cornești Târg	11	-	-
Coșeni	1	-	-
Cuhnești	8	-	-
Dămășcani	1	-	-
Fălești	22	4	-
Gheorghieni	10	-	-
Hârtopul Popii	54	-	-
Ileneuca ⁴⁸	2	-	-
Ișcălău	25	-	-
Izvoarele ⁴⁹	1	-	-
Limbenii Noi	22	-	-
Logofteni	28	-	-
Medeleni	-	1	-
Moara Domnească	1	-	-
Moldoveanca	13	-	-
Nicoleni	27	-	-
Obreja Nouă	1	-	-
Pârlița Târg ⁵⁰	4	-	-
Petroșani ⁵¹	3	-	-

⁴⁶ Azi satul Pârlița, r-nul Fălești.

⁴⁷ Azi satul Pruteni, r-nul Fălești.

⁴⁸ Azi satul Ilenuța, r-nul Fălești.

⁴⁹ Azi satul Izvoare, r-nul Fălești.

⁵⁰ Azi satul Pârlița, r-unl Ungheni.

Poiana	1	-	-
Sculeni Târg	6	-	-
Sculeni Vechi	2	-	-
Socii Noi	5	-	-
Stolniceni	1	-	-
Țâghira	1	-	-
Ungheni Sat	1	-	-
Ungheni Târg	31	7	-
Ustia	3	-	-
Plasa Râșcani	663	9	-
Alexândrenii Noi	1	-	-
Baraboi	16	-	-
Bălanu	1	-	-
Boroșenii Noi	12	3	-
Boroșenii Vechi	2	-	-
Brătușeni	12	-	-
Cepăria	3	-	-
Copăceanca	2	2	-
Cuconeștii Noi	10	-	-
Cuconeștii Vechi	5	-	-
Cupcina ⁵²	10	-	-
Danul Nou	1	-	-
Danul Vechi	1	-	-
Duruitoarea Nouă	14	-	-
Fântâna Albă	4	-	-
Gașpar	1	-	-
Glodeni	94	-	-
Hâjdieni	2	-	-
Iablona Nouă	1	-	-
Iablona Veche	1	-	-
Ivănușca ⁵³	38	-	-
Lupăria	1	-	-
Nicoreni	1	-	-
Ochiul Alb	5	-	-
Pârjota	17	1	-
Râșcani Târg	95	-	-
Recea	10	1	-
Slobozia Recea	1	-	-
Stârcea	280	-	-
Șaptebani	6	-	-
Șofrâncani-Lambo ⁵⁴	11	-	-

⁵¹ Azi satul Petrușeni, r-nul Râșcani.

⁵² Azi Cupcini, r-nul Edineț.

⁵³ Azi Ivănești, r-nul Râșcani.

⁵⁴ Azi satul Șofrâncani, r-nul Edineț.

Șofrâncani-Radovici	1	-	-
Terebna	3	1	-
Volodeni	-	1	-
Zăbriceni	1	-	-
Plasa Slobozia-Bălți	975	8	22
Alexândreni Târg	49	-	-
Biliceni Noi	2	-	-
Biliceni	1	-	-
Brejeni	1	-	-
Bursuceni	2	-	-
Cămăreni	10	-	-
Chișcăreni	42	-	-
Ciofu	3	-	-
Coadă Iazului	116	-	-
Copăceni	20	1	-
Coșcodeni	1	-	-
Cubolta	14	-	-
Cucioaia	5	-	-
Drăgănești	12	-	-
Iezerenii Noi	72	-	6
Iezerenii Vechi	-	-	4
Funduri	19	-	-
Funduri Noi	17	-	-
Glingeni	3	-	-
Grigoreni ⁵⁵	74	-	-
Grinăuți	-	-	4
Hiliuții Noi	1	-	-
Ion Creangă ⁵⁶	132	-	-
Lipovanca	1	-	-
Mărândeni	7	-	-
Mândrești	6	-	-
Nătăleni	9	-	-
Nicolina	16	-	-
Pârlița	38	5	-
Pelinia	17	-	-
Pepeni	1	-	-
Rădoaia	2	-	-
Răuțel	5	-	-
Răzălăi	1	-	-
Sângerei	6	-	5
Sârbești	3	-	-
Sinadeni ⁵⁷	124	-	-
Singureni	7	-	-
Slobozia Bălți ⁵⁸	96	1	3

⁵⁵ Azi satul Grigorăuca, r-nul Sângerei.

⁵⁶ Azi satul Petropavlovca, r-nul Sângerei.

⁵⁷ Azi satul Pervomaisc, r-nul Fălești.

⁵⁸ Azi sector al municipiului Bălți.

Slobozia Chișcăreni	6	-	-
Sofia	2	-	-
Strâmba Nouă	21	-	-
Sturzești ⁵⁹	4	-	-
Ștefănești	4	-	-
Țiplești	-	1	-
Țiplițești	1	-	-
Vladimirești ⁶⁰	2	-	-
Total	3.224	86	38
JUDEȚUL CAHUL			
Orașul Cahul	118	-	-
Orașul Leova	7	-	-
Plasa Cantemir			
Cania	1	-	-
Cioara	2	-	-
Mingir	1	-	-
Plasa Ioan Voievod	7	-	-
Ciumai	2	-	-
Huluboaia	3	-	-
Vulcănești	2	-	-
Plasa Ștefan cel Mare	28	1	-
Baimaclia	16	-	-
Capaclia-Răzeși ⁶¹	2	-	-
Chioselia Mare	10	-	-
Congazul Mic	-	1	-
Plasa Traian	2	-	-
Tatar-Copceac	2	-	-
Total	166	1	-
JUDEȚUL CETATEA ALBĂ			
Orașul Cetatea Albă	236	12	1
Plasa Cazaci			
Bairamcea	5	1	-
Han-Câșla	1	-	-
Manași	3	-	-
Palanca	-	1	-
Plahteevca ⁶²	5	-	-
Saria	3	-	-
Plasa Tarutino	2.490	-	-
Amara	3	-	-

⁵⁹ Azi satul Sturzeni, r-nul Râșcani.

⁶⁰ Azi satul Vladimireuca, r-nul Sângerei.

⁶¹ Azi satul Copaclia, r-nul Cantemir.

⁶² Azi în raionul Sărata, regiunea Odesa, Ucraina.

Berezina ⁶³	5	-	-
Borodino ⁶⁴	1	-	-
Catzbach ⁶⁵	1	-	-
Cleastitz ⁶⁶	8	-	-
Crasna ⁶⁷	2.411	-	-
Culmea ⁶⁸	2	-	-
Leipzig ⁶⁹	14	-	-
Luxemburg ⁷⁰	1	-	-
Malu-Mic ⁷¹	1	-	-
Moldoveni	5	-	-
Nădejdea	1	-	-
Tarutino	37	-	-
Plasa Tașlăc	2	-	-
Deleni	1	-	-
Dunăreanca	1	-	-
Plasa Tatar-Bunar	83	-	-
Achmangit	1	-	-
Arciz	13	-	-
Decebal	1	-	-
Demir-Hagi	9	-	-
Denevitz	3	-	-
Ferșampenuazul Mare	7	-	-
Friedenstal	7	-	-
Gnădental	5	-	-
Paris	10	-	-
Sărata	10	-	-
Tatar-Bunar	5	-	-
Toplița	11	-	-
Zolocari	1	-	-
Plasa Tuzla	20	-	-
Budachi	3	-	-
Cerchez	2	-	-
Hagi	1	-	-
Iaroslava	1	-	-
Mansburg	2	-	-
Marazlăveni	1	-	-
Rosenfield	3	-	-
Sofiental	1	-	-
Șabalac	6	-	-

⁶³ Azi în r-nul Tarutino, regiunea Odesa, Ucraina.

⁶⁴ Azi în r-nul Tarutino, regiunea Odesa, Ucraina.

⁶⁵ Azi satul Lujanka, regiunea Odesa, Ucraina.

⁶⁶ Azi satul Vesela Dolina, reg. Odesa, Ucraina.

⁶⁷ Azi în r-nul Tarutino, regiunea Odesa, Ucraina.

⁶⁸ Azi în r-nul Tarutino, regiunea Odesa, Ucraina.

⁶⁹ Azi orașul Serpneve, regiunea Odesa, Ucraina.

⁷⁰ Azi satul Peremoha, regiunea Odesa, Ucraina.

⁷¹ Azi Maloiaroslaveț, regiunea Odesa, Ucraina.

Plasa Volintiri	15	1	-
Faraoani	1	-	-
Olănești	3	-	-
Păuleni	10	-	-
Purcari	1	-	-
Volintiri	-	1	-
Total	2.865	15	1
JUDEȚUL HOTIN			
Orașul Hotin	240	8	1
Plasa Briceni			
Plasa Briceni	15	228	-
Bădragii Noi	1	5	-
Bădragii Vechi	14	-	-
Bârlădeni	1	-	-
Bezeda	4	-	-
Bogdănești	9	-	-
Bulboaca	2	-	-
Briceni Sat	68	1	-
Briceni Târg	8	-	-
Cepeleuți	9	1	-
Corestăuți	22	-	-
Corjeuți	-	1	-
Edineț Sat	15	3	-
Edineț Târg	21	-	-
Fetești	4	-	-
Ghincăuți	8	1	-
Glina Mare ⁷²	6	-	-
Gordinești	3	-	-
Grimești	1	-	-
Halahora de Jos	2	-	-
Heredeuca	1	-	-
Mărcăuți	1	-	-
Mihăileni	-	1	-
Pererita	1	-	-
Rosoșani	1	-	-
Târnova	2	1	-
Trebisăuți	5	-	-
Trinca	5	-	-
Vășcăuți	14	-	-
Viișoara	-	1	-
Plasa Hotin	242	34	-
Anadoli	8	-	-
Cerlena Mare	3	1	-
Clișcăuți	1	-	-
Colencăuți	1	1	-
Coteleu	1	-	-

⁷² Azi satul Hlina, r-nul Briceni.

Cristinești	9	-	-
Dăncăuți	4	-	-
Dinăuți	3	2	-
Dolineni	51	-	-
Grimești	3	2	-
Grozinți	2	1	-
Lencăuți	2	-	-
Levinți	4	-	-
Rașcov	-	2	-
Rângaci	-	1	-
Rjavinți	2	5	-
Rucșin	5	-	-
Săncăuți	1	-	-
Stăuceni	54	14	-
Șirăuții de Sus	6	-	-
Șișcăuți	-	1	-
Tulbureni	1	-	-
Vladicina	7	-	-
Zarojani	74	4	-
Plasa Lipcani	402	13	-
Babin ⁷³	2	-	-
Bilăvăși ⁷⁴	3	-	-
Burdiug ⁷⁵	1	-	-
Chelmenți ⁷⁶	41	-	-
Chișla-Zamjjeva ⁷⁷	1	-	-
Costiceni ⁷⁸	3	-	-
Coteala	1	4	-
Cotiugeni	10	-	-
Dumeni ⁷⁹	1	-	-
Forostna ⁸⁰		-	-
Glina ⁸¹	2	-	-
Grusevița ⁸²	6	-	-
Larga	30	-	-
Larga Câmpului	4	-	-
Lipcani Sat	36	-	-
Lipcani Târg ⁸³	124	2	-
Lucăceni ⁸⁴	5	-	-
Marșinița ⁸⁵	15	1	-

⁷³ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁷⁴ Azi Beleavinți, r-nul Briceni.

⁷⁵ Azi Burdiuh, regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁷⁶ Azi oraș în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁷⁷ Azi Podvirivca, regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁷⁸ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁷⁹ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸⁰ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸¹ Azi Hlina, r-nul Briceni.

⁸² Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸³ Azi orașul Licani, r-nul Briceni.

⁸⁴ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

Mămăliga ⁸⁶	4	-	-
Nagoreni ⁸⁷	5	-	-
Negreni ⁸⁸	1	-	-
Nelipăuți ⁸⁹	11	-	-
Săncăuți-Moara	3	-	-
Sânger ⁹⁰	2	-	-
Stălinești ⁹¹	5	-	-
Stroești ⁹²	1	-	-
Sulița Sat	15	1	-
Sulița Târg ⁹³	55	5	-
Șerbini ⁹⁴	3	-	-
Tărăsăuți ⁹⁵	4	-	-
Varticăuții Mici	1	-	-
Varticăuți ⁹⁶	1	-	-
Zalicea	3	-	-
Zelena ⁹⁷	2	-	-
Plasa Secureni	170	11	-
Comarova ⁹⁸	3	-	-
Cobâlceni ⁹⁹	5	-	-
Cormani ¹⁰⁰	2	-	-
Gvăzdăuți ¹⁰¹	2	-	-
Ianăuți ¹⁰²	12	-	-
Lomacineți ¹⁰³	11	-	-
Mendicăuți ¹⁰⁴	2	-	-
Mendicăuții Noi ¹⁰⁵	3	-	-
Mihăileanca ¹⁰⁶	2	-	-
Molodova ¹⁰⁷	16		-
Neporotova ¹⁰⁸	3	-	-

⁸⁵ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸⁶ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸⁷ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸⁸ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁸⁹ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁰ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹¹ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹² Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹³ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁴ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁵ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁶ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁷ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁸ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

⁹⁹ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰⁰ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰¹ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰² Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰³ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰⁴ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰⁵ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰⁶ Azi Mihalovca, regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰⁷ Azi Bratanivca, regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹⁰⁸ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

Noua Suliță ¹⁰⁹	6	1	-
Ocnîța	13	2	-
Respopinți ¹¹⁰	1	-	-
Româncăuți ¹¹¹	23	1	-
Securenii Sat	8	5	-
Securenii Târg ¹¹²	52	-	-
Selișteea ¹¹³	2	-	-
Șebutinți ¹¹⁴	3	-	-
Vasileuți ¹¹⁵	-	2	-
Voloșcova ¹¹⁶	1	-	-
Total	1.282	81	1
JUDEȚUL ISMAIL			
Orașul Ismail	263	21	2
Orașul Bolgrad	206	8	-
Orașul Chilia	14	6	-
Orașul Reni	68	8	-
Orașul Vâlcov	8	2	-
Plasa Bolgrad	6	-	-
Caracurt	4	-	-
Erdec-Burno	2	-	-
Plasa Chilia Nouă	5	2	-
Chitai	1	-	-
Cișmele	-	1	-
Enichioi	1	1	-
Nerușai	2	-	-
Niculești	1	-	-
Plasa Fântâna Zânelor	2	-	-
Broasca	1	-	-
Traianu Vechi	1	-	-
Plasa Reni	4	-	-
Bolboaca	2	-	-
Cartal	1	-	-
Slobozia Mare	1	-	-
Total	576	47	2
JUDEȚUL LĂPUȘNA			
Orașul Chișinău	1.807	366	21
Călărași Târg	14	-	-

¹⁰⁹ Azi Novoselița, regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹⁰ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹¹ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹² Azi oraș în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹³ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹⁴ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹⁵ Azi Vasiliuța, regiunea Cernăuți, Ucraina.

¹¹⁶ Azi în regiunea Cernăuți, Ucraina.

Plasa Călărași	66	4	-
Bahmut	4	-	-
Călărași Sat	4	-	-
Chirianca	1	-	-
Condrița Sat	5	-	-
Curluceni	3	-	-
Gălești	3	-	-
Hârjauca	2	-	-
Mândra	4	-	-
Nișcani	1	-	-
Palanea	1	-	-
Pănășești	7	-	-
Păulești	-	2	-
Pârjolteni	-	1	-
Răciula	1	-	-
Sadova	1	-	-
Scoreni	1	-	-
Strășeni	12	-	-
Sipoteni	7	-	-
Temeleuți	1	-	-
Vâlcineț	7	-	-
Zubrești	1	1	-
Plasa Chișinău	130	15	-
Beliești	1	-	-
Budești	2	-	-
Ceucari ¹¹⁷	2	-	-
Chetros-Neamț	3	-	-
Chirca	9	-	-
Ciocana Nouă ¹¹⁸	57	-	-
Cojușna	1	-	-
Corjova	2	1	-
Cricova	1	-	-
Drâșliceni	6	2	-
Grușeva	5	-	-
Logănești	-	1	-
Mălăiești	1	-	-
Mereni	2	-	-
Micăuți	1	-	-
Negrești	1	-	-
Petricica	3	-	-
Petrosu ¹¹⁹	3	-	-
Puhoi	6	-	-
Rădeni	2	-	-
Roșcani	4	-	-

¹¹⁷ Azi parte componentă a orașului Chișinău.

¹¹⁸ Azi parte componentă a orașului Chișinău.

¹¹⁹ Azi Chetrosu, r-nul Anenii Noi.

Sângera	4	-	-
Sireți	1	-	-
Tohatin	3	-	-
Vadul lui Vodă	3	11	-
Zămoși	3	-	-
Plasa Hâncești	40	3	1
Caracui	4	-	-
Hâncești	15	1	-
Lăpușna	6	-	1
Mereșeni	-	2	-
Răzeni	6	-	-
Sărata-Galbenă	4	-	-
Tălăieștii Vechi	4	-	-
Văsieni	1	-	-
Plasa Nisporeni	55	2	-
Bobeica	6	-	-
Brătuleanca	2	-	-
Bujor	4	2	-
Costuleni	1	-	-
Cristești	1	-	-
Drăgușenii Vechi	4	-	-
Mileștii Mari ¹²⁰	6	-	-
Nemțeni	1	-	-
Nisporeni	20	-	-
Oneștii Vechi	2	-	-
Seliște Veche ¹²¹	6	-	-
Soltănești	2	-	-
Total	2.112	390	22
JUDEȚUL ORHEI			
Orașul Orhei	73	46	-
Plasa Bravicea			
Bravicea	50	9	1
Bravicea	4	-	1
Bularda	1	-	-
Cobâlna	5	-	-
Dereneu	4	-	-
Ghetlova	4	-	-
Hirova	2	-	-
Isacova	1	-	-
Ivancea	2	-	-
Lucășeuca	3	-	-
Meleșeni	7	9	-
Perescina	8	-	-
Râșcova	3	-	-
Sămănanca	1	-	-

¹²⁰ Azi Milești, r-nul Nisporeni.

¹²¹ Azi Seliște, r-nul Nisporeni.

Tabăra	1	-	-
Teleșeu	3	-	-
Țigănești	1	-	-
Plasa Ciocâlteni	52	-	-
Bănești	2	-	-
Căzănești	12	-	-
Cegoreni	1	-	-
Chipereni	2	-	-
Chiștelnița	2	-	-
Cuizovca ¹²²	1	-	-
Inești	5	-	-
Leușeni	1	-	-
Negurenii Vechi	3	-	-
Târzieni	1	-	-
Telenești Sat	1	-	-
Telenești Târg ¹²³	19	-	-
Zahoreni	1	-	-
Zaharovca ¹²⁴	1	-	-
Plasa Măscăuți	63	59	-
Buciușca	1	-	-
Budăi	8	-	-
Bulăiești	3	1	-
Criuleni	5	40	-
Cruglic	1	-	-
Furceni	1	-	-
Hâjdieni	1	-	-
Hârtopul Mare	3	-	-
Holercani	3	2	-
Izbiște	2	-	-
Jora de Sus	-	1	-
Lalova	3	-	-
Lopatna	3	-	-
Mărcăuți	1	2	-
Măscăuți	2	-	-
Mârzești	2	-	-
Molovata	2	5	-
Oxentea	2	4	-
Piatra de Jos	1	-	-
Piatra de Sus	2	-	-
Slobozia-Dușca	5	-	-
Slobozia-Horodiște	1	-	-
Step-Soci	1	-	-
Stodolna	2	-	-
Susleni	6	-	-
Ustia	1	-	-

¹²² Azi Cuizăuca, r-nul Rezina.

¹²³ Azi orașul Telenești.

¹²⁴ Azi Zahareuca, r-nul Telenești.

Vășcăuți	1	-	-
Plasa Rezina	115	20	6
Alcedar	1	-	-
Boșernița	1	-	-
Cinișeuți	12	-	-
Ciorna	2	-	-
Echimăuți	6	-	-
Fuzovca ¹²⁵	1	-	-
Găuzeni	7	-	-
Glingeni	16	-	-
Ignăței	1	-	6
Mateuți	6	-	-
Mihuleni	2	-	-
Olișcani	4	-	-
Parcani	1	-	-
Pereni	2	-	-
Poiana	8	4	-
Rezina Sat	6	-	-
Rezina Târg ¹²⁶	14	6	-
Saharna	2	1	-
Solonceni	2	-	-
Stohnaia	2	-	-
Șoldănești	1	5	-
Tarasova	1	4	-
Târșiței Noi	13	-	-
Țahnăuți	3	-	-
Țăreni ¹²⁷	1	-	-
Total	353	131	7
JUDEȚUL SOROCA			
Orașul Soroca	163	110	1
Plasa Bădiceni			
Plasa Bădiceni	148	11	1
Arionești	1	-	-
Băxani	1	-	-
Bezeni	2	-	-
Bulbocii Vechi	7	-	-
Cartofleanca ¹²⁸	24	-	-
Căinari Vechi	24	-	-
Chetrosu	1	-	-
Crișcăuți	12	-	-
Dărcăuți	5	-	-
Dominteni	2	-	-
Drochia Gară ¹²⁹	18	-	1

¹²⁵ Azi Fuzăuca, r-nul Șoldănești.

¹²⁶ Azi orașul Rezina.

¹²⁷ Azi Țăreuca, r-nul Rezina.

¹²⁸ Azi parte a satului Cotova, r-nul Drochia.

General Poetaș	-	2	-
Ghica Vodă ¹³⁰	29	-	-
Holoșnița	-	7	-
Horodiște	1	-	-
Iarova	1	-	-
Mălcăuți	7	-	-
Măcăreuca	3	-	-
Nădușița	2	-	-
Nicolăiești ¹³¹	3	-	-
Nicorești ¹³²	2	-	-
Petreni	1	-	-
Popeștii de Sus	1	-	-
Samoileuca	4	-	-
Schineni	6	-	-
Șalvirii Noi	1	-	-
Șureli ¹³³	1	-	-
Teleșăuca Veche	3	-	-
Tolocănești	1	-	-
Unguri	1	1	-
Visoca	2	1	-
Zgurița	3	-	-
Plasa Climăuți	396	14	3
Antoneni ¹³⁴	2	-	-
Briceva	4	-	-
Căietănești	22	-	-
Călărășăuca	1	-	-
Cernoleuca	23	-	-
Climăuți	15	-	-
Codreni	-	1	-
Codrenii Noi	4	-	-
Corbu	13	-	-
Dângeni de Sus	1	-	-
Dondușeni	9	-	-
Dondușeni Gară ¹³⁵	13	-	-
Elena-Doamnă	3	-	-
Elisabeta ¹³⁶	61	-	-
Gârbova	1	-	-
Goleni	7	-	-
Grinăuți	1	-	-
Lencăuți	1	3	-
Lipnic	3	-	-

¹²⁹ Azi orașul Drochia.

¹³⁰ Azi satul Miciurin, raionul Drochia.

¹³¹ Azi Nicolaevca,, r-nul Florești.

¹³² Azi Nicoreni, r-nul Drochia.

¹³³ Alipită la Chetrosu, r-nul Drochia.

¹³⁴ Azi Antoneuca, r-nul Drochia.

¹³⁵ Azi Dondușeni, r-nul Dondușeni.

¹³⁶ Azi Elizavetovca, raionul Dondușeni.

Mândâc	5	6	-
Moara Nouă	6	-	-
Moșana	1	-	-
Ocnița Gară ¹³⁷	142	1	-
Ocnița Sat	8	-	-
Otaci Târg ¹³⁸	2	-	-
Paustova	1	-	-
Plop	4	-	-
Rediul Mare	1	1	-
Rujnița	1	-	-
Ruseni	3	-	-
Scăienii de Sus	4	-	-
Șalvirii Vechi	4	-	-
Târnova	28	-	3
Țaul	1	-	-
Verejeni	1	-	-
Vălcineț	-	1	-
Plasa Cotiujenii Mari	214	36	3
Căprești Colonie	1	-	-
Căprești Sat	5	-	-
Ciornița	3	-	-
Ciripcău	27	-	-
Cot	1	1	-
Cotiujenii Mari	6	-	-
Cuhureștii de Jos	1	-	-
Cuhureștii de Sus	44	3	3
Cunicea	3	-	-
Japca	-	2	-
Mănăstirea-Dobrușa	-	1	-
Mârzești	22	-	-
Năpadova	1	4	-
Nimereuca	-	4	-
Nicolăeni ¹³⁹	20	-	-
Pohoarna	8	-	-
Poaiana	1	-	-
Prodăneștii Noi	15	-	-
Rogojeni	5	-	-
Sănătăuca	4	4	-
Slobozia Dobrușa	1	-	-
Slobozia Vărăncău	2	4	-
Socola	-	1	-
Soloneț	5	-	-
Temeleuți	12	-	-
Unchitești	1	-	-

¹³⁷ Azi satul Ocnița, r-nul Ocnița.

¹³⁸ Azi orașul Otaci, r-nul Ocnița.

¹³⁹ Azi Nicolaevca, r-nul Florești.

Vadul Rașcov	11	5	-
Văscăuți	1	-	-
Vârtejeni Colonie ¹⁴⁰	2	2	-
Vărăncău	1	4	-
Zăluceni	11	1	-
Plasa Florești	254	12	-
Alexeeni ¹⁴¹	25	-	-
Chirileni	8	-	-
Ciutulești	-	1	-
Cosăuți	7	-	-
Egoreni	-	6	-
Floreștii Noi ¹⁴²	63	-	-
Florești Sat	82	-	-
Ghindești	3	-	-
Gura Căinarului	1	-	-
Iorjnița	3	-	-
Ivănești ¹⁴³	5	-	-
Mărculești Colonie ¹⁴⁴	5	-	-
Ocolina	1	-	-
Prajila	4	-	-
Putinești	10	1	-
Racovăț	1	-	-
Răduleni Noi	1	-	-
Rediu ¹⁴⁵	2	-	-
Trifănești	2	-	-
Țâra	3	-	-
Valea Norocului	4	-	-
Vanțina	7	-	-
Vanțina Mică	1	-	-
Vasilcău	1	4	-
Vădeni	12	-	-
Voloave	1	-	-
Volovița	1	-	-
Zastâncă	1	-	-
Total	1.175	183	8
JUDEȚUL TIGHINA			
Orașul Tighina	426	23	1
Orașul Comrat	22	-	-
Plasa Bulboaca	1.181	18	-
Anenii Noi	8	-	-
Balmaz	347	-	-

¹⁴⁰ Azi satul Vertiujeni, r-nul Florești.

¹⁴¹ Azi Alexeevca, r-nul Florești.

¹⁴² Azi orașul Florești.

¹⁴³ Azi Ivanovca, r-nul Florești.

¹⁴⁴ Azi Mărculești, r-nul Florești.

¹⁴⁵ Azi satul Rediul Mare, r-nul Dondușeni.

Bulboaca	4	3	-
Calfa	4	1	-
Căinari	1	-	-
Cărbuna	4	-	-
Cârnațenii Noi	1	-	-
Crețoaia	68	-	-
Dubăsari	14	-	-
Emmental ¹⁴⁶	596	-	-
Gangura	2	6	-
Gura Bâcului	17	1	-
Larga	92	-	-
Pugoceni ¹⁴⁷	2	-	-
Speia	4	2	-
Șerpeni	2	4	-
Telița	3	1	-
Todirești	9	-	-
Varnița	3	-	-
Plasa Căușeni	47	3	1
Alexândreni	1	-	-
Căușenii Noi	12	-	-
Ceaga	1	-	-
Chițcani	8	-	-
Copanca	4	-	-
Hagimus	1	2	-
Iacobstal	1	-	-
Leontina ¹⁴⁸	1	-	-
Manzâr	4	-	-
Marianca de Sus	1	-	-
Talmaz	5	-	-
Taraclia	4	1	-
Troița	-	-	1
Zaim	4	-	-
Plasa Ceadâr-Lunga	12	-	-
Beș-Ghioz	4	-	-
Chiriet-Lunga	3	-	-
Feraponteanca ¹⁴⁹	3	-	-
Tvardița	1	-	-
Valea Perjei Veche ¹⁵⁰	1	-	-
Plasa Cimișlia	66	5	-
Abaclia	1	-	-
Albina	1	-	-
Cimișlia	2	-	-
Cioara-Murza	1	-	-

¹⁴⁶ Azi Pervomaisc, r-nul Anenii Noi.

¹⁴⁷ Azi Puhăceni, r-nul Anenii Noi.

¹⁴⁸ Azi Leuntea, r-nul Căușeni.

¹⁴⁹ Azi Ferapontievca, UTA Găgăuzia.

¹⁵⁰ Azi Valea Perjei, r-nul Taraclia.

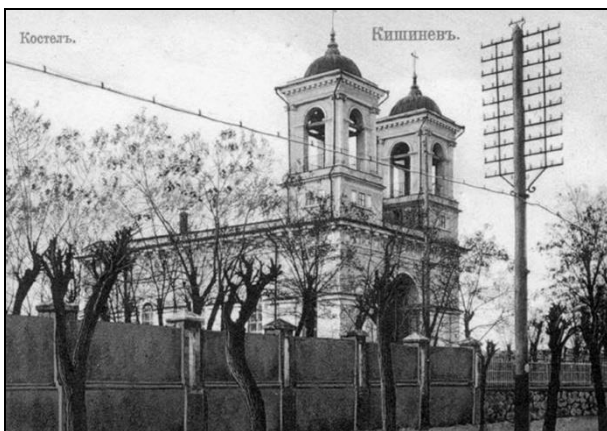
Cioc-Maidan	1	1	-
Ecaterineanca ¹⁵¹	1	-	-
Hârtop	2	-	-
Românești	56	-	-
Sagaidac	1	-	-
Satu Nou	4	-	-
Total	1.754	49	2
Total Basarabia	13.507	983	81
Total catolici	14.571		

Tabelul a fost întocmit în baza *Recensământului general al populației României din 29 decembrie 1930*, publicat de S. Manuilă, vol. II, partea 2: neam, limbă maternă, religie. București, 1938, pp. 545-549, 571-573, 583-585, 629-632, 653-658, 686-689, 732-735, 752-754.

¹⁵¹ Azi Ecaterinovca, r-nul r-nul Cimișlia.

IMAGINI

I. Biserici

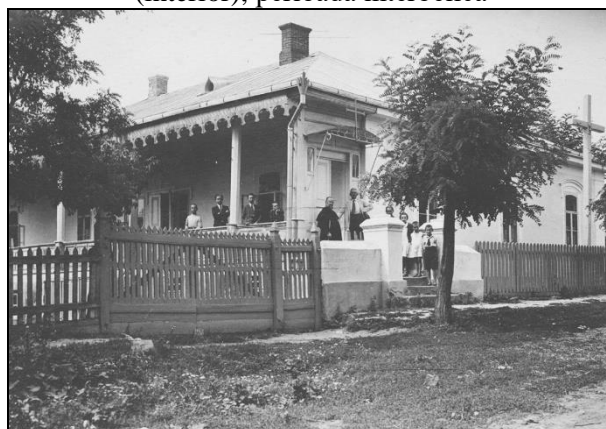
1. Biserica „Providența Divină”, Chișinău (exterior), începutul secolului al XX-lea

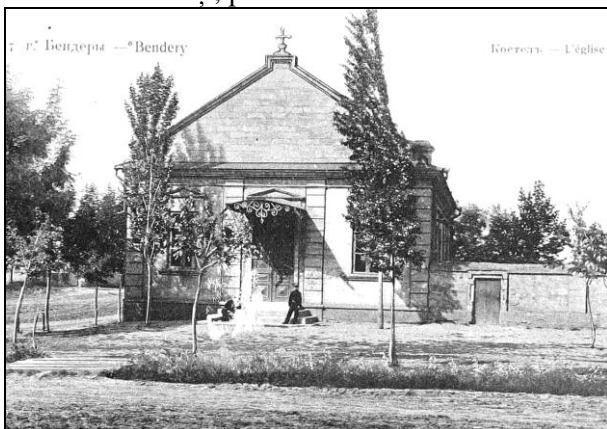
2. Biserica „Providența Divină”, Chișinău (interior), perioada interbelică

3. Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Bălți, perioada interbelică

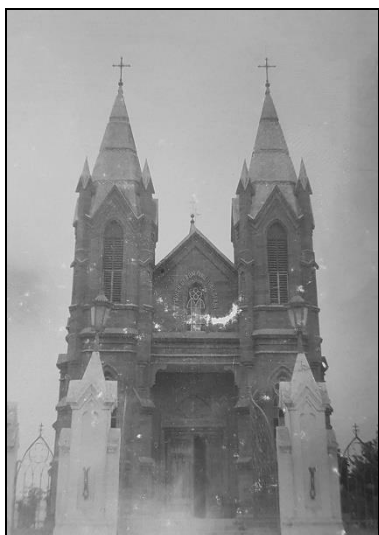
4. Casa în care se afla capela din Soroca, perioada interbelică

5. Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Tighina, începutul secolului al XX-lea

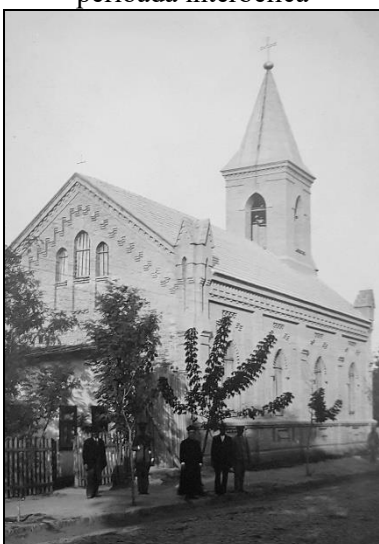
6. Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Emmental, perioada interbelică

7. Biserica romano-catolică din Orhei (exterior),
perioada interbelică

8. Biserica romano-catolică din Orhei (interior),
perioada interbelică

9. Biserica „Neprihănită Zămislire” din Ismail,
anul 1918

10. Biserica „Neprihănită Zămislire” din Ismail,
anul 1935

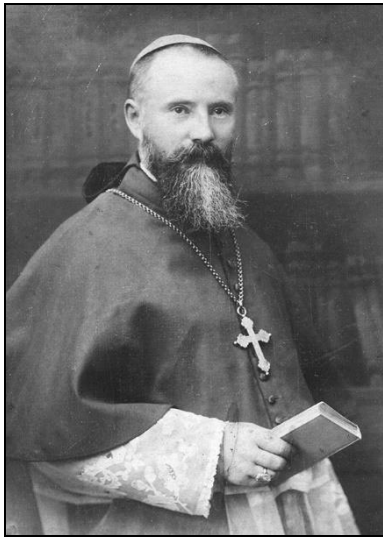

11. Biserica „Sfântul Iosif” din Crasna (exterior),
perioada interbelică

12. Biserica „Sfântul Iosif” din Crasna (interior),
perioada interbelică

II. Episcopi și preoți

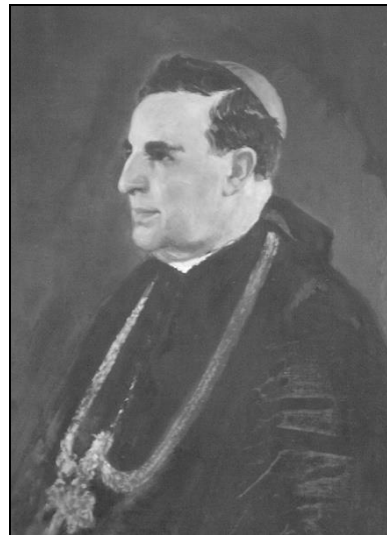
1. Episcopul Alexandru Theodor Cisar

2. Episcopul Iosif Kessler

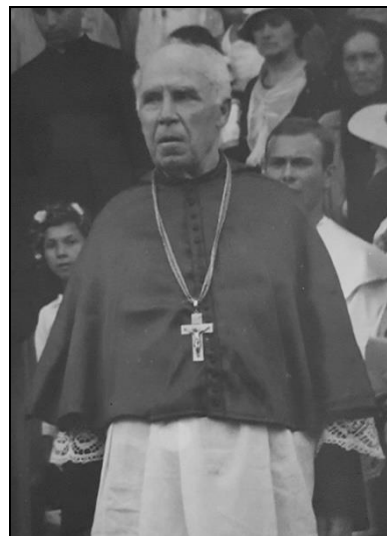
3. Episcopul Mihai Robu

4. Episcopul Marcu Glaser

5. Mons. Marcu Glaser, paroh de Chișinău

6. Canonul Valentin Hartmann

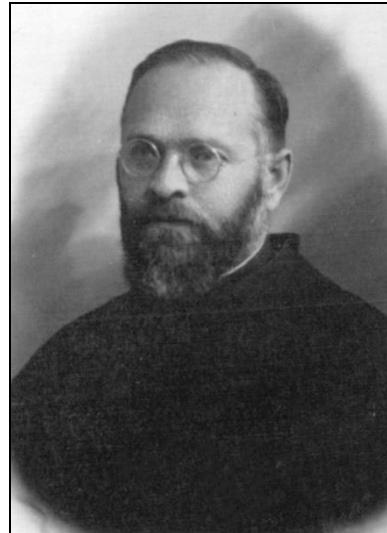
7. Pr. Nicolae Szczurek

8. Pr. Ioan Hondru

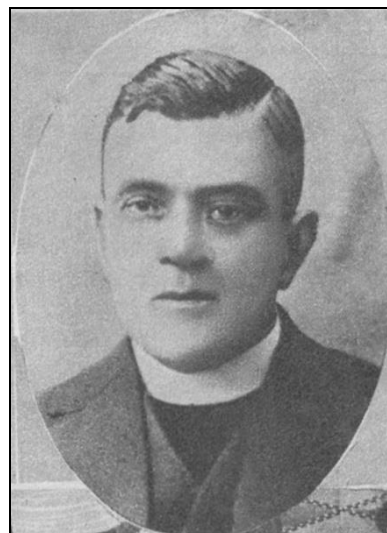
9. Pr. Mathias Szydakis

10. Pr. Hyacint Bock

11. Pr. Walther Kampe

12. Pr. Ioan Fuchs

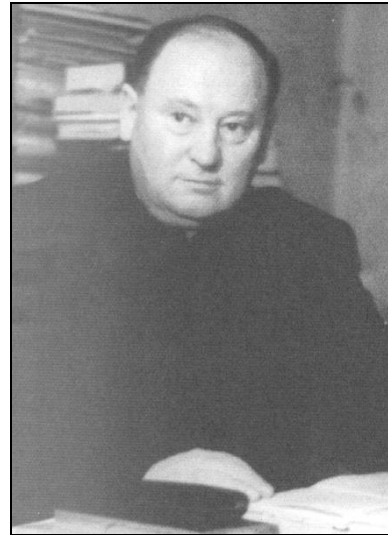
13. Pr. Francisc Krajewski

14. Pr. Albert Weber

15. Pr. Carol Söhn

16. Pr. Gaspar Bachmeier

III. Din viața comunităților

1. Vizita episcopului Al. Th. Cisar la Hotin,
16 noiembrie 1923

2. Mons. Marcu Glaser și canonicul Valentin
Hartmann cu tineretul din parohia Chișinău, 1930

3. Vizita episcopului Mihai Robu la Chișinău, 1927

4. Vizita episcopului Mihai Robu la Crasna,
1927

5. Vizita episcopului Mihai Robu la Balmaz,
1927

6. Vizita episcopului Mihai Robu la Bălți, 1936

7. Vizita nunțului apostolic Andrea Cassulo la Chișinău, 12 iulie 1937

8. Un grup de fete din Bălți
la Solemnitatea *Corpus Domini*, 1936

9. Prima sfântă Împărtășanie la Bălți,
1939

10. Exerciții spirituale pentru preoți,
Iași, 14 iulie 1933

11. Participanții la înmormântarea canonicului
Valentin Hartmann, Chișinău, 30 august 1937

12. Părintele Nicolae Szczurek cu copiii
orfelinatului din Tighina, perioada interbelică

13. Orfelinatul din Tighina,
perioada interbelică

14. Jubileul de 30 de ani de Preoție
ai Pr. Nicolae Szczurek, Tighina, 1 mai 1934

15. Vizita episcopului Mihai Robu
la Orfelinatul din Tighina, 22 octombrie 1934

16. Copiii orfelinatului din Tighina,
1939

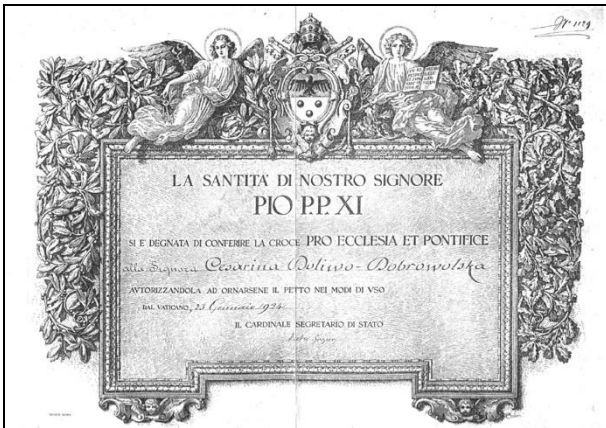
17. Mons. Marcu Glaser cu profesoarele
de la școala poloneză din Chișinău, 1938

18. Credincioșii catolici din Soroca după Liturgia
de hram, cu Pr. Hyacint Bock, 27 iunie 1936

19. Cezarina Doliwo-Dobrowolska,
cititoră bisericii catolice din Orhei

20. Diploma *Pro Ecclesia et Pontifice*,
acordată Cezarinei Doliwo-Dobrowolska

21. Funeraliile Cezarinei Doliwo-Dobrowolska,
5 iunie 1924

SURSA IMAGINILOR:

I. Biserici:

1. *Analecta catholica*. Chișinău. 2005, nr. 1, p. 177.
- 2, 5 Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău.
3. *Almanahul „Presa Bună” 1935*. Iași. 1936, p. 80.
4. *Analecta catholica*. Chișinău. 2006, nr. 2, p. 187.
6. https://www.bessarabien.de/upload/neue_info_emmental.pdf.
- 7, 8, 9, 10. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași.
- 11, 12. https://www.bessarabien.de/upload/weitere_fotos_aus_krasna.pdf.

II. Episcopi și preoți:

- 1, 5, 8, 10, 14, 16. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași.
- 3, 4. Colecția Episcopiei Romano-Catolice de Iași
2. Colecția Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău.
- 6, 7, 9, 13. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău.
11. KAMPE, W. *Christus dem Herrn entgegen: Erinnerungen von Walther Kampe*. Limburg-am-Lahn, 2009.
12. <http://jaspedia.eu/wpis/95/fuchs-jan.html>.
15. <http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=263>.

III. Din viața comunităților

- 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 21. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași.
- 2, 9, 10, 11, 12, 17. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Chișinău.
18. *Analecta catholica*. Chișinău. 2006, nr. 2, p. 185.
19. *Analecta catholica*. Chișinău. 2006, nr. 2, p. 252.
20. *Analecta catholica*. Chișinău. 2008, nr. 3, p. 419.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnatul, Petru Ciobanu, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Ciobanu Petru

Semnătura

Data

Curriculum vitae

Numele: **Ciobanu**; Prenumele: **Petru**

Data nașterii: **12 septembrie 1982**

Locul nașterii: **Republica Moldova, orașul Ungheni**

Studii:

1989-1999 – Liceul „Mihai Eminescu”, Ungheni

1999-2004 – Facultatea de Istorie și Psihologie a Universității de Stat din Moldova, licențiat în Istorie

2004-2005 – Facultatea de Istorie și Psihologie a Universității de Stat din Moldova, magistrul în Istorie

2007-2014 – Institutul Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași, afiliat Universității *Laterana* din Roma

2014-2017 – studii de doctorat la Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova

Domenii de interes științific: Istoria Bisericii Catolice de la origini până în prezent; istoria Bisericii Catolice din Republica Moldova; ereziile creștine, istoria evului mediu occidental.

Experiența profesională: 2014-2017 profesor de istorie a Bisericii și mariologie la Academia de Studii Teologice a Episcopiei Romano-Catolice Chișinău; 2016-2017 stagiul de predare la Institutul Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași.

Lucrări științifice: autor al unei monografii, al aproape 40 de articole științifice pe diverse tematici istorice și teologice; traducător a 16 lucrări de istorie și teologie; editor a trei lucrări istorice.

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale): peste 10 conferințe naționale și internaționale, la care se adaugă școli de vară, săptămâni sociale pentru studenți, mese rotunde, cu tematică istorică și teologică.

Activități în cadrul colegiilor de redacție ale revistelor științifice: Membru al colegiilor de redacție ale revistelor *Buletin istoric* și *Analecta catholica*.

Alte publicații: autor a cinci cărți de poezii.

Date de contact:

Str. Mitropolit Dosoftei, nr. 85, Chișinău 2012, Episcopia Romano-Catolică Chișinău

Tel. +373 22 22 34 70; +373 69 886 086;

E-mail: petru_rc@yahoo.it, pr.petru.ciobanu@gmail.com